

**UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

**ZÁNİK JERUZALÉMSKÉHO CHRÁMU
(ZPRACOVÁNÍ TÉMATU V KLASICKÝCH ŽIDOVSKÝCH TEXTECH)**

**DESTRUCTION OF JERUSALEM TEMPLE
(TREATING OF THE SUBJECT IN CLASSICAL JEWISH TEXTS)**

Disertační práce

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Judaistika

Školitel:

Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Autor:

Ing. Mgr. Věra Razáková

Praha 2019

Poděkování

Děkuji mému školiteli, doc. Noskovi, za jeho pomoc a inspiraci, kterou mi byl po celou dobu mého studia. Děkuji i dalším členům oddělení judaistiky HTF UK za jejich průběžnou podporu a povzbuzení.

Věnování

Tuto disertační práci věnuji mé mamince, která se bohužel nedočkala konečné podoby textu. Práce na disertaci bude však pro mě už navždy spojena s posledními několika roky maminčina života, který jsme spolu prožily.

Odpočívej v pokoji.

„Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem *Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. září 2019

OBSAH

1	Úvod	11
1.1	Charakteristika tématu a jeho uchopení, vymezení problému.....	11
1.2	Dosavadní bádání k tématu.....	12
1.3	Cíle a pracovní hypotéza.....	14
1.4	Použité metody.....	14
1.5	Přehled zkoumaných textů a témat.....	15
2	Východiska – události a roky	18
3	Texty a jejich zkoumání	24
4	Mišna a Tosefta – halachická odpověď na zničení Druhého chrámu	29
4.1	Zpracování tématu v Mišně a Toseftě.....	29
4.2	Texty v Mišně.....	34
4.2.1	Tragické události sedmnáctého tamuzu a devátého avu (mTa'anit 4:6-7).....	34
4.2.2	Související text (Sifrej Devarim 31:4).....	37
4.2.3	Další související texty (tSota 6:7).....	39
4.2.4	Postupný úpadek (mSota 9:9-15).....	40
4.2.5	Takanot Jochanana ben Zakaje (mRoš hašana 4:1-4).....	44
4.2.6	Související texty v Mišně (mSuka 3:12, mMenachot 10:5).....	50
4.2.7	Chránová bohoslužba versus mimo-chránové rituály (mPe'a 1:1).....	52
4.3	Texty v Toseftě.....	54
4.3.1	Příběh dvou soupeřících kohenů (tJoma 1:10 a tŠevu'ot 1:4).....	55
4.3.2	Související texty (Sifrej bamidbar 160-161, bJoma 23a-b).....	56
4.3.3	Nadměrné truchlení (tSota 15:5).....	58
4.4	Shrnutí.....	60
5	Jeruzalémský talmud	63
5.1	Zpracování tématu.....	63
5.2	Texty.....	63
5.2.1	Devátý av (jBerachot 2:4).....	64
5.2.2	Související texty (Liturgie Devátého avu).....	66
5.2.3	Příčiny zničení Chrámu (jJoma 4:2-5:1).....	74
5.2.4	Události Devátého avu (jTa'anit 4).....	77
5.2.5	Související texty (jBerachot 4:1, Kniha Daniel).....	81
5.3	Shrnutí.....	83
6	Babylonský talmud	85
6.1	Zpracování tématu v Babylonském talmudu.....	85
6.2	Texty – přehled.....	86
6.2.1	Agadot ha-churban (bGitin 55b-58a).....	87
6.2.2	Senacherib a Nebúzaradán (bSanhedrin 94b-96b).....	103
6.2.3	Související texty: Zachariášova krev.....	110
6.2.4	Tragické události devátého avu (bTa'anit 29a).....	114
6.2.5	Související text (Druhá Bárukova).....	117
6.2.6	Příčiny zkázy Jeruzalémského chrámu (bJoma 9b).....	118
6.2.7	Příčiny zkázy Jeruzalémského chrámu (bŠabat 119b).....	123
6.3	Shrnutí.....	125
7	Pozdní agadické midraše (homilie)	127
7.1	Pesikta de-rav Kahana.....	127

7.2	Pesikta rabati.....	132
7.3	Shrnutí	144
8	Midraše	146
8.1	Ejcha raba.....	146
8.1.1	Kamca a bar Kamca.....	148
8.1.2	Související texty (srovnání verzí příběhu Kamcy a bar Kamcy).....	151
8.1.3	Blokáda Jeruzaléma a hladomor (agadot ha-churban).....	153
8.1.4	Útěk rabi Jochanana, obsazení města a spálení Chrámu.....	155
8.1.5	Shrnutí.....	159
8.2	Vajikra raba 19:6.....	161
9	Avot de-rabi Natan – agadická odpověď na zničení Druhého chrámu	167
9.1	Zpracování tématu.....	168
9.2	Texty.....	169
9.2.1	Příběh útěku rabi Jochanana ben Zakaje (ARNA).....	171
9.2.2	Obléhání Jeruzaléma a hladomor (ARNA).....	176
9.2.3	Příběh útěk rabi Jochanana ben Zakaje (ARNB).....	178
9.2.4	Příběh zkaženého Tita (ARNB).....	181
9.2.5	Související text (Midraš mišlej 15:5).....	185
9.3	Srovnání verzí příběhu rabi Jochanana ben Zakaje ve verzi A a B.....	187
9.4	Shrnutí	189
10	Historizující texty	191
10.1	Josef Flavius: Válka židovská.....	191
10.2	Seder olam raba.....	196
10.3	Azaria dei Rossi Me'or ejnajim.....	201
10.4	Shrnutí	207
11	Závěr	209
11.1	Shrnutí analýzy.....	209
11.2	Skupiny a okruhy témat.....	212
11.3	Zhodnocení hypotéz a závěry.....	214
Glosář a slovník vybraných hebrejských (a aramejských) výrazů a cizích slov		216
Rejstříky		220
12	Seznam použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů	230
12.1	Prameny.....	230
12.2	Další použitá literatura.....	231
12.3	Encyklopedie a slovníky	233
12.4	Elektronické dokumenty a další on-line zdroje	233
13	Přílohy	234
Abstrakt/Abstract		235

Seznam tabulek v textu

Tabulka 1: Přehled textů primárních i souvisejících.....	16
Tabulka 2: Časová osa událostí, osobností a literárních děl	20
Tabulka 3: Přehled témat v jednotlivých textech.....	24
Tabulka 4: Přehled struktury a témat textu v traktátu Gitin.....	88
Tabulka 5: Porovnání textů k Zachariášově kypící krvi	110
Tabulka 6: Porovnání dvou verzí příběhu Kamcy a bar Kamcy (v Ejcha raba a v Bavli).....	151
Tabulka 7: Porovnání příběhu rabi Jochanana v Avot de-rabi Natan, verze A a B.....	187

Seznam použitých zkratk

Tanach

Gn – Genesis (Berešit)

Ex – Exodus (Šemot)

Lv – Leviticus (Vajikra)

Nu – Numeri (Bemidbar)

Dt – Deuteronomium (D'varim)

Jz – Jozue

Sd – Soudců

1Sam První kniha Samuelova

2Sam Druhá kniha Samuelova

1Kr, 2Kr – První a Druhá kniha Královská

Iz – Izajáš

Jr – Jeremjáš

Ez – Ezechiel

Oz – Ozeáš

Am – Ámos

Mich – Micheáš

Zach – Zachariáš

Mal – Malachijáš

Ž – Žalmy

Př – Přísloví

Job – Jób

Pís – Píseň písní

Pl – Pláč

Kaz – Kazatel

Dn – Daniel

Neh – Nehemjáš

1Pa, 2Pa – První a Druhá kniha kronik

Další literatura

Mt Matoušovo evangelium

2Bar Druhá Bárukova

4Bar Čtvrtá Bárukova

VŽ Válka židovská (Josef Flavius)

Rabínská literatura

ER Midraš Ejcha raba (Midraš ke knize Pláč)

PA Pirkej avot

Zkratky jednotlivých traktátů Mišny, Tosefty a Talmudu¹

Ara	Arachin	Chul	Chulin
AZ	Avoda zara	MaŠ	Ma'aser šeni
BB	Bava batra	Meg	Megila
Ber	Berachot	MK	Mo'ed katan
BK	Bava kama	Naz	Nazir
Edu	Edujot	Pea	Pe'a

¹ Často jsou ovšem používány celé názvy.

Eru	Eruvin	Pes	Pesachim
Git	Gitin	RH	Roš hašana
Chag	Chagiga	Sanh	Sanhedrin
Jev	Jevamot	Šab	Šabat
Ket	Ketubot	Šev	Ševu'ot
Kid	Kidušin	Taan	Ta'nit (Ta'aniot)
Men	Menachot	Tam	Tamid

Midraše

ARN Avot de-rabi Natan (ve dvou verzích ARNA a ARNB)

PesRab Pesikta Rabati

Označení oddílů, traktátů a kapitol z děl rabínské literatury

Je-li před jménem traktátu uvedeno „m“, citace pochází z Mišny, „t“ z Tosefty, „j“ z Jeruzalémského talmudu a „b“ z Babylonského talmudu. Všechny tyto citace jsou uváděny v jednotném tvaru. Např. citace z Mišny: „mNázevTraktátu číslo-kapitoly a číslo-mišny“, tedy např. mGit 5:6 značí Mišnu traktát Gitin pátá kapitola, verš čestý. Odkaz na Babylonský talmud bGit 55b označuje folio (list) 55 z traktátu Gitin, a/b za číslem folia značí lícovou a rubovou (lichou a sudou) stranu listu (jak je obvyklé).

Další zkratky

apod.	a podobně
aram.	aramejsky
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
dosl.	doslova
hebr.	hebrejsky
ibid.	Ibidem (tamtéž)
mj.	mimo jiné
např.	například
nn	a následující (strany)
o. l.	občanského letopočtu (tedy n. l.)
pozn.	poznámka
př. o. l.	před o. l. (před n. l.)
r.	rabi (titul rabín)
resp.	respektive, nebo-li
s.	strana, strany
srov.	srovej
st.	století
tj.	tj.
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný

Transkripce cizích jmen a slov

V českém prostředí, i v tom akademickém, není oficiálně stanoven způsob přepisu hebrejských a aramejských slov do češtiny. Existuje několik různých postupů. Vzhledem k tomu, že není možné rekonstruovat původní výslovnost a vzhledem k tomu, že se jedná o psaný text, přiklání se autorka k jednoduššímu způsobu

transliterace.² Základem je způsob je uveden v práci Petra Slámy *Tanu rabanan*.³ Shoduje se i se způsobem uvedeným v překladu *Pirkej avot – Výroky otců doc. Noska*⁴ i jinde.

Vlastní jména postav, vyskytujících se v rabínské literatuře, přepisují podle jejich původního znění (z hebrejštiny resp. aramejštiny). Jména biblických postav zachovávám podle úzu použitého v ČEP při použití citace z ČEP, jinak používám přepis z originálního znění. V tom případě je na to upozorněno v poznámce pod čarou.

Hebrejské a aramejské názvosloví

Názvy (přepis a překlad) částí děl rabínské literatury a přepis vlastních jmen je převzatý z kapitoly Jména a díla ve výše uvedené práci doc. Noska.⁵

Přepis cizích slov

Cizí slova (nejčastěji hebrejská a aramejská) jsou psána kurzivou, následovaná překladem v kulaté závorce. Ustálená hebrejská slova (Tóra, halacha, agada, midraš apod.) jsou psaná běžným písmem. Při prvním výskytu jsou doplněna poznámkou pod čarou. Hebrejská slova a slovní spojení jsou (kromě vlastních jmen) přepisována do latinky malými písmeny vzhledem k tomu, že hebrejštiny rozdělení na velká a malá písmena nezná.

Psaní B-žího jména a B-žích atributů

Jako výraz respektu k Hospodinu B-hu (Svatý, budiž požehnán), jsou jeho jména i jeho atributy psané s počátečním velkým písmenem a vynecháním druhého písmene. Často používané označení Hospodina *הַקְדוֹשׁ בְּרַחֲמֵי* (*hakadoš baruch hu*) překládám jako Svatý Požehnaný.

² Autorka oceňuje, že v češtině máme písmena c a ch, a lze je tak používat pro přepis hebrejského písmene צ a ח, resp. כ (v třené verzi výslovnosti).

³ Sláma: *Tanu rabanan*, s. 22-23.

⁴ *Pirkej avot. Výroky otců*, s. 182-184.

⁵ *Ibid.*, s. 171-181.

1 ÚVOD

1.1 Charakteristika tématu a jeho uchopení, vymezení problému

Název práce „Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)“ si žádá dodatečné vymezení. Téma zkázy Jeruzalémského chrámu, v hebrejštině označované jediným slovem (speciálním termínem) *churban*,⁶ je velmi široké, stejně tak i rozsah „klasických židovských textů“. Termín *churban* označuje zkázu Prvního (*churban bajit rišon*) i Druhého chrámu (*churban bajit šeni*).⁷ Tato práce se soustředí zejména na texty popisující vlastní zkázu Chrámu nejprve vojskem Babyloňanů v roce 586 př. o. l. a poté římským vojskem v roce 70 o. l., ale také okolnosti, které dobytí a zničení Chrámu a města Jeruzaléma bezprostředně předcházely. Jedná se tedy také o zkoumání příčin této katastrofy v židovských dějinách, protože hledání odpovědí na otázku proč bylo jedním z hlavních témat rabínského korpusu (v souvislosti se zkoumaným tématem).

Zkoumanými texty (ve shodě s názvem práce) jsou rabínské⁸ texty pocházející z období starověku. Jedná se primárně o fundamentální díla rabínské literatury⁹. Výjimkou (v dataci) je úryvek z pozdějšího díla Azarii dei Rossi¹⁰. Ten se totiž mimo mnohá další témata zabývá legendou o smrti Tita.¹¹ Tato legenda je jedním z předmětů zkoumání této práce. Z oblasti historiografie jsou do zkoumání zařazeny texty Josefa Flavia,¹² jmenovitě jeho *Válka židovská*, protože tyto texty obsahují témata paralelní ke zkoumaným textům rabínským. Výběr děl je tak v souladu se zadáním (a názvem) práce dán volbou tématu.

Ačkoliv není pochyb o tom, jak zásadní událostí byl zánik Chrámu a chrámového kultu v judaismu, její obraz ve zkoumané literatuře není nijak masivní, jak by se snad dalo čekat (alespoň na první pohled). Navíc se převážně jedná o individuální zmínky drobného rozsahu. To platí zejména o zkoumání příčin této zkázy (zničení Prvního i Druhého chrámu). Podobně útržkovitý charakter mají i další zmínky v halachických textech, které se zabývají změnami vynucenými zánikem Chrámu, centrálního

⁶ Hebr. חורבן *churban* pochází z kořene ח-ב-ר značící ničit, vraždit.

⁷ Hebr. חורבן בית שני resp. חורבן בית ראשון.

⁸ Rabínské texty v širokém slova smyslu, tedy texty rabínů a učenců.

⁹ Rabínská literatura v širším slova smyslu.

¹⁰ Azaria dei Rossi (italský židovský učenec 16. st.): מאור עינים *Me'or ejnajim* (Světlo očí), 1573-1575.

¹¹ Titus Flavius, římský císař v letech 79-81 o. l., syn Vespasiana Flavia, v rabínské literatuře nazývaný Titus הרשע *ha-raša* (zkažený, zlý).

¹² Flavius Josephus, původním hebr. jménem יוסף בן מתתיהו (37-100 o. l.)

chrámového kultu a chrámové obětní bohoslužby (typickým příkladem jsou tzv. takanot rabi Jochanana ben Zakaje¹³). Hlavními zkoumanými texty této skupiny jsou tak Mišna a Tosefta.

O významu tohoto jevu (totiž sporé nebo zcela chybějící reakce na zničení Chrámu) svědčí i řada pojednání, která se zabývají právě tímto „mlčením rabínů“ a jeho příčinami.¹⁴

Nakonec tedy základ této práce spočívá zejména ve zkoumání textů agadických, neboť právě ty obsahují souvislejší popisy zkázy Chrámu a souvisejících témat tak, jak je to v zadání práce. Odpovídá to i charakteru agadických textů na rozdíl od textů halachických, které se soustředí na popis zákonů a nařízení judaismu. Hlavními zkoumanými texty z této skupiny jsou Babylonský a Jeruzalémský talmud a některé vybrané midraše. Texty z dalších rabínských děl jsou zkoumány jako doplněk textů stěžejních, zejména v případech, že zkoumají stejné téma (např. rané halachické midraše).

Zvláštní skupinou jsou texty historického resp. historizujícího charakteru (kronika Seder olam, Válka židovská Josefa Flavia a *Me'or ejnajim* Azarii dei Rossi). A také reakce textů apokalyptického charakteru, které ovšem nespádají do užšího zaměření této práce. Jsou zmíněny v souvislosti s paralelním výskytem určitých témat (např. v knize Druhá Bárukova¹⁵ – kap 6.2.4). Specifikem je také stručný příklad zkoumaného tématu v židovské liturgii, konkrétně liturgii Devátého avu.¹⁶

Texty Tanachu nejsou samostatným předmětem zkoumání této práce, ale jsou v ní samozřejmě početně zastoupeny vzhledem k tomu, že zkoumaná díla jsou komentáři, reakcemi a rozvíjením biblických textů a obsahují velké množství přímých citací. To je samozřejmě charakteristický rys rabínské literatury, jejíž texty jsou předmětem našeho zkoumání.

1.2 Dosavadní bádání k tématu

Než se začneme věnovat vlastním vybraným textům, je třeba si říci něco obecně k tématu zničení Jeruzalémského chrámu v klasických židovských textech tak, jak se vyvíjel v čase. Reakcí raných rabínských textů na zničení Chrámu se zabývá řada statí publikovaná v různých judaistických periodikách a sbornících.

¹³ Jochanan ben Zakaj (יוחנן בן זכאי) je podle tradice vůdčím učencem období kolem zániku Druhého chrámu, jako žák rabi Hilela (z páru Hilel – Šamaj) je tanou první generace. Je velmi často citován v Mišně. Bývá uváděn s čestným titulem raban. Tradice uchovala velké množství jeho výroků, informací o jeho činnosti i událostí z jeho života. Podle tradice žil 120 let (bSan 41a). Po zničení Chrámu a Jeruzaléma se zasloužil o přesun střediska judaismu do Javne, které fungovalo i jako sídlo náhrady sanhedrinu (v čele úřadu stál v letech 70-80 o. l.).

¹⁴ Viz např. J. Neusner: *In the Aftermath of Catastrophe*, 2009, Stemberger: *Reaktionen auf die Tempelzerstörung in der rabbinischen Literatur*, 2010, Rosenfeld: *Sage and the Temple in Rabbinic Thought After the Destruction of the Second Temple*, 1997, Saldarini: *Varieties of Rabbinic Response to the Destruction of the Temple*, 1982.

¹⁵ Viz kapitola 6.2.4 zde.

¹⁶ Viz kapitola 5.2.2 zde.

Rozsáhlejší práce existují zejména v oblasti historiografie, např. „Jerusalem under Siege“ Jonathana Price¹⁷. Řada akademických článků a statí, má charakter přehledů, mapujících jednotlivé výskyty tématu v rabínské literatuře, většinou logicky seřazené chronologicky podle datace textů.¹⁸ Jiné se soustředí na konkrétní jednotlivé dílo. Téma zkázy Chrámu bývá i součástí prací, které se zabývají utrpením a truchlením v judaismu, např. D. Kraemer: Responses to Suffering in Classical Rabbinic Literature¹⁹ (1995), A. Mintz: Hurban²⁰ (1996) nebo I. Ferber, P. Schwebel: Lament in Jewish Thought²¹ (2014), ale také prací s tématem vzniku formování rabínského judaismu. Toto téma právě v souvislostech zániku Chrámu široce zpracoval zejména Jacob Neusner, např. ve své práci In the Aftermath of Catastrophe²² (2009).

Téma zkázy Jeruzalémského chrámu stvořilo vlastní literární útvar אגדות ההורבן *agadot ha-churban* (termín používaný běžně v pracích psaných v hebrejštině a vzniklých v Izraeli) tedy legendy zkázy Jeruzalémského chrámu. Příkladem je knižně vydaná dizertace Anat Israeli-Taran *Agadot ha-churban* (hebr. 1997).²³ A.Taran si vybrala několik legend (Kamca a bar Kamca, Císař Nero, Obléhání Jeruzaléma, Útěk rabína, Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma, Titus *ha-raša*)²⁴ a porovnává jejich verze v různých pramenech, texty dělí na tradici Erec Jisra'el a tradici babylonské diaspory. Zpracování vybraných legend se naposledy věnuje i J. Belser ve své práci *Rabbinic Tales of Destruction*²⁵ (2018). Tato práce se ovšem v soulase s moderními trendy a důrazy zaměřuje na téma žen, genderu a sexuality v obrazech *churbanu*. Klasickým dílem, které obsahuje také legendy o zničení Chrámu je *Sefer ha-agada*²⁶ editorů Bialika a Ravnitzkého (angl. 1992). Jedná se o masivní sbírku agad seřazených podle témat.

Detailnímu zkoumání reakce na zkázu Druhého chrámu v tanaických midraších se věnuje dizertační práce Davida Nelsona z roku 1991²⁷. Zpracování tématu zničení Chrámu z hlediska Nového zákona je

¹⁷ J.Price: Jerusalem under Siege. The Collapse of the Jewish State 66 – 70 C.E. 1992.

¹⁸ Viz např. S. Cohen: The Destruction: From Scripture to Midrash, 1982, B. Bokser: Rabbinic Responses to Catastrophe, 1983, M. Stone: Reactions to Destruction of the Second Temple, 1981, M. Goodman: Religious Reactions to 70: The Limitation of the Evidence, 2012.

¹⁹ D. Kraemer : Responses to Suffering in classical rabbinic literature, 1995.

²⁰ A. Mintz: Hurban. Responses to Catastrophe in Hebrew Literature, 1996.

²¹ I. Ferber, P. Schwebel, G. Scholem: Lament in jewish Thought, 2014.

²² J. Neusner: In the Aftermath of Catastrophe, 2009.

²³ A. Israeli-Taran: Agadot hachurban, 1997.

²⁴ Hebr. טיטוס הרשע.

²⁵ J. Belser: Rabbinic Tales of Destruction, 2018.

²⁶ *Book of Legends. Sefer ha-agadah* (ספר האגדה) Legends from the Talmud and Midrash. 1992.

²⁷ D. Nelson: Responses to the Destruction of the Second Temple in the Tannaitic Midrashim (A dissertation), New York University, 1991.

součástí dizertační práce D. Papouška Pád Jeruzaléma a formování raného křesťanství obhájené v roce 2007.²⁸

Hlavními teoretickými pracemi věnujícími se rabínské literatuře je už klasické díle G. Stembergera: Talmud a midraš (1999) a novější kniha P. Slámy: Tanu rabanan (2010). K dispozici jsou také nepublikované, ale veřejně dostupné učební texty doc. Noska k předmětu Rabínská literatura na stránkách oddělení judaistiky HTF UK.²⁹

1.3 Cíle a pracovní hypotéza

Cílem práce je detekovat, vybrat a zkoumat klasické židovské texty, které se věnují (nebo jinak významně souvisí) s tématem zničení Jeruzalémského chrámu. Na základě zkoumání těchto textů stanovit jednotlivá témata s důrazem na ta, které se opakují ve více zdrojích. Vzhledem k různorodosti jednotlivých skupin textů je zkoumán vztah jejich druhu (charakteru, datace, žánru, zaměření, účelu apod.) ke zkoumanému tématu, jejich uchopení a zpracování tématu. A stejně tak jejich frekvence a rozsah.

Předpokládá se, že zpracování tématu se liší v převážně halachických dílech oproti agadickým, stejně tak jako v nejstarších dílech ve srovnání s těmi pozdějšími (jak se rabínská literatura v čase řady století vyvíjela). A odlišné zpracování lze očekávat v dílech zaměřených více či méně historicky (je třeba mít na paměti specifičnost židovské historiografie raného období).

1.4 Použité metody

Moderní metodologický přístup je postaven na základech německého hnutí 19. století *Wissenschaft des Judentums* (tj. věda judaismu)³⁰. Hnutí si dalo za cíl pracovat vědeckými metodami na tradičních textech judaismu ve snaze o vytyčenou maximální objektivitu. Cílem bylo shromáždit a třídit co největší množství a co nejvíce detailních informací za použití formalizovaných postupů, a pak tato data kvantifikovat a analyzovat podle předem stanovených parametrů. Mělo jít o jakési napodobení experimentu v exaktních vědeckých oborech. Zastáncem a prosazovatelem této metody byl v moderní době zejména Jacob Neusner, který právě aplikoval jednou stanovenou metodu na řadu děl rabínské literatury. Tato metoda má ale i svoje zápory, neboť eliminuje individuální interpretační posudek vědců a může vést k prostému potvrzení původně stanovené hypotézy.

Předkládaná práce spočívá v detekování příslušných textů (přesněji zvolených pasáží), jejich překladu z hebrejských a aramejských originálů³¹ do češtiny (v případě díla Josefa Flavia pracuji s českým³²

²⁸ Psaná a obhájená na FF Masarykovy univerzity pod vedením prof. Petra Pokorného.

²⁹ [On-line] <https://htf.cuni.cz/HTF-86.html>

³⁰ Německé hnutí "Wissenschaft des Judentums" se v 19.st. snažilo o kritické zkoumání židovské literatury (včetně rabínské) a kultury se základním cílem analyzovat původ tradic judaismu.

³¹ Často s přihlédnutím k dostupným anglickým překladům.

³² Josef Flavius: Židovská válka I a II. 1965.

a v případě díla Azarii dei Rossi s anglickým překladem³³) a následné detailní analýze podle stanovených parametrů (neboli třídících hledisek). Těmi jsou: datace textu, lokace (Babylonie, *Erec Jisra'el*, Řím), autorství, žánr (typ) textu, rozsah textu, výpis hlavních témat, případně jazyková stránka. Podrobná analýza jednotlivých textů přechází do vzájemného srovnání (je-li to možné a smysluplné). Výsledkem je pak závěrečná syntéza shledaných poznatků.

1.5 Přehled zkoumaných textů a témat

Časově prvotním zdrojem a východiskem pro zkoumané texty jsou texty Tanachu, text Druhé knihy královské (kapitoly 24 a 25), Jeremjáš (kapitola 52) a další prorocké spisy, a zejména kniha *Ejcha* (Pláč),³⁴ které obsahují vlastní popis pádu Jeruzaléma nebo proroctví o něm. Těžištěm práce jsou ovšem reagující spisy rabínské literatury, které z textů Svatého písma vycházejí a tvoří jeho nadstavbu.

Na základě shromážděných knih, článků v akademických sbornících a časopisech a prací v encyklopedických zdrojích byly hledány pasáže a zmínky (explicitní i nepřímé) k tématu zničení Jeruzalémského chrámu. Následný výběr textů byl proveden s důrazem na zastoupení různých typů textů, co se týká charakteru, stylu i délky. Vyhledávány byly zejména souvislejší texty agadického charakteru. Zvýšená pozornost je věnována opakujícím se tématům v různých pramenech za účelem jejich možného srovnávání.

Výsledný výběr nabízí základní texty z následujících klasických textů judaismu: Mišna, Tosefta, rané halachické midraše (Sifrej bamidbar, Sifrej Devarim), oba Talmudy (Jeruzalémský a Babylonský), homiletické midraše (Pesikta rabati a Pesikta de-rabi Kahana) a výběr z agadických midrašů (*Ejcha raba*, *Avot de-rabi Natan* ve dvou verzích).³⁵ Zvláštní skupinou jsou texty historického resp. historizujícího charakteru (kronika *Seder olam*, *Válka židovská*³⁶ Josefa Flavia a *Me'or ejnajim*³⁷ Azarii dei Rossi). Další vytipované texty jsou zkoumány jako tzv. „souvislé texty“, tedy texty ve kterých se (ve zpravidla stručnější formě) objevuje paralelní zpracování příslušného tématu, stejné agady, stejné halachy. Po úvodní analýze vznikl nakonec užší výběr textů, ze kterých bylo vybráno dvacet čtyři základních textů spolu se sedmnácti vesměs kratšími doplňujícími (tzv. souvislémi) texty.

Přehled zkoumaných textů a jejich třídění v jednotlivých kapitolách této práce je uveden v následující tabulce.

³³ J. Weinberg: *Azaria dei Rossi The Light of the Eyes*, 2001.

³⁴ V hebrejském originále je kniha pojmenovaná podle prvního slova *Ejcha* אֵיכָה ve významu (zvolacím) Jak! (Jak je to možné?)

³⁵ V důsledku použití určitého hlediska se midraše obecně dělí na halachické a agadické (podle obsahu), exegetické a homiletické (podle účelu), tanaické a amoraické (podle datace).

³⁶ *Peri tú Iúdaikú polémú*, lat. *Bellum Iudaicum*.

³⁷ Azaria dei Rossi, hebr. *Azaria ben Moše min ha-edumim* (עזריה בן משה מן האדומים): מאור עיניים *Me'or ejnajim*.

Tabulka 1: Přehled textů primárních i souvisejících

Dílo	Bližší určení traktátu, kapitoly atd.,	Lokace v disertaci	Další související texty a odkazy
Mišna kapitola 4	mTa'anit 4:6-7 mSota 9:9-15 mRoš hašana 4:1-4 mPe'a 1:1	4.2.1 4.2.4 4.2.5 4.2.7	Sifrej devarim 31 (4.2.2) tSota 6:7 (4.2.3) mSuka 3:12 (4.2.6) mMenachot 10:5 (4.2.6)
Tosefta kapitola 4	tJoma 1:10 tŠevu'ot 1:4 tSota 15	4.3.1 4.3.3	Sifrej bamidbar 160-161 (4.3.2) bJoma 23a-b (4.3.2)
Jerušalmi kapitola 5	jBerachot 2:4 jJoma 4:2-5:1 jTa'anit 4:7	5.2.1 5.2.3 5.2.4	Liturgie Devátého avu (5.2.2) jBerachot 4:1 (5.2.5) Daniel 8:5-14, 11:21-31, 9:24-27 (5.2.5)
Bavli kapitola 6	bGitin 55b-58a bSanhedrin 94b-96b bTa'anit 29a-b bJoma 9b bŠabat 119b	6.2.1 6.2.2 6.2.4 6.2.6 6.2.7	Srovnání textů (6.2.3) Druhá Bárukova (6.2.5) Pirkej avot 5:11 (6.2.6)
Pesikta de-rav Kahana kapitola 7	13:15 15:7-8	7.1	
Pesikta rabati kapitola 7	26:6 27/28	7.2	
kapitola 8 Midraš Ejcha raba		8.1	Porovnání s bGitin (8.1.2)
Vajikra raba	19:5-6	8.2	
Avot de-rabi Natan kapitola 9 verze A verze B	4:5, 6:3 6, 7	9.2.1, 9.2.2 9.2.3, 9.2.4	Midraš mišlej 15:5 (9.2.5)
Josef Flavius Válka židovská kapitola 10	Knihy V a VI	10.1	Tacitus 5:12 (10.1.1)
Seder olam raba kapitola 10	27, 28	10.2	
Azaria dei Rossi Me'or ejnajim kapitola 10	16. kap.	10.3	Pirkej de-rabi Eliezer (10.3)

Zmapovat a podrobně zanalyzovat všechny texty s tématem zkázy Chrámu kompletně není v rámci jediné dizertační práce možné (a ani potřebné). S výjimkou několika obsáhlejších textů (např. midraš Ejcha raba) se namnoze jedná o mnoho drobných úryvků. Byla tak zvolena metoda výběru textů typických (reprezentujících) různá časová období nejstarší židovské literatury, pro různé druhy (žánry) textů, např. halacha a agada, a také pro témata opakující se ve více zdrojích (viz např. příběh útěku

Jochanana ben Zakaje z obleženého Jeruzaléma). Řazení analyzovaných úryvků textů v této práci je zhruba časové. Je třeba mít ale na zřeteli, že stáří vlastních textů se liší od datace jejich konečné kompilace, editace a redakce. Texty opakovaných témat v různých zdrojích jsou komparovány zpravidla u posledního výskytu. Např. příběh Kamcy a bar Kamcy je nejprve analyzován v kapitole věnující se Babylonskému talmudu a potom i v kapitole k midraši Ejcha raba. A v té je také provedena komparace obou textů. Typickým příkladem je text, který se vyskytuje nejprve v Mišně a poté je rozvinut v gemaře Talmudů a (nebo) v midraších. Podobně je postupováno u dalších opakujících se témat v případech, kdy takové porovnání je možné a dává smysl. Ke zvoleným textům je v případě potřeby připojena i teoretická základna, např. v textech týkajících se pozměněné halachy (resp. jejího pozměněného výkladu) v důsledku ukončení chrámového obětního kultu. Texty jsou opatřeny vysvětlivkami a komentáři, vlastními i přejatými z klasických rabínských komentářů.

2 VÝCHODISKA – UDÁLOSTI A ROKY

Historie Jeruzaléma a Chrámu – milníky

Jeruzalém byl původně město jebuzitů (ovšem podle tradice s mnohem starší a bohatou historií už od Abraháma³⁸) až do doby, kdy ho zabral král David, aby z něj udělal centrální hlavní město, ze kterého by mohl sjednotit a ovládnout severní i jižní kmeny. Přesunem archy úmluvy se Jeruzalém stal i centrem náboženským. Město se za Davidovy vlády rozrůstalo, ale realizace dalších plánů byla až na jeho synovi Šalamounovi. Za vlády Šalamouna se Jeruzalém stal opravdovým ekonomickým i politickým centrem. Přibyl velkolepý královský palác a nakonec i Chrám královských rysů. Chrám se stal náboženský centrem a i pronášené modlitby měly být namířeny jeho směrem. Byl postaven, aby Hospodin mohl pobývat uprostřed svého lidu, lidu Izraele. V r. 930 př. o. l. došlo k rozdělení království, Jeruzalém zůstal centrem jižní části, judského království davidovské dynastie. Judsko ale zůstávalo oslabené. Střídání králů provázel boj pohanských náboženství s pokusy o reformu centrálního náboženství s centrem v Jeruzalémském chrámu. Toto oslabení (obou království) a politický vývoj v oblasti měly nakonec za následek útok Asyřanů, zničení Severního království v r. 722 př. o. l. a také první útok a obležení Jeruzaléma Asyřany pod vedením Senacheríba³⁹ v r. 701 př. o. l. Senacheríb také obsadil velkou část Judska. K urovnání sporu došlo dohodou o placení tributu (králem Chizkijášem). Po pádu Asýrie v r. 610/609 př. o. l. dochází k vzestupu Babylonie. Vinou špatné politiky a diplomacie (spolehnouti se na Egypt!) dochází k útoku ze strany Babylonie. V r. 597 obsadili Babyloňané město, dosadili loutkového vládce (Jójakína) a odvedli část elit do exilu. Dosazený král se ovšem opět vzbouřil a Babyloňané se vrátili. Tentokrát město i Chrám zcela zničili (r. 586 př. o. l.) Do exilu vzali většinu obyvatel, část přímo do Babylonie, část na venkov. Jeruzalém zůstal zničený a opuštěný po dobu osmdesáti let.

V r. 538 př. o. l. došlo i na úpadek Babylonie. Na uvolněný trůn nastupuje perský vládce Kýros Veliký,⁴⁰ který povoluje návrat části exulantů zpátky do Jeruzaléma. Podporuje znovuvybudování Jeruzaléma i samotného Chrámu. Tyto aktivity vedly k postupnému znovuosídlení města. Oprava Chrámu byla ukončena zhruba v r. 515 př. n. l., ale práce na hradbách a branách sotva začaly. Město tak zůstávalo nechráněné. Obnovu města podporoval také perský král Artaxerxés.⁴¹ Na jeho popud přichází do Jeruzaléma jako guvernér perské provincie Judsko Nehemjáš, který hradby skutečně opraví a zahájí i ekonomickou konsolidaci města (vybírání daní, zaručení bezpečnosti apod.) Později z Babylonie i písař Ezdráš, který se ujímá nastolení práva Tóry. Jeruzalém se opět stává náboženským centrem

³⁸ Na místě Jeruzaléma se Abrahám podle knihy Genesis (14:18-20) setkal se šálemským králem Malkisedkem „knězem boha nejvyššího“.

³⁹ Senacheríb, asyrský král, vládnul v letech 704-681 př. o. l.

⁴⁰ Padl v boji v r. 530 př. o. l.

⁴¹ Artaxerxés, hebr. ארתחששתא.

Židů. Část Židů ovšem zůstala v mezopotamské diaspoře natrvalo. V roce 322 př. o. l. se do Judska dostává i Alexandr Veliký (o jeho přesném pohybu se ovšem zachovaly pouze legendy). Od r. 301 př. o. l. spadla Judea a Jeruzalém pod vládu egyptských Ptolemaiovců.

V r. 198 př. o. l. je vystřídali Seleukovci. Judsko bylo formou chrámovým státem řízeným kněžními a hierokracií (vládu vykonávalo přímo duchovenstvo). Se Seleukovci nastala tvrdá helenizace. Jak tlak vzrůstal, situace se vyostřila, rostly i vnitřní rozpory. Nakonec vše vyústilo v makabejské války. V Jeruzalémě bylo několik frakcí, některé byly pro téměř úplnou helenizaci (Jeruzalém se měl stát jedním z polis, docházelo k znesvěcování Chrámu), jiní chtěli v klidu obchodovat, jiní ovšem chtěli bojovat. V r. 168 př. o. l. vyvolal útlak již nesnesitelný protitlak a v zemi vypuklo otevřené povstání.

Po roce 152 př. o. l. byla ustanovena dynastie Hasmoneovců, Jeruzalém byl hlavním městem a byly opět restaurovány monoteistické tradice. V relativním míru vydržela země až do r. 63 př. o. l., kdy po pádu Hasmoneovců došlo k záboru Judska a Jeruzaléma Římany, vedenými Pompeiem. To byl začátek konce. V roce 40 př. o. l. byl římským senátem ustanoven králem Herod. Obsadil Jeruzalém a učinil ho svým hlavním městem. Začal v Jeruzalémě budovat. Rozšířil Chrámovou horu (její plošinu) a vztyčil na ní nádhernou chrámovou budovu. Stavba byla považována za architektonický div, známá v celém antickém světě. Herod zemřel v r. 4 o. l.

Judea se stala římskou provincií (začleněná do římského impéria) a řízená prokurátorem. Hlavním městem nové provincie se stala Cesarea. Jeruzalém začal upadat. Byl stále ovládán vrstvou velekněží, ti byli jmenováni právě prokurátorem. Docházelo k nepokojům, které Římané krutě potlačovali. Jeruzalém byl stále považován za neoficiální hlavní město Židů, kteří přicházeli jako poutníci i z dalekých zemí, kde se mezitím usadili.

Neobratná a necitlivá vláda prokurátorů vedla nakonec až k otevřenému povstání, které vypuklo v r. 66 o. l. Z povstání se brzy stala plná válka. Po tři roky byl Jeruzalém bez římské nadvlády. Vnitřní spory ale neumožňovaly skutečný klid. Pak ale přitáhl do Judska Vespasian se svým synem Titem a se čtyřmi legiemi a po obléhání město dobyl a Chrám vypálil. Římské vojsko pobilo mnoho obyvatel a zničilo i samotné město. Chrám byl zničen podruhé, Jeruzalém byl vyliďněn a Judsko bylo zničeno a poraženo. Konečná porážka přišla s pádem Masady v r. 73 o. l. Jeruzalém zůstal opuštěný po dobu více než 60 let. Mezitím v roce 132 o. l. vypuklo další (a poslední) povstání, bar Kochbovo. Porážka přišla o tři roky později, když Římané opět krutě zmasakrovali povstalce v Jeruzalémě. Římané odstranili i zbývající ruiny bývalého Chrámu a Chrámovou horu „rozorali“. Vztyčili chrám Jupiterovi a město pojmenovali Aelia Capitolina. Židům byl zakázán vstup do města Jeruzaléma. Druhé zničení Jeruzaléma bylo dokonáno a dovršeno. Po roce 135 o. l. pojmenovali Římané území bývalého judského království „Syria Palaestina“ (jako spojení svých provincií římské Sýrie a římské Judey).

Literární historie - přehled

Tato práce není prací z oboru historie a nepodává tedy historický obraz dějin Jeruzalémského chrámu, ani historické okolnosti jeho prvního zničení Babyloňany v roce 586 př. o. l., ani historické události konečného zániku v roce 70 o. l. po dobytí Římany. Židovští učenci starověku a autoři rabínské literatury té doby se na rozdíl od svých protějšků řecko-římského (i jiného) světa historií až na výjimky nezabývali.

Toto se potvrdilo i během úvodních prací na této disertaci, při mapování a výběru relevantních textů. Texty nejsou (až na výjimky) texty historickými, ani dějpravnými. Tato práce se soustředí na zvolené téma v zrcadle klasických židovských textů, v převážné míře textů rabínské literatury. Reakce rabínů nejsou historicky popisné. Je-li potřeba rekapitulovat děj, jsou použity citace z prorockých knih (jako např. Knihy královské, Jeremiáš) nebo Spisů (jako např. Pláč nebo Kniha kronik).

Výjimkou v tomto směru je několik málo dále uvedených děl: kronika Seder olam raba, dílo Josefa Flavia (Válka židovská) a jako doplňující text i kapitola z knihy Azarii dei Rossi *Me'or ejnajim*. Ale i ony jsou specifické a nejedná se o díla historická v klasickém pojetí.

Práce se tedy věnuje maximálně základním historickým údajům o jednotlivých dílech a jejich autorech, případně o postavách jejich textů. Ani toto si však nemůže dělat ambice na skutečný historický přehled. Z tohoto hlediska je užitečné nahlédnout do některých jiných specializovaných děl, např. Talmud a midraš a Klasické židovství (obojí) od G. Stembergera, Židovské náboženství v proměnách věků K. Schuberta, Dějiny Židů v antice P. Schäfera, nebo některá novější díla čerpající z novodobých nálezů archeologie, např. Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele F. Čapka⁴² nebo některá z do češtiny přeložených knih I. Finkelsteina.⁴³

Následná přehledová tabulka je tedy zaměřena hlavně na literární díla a jejich autory, na význačné postavy judaismu té doby. Výběr je úzce zaměřen na postavy, osobnosti a díla, která se vyskytují (jsou přinejmenším zmíněna) v této práci.

Tabulka 2: Časová osa událostí, osobností a literárních děl

Rok	Události	Osobnosti	Literatura
Doba biblická a prorocká	Stavba Chrámu v Jeruzalémě 960 př. o. l.	Šalamoun	
		Menaše 687-642 Jojakím (vládnul 608-598) Jójakín (vládnul 3 měsíce v 597) Sidkijáš 597-586	Biblická literatura Knihy královské Knihy kronik
		Jeremjáš	Jeremjáš

⁴² Vyšlo ve Vyšehradu, Praha 2018.

⁴³ Např. jeho Zapomenuté království (věnované ovšem království Severního Izraele), Vyšehrad 2016, nebo spolu s N. Silbermanem Objevování Bible, Vyšehrad 2007.

		Ezechiel Ozeáš	Ezechiel Ozeáš
930	rozdělení království na Se- verní Izrael a Judsko		
722	konec Severního království		
7. st. př. o. l.	obležení Jeruzaléma Asyřany (701)	Senacheríb (Asyrský král)	
609/610	Pád Asýrie, nástup Babylo- nie první útok na Jeruzalém (první deportace) 607		
597	útok Babyloňanů na Jeruza- lém (druhá vlna deportací)	Nebúkadnezar Nebúzardán	Druhá kniha královská Druhá kniha kronik
586 př. o. l.	pád Jeruzaléma, zničení Prv- ního chrámu Babyloňany pád Babylonie nástup Kýra (Persie)	Kýros Veliký Belšazar Evíl-merodak (562-560)	Jeremiáš Ejcha Žalmy
538	Perský král Kýros povoluje návrat z exilu	Ezdráš	Ezdráš
516	Druhý chrám vysvěcen	Nehemjáš	Nehemjáš
445	Nehemjáš přichází obnovit město Ezdráš		
332	Alexander Veliký		
301	nadvláda egyptských Ptole- majovců		
198	Seleukovci v Jeruzalémě (intenzivní helenizace)		
167-161 př. o. l.	Povstání Makabejců Dynastie Hasmoneovců (152 př. o. l. – 6. st. o. l.)	Antiochus IV Epifanes (215-164) Jose ben Jo'ezer (nasi 170-140 př. o. l.) Hilel a Šamaj (cca 40 př. o. l. – 0 o. l.)	Inter-testamentární a apokryfní literatura Báruk První a druhá kniha makabejská
Začíná občanský letopočet			
63	Útok Římanů		
66-70	Povstání v Judsku proti Ří- manům – První válka židov- ská Obyvatelé Judska se uchyl- ují do Jeruzaléma (67-68) Setkání Jochanana s Vespas- ianem (cca 68-69)	(Titus Flavius) Vespasian (9-79) Titus Flavius (39-81) r. Cádok r. Jochanan ben Zakaj (1. st. o. l.)	
70	zničení Druhého chrámu Ří- many Ustanovení centra učenosti a sanhedrinu v Javne	Titus Flavius (císařem 79-81) Josef Flavius (37/38-cca 100)	Válka židovská

	období <i>tanaim</i> 0-200 (220) postupně šest generací	Období <i>tanaim</i>: -1.generace tanajců R. Jochanan ben Zakaj raban Gamaliel -2. generace tanajců (cca 100 o. l.) r. Šimon ben Gamaliel (10 př. o.l.-70 o. l.) -3. generace tanajců (do roku 135) r. Akiva r. Jišmael	
		Gaius Suetonius (69-122) Cornelius Tacitus (56-120)	Mimo-židovské zdroje De Vita Caesarum (Divus Vespasianus) Historiae
132-135	bar Kochbovo povstání v Judsku proti Římu a jeho porážka pád Bejtaru (135) náboženské centrum se pře- sunuje z Judska do Galilei začátek pronásledování judaismu v <i>Erec Jisra'el</i> Judsko přejmenováno na Syria Palaestina Jeruzalém má být vybudo- ván znovu jako římské město Aelia Capitolina	císař Hadrián	
		Cassius Dio (155-235)	Romanae historiae
135-180		4. generace tanaim (Galilea) r. Šimeon ben Gamaliel r. Me'ir (+163)	Rabínská literatura⁴⁴ Pirkej avot Mišna
180-220		5.generace tanaim (Tiberias) r. Jehuda Hanasi (+217)	
200-300		Šimon Spravedlivý (cca 200) r. Natan	Sifrej
220-500 (500)	od roku 324 spadá Izrael pod vládu křesťanského by- zantského císařství Kon- stantina	období <i>amoraim</i> v Izraeli (v Babylonii později- Sura, Pumbedita, Nehardea)	Seder olam raba (cca 200-220)
od r. 226	Sásanovská (novoperská) říše v Babylonii po dobu cca 400 let (dobyto nakonec Araby v 7.st.)	8 generací: 1.generace (220-250) r. Šimeon ben Gamaliel (Iz) Rav alias Aba Arika (+247, Sura) Rav Kahana	

⁴⁴ Datace je orientační a schematická. Texty vznikaly postupně a po dlouhou dobu. Teprve potom nastala jejich redakce a kompilace. Datace jsou odhady. Data v tabulce vyjadřují (většinou) většinou finální redakci.

		2.generace (250-290) Rav Huna (Sura)	
		3.generace (290-320) r. Ze'ira (+320, Izr.) r. Ula (Izr.)	
300-400			Tosefta Avot de-rabi Natan
320-350	324 Konstantin	4.generace (320-350) r. Jirmijahu (Izr.) r. Abaje (Bab.,+339) Rava (Bab.,+352)	Sifrej bamidbar Sifrej devarim (cca 250-300)
350-400 (do 500)		5.generace (350-375) 6.generace (375-425) Babylonie rav Aši (352-427) Ravina	Jeruzalémský talmud (cca 350-400)
400-650	vláda Theodicia (401-450)	7.generace (425-460) Babylonie poslední <i>nasi</i> Gamaliel VI (400-425) zrušení titulu 425	Ejcha raba (cca 400-450) Pesikta de-rav Kahana (5. st.) Pesikta rabati (cca 600) Vajikra raba
600		<i>savoraim</i> redakce Bavli 650-700	Babylonský talmud (cca 550)
620-650	Jeruzalém dobývají islámské kmeny z rukou Byzancie		
650-900	vláda kalifátu (až do r. 1258)	období <i>gaonim</i> (8.-10.st.)	Avot de-rabi Natan (cca 600) Midraš mišlej (cca 750) Pirkej de-rabi Eliezer
		Raši (1040-1105) ⁴⁵ Jehuda Halevi (1075-1141) ⁴⁶	komentáře k Tanachu a k Talmudu aj. lyrické žalmy zvané sionidy truchlící za ztracený Chrám
1500-1600		Azaria dei Rossi (cca 1511-1578)	<i>Me'or ejnajim</i>

⁴⁵ רש"י (Rabi Š'lomo Jicchak), zvaný Raši (akronym) רבי שלמה יצחקי

⁴⁶ יהודה בן שמואל הלוי (Jehuda ben Š'lomo Halevi).

3 TEXTY A JEJICH ZKOUMÁNÍ

V následujících kapitolách budeme zkoumat jednotlivé texty. Jednotlivé části jsou uvedeny stručnou informací o díle jako takovém, o jeho charakteru, stylu, struktuře, včetně otázek datace a autorství. Následují jednotlivé části (úryvky) textů. U každého je uvedeno umístění v rámci celého textu (oddíly, kapitoly, folia apod.) a seznam hlavních témat. Vlastní texty jsou v případě potřeby uvedeny informací o těsně předcházejícím textu, u textů typu komentář jsou uvedeny úvodní texty (např. text mišny, ke které se vztahuje zkoumaný text gemary apod.). Následuje vlastní text označený jako „TEXT“ resp. „TEXTY“ a poznámky. Ty jsou několika druhů, část je uvedena přímo do textu (odlišena graficky odsazením a zmenšením fontu), další poznámky jsou umístěny standardně pod čarou. Komentáře rozsáhlejšího charakteru jsou umístěny za koncem text v samostatném odstavci jako „Komentáře k textu“. Následuje „Hodnocení textu“. Každá dílčí kapitola je uzavřena shrnutím.

Než přistoupíme k vlastní práci s texty, shrňme si přehled základních témat v jednotlivých zkoumaných textech do následující tabulky.

Tabulka 3: Přehled témat v jednotlivých textech

Text	Traktát apod.	Hlavní témata
Hlavní texty		
Mišna משנה	mTa'anit תענית	události sedmnáctého tamuzu a Devátého avu – členění katastrof a neblahých událostí
	mSota סוטה	postupný úpadek časů a neblahé jevy v čase po zničení Chrámu
	mRoš hašana ראש השנה	takanot rabi Jochanana ben Zakaje
	mPe'a פיאה	Chránová bohoslužba versus mimo-chránové rituály (<i>gemilut chasadim</i> גמילות חסדים)
Tosefta תוספתא	tJoma יומא	soupeření dvou kohenů na rampě oltáře
	tŠevu'ot שבועות	soupeření dvou kohenů na rampě oltáře
	tSota סוטה	otázka nadměrného truchlení po zničení Chrámu
Jeruzalémský talmud תלמוד ירושלמי	jBer ברכות	Devátého avu se narodí Mesiáš (agada), znesvěcení Chrámu (prase jako oběť)
	jJoma יומא	zkoumání příčin zničení Chrámu (<i>sin'at chinam</i> חנם שנאת)
	jTa'anit תענית	katastrofy, konec nepřetržitě oběti v Chrámu (<i>korban tamid</i>), datace a okolnosti spálení Chrámu
Babylonský talmud תלמוד בבלי	bGitin גיטין	agadot ha-churban: Kamca a bar Kamca, útěk rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem, hladomor v Jeruzalémě, Titus ha-raša, Nebúzarádán a Zachariášova kypící krev aj.
	bSanhedrin סנהדרין	nezdařená výprava Senacheríba, Nebúzarádán a Zachariášova kypící krev

	bTa'anit תענית	neblahé události Devátého avu, datace, vracení klíčů na nebesa
	bJoma יומא	příčiny zkázy Chrámu (tři hlavní hříchy a <i>sin'at chinam</i>)
	bŠabat שבת	příčiny zkázy – názory jednotlivých rabínů
Midraše מדרשים	Pesikta de-rav Kahana פסיקתא דרב כהנא	Nebúkadnezar v Jeruzalémě, truchlení nad Jeruzalémem, Zachariášova kypící krev
	Pesikta rabati פסיקתא רבתי	Nebúkadnezarův útok na Jeruzalém, vracení klíčů od Chrámu na nebesa příčiny zkázy Sidkijášův příběh Andělé se přimlouvají za Jeruzalém dvě legendy z obleženého Jeruzaléma (Abika ben Adjati a Miriam bat Nakdimon)
	Ejcha raba איכה רבה	obležený Jeruzalém a hladomor, útek rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem, pád Jeruzaléma a spálení Chrámu, púst r. Cádoka Kamca a bar Kamca, Zachariášova kypící krev
	Související text	Srovnání textů o Kamcovi a bar Kamcovi v Ejcha raba a bGitin
	Vajikra raba (Lv)	Nebúkadnezarův útok na Jeruzalém (příběh Jójakíma a Jójakína)
	Avot de-rabi Natan אבות דרבי נתן	útek rabi Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem, obléhání města a hladomor, pád Jeruzaléma a Titus ha-raša (a komár) prasečí hlava a katapult, navrácení klíčů do nebes srovnání příběhu rabi Jochanana v obou verzích
Historické (historizující) texty	Josef Flavius: Válka židovská	setkání Josefa s Vespasianem
	Seder olam raba סדר עולם רבה	Pád Jeruzaléma, Daniel v zajetí
	Azaria dei Rossi: <i>Me'or ejmajim</i> מאור עינים	kritický přístup k legendě o Titovi a komárovi, který ho zabil
Související texty		
Proroci נביאים	Daniel דניאל	ukončení <i>korban tamid</i> , znesvěcení Chrámu
Apokryfy	Druhá Bárukova	útok Kaldejců (Babyloňanů) na Jeruzalém, úloha andělů, Jeremiáš, osud chrámového zařízení, odevzdání klíčů od Svätyně na nebesa
Mišna משנה	mSuka סוכה	takanot r. Jochanana (sukot)
	mMenachot מנחות	takanot r. Jochanana (<i>omer</i>)
Tosefta תוספתא	tSota סוטה	datace spálení Chrámu
Jeruzalémský talmud ירושלמי	jBerachot ברכות	konec <i>korban tamid</i>
Babylonský talmud בבלי	Pirkej avot פרקי אבות	příčiny zkázy Chrámu (další prohřešky – sedm těžkých hříchů, porušení odpočinku země)
	bJoma יומא	soupeření dvou kohenů na rampě oltáře
Midraše מדרשים	Sifrej devarim (paraša Ve-etchanan) ספר דברים	diskuse k dataci pústů

	Sifrej bamidbar ספר במדבר	soupeření dvou kohenů na rampě oltáře
	Midraš mišlej מדרש משלי	příběh útěku rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem
	Pirkej de-rabi Eliezer XLIX פרקי דרבי אליעזר	Sémě Amáleka - Titus a komár
	Avot de-rabi Natan אבות דרבי נתן	prasečí hlava
Liturgie	Liturgie Devátého avu	truchlení nad ztrátou Chrámu modlitby za znovu postavení Chrámu
Historické texty	Josef Flavius	situace v obleženém Jeruzalémě, setkání Josefa Flavia s Vespasianem
	Tacitus	spálení Chrámu, prorocství o pádu Jeruzaléma

Jak již bylo konstatováno, některá témata jsou zpracována ve více zdrojích, jiná lze přinejmenším přiřadit do obecněji pojatého tématu. Opakující témata jsou vytipována následovně:

- útek rabi Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem (výskyt v bGitin, Ejcha Raba, ARNa, ARNb, Midraš Mišlej, paralela v Josefu Flaviovi)
- příběh Kamcy a bar Kamcy, kvůli nimž „byl zničen Chrám“ (bGitin, Ejcha raba)
- situace v obleženém Jeruzalémě, hladomor ve městě (bGitin, Ejcha raba, ARN, Josef Flavius)
- zkoumání příčin zničení Chrámu (jJoma, bJoma, bŠab, Pesikta rab, Pirkej Avot)
- činy Tita ha-raša a legenda o jeho smrti (komára v jeho mozku) – (bGitin, ARN, Pirkej de-rabi Eliezer, Azaria dei Rossi)
- reakce halachy na změny (na situaci bez Chrámu a bez chrámových obětí) – reprezentované zejména tzv. takanot rabi Jochanana ben Zakaje (mRoš hašana, mSuka, mMenachot)
- konec *tamidu*, nepřetržitě denní oběti (jTa’anit, jBerachot, bRoš hašana)
- diskuse o náhradě chrámových obětí (mPe’a)
- zpracování událostí Devátého avu, diskuse nad přesnou datací (mTa’anit, jBerachot, jTa’anit, bTa’anit, Seder olam, tSota, Sifrej Devarim)
- zabití kohena v důsledku soupeření dvou kohenů v Chrámu (tJoma, tŠavuot, bJoma, Sifrej bamidbar)
- znesvěcení Chrámu, včetně prasete jako oběti, prasečí hlava v katapultu (výskyt v jBerachot, jTa’anit, ARN, Daniel)
- odevzdání klíčů od Chrámu (resp. Svatyně) na nebesa (bTa’anit, Pesikta rabati, ARN, Vajikra raba, Druhá Bárukova)
- kypící Zachariášova krev (bGitin, bSanhedrin, Pesikta de rav Kahana, Druhá Bárukova)

Překlady a grafická úprava textů

Při překladech stěžejných textů (vybraných pasáží) jsou použity jak původní hebrejské a aramejské texty, tak i anglické překlady. To platí pro texty Mišny, obou Talmudů, midraš Ejcha raba

a Avot de-rabi Natan, které jsou stěžejními zkoumanými texty této práce. Pokud existují, bylo použito paralelních bilingvních textů, popř. ruční srovnání originálu.

Některé texty, které existují v českém překladu, byly převzaty v nezměněné podobě. To se týká textů Josefa Flavia (Válka židovská)⁴⁷ a mimobiblických židovských spisů (pseudografií).⁴⁸ V některých případech byly naopak k překladu použity pouze anglické verze pramenů: Seder olam,⁴⁹ homiletické midraše (*Pesikta rabati* a *Pesikta de-rav Kahana*), Azaria dei Rossi⁵⁰ a některé další krátké texty doplňkového charakteru (Tacitus, Pirkej de-rabi Eliezer).

Verze originálů je vždy uvedena i s uvedením případných dalších zdrojů (např. paralelních hebrejsko-anglických zdrojů). Překlady z hebrejštiny jsou doplněny slovy a výrazy, které v českém překladu chybí pro větší přehlednost (a jednoznačnější) pochopení textu. Základ takto řešeného textu je vzat z jiných vědeckých prací v oboru judaistiky, viz např. Petr Sláma: Tanu rabanan⁵¹ nebo již klasický text G. Stembergera Talmud a midraš⁵².

Co se týká použití hebrejských termínů, obecně známá a v literatuře frekventovaná slova a výrazy jsou přepisovány v transkripci, např. halacha, agada, churban, apod. Výběrový seznam hebrejských a aramejských termínů a slov je uveden v abecedním přehledu „Glosář a slovník vybraných hebrejských (a aramejských) výrazů a cizích slov“ na konci této práce. Při přepisu hebrejských vlastních jmen je přednost dána hebrejskému přepisu (transkripci z hebrejštiny), s výjimkou velmi ustálených vlastních jmen, např. jména proroků v názvech biblických knih proroků apod. V citacích z Tanachu je používán převážně český ekumenický překlad (není-li uvedeno jinak).⁵³

Volba písma a formátování překládaných textů

Při překladech textů rabínské literatury narážíme na problém zpracování textu. Jazyk a stylistika rabínských textů je velmi specifická a není možné předložit prostý (a přesný) překlad tak, aby byl v češtině (nebo i v jiných jazycích) dobře srozumitelný. Pro průběžnou práci s hebrejským (a aramejským) textem je samozřejmě co nejpřesnější překlad nutný. Při předkládání výsledného textu je však třeba zavést určité úpravy. Zejména talmudický text je založen na práci s citacemi. Zároveň obsahuje vlastní diskuse, komentáře a poznámky. Všechno toto je ovšem obsaženo v hlavním jednodílném textu. Další výzvou je i samotný jazyk, který je velmi odlišný od jazyka používaného dnes. Ten dnešní je velmi vysvětlující (často doplněný ještě poznámkovým aparátem). Rabínské texty jsou založeny na předpokladu, že student (čtenář) zná dokonale (a většinou i z paměti) text Tanachu. Hebrejštiny je také

⁴⁷ Josef Flavius: Válka židovská I a II.

⁴⁸ Druhá Bárukova (Knihy tajemství a moudrosti II, Praha 1998).

⁴⁹ H. Guggenheimer: Seder olam rabba.

⁵⁰ J. Weinberg: Azaria dei Rossi - The Light of the Eyes.

⁵¹ P. Sláma: Tanu rabanan. Praha 2010.

⁵² G. Stemberger: Talmud a midraš. Praha 2011.

⁵³ Bible (Český ekumenický překlad), 2005.

ideální jazyk pro slovní hříčky, resp. hříčky kombinací jednotlivých písmen a texty toho hojně využívají. Psaní odborného textu vyžaduje dodržování předpisů odborného (akademického) psaní. Abychom dosáhli srozumitelného textu (překladu) vhodného pro další zkoumání po obsahové stránce, je třeba původní text doplnit a upravit. A použít i formátovací prostředky k celkovému zpřehlednění výsledného textu. Jedná se o použití formátů písma, závorek a uvozovek.

Zkoumané texty obsahují nejčastěji citace z Tanachu a z Mišny. Citace z Tanachu jsou vyjádřeny *kurzivou* (a bez použití uvozovek), citace z Mišny KAPITÁLKAMI. Hranaté závorky [] obsahují text, přidáný do původního hebrejského (aramejského) textu v průběhu překladu, pro jeho lepší srozumitelnost v českém jazyce. Zároveň nijak nemění význam originálu. Text mimo tyto hranaté závorky tedy zachovává co možno nejvíce typickou strohost a úsečnost originálního textu. Texty rabínské literatury jsou součástí ústní Tóry. Byly určeny pro memorování a přeřikávání z paměti. Byly tedy zapsány(!) jako pomůcka, jako jakési poznámky, pomoc pro paměť, proto mají tak specifický charakter. Petr Sláma je ve své antologii Tanu rabanan s nadsázkou nazývá „taháky“ ústní Tóry.⁵⁴

Text v kulatých závorkách vložený do překladu obsahuje dodatečné stručné vysvětlivky a poznámky, které se přímo vztahují k originálnímu textu. Podrobnější poznámky a vysvětlivky k textům jsou však uvedeny v samostatných odstavcích (pro přehlednost psaných menším písmem, menším řádkováním a odsazením). Kulaté závorky se dále používají pro vložené nadpisy a mezi-nadpisy, poznámky o přeskóčené pasáži apod.

Dalším problémem ve formátování textů je přímá řeč obsažená v diskusích rabínských textů. Důsledné používání uvozovek ve všech přímých řečech by překlady ve výsledku velmi znepráhlednilo. Jejich užívání je tedy proti pravidlům českého jazyka omezeno. V případě citace v citaci se používá standardní označení ‚ ‘ .

Biblické citace jsou převzaty z českého ekumenického překladu (označováno ČEP za údajem o citovaném verši). Přesné znění původního hebrejského textu Tanachu je často stěžejní pro použití v rabínském textu. Toto bývá občas v rozporu s ČEP překladem. V takových případech je použit přesnější (doslovnější) vlastní překlad z hebrejštiny do češtiny. I pak je ale pod čarou uveden ČEP překlad v celém znění verše (veršů). I při citaci pouhé části biblického verše, je v poznámkách pod čarou uvedeno znění celého verše.

⁵⁴ Sláma: Tanu rabanan, s. 21-22.

4 MIŠNA A TOSEFTA – HALACHICKÁ ODPOVĚĎ NA ZNIČENÍ DRUHÉHO CHRÁMU

První reakce na zničení Chrámů bychom očekávali v rozsáhlém díle tanaitů Mišně. Dílo vznikalo v době, kdy události byly zcela čerstvé. Mišna je také vskutku největší reakcí své doby, i když charakter a vyznění této reakce se může zdát překvapivé. Texty Mišny se totiž ke zkáze Chrámů, jejím příčinám, průběhu a následkům vyjadřují jen minimálně.

Mišna, (hebrejsky *Mišna*, aramejsky מתניתין *Matnitin*), nebo také *Šiša sidrej mišna* (Šest pořádků Mišny)⁵⁵ obsahuje texty z období zhruba od 1. st. o. l. až do jejího uzavření na počátku 3. st. o. l. Jedná se o stěžejní dílo ústního zákona, tzv. Ústní Tóry. Hlavním editorem Mišny je podle tradice Jehuda Hanasi. Autory textů jsou תנאים *tana'im* v *Erec Jisra'el* (ארץ ישראל), jazykem je mišnaická hebrejščina (tedy raná rabínská hebrejščina), tento jazyk byl ve své době jazykem mluveným. Ojediněle se objevují i úseky psané v aramejštině. Jedná se o základní halachický text judaismu, text Ústní Tóry, tedy text výroků a pouček (tzv. *halachot*)⁵⁶ určených pro orthopraxi zbožného žida.

Tosefta (aramejsky) má význam doplněk, dodatek, a to k Mišně. Je s Mišnou úzce svázaná. Jde o kompilaci textů ústního zákona mimo-mišnaické tradice. Je uspořádána podle Mišny (do stejných šesti sederů, pořádků), autory jsou *tana'im*, případně ranní אמוראים *amoraim*, redaktory byli podle tradice rabi Chija bar Aba (3. generace amoraim v *Erec Jisra'el*) a jeho žák rabi Ošaja (také Hošaja) – zemřel cca 350 n.l.

Názory na dataci se liší, od doby pozdního 2. století až do poloviny 4. století. Jazykem je mišnaická hebrejščina, lokací Země izraelská. Co se týká literární formy (žánru) také v Toseftě se jedná o halachu formulovanou ve výrociích a poučkách, obsahuje ale také agadické a midrašické doplňky.

4.1 Zpracování tématu v Mišně a Toseftě

Ačkoliv časově vznikal text Mišny nejbližší k událostem roku 70 o. l. a zničení Chrámů (a to zejména vzhledem k ukončení chrámového obětního kultu) bylo jistě událostí obrovského významu, téma zkázy Chrámů (v hebrejštině označovaném *churban*) je v Mišně na první pohled poněkud překvapivě téměř ignorováno. Na tom se shodnou všichni vědci, zkoumající Mišnu (a Toseftu) z hlediska našeho tématu. Příčiny tohoto mlčení jsou v odborné literatuře hojně diskutovány.⁵⁷ Někteří autoři ho považují za odraz charakteru textu (ztráta Chrámů je vzata na vědomí a to je vše)⁵⁸, tedy za víceméně

⁵⁵ Hebr. ששה סדרי משנה nebo zkráceně ש"ש.

⁵⁶ Sg. הלכה *halacha*. Odvozena od kořene ה-ל-כ, které má význam jít, chodit (zde ve smyslu po správné cestě).

⁵⁷ Viz např. J. Neusner: *In the Aftermath of Catastrophe*, 2009, s. 23-48, G. Stemmerger: *Reaktionen auf die Tempelzerstörung in der rabbinischen Literatur*, 2010, s. 625-630. D. Kraemer: *Responses to Suffering in Classical Rabbinic Literature*, 1995, s. 51-65.

⁵⁸ J. Neusner: *In the Aftermath of Catastrophe*, 2009, s. 23-25.

logické, jiní ho shledávají překvapujícím⁵⁹ a mlčení je pro ně důkazem omračující katastrofy a následného šoku⁶⁰.

Toto mlčení (nebo „mlčení“) se jeví tím zřetelnější vzhledem k tomu, že samotný Jeruzalémský chrám, obětní kult, rituální čistota a související chrámové rituály jsou v Mišně tématy stěžejními. Texty Mišny zobrazují velkolepost Chrámu, detaily chrámové služby o všedních dnech i o svátcích, obsahují podrobný popis činností kněžstva a dalšího chrámového personálu, stejně tak jako vztah lidu Izraele k tomuto posvátnému prostoru. Přitom text pojímá všechna tato témata jakoby Chrám byl stále nedotčený a plně funkční, jakoby obětní rituály stále probíhaly. To se týká zejména oddílů Mo'ed (Posvátný čas) a Kodašim (Svátości) a v nich celých traktátů jako jsou Midot (Míry) a Tamid (Denní oběť), i částí některých dalších traktátů v jiných oddílech (Bikurim, Pesachim, Šekalim, Joma), nebo traktát Terumot (Kněžské desátky), a nakonec i jednotlivé poučky (*mišna'ot*)⁶¹ v dalších traktátech. Stejně tak však Mišna popisuje i již fungující mimo-chrámové (a mimo-obětní) rituály a praxi a dokonce tyto dva koncepty porovnává. Výroky některých rabínů hodnotí mimo-chrámovou bohoslužbu jako hodnotnější než tu chrámovou. Bohoslužba Chrámu a obětí je nahrazována „bohoslužbou úst“, tedy modlitbou. Příkladem vývoje a toho jak se vyrovnat se ztrátou Chrámu je pesachový seder a konzumace nakvašených chlebů o tomto svátku namísto pesachové oběti (zavedené právě rabínským judaismem).⁶²

Výskyty zkoumaného tématu (zničení Jeruzalémského chrámu) v daných částech Mišny jsou spojené s halachou, kterou se ten který text zabývá, a která se v hojné míře týká i svátků, rituálů a tradic přímo spojených s Jeruzalémským chrámem. Takovými byly zejména tři poutní svátky (*pesach*, *sukot*, *šavu'ot*), rituály přinášení prvotin a chrámové daně (*bikurim* a *šekalim*),⁶³ oslavy tzv. vysokých svátků (*jom kipur* a *roš hašana*). V tomto směru došlo zánikem Chrámu k obrovské změně. Před halachou se v jejím stěžejním díle objevuje nový úkol: jak dále žít život podle Tóry bez Chrámu.

Z jiného pohledu se ovšem sporé (popř. zdánlivě sporé) zobrazení tématu vlastního *churbanu* v Mišně může jevit jako logické, protože Mišna není dílo historie a nezachycuje vývoj, naopak je textem charakterem statickým. Nezabývá se ani utrpením národa, jakkoliv bylo velké, nezabývá se ani dalšími následnými událostmi, válkami a povstáními Židů za svobodu. Naopak popisuje vlastně ideální dobu a podobu doby, oproštěnou od bouřlivých událostí v čase. Autoři Mišny byli muži Zákona, jejich hlavní zájem byl v této situaci nanejvýše identifikovat nutné úpravy (nebo nové výklady) přikázání a procedur s cílem zajistit pokračování studia Tóry, náboženských aktivit v komunitách, dodržování Zákona, přežití judaismu a židovského národa. Zároveň bylo také nutné memorovat historickou praxi tak, aby mohla být použita v budoucnosti, až bude dle všeobecného očekávání Chrám znovu

⁵⁹ D. Kraemer: Responses to Suffering in Classical Rabbinic Literature, s. 61.

⁶⁰ S. D. Cohen: Destruction: From Scripture to Midrash, s. 18-19.

⁶¹ Hebr. pl. משניות.

⁶² B. Bokser: The Origins of the Seder, kap. 7, s. 76-84.

⁶³ Hebr. שקלים בכורים.

vybudován. Víra v obnovení Chrámu byla založená (hlavně z počátku) na precedentu Chrámu prvního (opětovné zbudování Babyloňany zničeného Chrámu za perského krále Kýra⁶⁴). Počáteční naděje v brzké obnovení Chrámu postupně přešla ve vize vybudování Třetího chrámu na konci našich časů. *Churban* zmiňují explicitně jen jednotlivé sporé a velice stručné výroky, a to s důrazem na to, co je třeba dělat odlišně ve změněné situaci, když už Chrám nestojí. Příkladem takových zmínek jsou výroky jako „po zničení Chrámu rabi Jochanan ustanovil“, „na památku Chrámu“⁶⁵, dále počítání času od okamžiku *churbanu*⁶⁶, výčet neblahých věcí (znamenajících v podstatě umenšování B-ží přítomnosti v dějinách *am jisra'el* עַם יִשְׂרָאֵל), které se staly po různých událostech, a také po *churbanu*⁶⁷, rčení o Chrámu, která se v rabínské literatuře postupně uchytila jako „nechť je zbudován znovu“⁶⁸ nebo „nechť je jeho vůlí, že bude zbudován znovu, urychleně, za našich dnů“.⁶⁹ Tato přání mají vrchol ve výroku rabi Akivy v traktátu Pesachim:⁷⁰ „A proto Hospodine, B-že náš a B-že našich předků, kéž v míru dojdeme dalších slavností a svátků,⁷¹ které nás očekávají, když se budeme radovat v tvém znovu postaveném městě, a při bohoslužbě tvého Chrámu, kde budeme jásat při požívání z oltáře a pesachových obětí, jejichž krev jsi přijal na zdech svého oltáře. Chvalme tě za naše vykoupení a za vykoupení naší duše. Požehnaný jsi ty, Pane, vykupiteli Izraele!“ Obdobným výrokem je komentován fakt ukončení *tamidu* (nepřetržitě každodenní oběti v Chrámu) v traktátu Tamid:⁷² „Toto je pořádek *tamidu* (תמיד), oběti pro bohoslužbu v Domě B-žím, kéž je jeho vůle, že bude postaven urychleně, za našich dnů. Amen.“

Dalším specifickým rysem pojetí události *churbanu* v mišnaickém textu je zařazení zničení Prvního i Druhého chrámu mezi výčet jiných katastrofických událostí v historii židovského národa (v traktátu Ta'anit – viz níže). *Churban* tak není jedinečnou událostí, která by vyvolala zásadní změnu, ale naopak podléhá jakési generalizaci, jedná se o paradigma, o jednu z instancí národních katastrof. Toto sporé zobrazení tématu *churbanu* v Mišně se tak nakonec jeví jako logické. Mišna se nezabývá historickými okolnostmi *churbanu*.

Nepřímých odkazů na zničení Chrámu je přece jen více. Jedná se o několik tematických okruhů, jedním z nich je událostmi vynucená modulace různých *micvoť*⁷³ a halachické praxe. Část příkazů byla pozměněna tak, aby chrámové praktiky napodobovala, jiné přestaly být zcela aplikovatelné. Na ně je

⁶⁴ Kýros Veliký, perský vládce v 6. st. př. o. l., známý pro svoji toleranci kulturních a náboženských praktik podmaněných národů. Podle knihy Ezdráš se cítil být Hospodinem povolán k obnovení Chrámu v Jeruzalémě.

⁶⁵ „Když byl Chrám zničen, rabi Jochanan ben Zakaj ustanovil ... na památku Chrámu.“ (mSuka 3:12, mNaz 5:4)

⁶⁶ mMen 10:5. Viz také „Od zničení Chrámu je šavuot jako šabat [co se týká truchlení].“ (mMK 3:6)

⁶⁷ mSota 9:12-15.

⁶⁸ V Mišně se vyskytuje na třech místech: mTam 7:3, mTaan 4:8, mPes 10:6.

⁶⁹ Odobně také viz mTaan 4:4 „Nechť je vystaven urychleně za našich dnů, amen.“ a „Kéž je znovu zbudován za našich dnů. Amen!“ (mTaan 4:8)

⁷⁰ mPes 10:6.

⁷¹ Hebr. רגלים ומועדים *regalim ve-mo'adim*.

⁷² mTam 7:3.

⁷³ Hebr. sg. מצווה *micva* – příkaz, přikázání.

výslovně upozorněno, na rozdíl od těch, které v nějaké podobě zůstávají. To vše halacha řeší. Nejdůležitějším příkladem takové adaptace *micvot* jsou *takanot* (תקנות)⁷⁴ (výnosy, vyhlášky, nařízení) rabi Jochanana ben Zakaje⁷⁵ (viz výše zmíněné „rabi Jochanan ustanovil“) na začátku čtvrté kapitoly traktátu Roš hašana a jinde⁷⁶.

POZN. *Takanot*⁷⁷ jsou legislativní ustanovení (nařízení, aktivity) normativního systému judaismu tzv. halachy, zavedených halachickými autoritami (učenci nebo kompetentními institucemi). Jedním typem jsou akty revidující ustanovení, která přestala odpovídat požadavkům času nebo okolností. Druhým typem *takanot* jsou takové, které jsou (nově) vydedukovány z biblického textu. Ustanovení zavedená prostřednictvím *takanot* mají charakter zdůvodněného přidání nové právní normy k již existujícímu halachickému systému. *Takanot* jsou jedním z pramenů židovského práva, na rozdíl od *gezerot* jsou to obvykle ustanovení pozitivní povahy, tj. ukládají povinnost něco vykonat. Historicky byla poprvé formulována již v době Druhého chrámu, v případě neznámého původu byla připisována některým raným vůdcům Izraele (včetně biblických postav).⁷⁸

Dalším okruhem témat spojených se zánikem Chrámu jsou úvahy založené na faktu, že došlo ke kosmické změně, ke kataklyzmatu našeho světa. Toto téma ale řeší především apokalyptické texty, které nejsou předmětem zájmu naší úvah. Jinou variantou reakcí jsou nařízení spojená s Devátým avem (בשעה טובה *Tiša b'vav*), postním dnem připomínajícím mimo jiné katastrofy i zničení Prvního a Druhého chrámu.

J. Neusner shrnuje téma churbanu v Mišně ve smyslu, že zničení Chrámu je vzato na vědomí, ale není zdaleka v centru zájmu. Text podle něj obsahuje pouze signály adaptace a prvky přizpůsobení se nastalé situaci, nikoliv zásadní změnu systému a nasazuje studium Tóry namísto obětí prováděných kněžskými v Chrámu. Jednoduše řečeno: není Chrám, jsou synagogy.⁷⁹

D. Kraemer⁸⁰ považuje mlčení ke změně takového rozměru za překvapivé. Právě on si všímá toho, že toto mlčení je velmi specifické, protože velká část Mišny je věnována Chrámu, jeho obětnímu kultu a rituální čistotě. Doba Mišny byla plná zásadních událostí, zničení Chrámu a následné války a povstání Židů za svobodu. V Mišně se to ale výslovně neodráží, nezabývá se turbulencemi historie, jakkoliv jsou tragické. Změny jsou ale přece jen přítomné, ale podané specificky v souladu s charakterem Mišny. Jedná se o změny halachy v reakci na změněné podmínky.

⁷⁴ Hebr. sg. תקנה *takana*.

⁷⁵ Obvykle se udává devět (podle Blocha) jako počet těchto nařízení r. Jochanana. Viz mRH 4:1-4. Většina *takanot* ben Zakaje byla vyhlášena ještě před zničením Chrámu, ale v důsledku této události byly *takanot* modifikovány, aby vyhovely nové situaci. Zachariáš Frankel (*1801 v Praze) ve svém díle *Hodegetica in Mischnam*, s. 3-4, 28-29. Leipzig, 1859) uvádí jedenáct ustanovení (na rozdíl od obvyklých devíti). Tradiční výčet devíti *takanot* vychází z klasifikace zveřejněné v díle Bloch: *Sha'are Torat ha-Takkanot*, Budapest, 1879-1902.

⁷⁶ mSuka 3:13, mMen 10:5, mNaz 5:4.

⁷⁷ The Jewish Encyclopedia. Heslo Takkanah. [on-line] <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/14204-takkanah>

⁷⁸ Např. biblické *takanot* ustanovené Jozuem, králem David a Šalamounem, rannými proroky, Ezdrášem a později také *takanot* ustanovené sanhedrinem.

⁷⁹ J. Neusner: *In the Aftermath of Catastrophe. Founding Judaism 70-640*, s. 23-24, 39-48.

⁸⁰ D. Kraemer: *Responses to Suffering in Classical Rabbinic Literature*, kap. 4: *Early Rabbinic Responses: Mishnah and Avot*, s. 51-61.

Také G. Stemberger⁸¹ konstatuje, že téma churbanu je v Mišně téměř zcela ignorováno, což je v ostrém kontrastu s tím, že obsahuje celé oddíly věnované popisu chrámového kultu. Tyto texty se ovšem tváří, jako by Chrám stále ještě nedotčený stál a neobsahují žádné aktualizující komentáře. Churban zmiňují jen jednotlivé výroky, většinou poukazují na to, co je třeba dělat odlišně nyní, když už Chrám nestojí. Obecně lze pozorovat, že podmínky religiozního života se nadále už nelišily v platnosti pro Jeruzalém ve srovnání s podmínkami mimo Jeruzalém (tak jako dříve).

Na druhé straně A. Saldarini⁸² správně poukazuje na to, že z širšího pohledu je celá Mišna svého druhu reakcí na ztrátu Chrámu. Je to první a nejdůležitější text, který vznikl v post-chrámovém období. Podle Saldariniho je tak třeba reakci na ztrátu Chrámu vyčíst z celé Mišny, z jejího obsahu a z její struktury, z toho co říká i z toho, o čem mlčí. Saldarini upozorňuje i na další zásadní reakci na ztrátu Chrámu a to je vzestup rabínů jako vůdců škol a dalších institucí. A nakonec i J. Neuser poukázal na to, že Mišna zavádí svět pořádku, který nahradil ztracený svět Chrámu a samostatného Izraele.⁸³

Co bylo řečeno pro Mišnu, platí ve stejné míře pro **Toseftu**. I ona popisuje podrobně chrámový kult a obětní rituály jen s minimem indikací, že Chrám už neexistuje. Obsahuje zhruba stejné halachot⁸⁴, které indikují změny pro období po roce 70 o. l. Ve srovnání s Mišnou je zmínek o churbanu přece jen o něco víc, ale jsou stejně stručné. Zmínky obsahují formulí o změnách, které byly stanoveny jako připomínka zničení Chrámu, např. : „Po zkáze Chrámu nebo před ní? R. José říká: „Od chvíle, kdy byl Chrám zničen, je to dovoleno, protože to znamená truchlení za něj.“⁸⁵ Text navíc obsahuje několik výroků, které vyslovují jistotu, že Chrám bude znovu postaven: „Až bude Svatyně znovu postavena, přinese oběť za hřích,⁸⁶ „a zítra, až bude Chrám znovu vystaven, co budou zpívat?“⁸⁷, „co se týká další stavby (tj. Chrámu), který bude znovu postaven za našich životů a za našich dnů ...“⁸⁸ a přání, aby se tak stalo: „nechť je urychleně znovu vybudován.“⁸⁹ V pojednání o jedné z dodatečných *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje týkající se určení okamžiku nového měsíce, se nachází výrok „jakmile bude Dům (tj. Chrám) urychleně znovu postaven, navrátí se tyto záležitosti zpět do původního (předchozího) stavu.“⁹⁰ V závěru traktátu Menachot je na jediném místě Tosefty explicitně uvedena příčina

⁸¹ G. Stemberger: Reaktionen auf die Tempelzerstoerun, in *Judaica Minora II.*, s. 625-628.

⁸² A. Saldarini: Varieties of Rabbinic Repsonse to the Destruction of the Temple (in *SBL 1982 Seminar Papers*), s. 437-458.

⁸³ J. Neuser: *Judaism: The Evidence of the Mishnah*, s. 77-121.

⁸⁴ Navíc např. tBava Meci'a (oznamování nálezů), tNed 4:7 (k datu pesachu), tTaan 2:3 (předpisy o střihání vlasů a vousů a praní oděvů pro týdenní službu kohanim ve službě), tTaan 3:6 (otázka půstu o svátku stromů). Zdroj: G. Stemberger: Reaktionen auf die Tempelzerstoerun, in *Judaica Minora II.*, s. 625-628.

⁸⁵ tTaan 3:6 a 2:3.

⁸⁶ Rabi Natan říká, že rabi Jišmael má přinést oběť za hřích kvůli neúmyslnému porušení zákona o šabatu, jakmile bude Chrám znovu postaven.“ (tŠab 1:13)

⁸⁷ tTaan 3:9.

⁸⁸ tMen 13:23.

⁸⁹ tRH 2:9, tŠab 1:13, tTaan 3:9, tMen 13:22nm, tJoma 1:9.

⁹⁰ tRH 2:9.

zkázy Prvního chrámu „Šílo bylo zničeno kvůli pohrdání svatými věcmi, které tam převládlo, První chrám kvůli modloslužbě, smilstvu a krveprolévání.“⁹¹

4.2 Texty v Mišně

Struktura Mišny s lokací vybraných textů

Mišna je rozdělena na šest oddílů *sedarim* („pořádků“), které se dále dělí na jednotlivé traktáty (*masechtot*):⁹² זרעים/Zera'im/Semena, מועד/Mo'ed/Stanovené časy (Svátky), נשים/Našim/Ženy, נזיקין/Nezikin/Škody, קדשים/Kodašim/Svátosti, טהרות/Tohorot/Čistoty. Vybrané texty lze pak nalézt v následujících částech textu Mišny: Suka, Roš hašana a Ta'anit (v oddílu Mo'ed), Sota (v oddílu Našim), Menachot/Pokojné oběti (v oddílu Kodašim).

Vybrané texty a jejich témata vztahující se ke zkáze Chrámu:

- k postnímu dni Devátého avu - traktát Ta'anit 4:6-7, s odkazy na Sifrej devarim a tSota
- úpadek časů a neblahé jevy v čase po zničení Chrámu - Sota 9:9-15
- takanot rabi Jochanana ben Zakaje - Roš hašana 4:1-4, s odkazy na Suka 3:12 a Menachot 10:5
- chrámová bohoslužba versus mimo-chrámové rituály

4.2.1 Tragické události sedmnáctého tamuzu a devátého avu (mTa'anit 4:6-7)

Umístění v rámci textu Mišny a traktátu Ta'anit

Traktát Ta'anit (česky půst) se zabývá právě postními dny. Předcházející mišna se zabývá důležitostí speciálních datumů. Traktát Ta'anit se zabývá předpisy týkajících se půsty v průběhu židovského kalendáře. Vybraný text se zabývá postními dny, které připomínají různé události historie, konkrétně sedmnáctého tamuzu a devátého avu. Sedmnáctý tamuz je považován za menší postní den, o čemž svědčí i to, že začíná za úsvitu (na rozdíl od obvyklého předvečera) a vyžaduje pouze půst od jídla a pití. Naopak půst Devátého avu je vedle Jom kipur jediným dalším velkým půstem.

Struktura

Rozčlenění katastrof (4:6) a nastavení obecných pravidel (4:7), jak na tyto události reagovat, jak je připomínat, jaké příkazy dodržovat.

TEXT

[4:6] Pět (katastrofických) událostí se našim předkům stalo sedmnáctého tamuzu a pět devátého avu.⁹³

Sedmnáctého tamuzu

byly rozlomeny desky [Desatera],

⁹¹ tMen 13:22.

⁹² Hebr. sg. סדר seder, מסכת masechet.

⁹³ Tamuz je čtvrtý a av pátý měsíc hebrejského kalendáře. Halacha vysvětluje, že v těchto dvou dnech se udané události připomínají (i v případě, že se staly případně jindy).

Mojžíš přijal desky Desatera šestého sivanu, na hoře setrval čtyřicet dní a sestoupil s nimi sedmnáctého tamuzu. Když uviděl sošku zlatého býčka, desky rozlomil.⁹⁴

Rozbití desek Zákona je zde spíše připomínkou příčiny následných katastrof (porušování Zákona), než okamžiku za časů Mošeho.

toho dne ustala každodenní oběť (קרבן טמיר),

V pozdní fázi obléhání Jeruzaléma římskými vojsky, sedmnáctého tamuzu, tedy nedlouho před samotným zničením Chrámu, došla obětní zvířata (berani), a tak musela být nepřetržitá denní oběť zrušena.⁹⁵

město [hradby Jeruzaléma] byly prolomeno,

K prolomení hradeb města došlo podle Jeremiáše⁹⁶ devátého tamuzu. Jeruzalém se vzdal Nebúkadnezarovi a hradby byly prolomeny vojskem Tita i při útoku Římanů před zničením Druhého chrámu.

toho dne Apostamos spálil Tóru,

Chybí datace, proto není známa přesnější identifikace této osoby, uvádí se, že se jedná o „blíže neidentifikovatelného římského úředníka.“⁹⁷ Další diskuse se vedou o tom, o jaký svitek Tóry se jednalo. V Chrámu totiž byla uložena Tóra (kterou sepsal písař *Ezra hasofer*), ze které se opisovaly všechny ostatní svitky. Její spálení by tedy bylo skutečnou katastrofou.

do Svatyně byla umístěna modla.

Varianta textu uvádí „a on (tj. Apostomos) umístil modlu do Svatyně“. Není ale jisté, že iniciátorem obou událostí byl stejný člověk, Apostomos. K umístění modly do Jeruzalémského chrámu došlo v historii několikrát jak v době Prvního, tak i Druhého chrámu. Je proto obtížné identifikovat s jistotou, zda to byl Apostomos nebo další osoba. Někteří učenci (viz např. odkaz v Jeruzalémském talmudu) spojují tuto událost s judským králem Menašem na základě textu 2Kr 21:7. Varianta s Menašem ovšem narušuje časovou linii seřazených událostí.

Devátého avu

byli naši praotcové odsouzeni k tomu, že nevstoupí do Země (zaslíbené),⁹⁸

Jedná se o epizodu malověrných zvěďů, kteří byli vysláni do Země zaslíbené (v 14. kapitole knihy Bamidbar): „Nespatri zemi, kterou jsem přísežně zaslíbil jejich otcům; nespatri ji žádný, kdo mě znevažoval.“ (Nu 14:23)

Chrám byl zničen poprvé

Tj. Babyloňany v roce 586 př. o. l. Podkladem je datace uvedená v 2Kr 25:8-9⁹⁹ a Jr 52:12-13¹⁰⁰.

a podruhé,

Tedy Římany v roce 70 o. l. Zničení samotného Chrámu a Jeruzaléma probíhalo po několik dní, ale kulminovalo 10. avu.¹⁰¹

⁹⁴ Když se Mojžíš přiblížil k táboru a uviděl býčka a křepčení, vzplanul hněvem, odhodil desky a pod horou je roztříštil. (Ex 32:19)

⁹⁵ Viz dále v textu jTa'anit 4:6-7 v kapitole 5.2.4 zde.

⁹⁶ Jedenáctého roku vlády Sidkijášovy, čtvrtého měsíce, devátého dne, byly prolomeny hradby města. (Jr 39:2)

⁹⁷ Menšinové zdroje uvádění Řeka, nebo syrského vojenského velitele.

⁹⁸ Viz Nu 14:29. Podle gemary k této mišně v Babylonském talmudu je datum 9. avu v tomto případě vypočteno z řady událostí citovaných v Ex 40:17, Nu 10:11,10:33, 11:4, 11:20, 12:15, 13:2, 13:25, 14:1)

⁹⁹ Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, služebník Babylonského krále. Vypálil Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil ohněm. (2Kr 25:8-9)

¹⁰⁰ Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před Babylonským králem. Zapálil Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil. (Jr 52:12-13)

¹⁰¹ Svátky a významné události judaismu se připomínají vždy v předvečer výročí dané události, proto v tomto případě 9. av.

byl dobyt Bejtár¹⁰²,

Jednalo se o významné opevněné místo v době bar Kochbova povstání a bar Kochbovo útočiště (132-135 o. l.)

a město [Jeruzalém] bylo rozoráno [jako pole]¹⁰³.

Existují různé názory na dataci této události. Babylonský Talmud a Josef Flavius uvádí, že šlo o čin Turna Rufa (Terentius Rufus nebo také Quintus Tineius Rufus). Římané jako znak dominance používali pluh zapřažený ke dvěma oslům, kteří pak symbolicky zorali centrum dobitého města.

Jiné zdroje uvádí Hadriána, který napodoboval mýtické založení Říma, když založil pohanský chrám Aelia Capitolina.¹⁰⁴

[Halacha:] Když přichází av, omezujeme radost (až do doby po půstu 9. avu).¹⁰⁵

[4:7] Během týdne, do kterého spadá devátý av, je zakázáno, aby se člověk holil (stříhal vlasy), aby pral [svůj oděv], ale ve čtvrtek je to dovoleno k uctění šabatu. Odpoledne před devátým avem nesmí člověk jíst ze dvou [různých druhů] pečiva [nebo jídla], ani jíst maso, ani pít víno. Raban Šimeon ben Gamaliel¹⁰⁶ říká: „[Je dostatečné] obměnit [obvyklý způsob života dané osoby].“ R. Jehuda považuje za povinné otočit lůžka ke spaní [a spát na zemi],¹⁰⁷ ale učenci s ním nesouhlasí.

K názoru rabana Gamaliela o obměně obvyklého způsobu života: místo tří teplých jídel (a sklenic vína) mít pouze dvě. Kdo má dvě, sníží počet na jedno. Ale halacha s tím nesouhlasí.

Hodnocení textu

Zničení Prvního i Druhého chrámu je zařazeno do seznamu katastrof a neblahých událostí v dějinách lidu Izraele. Není zcela zřejmé, zda je seznam řazen časově, u některých událostí ze seznamu se diskutuje, na jakou přesně událost odkazují. Ve výčtu chybějí katastrofy praotců, protože ty jsou dostatečně popsány v Tanachu. Pozornost zaslouží skutečnost, že výročí Devátého avu se připomíná půsty a dalšími omezeními, včetně omezení radosti. Svým charakterem ovšem neodpovídají truchlení, nýbrž pokání (v tom se podobá dnu Jom kipur). Už z toho je zřejmé, že zničení Chrámu je viděno jako důsledek selhání a hříchu. Toto lze považovat za jediné (byť nepřímé) uvedení příčiny churbanu v celé Mišně. Pozdější díla rabínské literatury zkoumají tyto příčiny poměrně často.

¹⁰² Také *Bejt-Tor*.

¹⁰³ Po porážce bar Kochbova povstání zničili Římané v Jeruzalémě zbývající budovy a trosky zaorali, aby tak zničili veškeré naděje na možné znovu postavení Chrámu.

¹⁰⁴ Zobrazeno na zachované minci Hadriána ražené okolo roku 130 o. l.

¹⁰⁵ Tj. Od prvního do devátého avu (tedy až do skončení půstu devátého avu), je člověk povinen vyvarovat se účasti na radostných událostech. Devátý av je největším dnem truchlení v židovském kalendáři.

¹⁰⁶ גמליאל בן שמעון (10 pře. o. l. – 70 o. l.) byl synem rabana Gamaliela *ha-zaken*, po něm také nastoupil do čela Velkého sanhedrinu v roce 52 o. l.

¹⁰⁷ Spaní na zemi je znakem truchlení.

Formálně se jedná o seznam, kalendář. Bejtar byla pevnost v judských horách, poslední centrum odporu v bar Kochbově povstání ve 2. st. o. l. O osobě Apostama se vedou diskuse, není jednoznačná shoda, o koho se jedná.¹⁰⁸

Text obsahuje výslovnou zmínku o zničení Chrámu: והרב הבית בראשונה ובשניה (Byl zničen Dům poprvé. A podruhé.) K ukončení každodenní oběti *korban tamid* (קָרְבוֹ טַמִּיד) došlo v pozdní fázi obléhání Jeruzaléma římskými vojsky Vespasiana. K prolomení hradeb města došlo podle Jeremiáše¹⁰⁹ devátého tamuzu (v době Prvního chrámu). Předpokládá se tedy, že autoři Mišny odkazují na Druhý chrám.

Text ilustruje náhled rabínů, že *churban* nebyl unikátní událostí, ale podléhá generalizaci spolu s ostatními neblahými událostmi v židovských dějinách. Události Devátého avu se staly součástí kolektivní paměti.

4.2.2 Související text (Sifrej Devarim 31:4)

Jedná se o raný halachický midraš k páté knize Tóry – Deuteronomium (*Devarim*). Tento midraš obsahuje i agadické pasáže, které halachickou část v podstatě obklopují. Text pochází ze školy r. Akivy (zejména halachická prostřední část). R. Akiva je v textu často citován, jindy je evidentně autorem anonymních výroků. Agadické části obklopující halachickou jsou připisovány škole r. Jišmaela.¹¹⁰ Datace – generace tanaim a raných amoraim (cca do roku 350 o. l.).

Autorství je přisuzováno rabimu Šimonovi bar Jochajovi, známému také pod akronymem Rašbi. Byl to významný judský tana druhého století občanského letopočtu. Byl předním žákem raby Akivy. Někteří ho považují za autora Zoharu (stěžejní práce kabaly). Je mu přisuzováno autorství halachických midrašů Sifre a Mechilta a také Mechilta rabi Jišmaela (halachický midraš ke knize Exodus). Je velmi často citován hlavně v Mišně (jako rabi Šimon), ale také v gemaře, baraitě a různých midraších. Často je zmiňován také v kabalistické tradici. Narodil se v Galilei. Byl (a je) vysoce uznáván současníky i následujícími generacemi.

Umístění v rámci textu

Zachovalý text *Sifrej Devarim* se člení do 34 kapitol a celkem 357 *piskot* (odstavců). Text je dále členěn podle *parašot* na deset částí. Vybraný text se nachází v šesté, *piska* č. 31, v paraše *Ve-etchanan* (odpovídá textu Dt 3:23-7:11).

¹⁰⁸ Rabínská literatura zachytila několik podobných událostí. Jedna z verzí ztotožňuje tuto postavu s Antiochem Epifanem v době makabejského povstání.

¹⁰⁹ Jedenáctého roku vlády Sidkijášovy, čtvrtého měsíce, devátého dne, byly prolomeny hradby města. (Jr 39:2) Ve čtvrtém měsíci, devátého dne toho měsíce, když už tvrdě doléhal na město hlad a lid země neměl co jíst, byly hradby města prolomeny. Všichni bojovníci uprchli. V noci vyšli z města branou mezi hradbami u královské zahrady. Kolem celého města byli Kaldejci. Uprchlíci se dali cestou k pustině. (Jr 52:6-7)

¹¹⁰ Rabi Jišmael ben Elíša – působil na přelomu rabi 1. a 2. století o. l.

Struktura vybraného textu

R. Šimon v této kapitole cituje postupně čtyři interpretace svého učitele rabi Akivy a potom uvádí svoje vlastní (odlišné) interpretace. Na konci každé disputace zdůvodňuje svoji odlišnou volbu, a proč jí dává přednost.

Vybraný text porovnává půst devátého avu s ostatními postními dny a diskutuje nad datací a biblickými zdůvodněními stanovených dnů. Ben Jochaj opět nejprve cituje výroky rabi Akivy, v posledním z nich se se svým učitelem rozchází. Jedná se o určení důvodu, proč je postním dnem desátý tevet. Text má paralelu v Toseftě (viz níže).

TEXT

Uvedení (piska 31, odstavec 2)

R. Šimon ben Jochaj říká: r. Akiva rozvádí čtyři témata, a také já je rozvedu, ale moje slova jsou výstižnější než jeho.¹¹¹

[Jedno z těchto témat je datace čtyř postních dnů]

Piska 31, odstavec 4

[Rabi Akiva zde vysvětluje verš ze Zachariáše týkající se čtyř postních dnů. Údaje jsou seřazeny podle měsíců a v každém případě r. Akiva spojuje popis postního dne s židovským kalendářem.]

Podobně je také řečeno: „Toto praví Hospodin zástupů: Půst čtvrtého, půst pátého, půst sedmého a půst desátého měsíce se judskému domu obrátí v radostné veselí a utěšené slavnosti.“ (Zach 8:19) „Půst čtvrtého“ [se týká] sedmnáctého tamuzu, kdy bylo [obležené] město [Jeruzalém] dobyt. A proč se nazývá „čtvrtého“? Protože je to čtvrtý měsíc [od prvního, tj. nisanu].

„Půst pátého“ [se týká] devátého avu, kdy byl zničen příbytek, poprvé a podruhé. A proč se nazývá „pátého“? Protože je to pátý měsíc [od nisanu].¹¹²

„Půst sedmého“ [se týká] třetího tišri, kdy byl zabit Gedalja ben Achikam¹¹³. A kdo ho zabil? Jišmael ben Netanja. To učí, že smrt spravedlivého je Svatému Požehnanému, nechť je požehnan, stejně bolestná jako zničení Svatého příbytku. A proč se nazývá „sedmého“? Protože je to sedmý měsíc [od nisanu].

„Půst desátého“ [se týká] desátého tevetu (*asara b-tevet*), kdy Babylonský král přitáhl a oblehl Jeruzalém, jak je psáno „I stalo se ke mně slovo Hospodinovo v devátém roce, desátého měsíce, desátého dne toho měsíce: „Lidský synu, napiš si jméno dne, právě tohoto dne. Právě v tento den napadl Babylonský král Jeruzalém.“ (Ez 24:1-2)

[Tolik rabi Akiva].

Ale já říkám:

¹¹¹ V tSota 6:6-7 vyjmenovává r. Šimon ben Jochaj tato čtyři témata a zdůvodňuje svá odlišná stanoviska.

¹¹² Viz také tSota 6:7 dále.

¹¹³ Gedaljův půst se drží den po roš hašana. Po zničení Prvního chrámu, bylo vedení židovského národa odvedeno z Jeruzaléma do exilu v Babylónii. Gedalja byl jmenován novým vůdcem v Jeruzalémě, ale byl ještě v zavražděn Jišmaelem ben Netanjou. Po této vraždě odešla z Jeruzaléma velká část zbývajících Židů.

„Půst desátého“ připadá na pátý den [tevetu], v Judsku to spojují z událostí toho [pátého] dne, ale ti, kteří jsou v exilu, to spojují s dnem, kdy uslyšeli zprávu¹¹⁴, že město bylo zničeno [desátého tevetu], jak je psáno: „Dvanáctého roku našeho přesídlení, v desátém měsíci, pátého dne toho měsíce, přišel ke mně jeden z těch, kdo vyvázli z Jeruzaléma, se slovy: „Město je vybito!“ (Ez 33:21) A když to uslyšeli, učinili ten den zprávy [půstem] jako den vypálení.

Já dávám přednost svým slovům před slovy r. Akivy. Neboť mluvím nejprve o prvních věcech [v daném verši] a naposled o posledních věcech. On mluví nejprve o posledních a o posledních nejdříve. Protože počítá podle pořadí měsíců a já počítám podle pořadí událostí. A v Judsku se postí kvůli události, a v Galilei kvůli zprávě.¹¹⁵

Komentář

Rozdílný názor se týká půstu desátého tevetu. Rabi Akiva je toho názoru, že v tento den došlo k prolomení hradeb Jeruzaléma (což vedlo k pádu města i Chrámu). Šimon ben Jochaj říká, že se to stalo už o pět dní dříve (tedy pátého tevetu), ale Židé v exilu se zprávu dozvěděli až desátého. Takže truchlíme v den, kdy jsme se o události dozvěděli, nikoliv v den události samotné.

4.2.3 Další související texty (tSota 6:7)

tSota 6:7

Rabi Akiva vysvětluje: Je řečeno *I stalo se ke mně slovo Hospodina zástupů*. „*Toto praví Hospodin zástupů: Půst čtvrtého, půst pátého, půst sedmého a půst desátého měsíce se judskému domu obrátí v radostné veselí a utěšené slavnosti. Jen milujte pravdu a pokoj!*“ (Zach 8:19)

„Půst čtvrtého“ – to je sedmnáctý tamuz, kdy bylo město dobyto. Proč se nazývá čtvrtého? Protože je to čtvrtý měsíc.

„Půst pátého“ – to je devátý av, den kdy byla vypálena Svatyně. A proč se nazývá pátého? Protože je to pátý měsíc.

„Půst sedmého“ – to je třetího tišri, den kdy byl zavražděn Dedalja ben Achikam [zabitý Išmaelem ben Netanjem. To učí, že Všemohoucí se se smrtí spravedlivého vyrovnává stejně těžce jako se zničením Chrámu]. Proč se nazývá sedmého? Protože je to sedmý měsíc.

Jak je řečeno: *I stalo se ke mně slovo Hospodinovo v devátém roce, desátého měsíce, desátého dne toho měsíce: „Lidský synu, napiš si jméno dne, právě tohoto dne. Právě v tento den napadl Babylonský král Jeruzalém.*“ (Ez 24:1-2)

Ale já [Simeon b. Jochaj] říkám: „Půst desátého“ – to je pátého tevetu, kdy se zpráva dostala k exulantům, neboť je psáno: *Dvanáctého roku našeho přesídlení, v desátém měsíci, pátého dne toho měsíce, přišel ke mně jeden z těch, kdo vyvázli z Jeruzaléma, se slovy: „Město je vybito!“* (Ez 33:21) A když to

¹¹⁴ Viz také tSota 6:7 (dále).

¹¹⁵ Sefaria.org. Dostupné [on-line] z https://www.sefaria.org/Sifrei_Devarim.31.

uslyšeli, tak přistupovali ke dni, kdy zprávu uslyšeli, stejně jako ke dni [kdy skutečně došlo k] vypálení [Chrámů].

Nebylo by správnější, uvést tento [půst] jako první ze všech?

A proč je napsán na konci?

Aby měsíce byly seřazeny ve správném pořadí.

Já dávám přednost mému názoru před názorem r. Akivy, protože r. Akiva jmenuje nejprve první [událost] jako poslední a poslední [událost jako] první. Já ale dávám první jako první a poslední jako poslední.

Hodnocení textu

Je příkladem tématu datace událostí týkajících se mj. také zničení Chrámů: pád města (totiž prolomení hradeb Jeruzaléma), samotné vypálení Svatyně, napadení Jeruzaléma Nebúkadnezarem. Zkoumají se z hlediska datace postních dnů – půsty čtvrtého (sedmnáctý tamuz), pátého (devátý av), sedmého (třetí tišri) a desátého měsíce (pátého tevetu). Text vysvětluje datace uvedené v Tanachu a řeší problém zdánlivé diskrepance pro jednu a tutéž událost.

Zajímavým prvkem textu je kritický dodatek rabi Simeona ben Jochaje (nazývaným také bar Jochaj),¹¹⁶ který polemizuje se závěry rabi Akivy (který byl jeho učitel) ohledně datace půstu desátého měsíce (tevetu). R. Akiva cituje Ezechiela 24:1 a jeho „desátý den“ (měsíce), r. Simeon dává přednost „pátému dni měsíce“ podle téhož ve verši 33:21. R. Simeon ukazuje, že ve skutečnosti nejde o skutečný rozpor.

4.2.4 Postupný úpadek (mSota 9:9-15)

Umístění v rámci textu traktátu Sota

Traktát Sota sestává z devíti kapitol. Stěžejní část se zabývá rituálem hořké vody (מים המרים) odkazujícím na pasáž v páté kapitole knihy Numeri (verše 11-31). Hebrejské שוטה (*sota*) je odvozené z kořene slovesa ש-ח-ט s významem „zbloudit, sejít na scesti“ (viz Nu 5:12). Samotný termín *sota* se v Tanachu nevyskytuje, jedná se o termín hebrejštiny mišnaické. Další dotčené rituály jsou spojené s proslovením určené formulace při několika různých příležitostech (např. lámání vazu obětního zvířete, výroční veřejné čtení Tóry králem jedenkrát za sedm let, požehnání a proklínání hory Gerizim a Ebal). Zkoumaný text s odkazy na zničení Chrámů se nachází v poslední deváté kapitole.

Struktura vybraného textu

Text Sota 9:9-15 vyjmenovává nejrůznější jevy úpadku, které nastaly po určité neblahé události historie. Nejprve popisuje úpadek časů obecně (9-12), a pak i katastrofy následující po churbanu (12-14).

¹¹⁶ Nazývaný Rašbi – Raban Šimon bar (nebo ben) Jochaj byl významný *tana* 2.st. o. l., žáky r. Akivy, studoval u něj v Bnej brak. Často citovaný v Mišně (citovaný jako rabi Šimon) i v Talmudu, vykladač Písma, podle legend se kvůli němu stávaly zázraky (ve prospěch Židů). Podle legendy vystupoval proti římské okupaci Judska a musel se schovávat (spolu se svým synem Eleazarem b. Simonem) po třináct let v jeskyni. On je také údajným autorem Zoharu. Má se za to, že byl velmi nepřátelský k nežidovským národům.

Závěrečná *baraita* se zabývá katastrofou následující po úmrtí učence a otázkou Mesiáše (15)¹¹⁷. Každý z výroků začíná „Když ...“ (-מש) a má strukturu, když se stalo to a to (příčina), následovalo to a to (následek), něco pozitivního a dříve přítomného nyní ze země Izrael zmizelo, nebo přestalo fungovat. Obecně lze říct, že se jedná o postupné umenšování B-ží přítomnosti v Zemi izraelské.

TEXT

[9] Když se rozmnožili vrahové, ustal [rituál] zlomení vazy jalovice¹¹⁸.

Když přišel Eleazar ben Dinaj, nazývali ho také Techina ben Periša, potom změnili jeho jméno na „syn vraha“.

Když se smilníci rozmnožili, ustal [rituál] hořké vody¹¹⁹; a byl to raban Jochanan ben Zakaj, který ho ukončil, neboť je psáno, „Ale nepotrestám za smilstvo jen vaše dcery, za cizoložství vaše snachy. Vždyť oni sami [se spolčují s nevěstkami]“¹²⁰

Když zemřeli José ben Jo'ezer z Ceredy¹²¹ a José ben Jochanan z Jeruzaléma, ustaly hrozny vína, jak je psáno, „Není tu hrozen [vína] k snědku, ani čerstvý fik, po němž toužím.“¹²²

[10] Jochanan Velekněz (כהן גדול) ukončil přiznání týkající se druhého desátku (přiznání nad druhým desátkem)¹²³. Ukončil také [tzv.] „budiče“ a „omračče“¹²⁴. Až do jeho dnů kladivo udeřovalo v Jeruzalémě; a za jeho dnů se nikdo nepotřeboval dožadovat, co se týká výnosu desátku.

[11] Když přestal existovat sanhedrin¹²⁵, ustal zpěv na místech slavností, jak je řečeno, „Nebudou pít za zpěvu víno ...“¹²⁶

¹¹⁷ Někteří učenci jsou ale názoru, že 9:15 nebylo součástí původního textu Mišny, a vyskytuje se tak pouze v některých vydáních.¹¹⁷ J. Neusner označuje 9:15 jako „závěrečnou baraitu“, tedy dodatek.

¹¹⁸ Řeší případ, kdy je nalezena mrtvola v polích a není známo, kdo dotyčného ubil. Jedná se o návod, jak smýt (byť hypotetickou) vinu obyvatel nejbližšího města. Viz Dt 21:1-9.

¹¹⁹ Toto je řád v případě žárlivosti, když se žena dostane na scesti, je nevěrná svému muži a poskvrní se. (Nu 11:29). Viz Nu 5:11-31. Jedná se o případ, kdy manžel žárlí, ale nemá důkaz. Rozřešení je dáno B-žím soudem (orákulem).

¹²⁰ Ale nepotrestám za smilstvo jen vaše dcery, za cizoložství vaše snachy. Vždyť sami kněží se spolčují s nevěstkami, s kněžkami obětují!" (Oz 4:14)

¹²¹ Působil jako *nasi* sanhedrinu ve 2. st. př. o. l. (170 -140 př. o. l.) Byl tvrdým odpůrcem helenizace. Patřil do prvního páru učenců (זוגות).

¹²² Běda mně! Jsem jako paběrky letní sklizně, jako paběrky po vinobraní. Není tu hrozen k snědku ani raný fik, po němž toužím. Zbožný vymizel ze země, přímého mezi lidmi není. (Mich 7:1-2)

¹²³ Druhý desátek (מעשר שני) ze zemědělské produkce se odevzdával první, druhý, čtvrtý a pátý rok sedmiletého cyklu (*šemity*). Viz Dt 14:22-27.

¹²⁴ Budiči byli lévji stojící na své plošině a volající „Vzbuď se, proč spíš, Panovníku? (Ž 44:23). Omračeci byli ti, kteří uhodili tele mezi rohy, aby jej omráčili před obětováním za modloslužbu.

¹²⁵ Nejvyšší soud sestávající ze 71 učence rabína. Po zničení Chrámu v roce 70 byl velký sanhedrin znovu ustanoven v Javne, ale s omezenou (sníženou) autoritou. Římané uznávali předsedajícího sanhedrinu jako patriarchu židů a z nařízení Říma museli všichni židé platit (patriarchální) daň, která kryla náklady úřadu. Posledním předsedajícím velkého sanhedrinu byl nakonec Gamaliel VI.¹²⁵ Již za jeho života byl zbavován autority římským císařem Theodiciem (401-450 o. l.). Po smrti Gamaliela v roce 425 o. l. zrušil římský císař titul Nasi i úřad jako takový, koncept židovského patriarchátu byl zrušen. Dané byly pak nadále odváděny do císařské pokladnice.

¹²⁶ Nebudou pít za zpěvu víno, opojný nápoj pijákům zhořkne. (Iz 24:9)

[12] Když vymřeli první (raní) proroci,¹²⁷ [posvátné losy] אוריים תמים (*urim a tumim*)¹²⁸ přestaly [indikovat B-ží vůli]. **Když byl Chrám zničen**, ustal [Šalamounův] červ (*šamir*)¹²⁹ a také med (*nofet cufim*);¹³⁰ a ustali i muži víry, jak je řečeno, „*Hospodine, pomoz, ze zbožným je konec ...*“¹³¹ Raban Šimeon ben Gamaliel říká jménem r. Jehošuy: Od té doby, co byl Chrám zničen, nebylo jediného dne bez prokletí; a rosa nepadla v požehnání a plody ztratily svou chuť. R. José říká: plody ztratily i svoji plodnost (resp. plnost).

[13] R. Šimon ben Eleazar říká: [Ukončení dodržování] zákona čistoty odstranilo chuť a vůni; [ukončení rituálu] desátků odstranilo plodnost zrna (tj. obilí); a moudří říkají: smilstvo a kouzla zničily všechno.

[14] **Během války s Vespasianem**¹³² zakázali koruny nošené ženichy a [svatební] bubínek. Během války s Titem¹³³ zakázali koruny nošené nevěstami a že nikdo nebude učit své dítě řečtině. V poslední válce¹³⁴ zakázali nevěstě, aby vyšla na nosítkách¹³⁵ uvnitř města; ale naši rabíni ustanovili, že nevěsta může vyjít na nosítkách uvnitř města.

[15] Když zemřel r. Me'ir¹³⁶, nebyli už žádní tvůrci podobenství. Když zemřel Ben Azaj, nebyli už žádní pilní studenti [Tóry]. Když zemřel ben Zoma, nebyli už žádní vykladači. Když zemřel r. Jehošua, odešla ze světa dobrota. Když zemřel raban Šimeon ben Gamaliel, přišly kobylky a potíže se zmnožily. Když zemřel r. Eleazar ben Azaria, od moudrých odešlo bohatství. Když zemřel r. Akiva, ustala sláva Zákona (tj. Tóry) (כבוד הבריות). Když zemřel r. Chanina ben Dosa, zmizeli muži podivuhodných skutků¹³⁷. Když zemřel r. José Katnuta, už nebyli žádní svatí (*chasidim*). A proč bylo jeho jméno Katnuta? Protože byl nejmenší z moudrých.¹³⁸ Když zemřel raban Jochanan ben Zakaj, ustala nádhera moudrosti (גמליאל הזקן *ziv ha-chochma*). Když zemřel raban Gamaliel *ha-zaken* (גמליאל הזקן), ustala sláva

¹²⁷ נביאים ראשונים (raní proroci) v tomto případě se jedná o všechny proroky kromě Chagaje, Zachariáše a Malchiáše (podle Gem. 48b)

¹²⁸ A ty vložíš do náprsníku B-žích rozhodnutí posvátné losy urím a tumím; budou na srdci Áronově, kdykoli bude předstupovat před Hospodina. Áron bude ustavičně nosit B-ží rozhodnutí pro syny Izraele na svém srdci před Hospodinem. (Ex 28:30)

¹²⁹ Hebr. שמיר (*šamir*) byl podle talmudické legendy červ, který dokázal proniknout i skrze nejpevnější materiály, a proto ho král Šalamoun použil pro opracování kamenů při stavbě Chrámu, protože těch se nesmělo dotknout železo, používané i pro výrobu zbraní.

¹³⁰ Hebr. נופת צופים je tekutý med nejlepší kvality.

¹³¹ Hospodine, pomoz! Se zbožným je konec, berou za své věrní mezi lidmi. (Ž 12:1)

¹³² 69-79 o. l.

¹³³ Jiná vydání Mišny jmenují válku s Quietem.

¹³⁴ Bar Kochbovo povstání, 132-135 o. l.

¹³⁵ Palankín, nosítka pro jednu osobu. Složená ze dvou dlouhých nosných tyčí a zakryté buďce.

¹³⁶ Tana čtvrté generace, považovaný za jednoho z největších učenců své generace. Podle talmudické tradice byl r. Me'ir potomkem císaře Nera, který dle legendy konvertoval k judaismu. Je velmi často citován v Mišně. Podle tradice (v Babylonském talmudu – Gitin 4a) mu jsou připisovány všechny anonymní mišny.

¹³⁷ Zde ve smyslu „mocní muži“ nebo „tvůrci zázraků“.

¹³⁸ Slovní hříčka: *katan* znamená malý.

Zákona (כבוד הטורה) a zmizela čistota (טהרה) a zdrženlivost (resp. oddělenost פרישות). Když zemřel r. Jišmael ben Fabi,¹³⁹ zemřela nádhera kněžství (זיו הכהונה). Když zemřel Rabi,¹⁴⁰ ustala pokora (skromnost) a strach z hříchu.¹⁴¹

[Baraita na závěr traktátu Sota přidaná studenty Rabiho]:¹⁴²

R. Pinchas ben Jaír¹⁴³ říká: když byl Chrám zničen, přátelé a svobodní muži byli zahanbeni a pokryli si hlavy, muži podivuhodných skutků (*an'sej ma'ase*) se ztratili; a muži násilí (*ba'alej zeroa*) a muži mnoha slov (*baalej lašon* tj. tlachalové) se stali mocnými. A nikdo nevykládá, nikdo nehledá, nikdo se neptá (resp. nestará se). Na koho se budeme moci spolehnout? Na našeho Otce, který je na nebesích (אבינו שבשמים).

[Jiná verze této dodatečné baraity]:¹⁴⁴

Rabi Eliezer Veliký¹⁴⁵ říká: Ode dne, kdy byl zničen Chrám,¹⁴⁶ mudrci (*chakimaja*) začali být jako písaři (*soferija*), písaři jako návštěvníci synagogy (*chazana*), návštěvníci synagogy jako obyčejní lidé (tj. lidé země (*ama de-ar'a*)) a obyčejní lidé se stávali stále prostšími. A nikdo se nesnaží. Na koho se můžeme spolehnout? Na našeho Otce, který je na nebesích.

Ve stopách¹⁴⁷ Mesiáše vzroste nestoudnost (הצפה), náklady [na živobytí] vzrostou;¹⁴⁸ vinná réva [sice] přinese plody, ale víno bude drahé. Vláda se obrátí ke kacířství (מינות) a nebude nikdo, kdo by káral. Místo setkávání [učenců] (בית ועד) *bejt va'ad* bude použito pro nemravnost, Galilea bude zničena, Gabelena¹⁴⁹ bude zpustošena a obyvatelé na hranici¹⁵⁰ budou obcházet [tj. žebrající] z města do města, a nikdo se [nad nimi] neslituje. Moudrost učených bude přestupována. Ti, kteří se bojí hříchu, budou v opovržení a pravda bude chybět. Staří budou stát v přítomnosti mladých, *neboť syn pohrdá otcem, dcera povstává proti matce, snacha proti tchýni - mužova vlastní domácnosti je jeho nepřitelem.* (Mich 7:6). Tvář této generace bude jako tvář psa, syn se nebude stydět před svým otcem. Na koho se můžeme spolehnout? Na našeho Otce, který je na nebesích.

¹³⁹ Rabi Fabi, nebo také Piabi, byl ustanoven veleknězem v roce 59 o. l.

¹⁴⁰ רבן גמליאל דיבנה Gamaliel II. zvaný z Javne. Byl jako první po r. 70 o. l. jmenován do čela sanhedrinu.

¹⁴¹ Zbylý text nebyl součástí původního textu Mišny, uvádí se ale v úvodu textů obou Talmudů, ale i v nich chybí v některých vydáních poslední odstavec (od textu „Rabi Pineas b. Jair říká: opatrnost vede k čistotě a čistota k cudnosti, a cudnost vede k odříkání atd. ... Amen.“).

¹⁴² Závěrečná Baraita je přidána jen v některých verzích Mišny a jedná se zřejmě o pozdější dodatek.

¹⁴³ V některých verzích je jmenován rabi Eliezer (viz následující odstavec).

¹⁴⁴ Převzato z textu [on-line] sefaria.org.

¹⁴⁵ Eliezer ben Hyrkanus.

¹⁴⁶ Zbytek věty je v aramejštině.

¹⁴⁷ Znamení, která mají doprovázet příchod Mesiáše na konci časů exilu.

¹⁴⁸ Předchozí věta je v aramejštině.

¹⁴⁹ Gabelan: zřejmě jméno provincie na jihovýchodě.

¹⁵⁰ Nebo lidé Gebulu (*anašej ha-gevul*) - viz Ž 83:8.

R. Pinchas ben Jaír říká: Čilost vede k čistotě, čistota vede k neposkvrněnosti (tj. k rituální čistotě), neposkvrněnost vede k odříkání¹⁵¹, odříkání vede k posvátnosti, posvátnost vede k pokoře, pokora vede ke strachu z hříchu (יראת ה'טא), strach z hříchu vede ke svatosti (חסידות), svatost vede ke Svatému duchu (רוח הקודש) a Duch svatý vede ke vzkříšení mrtvých (תחיית המתים). Vzkříšení mrtvých přichází skrze Eliáše, dobré paměti. Amen.

(Konec 9. kapitoly)

Hodnocení textu mSota

Text se zabývá neblahými jevy (jevy úpadku), které se objevovaly v Izraeli během času před i po zničení Chrámu. První skupina koresponduje s prohřešky, které jsou považovány za příčiny zničení Chrámu. Ilustrují situaci, kdy už Chrám nebyl místem setkávání s Hospodinem, ani sídlem *šechiny* (Bo-ží přítomnosti) v důsledku trestuhodného chování lidu Izraele. Druhá skupina ilustruje důsledky situace po zničení Chrámu. Popsané jevy jsou hroživé, prohřešky devastující, důsledky téměř beznadějně. Přesto opakující se formule o spolehnutí se na „Otce, který je na nebesích,“ dávají naději do budoucna.

4.2.5 Takanot Jochanana ben Zakaje (mRoš hašana 4:1-4)

Umístění v rámci textu traktátu Roš hašana

Traktát Roš hašana, jak už název napovídá, je věnován svátku Nového roku (Roš hašana). Je rozdělen do čtyř kapitol. Zkoumaný úsek čtvrté kapitoly se věnuje tzv. *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje. Jedná se o opatření, změny v rituálech, které byly vynuceny zánikem Jeruzalémského chrámu.

Zdroje uvádějí nejčastěji devět těchto nařízení tzv. *takanot* rabi Jochanan ben Zakaje,¹⁵² týkajících se následujících záležitostí: (1) – (3) určení nového měsíce (otázka náležitostí hodnověrného svědectví – kde, kdy a jakým způsobem), (4) troubení na šofar na Roš hašana, který připadá na šabat, (5) třesení lulavem o svátku sukot, (6) konzumace nového zrna v den mávání (omer), (7) nošení střeveců kohanim, (8) povinnost proselytů odevzdávat čtvrt šekelu při přinášení oběti, (9) zrušení rituálu hořké vody při soudu podezření z cizoložství.

Struktura vybraného textu

Vybraný text (mRH 4:1-4) se zabývá pěti z uvedených devíti *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje. Jsou to postupně podle odstavců ve čtvrté kapitole (mRH 4:1-2) troubení na šofar o svátku Roš hašana (4), který připadne na šabat. To bylo původně povoleno jenom v Chrámu. Po zničení Chrámu ben Zakaj

¹⁵¹ Hebr. פרישות – asketismus, také oddělení, vyčlenění, separace.

¹⁵² R. Moše Bloch (1815 – 1909) v *Sha'arei Torat ha-Takkanot*, Budapešť, 1879-1902. Jedenáct *takanot* uvádí r. Zacharias Frankel (1801 – 1875) ve své práci *Darkhei ha-Mishnah* (Hodegetica in Mischnam), Lipsko, 1859, devět uvádí r. Moše Bloch (1815 – 1909) v *Sha'arei Torat ha-Takkanot*, Budapešť, 1879-1902. Navíc uvádí *takanu* týkající se sabatického roku (povolení obdělávat půdu až do prvního dne sedmého roku) a *takanu* soudu v Javne týkající se čtvrtého požehnání v požehnání po jídle *Birkat ha-mazon* (na paměť těch, kdo padli v Bejtaru) – viz bBer 48b.

ustanovil, že lze troubit tam, kde je ustanoven *Bejt din* (soud). Další změny se týkají (5) lulavu¹⁵³ a jeho třesením o svátku Sukot (mSuka 4:3) a (1-3) určení tradiční stanovení nového měsíce za pomoci svědků (mRH 4:4). Dvě *takanot* jsou v Mišně uvedené anonymně (mMaš 5:2, mRH 1:4), jsou však přisouzeny r. Jochananovi v příslušné *gemaře* (*baraita* v bRH 31b), jiné dvě *takanot* tamtéž uvedené, nejsou v Mišně zmíněné vůbec.

TEXT

[4:1] Když připadnul svátek Roš hašana (tzv. *jom tov šel Roš hašana*) na šabat, bylo zvykem troubit [na šofar] v Chrámu (jen v Chrámu, nikoliv jinde v Jeruzalémě)¹⁵⁴, ale nikoliv v zemi¹⁵⁵ (tj. vně Jeruzaléma). Potom co byl Chrám zničen, ustanovil rabi Jochanan ben Zakaj, že se troubí [na šofar] kdekoliv (na všech místech), kde je [ustanoven] *Bejt din* (tedy rabínský soud). Rabi Eliezer řekl: „Raban Jochanan ben Zakaj to ustanovil pouze pro Javne“ (tedy pro sídlo Velkého shromáždění). Řekli mu: „Jednak pro Javne, jednak pro každé jiné místo, ve kterém je *Bejt din*“.

POZN. Rabíni chtěli umožnit novoroční troubení na šofar, i když připadnul na šabat (kdy to bylo obecně zakázané), proto vytvořili výjimku a troubit se mohlo výhradně v Chrámu. Zákaz troubení na šofar spadá do kategorie *ševut*¹⁵⁶ a takové zákazy se obvykle nevztahují na Chrám. Po zániku Chrámu by však zůstal svátek Roš hašana (připadající na šabat) zcela bez troubení (které je ovšem jednou z *micvot* tohoto svátku). Proto vydal rabi Jochanan ben Zakaj (resp. rabíni) toto ustanovení, aby mohla být tato *micva* vykonána. Lokace v místě přítomného *bejt dinu* zajišťovala, že troubení na šofar proběhne v přesné shodě z nařízeními.

Velké shromáždění mělo 72 členů a mělo nejvyšší autoritu, mj. dosazovali krále a velekněze. Dalším typem soudu byl *bejt din* s 23 členy, tyto soudy se nacházely v každém městě a každé provincii. Rozhodovaly o závažných zločinech, např. o hrdelních zločinech. Civilní pře pak rozhodovaly další typy soudů - tříčlenné *bejt diny*.¹⁵⁷

[4:2] A také v tomto Jeruzalém předčil Javne, tím že každé město [jehož obyvatelé] mohli vidět a slyšet [Jeruzalém], a bylo blízko¹⁵⁸ [Jeruzaléma] a mohli se [odtud do Jeruzaléma o šabatu] dostat¹⁵⁹, troubili [o šabatu na šofar]. Ale v Javne, nemohli troubit [jinde], než u soudu (*Bejt dinu*) samotného.¹⁶⁰

POZN. Související *gemara* v bRH cituje *baraitu* – 29b¹⁶¹

Tanu rabanan (naši rabíni učí): Jednou připadl roš hašana na šabat a [lidé ze] všech měst se sešli [v sanhedrinu v Javne ke svátečním modlitbám – aby slyšeli šofar]. Raban Jochanan ben Zakaj řekl

¹⁵³ Obdobně též v mSuka 3:12 „Když byl Chrám zničen, rabi Jochanan ben Zakaj ustanovil, že lulav je třeba vzít na venkov (tj. všude i mimo Jeruzalém) po (všech) sedm (dní), jako připomínka Chrámu.“ A dále v mMen 10:5 "Po zničení Chrámu rabi Jochanan ben Zakaj ustanovil ..." (nařízení ohledně omeru).

¹⁵⁴ Někteří komentátoři (např. Rambam v Hilchot Šachar 2:8) jsou ovšem toho názoru, že *bamikdaš* znamená v tomto případě celý Jeruzalém a nejbližší okolí. Rav a Raši však tvrdí, že nařízení se týká výhradně Chrámu.

¹⁵⁵ *Aval lo ba-medina*.

¹⁵⁶ אין שבות במקדש (bPes 65b, bEru 102b-104b).

¹⁵⁷ Rambam: Hilchot Sanhedrin 1:1-3, 5:1-8.) (cit. v Arstscroll: The Mishna, Rosh hashanah, s.106.)

¹⁵⁸ V dosahu šabatového limitu.

¹⁵⁹ Do Jeruzaléma a nebýt odříznuto povodní.

¹⁶⁰ Rambam byl toho názoru (Hilchot šofar 2:8), že troubení v Jeruzalémě bylo v daném případě povoleno kvůli tomu, že zde sídlilo Velké shromáždění (sanhedrin). Tomu pak odpovídal jeho názor, že na šofar bylo možno troubit kdekoliv v Jeruzalémě, sídle sanhedrinu (nikoliv jen v Chrámu).

¹⁶¹ Koren Talmud: Beitza and RoshHaShana (PDF), s. 410-411.

synům Beteiry¹⁶²: „Zatrubme [na šofar jako v Chrámu].“ Řekli mu: „Zvažujme to [tj. zda to není zakázané].“ Řekl jim: „[Nejprve] zatrubme a pak zvažujme.“ Když zatroubili, řekli mu: „Zvažujme [to].“ Řekl jim: „Roh už bylo v Javne slyšet a co bylo učiněno, nelze odvolat.“

Komentáře k textu mRH 4:1-2

Komentáře se zabývají otázkou, proč se nadále netroubilo v Jeruzalémě (i bez Chrámu), v sídle Sanhedrinu. Je možné, že po zničení Chrámu a Jeruzaléma Římany, nebylo město obyvatelné. Sanhedrin se v té době také přestěhoval do Javne.¹⁶³ Proto bylo třeba najít nové místo (nová místa) pro troubení šofaru, místo mimo Jeruzalém. Ustanovení v místech s ustanoveným Bejt dinem splňovalo potřebu odborného halachického dohledu nad správným troubením o šabatu Roš hašana.¹⁶⁴ V otázce postavení Javne po zničení Chrámu a Jeruzaléma převládá názor, že i když získalo Javne výsadní postavení mezi ostatními městy, nemohlo se nijak měřit s Jeruzalémem.

[4:3] Původně se *lulav*¹⁶⁵ přinášel do Chrámu [a třáslo resp. mávalo se jím po celých] sedm [dní Sukot]¹⁶⁶ a v zemi¹⁶⁷ [tedy ve zbytku země jen] jeden den. Po zničení Chrámu raban Jochanan ben Zakaj ustanovil, že *lulav* se má přinášet [a mávat s ním] v zemi [v provinciích] po sedm¹⁶⁸ [dní] na památku Chrámu. A [ustanovil také] že celý den mávání (יום הנהף *jom henef*) je zakázán [*omer*, tj. jíst z nové úrody].¹⁶⁹

POZN. Den mávání *jom henef*:¹⁷⁰ rituál mávání snopkem klasů ječmene z nové úrody. Spojené s konzumací zrní z nové úrody tzv. *chadaš*.¹⁷¹ Zrní z nové úrody se smí konzumovat až po obětování omeru při obřadu mávání (עמר התנופה)¹⁷² kněžími v Jeruzalémském chrámu dne 16. nisanu.

Tóra zakazuje konzumaci *chadaš* tj. nového zrní z úrody dokud neproběhla oběť resp. oběť mávání (*minchat ha-omer* resp. *omer ha-tenufa*) v Chrámu 16. dne nisanu. Tato oběť se nazývala *omer*, protože

¹⁶² *Bnej Beteira* – významná rodina vůdčích halachických učenců původně z Babylonie, působili v *Erec jisra'el*.

¹⁶³ Javne je zmíněno v Bibli jako Javne'el, nacházelo se na uzemní patřící kmeni Juda. Později padlo (v jeden čas) do rukou Pelištejců. Leží na západ od Jeruzaléma. Bylo dobyto Vespasianem při jeho tažení proti židovským povstalcům. V městě se usadili učenci, kteří s ozbrojeným odporem vůči Římu za dané situace nesouhlasili. Podle tradice (a legend) se zásluhou Jochanan ben Zakaje se Javne po pádu Jeruzaléma (a ztrátě samostatnosti) stalo ostrovem učenosti. Bylo považováno za středisko etablojícího se rabínského judaismu. Střediskem *Erec jisra'el* a sídlem sanhedrinu. To vše až do bar Kochbova povstání (132-135 o. l.) Ješiva v Javne byla tehdy nazývána כרם ביבנה „vinice v Javne“ podle toho, jak vypadali v řadě sedící učenci a jejich studenti, když společně v ješivě studovali. (Koren Talmud Roš hašana 29b, pozn. s. 409) Nakonec i nyní v moderní době funguje v Javne ješiva stejného jména.

¹⁶⁴ The ArtScroll Mishnah. Rosh Hashanah, s. 104-109.

¹⁶⁵ Čtyři druhy (ארבעת המינים) tj. tři druhy větví (palmová, myrťová a vrbová) a jedno ovoce (etrog). *Lulav* לולב je v užším slova smyslu název pro větvíčku z datlové palmy.

¹⁶⁶ Po sedm dní svátku sukot.

¹⁶⁷ *Ba-medina*.

¹⁶⁸ Přesněji po celý svátek sukot s výjimkou šabatu.

¹⁶⁹ Opět jsou dvě základní intepretace geografické rozdělení tohoto příkazu: první dělí na Chrám a zbytek Jeruzaléma, druhý na Jeruzalém a zbytek země.

¹⁷⁰ *Tenufa* – oběť máváním (od slovesného kořene יפפ mávat).

¹⁷¹ Hebr. חדש *chadaš* má význam nový.

¹⁷² Hebr. עמר *omer* má význam snopku (svazku) obilí a také jednotky množství.

obsahovala právě *omer* (váhovou jednotku resp. míru)¹⁷³ proseté mouky z čerstvě umletého ječmene. Před obětováním kohen tuto mouku pozvedl a zamával jí do všech čtyřech světových stran. (odtud *jom heneff*). Pak ji spálil na oltáři. Toto nové zrní vzešlo ze země až po oběti minulého roku. Jednalo se o pšenici, ječmen, oves, žito nebo špaldu.

Viz nařízení v knize Leviticus 23:10-14:¹⁷⁴

Až přijdete do země, kterou vám dávám, a budete sklízet obilí, přinesete snopek (*omer*) jako prvotiny své žně knězi. Podáváním (*henif* tj. máváním) nabídne snopek Hospodinu, aby ve vás našel zalíbení; druhého dne po dni odpočinku jej nabídne kněz podáváním. Hospodinu, aby ve vás našel zalíbení; druhého dne po dni odpočinku jej nabídne kněz podáváním. V den, kdy za vás bude nabízet váš snopek podáváním (*be-jom hanifchem et ha-omer*), připravíte Hospodinu k zápalné oběti ročního beránka bez vady a k němu přidavnou oběť, dvě desetiny éfy bílé mouky zadělané olejem, jako ohnivou oběť Hospodinu v libou vůni. K tomu i úlitbu, čtvrtinu hínu vína. Až do toho dne, kdy přinesete dar svému B-hu, nebudete jíst chléb ani zrní (tj. mouku ze zrní) pražené ani čerstvé. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení ve všech vašich sídlištích. Hospodinu, aby ve vás našel zalíbení; druhého dne po dni odpočinku jej nabídne kněz podáváním. V den, kdy za vás bude nabízet váš snopek podáváním, připravíte Hospodinu k zápalné oběti ročního beránka bez vady a k němu přidavnou oběť, dvě desetiny éfy bílé mouky zadělané olejem, jako ohnivou oběť Hospodinu v libou vůni. K tomu i úlitbu, čtvrtinu hínu vína. Až do toho dne, kdy přinesete dar svému B-hu, nebudete jíst chléb ani zrní pražené ani čerstvé. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení ve všech vašich sídlištích. Potom si odpočítáte ode dne po dni odpočinku, ode dne, kdy jste přinesly snopek k oběti podávání (*mi-jom havi'achem et-omer ha-tenufa*), plných sedm týdnů.¹⁷⁵

Odtud nazývá Mišna tento den **dnem mávání**.

POZN. Po zničení Chrámu ovšem už nebylo možné přinést oběť omeru a provádět rituál mávání kněžími v Chrámu. Zákon povolil konzumovat nové zrní od „okamžiku svítání na obzoru“ ráno 16. nisanu (bMen 62a). R. Jochanan ovšem nyní ustanovil, že toto nové zrní se nesmí konzumovat po celý šestnáctý nisan. Proč? Jedno z vysvětlení je, že kdyby bych Chrám znovu vybudován, musela by se 16. nisanu stihnout omerová oběť, což by v případě konzumace *chadaš* již od rána nešlo splnit.

[4:4] Nejdříve přijímali svědectví ohledně nového měsíce¹⁷⁶ během celého dne [třicátého dne v měsíci elul, který se pak stal roš hašana, Novým rokem, když bylo svědectví přijato]. Jednou [se stalo], že se svědci opozdili s příchodem a lévijci zkazili píseň¹⁷⁷ [denní píseň odpolední oběti]. Tak bylo nařízeno, že nebude přijato [svědectví nového měsíce], dokud nenastane [čas] odpolední oběti (tj. *mincha*). A když přijdou svědci [v čase] od odpolední oběti a později, [ustanovili] že ten den bude pokládán za

¹⁷³ Hebr. עמר *omer* – zde jednotka množství pro sypké materiály (jako je zrní nebo mouka) = 1/10 éfy = 86,4 unce.

¹⁷⁴ V ČEP se překládá, že kněz nabídne snopek podáváním, v hebrejském originále se snopek nazývá „omer“ a kněz jím má „mávat před Hospodinem“.

¹⁷⁵ Jedná se o tzv. počítání omeru po dobu 49 dní mezi svátky pesach a šavuot, jak je stanoveno v Lv 23:15-16.

¹⁷⁶ Ke způsobu určování Nového roku: po západu slunce v noci po 29. elulu, byl následující den považován za svátek jen v případě, když následující den dorazili svědci, aby nahlásili, že minulou noc byl vidět nový měsíc. Když naopak toho dne nepřišli, byl svátkem den následující a předchozí byl určen jako 30. elul.

¹⁷⁷ Obvyklá odpolední oběť byla porážena v půl třetí odpoledne. Ale když šlo o první den v měsíci, musela být kromě obvyklé zápalné oběti (celopal) přinesena dodatečná oběť navíc (Nu 28:11-15). Proto bylo obětování odloženo co nejdéle kvůli příchodu svědků, aby se vědělo zda přichází do úvahy dodatečná oběť nebo nikoliv a zda mají lévijci zpívat žalm pro den obyčejný, nebo pro den sváteční (Žalm 104 pro roš chodeš). V tomto konkrétním případě bylo zpoždění tak velké, že nebyl čas pro předepsaný žalm. Předpsané žalmy viz také mTam 6:4.

posvátný a následný den [bude také pokládán za] posvátný (tj. dnešek bude svatý a zítřek bude svatý) [jako by už ten první den byl Roš hašana].

Potom co byl Chrám zničen, raban Jochanan ben Zakaj ustanovil, že svědectví nového měsíce je možné přijímat [opět] po **celý** den [celý třicátý elul jako tomu bylo dříve]. Rabi Jehošua ben Korcha řekl: „A ještě toto ustanovil Rabi Jochanan ben Zakaj: dokonce i když předsedající soudu (*roš bejt din*) bude na jakémkoliv [jiném] místě, svědci musí jít jen na místo shromáždění [resp. soudu].“¹⁷⁸

POZN. Viz Nu 28:11-15: Na počátku vašich měsíců budete přinášet jako zápalnou oběť Hospodinu dva mladé býčky, jednoho berana, sedm ročních beránků bez vady, jako oběť přídavnou tři desetiny bílé mouky zadělané olejem na každého býčka, dvě desetiny bílé mouky zadělané olejem jako oběť přídavnou na každého berana a po desetinu bílé mouky zadělané olejem jako oběť přídavnou na každého beránka. Zápalná oběť bude připravena v libou vůni jako ohnivá oběť pro Hospodina. Příslušná úlitba bude polovina hínu vína na býčka, třetina hínu na berana a čtvrtina hínu na beránka. To bude zápalná oběť o novoluní, po všechny měsíce v roce. Mimo každodenní zápalnou oběť a příslušnou úlitbu bude Hospodinu také připraven jeden kozel v oběť za hřích.

Komentáře k textu mRH 4:4

Měsíc hebrejského kalendáře měl něco málo přes dvacet devět a půl dne, a tak se svědci nového měsíce očekávali třicátý den od předešlého počátku měsíce. Když byla tato svědectví (třicátého dne) věrohodná, bejt din vyhlásil daný den dnem počátku nového měsíce. Když hodnověrné svědectví podáno nebylo, byl za roš chodeš vyhlášen automaticky den třicátý první. Když nastal třicátý den v měsíci elulu (měsíci nového roku roš hašana), lidé ho už svěřili jako jom tov Nového roku vzhledem k pravděpodobnosti, že se svědci dostaví někdy během dne (kdy už ale jom tov probíhá). Hebrejské svátky začínají nocí předchozího dne (nikoliv půlnocí, nebo nad ránem samotného dne). Když se za celý den svědci nedostavili, byl za Nový rok automaticky prohlášen den třicátý první. (To se za celou dobu Druhého chrámu stalo jen jednou, při prvním Roš hašana po návratu Ezdráše do *Erec Jisra'el* (Neh 8:2, 8:13, bRH 19b)¹⁷⁹

„Lévijci zkazili píseň ...“

Podle tradice byl pro každý den určený jeden „denní“ žalm recitovaný lévijci v Chrámu, v pořadí od neděle do šabat: žalm číslo 24, 48, 82, 94, 81, 93, 92 (ten je dokonce uvedený poznámkou „žalm, píseň pro šabat“). Je to uvedeno v Mišně v traktátu Tamid 7:4 (jako zřejmě pozdější dodatek: Píseň, kterou recitovali lévijci v Chrámu: prvního dne recitovali *Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí*.¹⁸⁰ Druhého dne: *Veliký je Hospodin, nejvyšší chvály hodný ve městě našeho B-ha, na své svaté hoře*.¹⁸¹ Třetí den: *V shromáždění bohů postavil se B-h, vykoná soud mezi bohy*.¹⁸² Čtvrtý den:

¹⁷⁸ *Le-makom ha-veud*: $\text{לַמָּקוֹם הַבְּעוּד}$ *vaad* – komise, výbor, i soud.

¹⁷⁹ The ArtScroll Mishnah. Rosh Hashanah, s. 113-117.

¹⁸⁰ Ž 1:1 (Davidův, žalm).

¹⁸¹ Ž 48:2 (Žalmová píseň, pro Kórachovce) .

¹⁸² Ž 82:1 (Pro Asafa).

*Bože mstiteli, Hospodine, Bože mstiteli, zaskvěj se!*¹⁸³ Pátý den: *Plesejte B-hu, naší síle, hlaholte B-hu Jákobovu!*¹⁸⁴ Šestý den: *Hospodin kraluje! Oděl se důstojností. Oděl se Hospodin, opásal se mocí. Pevně je založen svět, nic jím neotřese.*¹⁸⁵ Sedmý den [tj. o šabat]: *Jak dobré je vzdávat Hospodinu chválu, tvému jménu, Nejvyšší, pět žalmy, hlásat zrána tvoje milosrdenství a v noci tvou věrnost.*¹⁸⁶

Přehled devíti takanot rabi Jochanan ben Zakaje¹⁸⁷

Nařízení týkající se stanovení nového měsíce (1-3):

1. Svědkové nového měsíce musí jít do místa, kde sídlí Soud (bRH 31b)
2. Svědectví těchto svědků je přijímáno kdykoliv během dne (bRH 30b)
3. Nesmějí cestováním znesvětit šabat s výjimkou nisanu a tišri, dvou nejdůležitějších měsíců (bRH 21b)

Na základě nařízení v Lv 23:4 je zřejmé, jak důležité je nastavit svátky v jejich správný čas. Aby se toto zajistilo, bylo možné i znesvětit (zakázaným cestováním) šabat.

Před zničením Chrámu	Po zničení Chrámu
místo: jen Jeruzalém	libovolné místo, kde sídlí Soud (bejt din)
čas: nejpozději do chvíle odpolední oběti tamidu	po celý den
omezení o šabat: svědci mohli porušit šabat	svědci nesmí porušit šabat s výjimkou nisanu
kterýkoliv měsíc	a tišri

Nařízení týkající se troubení na šofar, případně-li roš hašana na šabat:

4. Na šofar se troubí dokonce i o šabat (bRH 29b)

Před zničením Chrámu	Po zničení Chrámu
místo: jen Jeruzalém a okolí	v místě Soudu (bejt dinu)

Nařízení týkající se mávání lulavem:

5. Lulavem se mává (resp. třese) po všech sedm dní svátku (bRH 30a)¹⁸⁸

Před zničením Chrámu	Po zničení Chrámu
čas: po sedm dní v Jeruzalémě, jen první den jinde	po sedm dní všude

Nařízení týkající se konzumace nového zrna (*chadaš*):

6. Konzumace nového zrna je zakázána během celého dne mávání omerem (bRH 30a)

Před zničením Chrámu	Po zničení Chrámu
čas: zakázáno jen do okamžiku mávání toho dne	zakázáno po celý den mávání toho dne

Nařízení týkající se pronášení *birkat kohanim* (kněžského požehnání):

¹⁸³ Ž 94:1.

¹⁸⁴ Ž 81:2 (Pro předního zpěváka, podle gatského způsobu. Pro Asafa).

¹⁸⁵ Ž 93:1.

¹⁸⁶ Ž 92:2-3 (Zpívaný žalm. Píseň ke dni odpočinku).

¹⁸⁷ Viz také bRH (21b, 29b-31b), bSota (40a, 47a).

¹⁸⁸ Viz také bSuka 41a.

7. Kohanim nesmějí nosit sandály když stoupají po *dukanu* nebo na plošinu, aby vyhlásili požehnání (bSota 40a, bRH 31b)

Před zničením Chrámu

Po zničení Chrámu

Podmínka: žádná

bez sandálů (obuvi)

Nařízení týkající se proselytů:

8. Proselyta musí odevzdat čtvrt-šekel do pokladnice, aby směl přinést oběť, až bude Chrám znovu postaven. (bRH 31b)

Před zničením Chrámu

Po zničení Chrámu

Podmínka: přinesení oběti do Chrámu

zrušeno

Zrušení rituálu hořké vody:

9. Zrušení rituálu řídicího soudu pro cizoložství (bSota 47a)

4.2.6 Související texty v Mišně (mSuka 3:12, mMenachot 10:5)

mSuka 3:12

Původně byl lulav přinášěn do Chrámu po sedm [dní tj. každý den svátku sukot], a v provinciích [tedy kdekoliv mimo Jeruzalém] jeden den [a to první den]¹⁸⁹. Když byl Chrám zničen, rabi Jochanan ben Zakaj ustanovil, že lulav bude přinášěn v provinciích [tedy všude] sedm [dní] **na památku Chrámu**. A [také ustanovil], že „den *henefu*“ (den mávání) [rituál mávání snopkem ječmene, což zahrnuje i povolení konzumovat nové zrní], má být zcela zakázán [vzhledem k možnosti konzumace nového zrní v onen den].

POZN. Velmi významným momentem je ustanovení činit něco na památku Chrámu. Chrám už nestojí, ale jeho sláva trvá a bude trvat.

Lv 23:40 Prvého dne si vezmete plody ušlechtilých stromů, palmové ratolesti, větve myrtoových keřů a potočních topolů a sedm dní se budete radovat před Hospodinem, svým B-hem. „Radovat se před Hospodinem“ znamená v Chrámu. Den mávání (třesení) oběť skrze jídlo, oběť omeru, tj. šestnáctého nisanu (viz Lv 23:10nn). Když ještě stál Chrám, bylo nové zrní povoleno konzumovat hned po obětování omeru, předpokládajíc ne později než v poledne (viz mMen 10:5) po zničení Chrámu, biblicky, nová úroda byla povolena na přelomu 16. dne.

Leviticus o Sukot (Lv 23:33-43):

Hospodin dále mluvil k Mojžíšovi: „Mluv k Izraelcům: Od patnáctého dne téhož sedmého měsíce budou po sedm dní Hospodinovy slavnosti stánků. Prvního dne bude bohoslužebné shromáždění; nebudete konat žádnou všední práci. Po sedm dní budete přinášet Hospodinu ohnivou oběť, osmého dne budete mít bohoslužebné shromáždění a přinesete ohnivou oběť Hospodinu. To je slavnostní shromáždění, nebudete konat žádnou všední práci. To jsou Hospodinovy slavnosti, které budete svolávat jako bohoslužebná shromáždění, abyste přinášeli Hospodinu ohnivou oběť, oběť zápalnou a přídavnou, obětní hod a úlitby, všechno v příslušném dni, mimo oběti o Hospodinových dnech odpočinku a kromě vašich darů při různých slibech a dobrovolných závazcích, jež budete dávat Hospodinu. Nuže, patnáctého dne sedmého měsíce, když sklídíte zemskou úrodu, budete po sedm dnů slavit slavnost Hospodinovu. Prvního dne bude slavnost odpočinutí i osmého dne bude slavnost odpočinutí. Prvého dne si vezmete plody ušlechtilých stromů, palmové ratolesti, větve myrtoových keřů a potočních topolů a sedm dní se budete radovat před Hospodinem, svým B-hem. Tuto slavnost budete Hospodinu slavit po sedm dní v roce. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení. Budete ji slavit v sedmém měsíci. Sedm dní budete

¹⁸⁹ Prvého dne si vezmete plody ušlechtilých stromů, palmové ratolesti, větve myrtoových keřů a potočních topolů a sedm dní se budete radovat před Hospodinem, svým B-hem. (Lv 23:40)

bydlet ve stáncích; všichni domorodci v Izraeli budou bydlet ve stáncích, aby všechna vaše pokolení věděla, že jsem přechovával Izraelce ve stáncích, když jsem je vyvedl z egyptské země. Já jsem Hospodin, váš B-h.“

mMenachot 10:5 (omer neboli „oběť podávání“)

Potom co byl *omer* obětován (tj. předán k obětování), bylo zvykem vyjít ven a nalézt v Jeruzalémě trh, který už byl plný mouky a praženého zrna¹⁹⁰ [z nové sklizně], [ačkoliv to bylo] proti vůli učenců. [Toto jsou] slova rabiho Me'ira: rabi Jehuda říká: Konali [v souladu] s vůlí moudrých. Když byl *omer* obětován, nové zrno bylo okamžitě povoleno. Ale těm kteří žili daleko, bylo povoleno až po poledni. Když byl Chrám zničen, rabi Jochanan ben Zakaj ustanovil, že má být zakázáno během [celého] „dne mávání“. Rabi Jehuda řekl: Což to není v Zákoně zakázáno [v takovém případě], neboť je řečeno: „až do toho samého dne“. (Lv 23:14)¹⁹¹ [Tj. až když den skončil, což podle r. Jehudy převyšuje (resp. potlačuje) následující slova „dokud jsi nepřinesl svoji obětinu“.] Tak proč to bylo povoleno těm, kteří žili daleko [ihned] po poledni [když Chrám stál]? Protože věděli, že soud nebude ohledně tohoto otálet.

POZN. Viz Lv 23:14 Až do toho dne, kdy přinesete dar svému B-hu, nebudete jíst chléb ani zrní pražené ani čerstvé. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení ve všech vašich sídlištích.¹⁹²

Teoretický základ změny

Změny těchto nařízení potlačují reakci na zničení Chrámu a stírají rozdíl zmíněných rituálů, jak dříve probíhaly v Chrámu a v Jeruzalémě ve srovnání s ostatními místy v Judsku, tyto rozdíly byly nyní smazány, přesněji řečeno převráceny, protože Chrám už nestál. Jednotlivé výroky zmiňují *churban* s důrazem na to, co je třeba dělat (odlišně) když Chrám už nestojí. Hlavní příklad jsou *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje je mRH 4:1-4. Jedná se v podstatě o to, že rozdíly platící pro religiózní život v Jeruzalémě se nadále nelišily od těch mimo Jeruzalém. Jedná se o signály adaptace a přizpůsobení, není Chrám, ale jsou zde synagogy a komunity. Např. dříve platil zákaz troubit na šofar o roš hašana mimo Jeruzalémský chrám (4:1). Po zničení Chrámu vydal rabi Jochanan nařízení, že troubit na šofar lze všude tam, kde to bejt din ustanoví. Paralelní změny se týkaly také nařízení o lulavu (4:3) a o novém měsíci (4:4).

Další *takanot* rabi Jochanana nalézáme v mSuka 3:12-13, mMen 10:5¹⁹³ (předpisy o truchlení), také mNaz 5:4 (nařízení ohledně נזירים *nazirim*).

Dokud stál Chrám, odehrávala se většina náboženského života (a obecně života) židů okolo Chrámu. Po zničení Chrámu bylo třeba některé příkazy spojené přímo s Chrámem adaptovat na nové okolnosti

¹⁹⁰ Pražené zrní nebo mouka z praženého zrní: mouka vyrobená z jemného kyprého zrní, které se praží v peci (viz Lv 2:14)

¹⁹¹ Až do toho dne, kdy přinesete dar svému B-hu, nebudete jíst chléb ani zrní pražené ani čerstvé. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení ve všech vašich sídlištích. (Lv 23:14)

¹⁹² „Ve všech vašich sídlištích“ komentář Rašiho: Učenci Izraele se liší v názorech na toto. Někteří z toho vyvozují, že zákaz požívání nové úrody (ještě před omerem) se týká pouze lokalit mimo Izrael, jiní jsou názoru, že tento výrok učí, že tento příkaz ohledně nové úrody platil až po získání, rozdělení a osídlení Země Izrael (bKid 37a)

¹⁹³ Co se týká předpisů truchlení rabi Eliezer říká: „Od zničení Chrámu je Šavuot jako šabat.“ (mMK 3:6)

(neexistence Chrámu), aby mohly být i nadále plněny. V případě příkazů, kdy adaptace nebyla možná, bylo třeba je fixovat alespoň ve všeobecném povědomí (ve formě kolektivní paměti chrámové bohoslužby), aby nebyla zapomenuta a aby mohla být později obnovena po znovuobnovení Chrámu.

Příklady adaptovaných micvot jsou ustanovení týkající se stanovení nového měsíce, troubení na šofar o šabat apod. Zvláštní druh opatření představují ustanovení dodržovaná na připomínání Chrámu (jako neustálé upevňování kolektivní paměti). Sem patří nošení lulavu po všech sedm dní svátku sukot a zákaz kněžím nosit sandály při udělení kněžského požehnání.

Hodnocení textu

Texty v této části se zabývají *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje. Z hlediska zpracovávaného tématu, je to jeden z hlavních okruhů. Reprezentuje jednu z hlavních reakcí na ztrátu Chrámu jako centrálního prvku judaismu před pádem Jeruzaléma v roce 70 o. l. *Takanot* rabi Jochanana jsou popsány a diskutovány v Mišně, Toseftě i v Talmudech.

Text je příkladem toho, jak se se ztrátou Chrámu (a chrámového obětního kultu) vyrovnávala halacha (židovské právo). Život Židů se řídil příkázáními zaznamenanými v Tóře. Pro praktický život zde byla rabínská halacha (tedy návod, jak správně jít כ-ל-ה životem ve shodě se Zákonem a Smlouvou s Hospodinem). Řada prvků halachy (a řada náboženských příkázání) byla spojena s Chrámem. Bylo nutné vyřešit, jak aplikovat tato nařízení ve změněné situaci. V některých případech stačilo nařízení zrušit, jindy ovšem bylo zapotřebí změny stávajícího, nebo zavedení nového příkazu halachy.

Je třeba mít na zřeteli, že v době zničení Druhého chrámu existovala židovská diaspora (např. v Babylonii, v Egyptě aj.), existovala místa setkávání (rané synagogy) mimo Chrám, a tak existovala i opatření a nástroje, jak žít podle halachy i daleko od Chrámu a Jeruzaléma. Byl tu ovšem problém přeformulování (re-dedikace) tzv. poutních svátků (pesach, šavuot, sukot) a také největšího svátku – jom kipur, stejně tak i stanovení nového měsíce *roš chodeš* (které bylo zásadní pro židovský kalendář).

V době zániku Jeruzalémského chrámu byl rabínský judaismus v počátcích a reprezentoval jen menší skupiny učenců. Teprve následující desetiletí a století nastolila rabínský judaismus jako převládající a nakonec i vítězný směr. Díla rabínské literatury byla napsána těmito vítězi.

4.2.7 Chrámová bohoslužba versus mimo-chrámové rituály (mPe‘a 1:1)

Název traktátu *Pe‘a* (פֵּאָה) znamená roh, kout (v této souvislosti roh pole, vinice nebo sadu) a týká se zákonů tzv. paběrkování, tedy povoleného sběru plodin (a plodů) chudými po ukončení sklizně. Jednalo se o úmyslně ponechané zbytky úrody na polích, vinicích, olivových hájích, sadech apod., tedy o sociální opatření společenství ve prospěch chudých.

Když budeš sklízet ze svého pole a zapomeš na poli snop, nevrátíš se pro něj. Bude patřit bezdomovci, sirotku a vdově, aby ti Hospodin, tvůj B-h, požehnal při každé práci tvých rukou. Když oklátíš plody ze své olivy, nebudeš ještě setřásat zbylé. Ty budou patřit bezdomovci, sirotku a vdově. Když budeš na

vinici sbírat hrozny , nebudeš po sobě paběrkovat. Bude to patřit bezdomovci, sirotku a vdově. Pamatuji, že jsi byl otrokem v egyptské zemi. Proto ti přikazují, abys to dodržoval. (Dt 24:19-22)¹⁹⁴

Dalším nařízením podobného charakteru a účelu je to o desátku pro chudé v rámci druhého desátku (מעשר שני). Desátek pro chudé – jedna desetina úrody (Dt 14:28-29, 26:12-13)¹⁹⁵ se odebíral v třetím a šestém roce sedmiletého cyklu. Opět se jedná o sociální opatření společnosti ve prospěch těch znevýhodněných a chudých jedinců ve společnosti, např. vdov, sirotků, nemohoucích a starých lidí. Navíc se tento speciální desátek se vybíral i pro lévíjce (protože nevlastnili žádnou půdu k obživě). Za doby Druhé chrámu tak existovaly tři druhy desátků: první (מעשר ראשון), druhý (מעשר שני) a právě tento pro chudé (מעשר עני). Podle tehdejšího výkladu připadnul první desátek lévíjcům, druhý byl přinesen do Jeruzaléma (a tam konzumován – viz Lv 27:30). Ve zmíněné roky (třetí a šestý) připadl druhý desátek chudým.

mPe‘a 1:1

Toto jsou věci, které nemají hranic [v Psané Tóře]: kouty polí (פאה),¹⁹⁶ prvotiny (בכורים),¹⁹⁷ objevení se v Chrámu [přinesení oběti do Chrámu o poutních svátcích] (ראיון), skutky milosrdenství (גמילות חסדים) a studium Tóry (תלמוד תורה).

Toto jsou věci, které jsou člověku přínosem na tomto světě a jsou mu započítávány pro svět budoucí: ctít otce a matku, skutky milosrdenství (גמילות חסדים), usmiřovat člověka s jeho bližním. A studium Tóry se rovná všem dohromady.¹⁹⁸

Komentář

Tento výčet je sepsán v době, kdy už Chrám nestál, zahrnuje tedy chrámové i mimo-chrámové skutky. Dodržování Zákona (např. nošení prvotin do Chrámu) zaručovalo Hospodinovu přízeň pro Izrael, i pro jednotlivce. Proto jsou mimo-chrámové aktivity v nastalé situaci tak důležité pro přežití Izraele a Židů jako národa i komunity.

¹⁹⁴ Viz také: Až budete sklízet obilí ve své zemi, nepožneš své pole až do okraje ani nebudeš po žni paběrkovat; zanecháš paběrky pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš B-h. (Lv 23:22)

Až budete ve své zemi sklízet obilí, nepožneš své pole až do samého kraje a nebudeš paběrkovat, co bylo po žni. Ani svou vinici úplně nevysbíráš, nebudeš na své vinici paběrkovat spadaná zrnka; ponecháš je pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš B-h. (Lv 19:9-10)

¹⁹⁵ Každého třetího roku odneseš všechny desátky ze své úrody toho roku a složíš je ve svých branách. I přijde lévíjec, protože nemá s tebou podíl ani dědictví, a bezdomovec, sirotek a vdova, kteří žijí v tvých branách, a budou jíst dosyta, aby ti Hospodin, tvůj B-h, žehnal při každé práci, kterou bude tvá ruka konat. (Dt 14:28-29)

Když pak třetího roku, v roce desátků, odvedeš všechny desátky ze své úrody a dáš je lévíjci, bezdomovci, sirotku a vdově, aby jedli v tvých branách a nasýtli se, řekneš před Hospodinem, svým B-hem: „Vynesl jsem z domu, co bylo svaté, a dal jsem to lévíjci a bezdomovci, sirotku a vdově, zcela podle tvého příkazu, který jsi mi dal. Nepřestoupil jsem ani neopomenul žádné z tvých přikázání. (Dt 26:12-13)

¹⁹⁶ Viz Lv 19:9, Lv 23:22.

¹⁹⁷ Viz Nu 18:8, 18:11-13, 18:19 aj.

¹⁹⁸ Danby: The Mishna, Division Zeraim, Tractate Peah, s. 10.

Shrnutí Mišna

Zmínky k tématu zániku Chrámu v Mišně jsou nemnohé a tvoří je většinou pouhé jednotlivé výroky. Vybrané texty dokazují, že jediným rozvinutějším textem na dané téma jsou takanot, nařízení halachy v případech kdy zánik Chrámu zásadně ovlivnil možnost nebo způsob plnění těchto příkazů. Tyto výroky ovšem jakoby skutečnou reakcí na churban spíše potlačovaly. Explicitní zmínky zániku Chrámu slouží celkově spíše jako časový předěl pro platnost nového (upraveného) nařízení. Takanot také řeší změnu postavení Jeruzaléma ve srovnání s ostatními městy (místy). Jejich úloha bývá prohozena. V Jeruzalémě nebylo nadále možné vykonávat některé potřebné náboženské úkony, bylo třeba je relokalizovat jinde.

Zmínka ve smyslu „na památku Chrámu“ (mSuka 3:12) ukazuje smířenost se situací (nikoliv očekávání brzkého znovuvybudování). Poprvé se však v rabínské literatuře objevuje i rčení „ať je [Chrám] urychleně znovu postaven, za našich dnů“ (mTam 7:3). To se pak, doplněné pečeticím „Amen“, stalo součástí mnoha dalších textů, i liturgických.

4.3 Texty v Toseftě

Struktura Tosefty s lokací vybraných textů

Zera'im/Semena – Mo'ed/Stanovené časy/"Svátky" (Šabat, Joma/Den/Jom kipur, Roš hašana/Nový rok, Ta'anit/Půst) – Našim/Ženy (Sota/Cizoložnice) – Nezikin/Škody (Ševu'ot/Přísahy – Kodašim/Svatosti (Menachot) – Teharot/Čistoty

Vybrané texty vztahující ke zkáze Chrámu jsou rozděleny do dvou skupin:

- příběh zranění resp. zabití kohena jiným kohenem v přemíře soutěživosti ve službě (úryvky z traktátů Joma a Ševu'ot s komentáři s jiných textů),
- problém nadměrného truchlení nad ztrátou Chrámu (úryvek z traktátu Sota)

První téma se objevuje na dvou místech Tosefty (v traktátech Joma a Ševu'ot). Texty zpracovávají incident (známý i z dalších zdrojů), totiž **hádku dvou kněží na rampě obětního oltáře**. Popisují zkázu Chrámu jako vyústění incidentu, při kterém jeden *kohen* zabije druhého, když bojují o přednostní právo pracovat u oltáře. Tato událost se v Toseftě vyskytuje ve dvou mírně odlišných verzích: v traktátu Joma (Den neboli Jom kipur) a Ševu'ot (Přísahy) a na několika dalších místech rabínské literatury.

Traktát *Joma* popisuje ve svých čtyřech oddílech detailně rituály dne Jom kipur, zejména pak ceremonie velekněze (*kohen ha-gadol*). Zkoumaná pasáž¹⁹⁹ popisuje různé způsoby přidělování úloh jednotlivým kněžím. Některé činnosti byly přidělovány na základě losu, jiné nikoliv. To byl i případ úkonu vynášení obětního zvířete po rampě vzhůru na oltář. Traktát *Ševu'ot* se zabývá přísahami nejrůznějšího druhu a jejich aspekty. Jedná se zejména o přísahy svědků, soudců, obchodních přísah apod.

¹⁹⁹ J. Neusner: The Tosefta, traktát Kippurim, s. 544-545, Sefaria.org čísloje 1:10.

Další text v traktátu *Sota* se věnuje dalšímu aspektu následku zničení Chrámu, totiž **otázce truchlení a jeho hranic**, nadměrného truchlení, otázce, jakým způsobem se se ztrátou Chrámu vyrovnat a jakým způsobem si tuto katastrofu připomínat.²⁰⁰

4.3.1 Příběh dvou soupeřících kohenů (tJoma 1:10 a tŠevu'ot 1:4)

TEXTY

tJoma 1:10 (seder Mo'ed)

V Mišně (mJoma) se píše:

[2:1] PŘEDTÍM KDOKOLI CHTĚL OČISTIT OLTÁŘ OD POPELA, UČINIL TAK. KDYŽ JICH BYLO MNOHO, BĚHÁVALI A STOUPALI NA RAMPU [oltáře] A TEN, KTERÝ BYL PRVNÍ NA ČTYŘI KUBITY, ZAJISTIL ÚKOL. KDYŽ BYLA DVA NASTEJNO, DOHLÍŽEJÍCÍ [na losování] JIM ŘEKL: ZVEDNĚTE PRST. A KOLIK JICH VZTYČILI? JEDEN NEBO DVA, ALE PALEC V CHRÁMU NEZVEDALI. [2:2] JEDNOU SE STALO, ŽE OBA [kněží] BYLI NA STEJNÉ ÚROVNI, [když] BĚŽELI A STOUPALI PO RAMPĚ [oltáře], A JEDEN Z NICH TOHO DRUHÉHO ODSTRČIL, TEN UPADL A ZLOMIL SI NOHU. A KDYŽ TO SOUD UVIDĚL, ŽE [totiž] NASTALO [takové] NEBEZPEČÍ, USTANOVILI, ŽE [kněží] NEBUDOU ZDOLÁVAT OLTÁŘ [v soupeření], JEDINĚ NA ZÁKLADĚ LOSU. BYLY ČTYŘI LOSY A TENTO BYL PRVNÍ. (mJoma 2:1-2).²⁰¹

tJoma [1:10]

Stalo se, že BYLI DVA [kněží], KTERÍ BĚŽELI NAHORU PO RAMPĚ [oltáře] A DOSTALI SE TAM [nahoru] VE STEJNOU CHVÍLI. JEDEN DRUHÉHO STRČIL. [Bylo to ve vzdálenosti] čtyř kubitů [oltáře]. [Ten druhý] vzal nůž a bodl ho do srdce. Rabi Cádok²⁰² přišel a postavil se na schody *ulam* a řekl: Slyšte mě, moji izraelští bratři. Hle, co je řečeno *Když najdeš mrtvé tělo ... vyjdou tvoji starší a soudcové a vyměří vzdálenost k městům, která budou v okolí skoleného*. (Dt 21:1-2)²⁰³ „Pojďme a vyměříme, abychom věděli, na jakou vzdálenost lze donést jalovici. [Zda] ze Svatyně, nebo z nádvoří!“ Všichni vzdychali a plakali. Pak k nim přišel otec toho mladého [bodnutého] a řekl: „Moji bratři, ať jsem vaším pokáním. Jeho tep [tj. tep mého] syna ještě bije a [to znamená, že] nůž ještě nebyl poskvřen!“ To ukazuje [učí], že [rituální] nečistota nože byla pro Izrael závažnější, než krveprolití [vražda]. A tak se říká *Také nevinné krve prolil Menaše²⁰⁴ velice mnoho, až naplnil Jeruzalém [krví] od jednoho konce ke druhému*. (2Kr 21:16)²⁰⁵ Odtud pochází rčení (proto se říká) „Kvůli hříchu krveprolití odešla *šechina* a Chrám se stal nečistým.“

²⁰⁰ Tuto Toseftu cituje Babylonský talmud v traktátu Bava batra 60b.

²⁰¹ Danby: The Mishnah, s. 163.

²⁰² Rabi Cádok רבי צדוק (tana druhé generace).

²⁰³ Bude-li v zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj B-h, abys ji obsadil, nalezen skolený, ležící na poli, a nebude známo, kdo jej ubil, vyjdou tvoji starší a soudcové a vyměří vzdálenost k městům, která budou v okolí skoleného. Když se zjistí, které město je skolenému nejbližší, vezmou starší toho města jalovici, již nebylo užito k práci a která netahala pod jhem. Starší toho města přivedou jalovici dolů k potoku s tekoucí vodou, kde se nepracovalo a neselo, a tam u potoka zlomí jalovici vaz. (Dt 21:1-4)

²⁰⁴ Příběh krále Menašeho - viz 2Kr 21:1-26.

²⁰⁵ Také nevinné krve prolil Menaše velice mnoho, až jí naplnil Jeruzalém od jednoho konce k druhému. Navíc tu byl jeho hřích, kterým svedl k hříchu Judu, takže se dopouštěl toho, co je zlé v Hospodinových očích. (2Kr 21:16)

tŠevu'ot 1:4 (seder Nezikin)

Dva koheni, kteří byli bratry, běželi rameno na rameni vzhůru po rampě. Jeden z nich se dostal na vzdálenost čtyř kubitů od oltáře dříve než druhý. Vzal nůž (nůž na porážku obětních zvířat) a vrazil mu jej do srdce. Přišel r. Cádok, postavil se na schody ulamu Chrámové hory (=sloupové předsíň Chrámu) a řekl: „Slyšte mě, mí bratři, Dome izraelský! Je řečeno: *Když je nalezeno tělo ... [a není známo, kdo ho zabil], vystoupí starší a soudci a změří ...* [ke které osadě je tělo blíže, a ta ves musí přinést jalovici jako pokání] (Dt 21:1-2) „A co se týká nás, kam a odkud máme měřit? Ke svatyni? Nebo k nádvoří?“ Všichni lidé vzdychali a plakali na to, co řekl. Pak vystoupil otec mladíka a řekl jim: „Mí bratři, kéž jsem pro vás pokáním! Můj syn se ještě zmítá, takže nůž ještě nezavršil znečištění [mrtvým] tělem!“ Toto nás učí, že znečištění toho nože bylo pro ně znepokojivější než krveprolití. A tak Písmo říká: „*A také Menaše prolil mnoho nevinné krve [dokud naplnil celý Jeruzalém od jednoho konce ke druhému]* (1Kr 21:16) Na základě tohoto je řečeno, že pro hřích krveprolití se *šechina* vzdálila a Svatyně byla znečištěna.

4.3.2 Související texty (Sifrej bamidbar 160-161, bJoma 23a-b)

TEXTY

Midraš Sifrej bamidbar

[160:14/161]

Jednou²⁰⁶ dva kněží, kteří si byli postavením rovni, běželi nahoru po rampě [aby provedli přípravy na oběť]. Když jeden z nich dohonil druhého na čtyři lokty, vzal nůž a bodl ho do jeho srdce. Rabi Cádok vystoupil na schody chrámové předsíň (*ulam*) a řekl: Je psáno *Když bude nalezen mrtvý na poli atd.* (Dt 21:1) Pojdme a změřme, kdo je ten pověřený přinést jalovici [se zlomeným vazem] – Chrám nebo *azara* [chrámové nádvoří]? Tehdy všichni lidé upadli v pláč. Na to otec toho mladého kněze přišel a řekl jim: „Mí bratři, nechte jej být vašim pokáním. Můj syn ještě tepe [tj. jeho srdce ještě tepe] a [obětní] nůž se ještě neznesvětil.“ Z toho se učíme, že znesvěcení nožů pro ně bylo důležitější než prolití krve. A tak je psáno: *Také Menaše prolil mnoho nevinné krve až naplnila Jeruzalém od jednoho konce ke druhému.*” (2Kr 21:16)²⁰⁷

[161:3]

Neposkvrňujte zemi. (Nu 35:33)²⁰⁸ To je nabádání proti lichotníkům (חניפים). Neboli jinak „nenechte zemi, aby vám „podlézala“ מהנפת (tj. nerodila ovoce), „protože krev poskvrňuje zemi.“ Rabi Jošija to interpretuje zkratkou. „Protože krev přivolá na zemi hněv“ (כי הדם יהון אף בארץ) a „země nemůže být

²⁰⁶ Text přeložen z anglické verze na sefaria.org: [on-line] https://www.sefaria.org/Sifrei_Bamidbar.160?lang=bi, 25.10.2018.

²⁰⁷ Také nevinné krve prolil Menaše velice mnoho, až jí naplnil Jeruzalém od jednoho konce k druhému. Navíc tu byl jeho hřích, kterým svedl k hříchu Judu, takže se dopouštěl toho, co je zlé v Hospodinových očích. (2Kr 21:16) Příběh krále Menašeho - viz 2Kr 21:1-26.

²⁰⁸ *Neposkvrňujte zemi, v níž jste. Právě krev poskvrňuje zemi a země nemůže být zproštěna viny za krev, která byla na ni prolita, jinak než krví toho, kdo krev prolil. Neznečišťíš zemi, ve které sídlíte, uprostřed níž já přebývám, neboť já Hospodin přebývám uprostřed synů Izraele.*“ (Nu 35:33-34)

zproštěna viny“. Co to má znamenat? Neboť je psáno: *tam u potoka zlomí jalovici vaz*. (Dt 21:4)²⁰⁹ Domnívám se, že kdyby byl její vaz zlomený a potom byl vrah nalezen, mělo by to za následek odčinění. Proto je také psáno: „*země nebude zproštěna viny*.“ Tímto se učíme, že prolévání krve znečišťuje zemi a odstraňuje *šechinu*. A kvůli prolévání krve, byl zničen Chrám.²¹⁰

bJoma 23a-b

(Text nejprve cituje Mišnu (viz výše) i Toseftu (tJoma viz výše), a pak připojuje vlastní diskusi k tématu.)

[Gemara se ptá:] Která událost se stala jako první? Když řekneme, že krveprolití [máme problém]. Když [kvůli] krveprolití, nezavedli losování, kvůli zlomené noze [ji] zavedli? Spíše [nejdříve] byla zlomená noha. [A jak stojí v Mišně, zavedení losování byla reakce na tuto událost].

[Gemara se dále ptá:] Jakmile zavedli losování, co dělali [že přesto běželi po rampě] čtyři kuby [které vedly k zabití kohena]?

Spíše, vskutku, [je třeba se vrátit k tomu,] že nejprve došlo ke krveprolití. Původně se učilo, že šlo o pouhou náhodu, [izolovaný] incident [a proto nezavedli losování]. Když pak uviděli, že [kněží] jsou ohroženi pokaždé [viz nehoda se zlomenou nohou], zavedli učenci losování.

[Gemara se vrací k incidentu:]

Rabi Cádok stál na schodech ke vstupu do *ulam* a řekl: Slyšte, moji bratři Domu Izraele. [Verš] říká: *Když najdeš mrtvé tělo [a neví se, kdo ho zabil]* atd.,²¹¹ kdo má [povinnost] přinést [jalovici]? Město, nebo nádvoří?

[Gemara se ptá:] Má Jeruzalém povinnost přinést jalovici se zlomeným vazem? Což se neučí [v *baraitě*]: Deset věcí bylo řečeno [o] Jeruzalémě, [aby byl odlišen od ostatních měst v Izraeli] a toto je jedna z nich: [Jeruzalém] nepřináší jalovici se zlomeným vazem.²¹² A co víc, [jalovice má být přinesena], když *nebude známo, kdo jej ubil*. A [v tomto případě] bylo známo, kdo ho zabil. Spíše bylo cílem [rabi Cádoka] navýšit žal.

[Tosefta říká:] Otec toho mladíka šel a zjistil, že [tělo] ještě pulsuje. Řekl: Ať je [jeho smrt] pro vás pokáním. Můj syn stále ještě žije atd. [To] učí, že rituální čistota náčiní pro ně byla závažnější než prolití krve. [Tento výrok] předkládá dilema. [Znamená] trivializaci krveprolití, ale důraz na čistotu náčiní zůstal stejný? Nebo snad [jejich obava z] krveprolití zůstala [jako byla], ale čistota náčiní [se stala] striktní [až do té míry, že její význam byl přehnaný až nad obavu o lidský život]?

²⁰⁹ Starší toho města přivedou jalovici dolů k potoku s tekoucí vodou, kde se nepracovalo a neselo, a tam u potoka zlomí jalovici vaz. (Dt 21:4)

²¹⁰ [on-line] https://www.sefaria.org/Sifrei_Bamidbar.161.3?lang=bi&with=Tanakh&lang2=en

²¹¹ Dt 21:1-2.

²¹² Důvodem je, že povinnost dodat jalovici byla ukládána jednotlivým kmenům (podle jejich území) a Jeruzalém patřil všem kmenům dohromady.

[Gemara odpovídá:] Pojď a slyš! [Protože Tosefta] cituje biblické učení [z verše]: *Také nevinné krve prolil Menaše velice mnoho*, vyvoď z toho, že to bylo krveprolití, které bylo bagatelizováno, a [význam] čistoty náčiní zůstal, jak byl.

POZN. Rabi Cádok: Postil se čtyřicet let, aby zabránil zkáze Chrámu. Právě za něho se přimlouval rabi Jochanan u Vespasiana.

K noži: Otec navrhoval, aby byl nůž vytažen z těla (resp. ze srdce) syna, přestože ten v tu dobu ještě žil. Chtěl tak (skutečně) za každou cenu zabránit znečištění nože, ačkoliv by tím určitě uspíšil smrt syna.

Tradice učí, že nešlo o čistě nešťastnou náhodu v zápalu soupeření, ale že mezi oběma knězi muselo existovat nepřátelství už předtím.

Zvýšení žalu: Logický argument, obyvatelé nejbližšího města museli dodat jalovici, ačkoliv nebylo známo, kdo zabil (a za jakých okolností), jako pokání, aby dosáhli očištění. O to více je třeba se kát, v tomto případě, kdy došlo k úmyslné vraždě a přímo v Chrámu. Je třeba vzít zodpovědnost za to, co se stalo.

Menaše prolévání krve se vztahuje k době Prvního chrámu, tento incident se odehrává v době Chrámu druhého. Jako lídr svého lidu ovšem vypěstoval v lidech Jeruzaléma necitlivost a lhostejnost, která vedla k laxnímu přístupu k prolévání krve i v pozdějších dobách a generacích.

Hodnocení textu

Vybrané texty se zabývají incidentem soupeření dvou kohenů, který vyústil až v zabití jednoho z nich. Tento příběh se nachází v rabínské literatuře opakovaně. V této kapitola zkoumáme čtyři verze. Tematicky se týká morálního úpadku dokonce i mezi těmi, kteří měli být vůdci a příkladem pro ostatní. Úpadek se tak nevyhnul ani špičkám společnosti. Prohřešky a hříchy vůdců národa jsou o to závažnější. Nejedná se jen o revnivost mezi dvěma koheny, ale zejména o reakci ostatních přítomných. Ukázalo se totiž, že smrt jednoho z nich je pro ně jaksi podružná. Hlavní zájem je dodržení Zákona za jakoukoli cenu. Jak se říká, pro zákon zapomněli na člověka. Jednalo se o čistě formální lpění na literě zákona. Text také dobře ilustruje změny v zákonodárství vyvolané vývojem. Tedy zavedení losování tak, aby se podobnému tragickému incidentu v budoucnosti zabránilo. V textu Sifrej Bamidbar nacházíme explicitní uvedení prolévání krve (שפיכות דמים) jako příčiny zničení Chrámu.

4.3.3 Nadměrné truchlení (tSota 15:5)

Řekl r. Jišmael:²¹³ „Ode dne, kdy byl Chrám zničen, by bylo správné, abychom nejedli maso a nepili víno [protože se používaly v chrámové bohoslužbě]. Ale soud nevydává pro komunitu nařízení, které nemohou dodržet.“

Řekl: Protože [Římané] ustanovili, že nesmíme vyučovat Tóru, měli bychom vydat nařízení pro komunitu, že se nebudou ženit a nezplodí děti, ani neuspořádají oslavu pro syna [, protože nebudou znát zákony sňatku a rodiny], a jako důsledek, zanikne Abrahamovo símě samo o sobě. Avšak nechte Izrael být.

Řekli mu: „Pro komunitu je lépe konat v omylu, než tak činit záměrně.“

²¹³ J. Neusner: The Tosefta I, Sotah, s. 859-860.

Když byl poslední Chrám zničen, rozmnožili se v Izraeli abstinující (tj. asketici), kteří ani nejedli maso, ani nepili víno.

R. Jehošua se zapojil do jejich rozhovoru a řekl jim: „Mé děti, z jakého důvodu nejíte maso?“

Řekli mu: „Máme jíst maso, když bylo každý den obětováno na oltáři [jako *tamid*, tj. nepřetržitá denní oběť], a nyní už není?“

Řekl jim: „Tak ho nejezte. A proč pak nepijete víno?“

Řekli mu: „Máme pít víno, když každý den bylo rozléváno na oltář jako pitná oběť,²¹⁴ a nyní už není.“

Řekl jim: „Nepijme ho tedy.“

[Pak] jim řekl: „Ale je-li tomu tak, neměli bychom ani jíst chléb, protože z něho přinášeli dva bochníky a předkladný chléb.²¹⁵ Ani bychom neměli pít vodu, protože tu rozlévali jako vodní oběť o Svátku. Ani fíky a grepy bychom neměli jíst, protože je přinášeli jako první plody [prvotiny] o *šavu'ot*.“

Umlkli.

Řekl jim: „Mé děti, není možné truchlit až příliš.“

Ale učenci řekli: Muž dá na dům omítku, ale nechá malý kus [neomítnutý], jako připomínku Jeruzaléma.

Muž připraví [co je potřeba k jídlu], ale ponechá nějaké trošky [jako připomínku Jeruzaléma].

Žena připravuje své ozdoby (make-up), ale kus vynechá, jako připomínku Jeruzaléma.²¹⁶ Neboť je řečeno: *Jestli, Jeruzaléme, na tebe zapomenu, ať mi má pravice sloužit zapomene. Ať mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost.* (Ž 137:5-6)

Každý kdo za něj [za Jeruzalém] truchlí na tomto světě, se s ním bude radovat na onom světě.

Jak je řečeno: *Radujte se s dcerou jeruzalémskou a jásejte nad ní všichni, kdo ji milujete! Veselte se s ní, veselte, všichni, kdo jste nad ní truchlívali.* (Iz 66:10)²¹⁷

Hodnocení textu

Zkoumaný text je relativně přímočarý. Odmítá nadměrné truchlení, které by vedlo (po zničení Chrámu a Jeruzaléma) také ke zničení společnosti a komunity. Není správné ani kvůli té největší katastrofě rezignovat na život. *Am jisra'el* musí pokračovat a dále se rozvíjet. Na druhé straně je třeba si události (v tomto případě ty tragické) připomínat. K tomu rabínský judaismus nabízí různé prostředky v rámci náboženského života a zvyků, i v rámci liturgie. Truchlení nad ztrátou Chrámu (a dalších katastrof) je věnováno celé období od 17. tamuzu do 9. avu i samotný půst Devátého avu (*Tiš'a be-av*).

²¹⁴ Hebr. יין לנסך *jajin la-nesech* - viz nařízení v Nu 15:5,7,10 o rozlévání „vína k úlitbě“.

²¹⁵ Hebr. לחם הפנים *lechem ha-panim* – Pravidelně budeš klást přede mne na stůl předkladný chléb. (Ex 25:30)

²¹⁶ Viz také tBava batra 2:17 „Muž může omítnout celý dům omítkou, ale nechá malý kus neomítnutý jako připomínku Jeruzaléma. Žena si dává celý make-up, ale nechá malý kuss bez (něho), jako připomínku Jeruzaléma. Neboť je řečeno *Jestli, Jeruzaléme, na tebe zapomenu ...* (Ž 17:5). Ten, kdo truchlí nad Jeruzalémem na tomto světě, se bude radovat na světě příštím.

²¹⁷ J. Neusner: The Tosefta, traktát Sotah, s. 892-993.

Platí i obecně, že tragické události židovských dějin je třeba si stále připomínat. Na jejich památku a proto, aby se neopakovaly.

Připomínky Chrámu a modlitby za jeho znovupostavení jsou součástí každodenní liturgie (např. benedikce která je součástí amidy všedního dne), stavby domu, přípravy jídla aj. Dokonce i jednoho z nejradostnějších dnů života (svatby). V tragické události se tak nalézá zárodek naděje pro budoucnost.

Shrnutí (Tosefta)

Vybrané texty se věnují několika tématům. Je to opakující se incident soupeření dvou *kohanim* (tj. Joma, tšev), který lze nalézt i v dalších textech, v Babylonském talmudu a v midraši Sifrej bamidbar (viz). Dalším tématem je otázka truchlení za zničený Chrám. I když je šok a smutek obrovský, je třeba žít dál. A také zkoumání jedné z příčin zkázy Chrámu: prolévání krve.

4.4 Shrnutí

Domnívám se, že zkoumání tématu zničení Jeruzalémského chrámu v Mišně potvrzuje názor A. Saldariniho uvedený dříve, totiž že je možné brát Mišnu jako celek jako reakci (a to reakci stěžejní) prvních generací tanaitů na zánik Chrámu a konec chrámového obětního kultu. Právě proto (a nikoliv navzdory) tomu, že se ve značné míře věnuje Chrámu a chrámovému kultu, je třeba ji chápat jako reakci na situaci, kdy se judaismus musí vypořádat s existencí bez Chrámu a bez chrámového kultu. Fakt, že se o vlastním zániku explicitně vyjadřuje jenom zcela výjimečně, koresponduje do velké míry s charakterem a účelem Mišny. Mišna představuje halachu, zákoník, průvodce náboženským životem Židů po celý jejich život. Fungování, ba celá existence systému judaismu, založeném na centrálním chrámovém obětním kultu, byla zničením Chrámu ohrožena. Byla ohroženo samotné pokračování židovského národa. Kromě Chrámu přišli Židé definitivně i o samostatný stát a zejména o místo (území), kam by se mohli uchýlit a žít v souladu se zákony své víry.

Dalším faktorem je skutečnost, že první generace tanaitů (po zániku Chrámu) žili s dosud živým vědomím, že po zničení Prvního chrámu v r. 586 o. l. byl Chrám znovu obnoven (i když nikoliv do původní podoby) už za sedmdesát let.²¹⁸ Žili tak ve víře, že se tak stane i podruhé. I když se tyto naděje nakonec nenaplnily (nikoliv za jejich či našich časů), zůstávala a zůstává vize Třetího chrámu ve světě příštím (עולם הבא). Této verze pohledu na konec Chrámu se chopila zejména literatura apokalyptická. Ta ovšem není předmětem našeho zkoumání. Základem judaismu je víra v platnost věčné Smlouvy s Hospodinem, ve specifické poslání židovského národa v běhu dějin a víra v život příští.

V důsledku toho všeho, co bylo výše řečeno, jsou sporé explicitní zmínky o churbanu vcelku logické. Zvolené texty reprezentují výše řečené.

²¹⁸ První Chrám byl zničen v roce 586 př. o. l. a znovu vybudován zhruba v roce 516 př. o. l.

Text v traktátu *Ta'anit* ilustruje tok času a dějin a jejich specifické pojetí v judaismu, totiž že *churban* není unikátní událostí, ale podléhá generalizaci spolu s ostatními neblahými událostmi, které přicházely a přicházejí v židovských dějinách.

Text v traktátu *Sota* o postupném úpadku časů lze zařadit mezi zobrazení příčin, které vedly k zániku Chrámu. Potvrzují náhled, že se jednalo o prohřešky lidí, které se kupily a stávaly se „obvyklými“. Chrámový obětní kult sloužil k očišťování těchto prohřešků a vin, dával možnost pokračovat „od začátku“ (s čistým, resp. očištěným štítem). Prohřešky, hříchy a zločiny se stávaly nejen většími, ale častějšími a masovými. Hlavním důvodem zničení Prvního chrámu je udávána modloslužba (Chrám tedy nemohl plnit svoji očištnou funkci, ani funkci setkávání s Hospodinem), udávané příčiny zničení Druhého chrámu byly početné. Jednalo se ale také o selhávání lidí.

Text v traktátu *Roš hašana* je pro Mišnu typickým, jedná se o přímou reakci na zničení Chrámu a zánik chrámového kultu. Jde o praktický návod, jak se vyrovnat s neexistencí Chrámu v životě Židů v průběhu židovského roku. Ilustruje jak konkrétně byla praxe zasažena, ukazuje reakci rabínů (učenců) na vzniklou situaci. Cílem těchto změn (jejichž příkladem jsou *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje) byla záchrana judaismu jako náboženského systému i způsobu života tehdejšího židovstva i Židů pozdějších generací. Mišna je součástí života většiny zbožných židů i dnes.

Zkoumané texty v souladu s charakterem Mišny jsou texty halachickými, jedná se o příklady reakce halachy na změněné podmínky. Reprezentují nový svět rabínů a učenců a jejich škol a soudů (*bejt din*), svět který nahradil dobu zaniklého Chrámu, ať už dočasně nebo až do doby konce časů. Do doby zkázy a chaosu zavádí Mišna svět pořádku, který nahradí ztracený svět Chrámu a samostatného Izraele. To vše bylo nutné pro přežití judaismu a Židů a znamenalo nástup rabínského judaismu.

Téma zkázy Chrámu je v Mišně a Toseftě pojato specificky. Zobrazení je velmi sporé, téměř minimální. Je to na jedné straně překvapivé, protože se jedná o kolekci textů, které vznikaly s časově nejkratším odstupem (v rámci celé rabínské literatury) od katastrofy samotné. Na druhé straně je třeba mít na zřeteli specifickou formu textů, jejich charakter a jejich určení. Jedná se o halachické texty, tedy texty náboženského práva, nikoliv o příběhy (agady) jako v řadě jiných rabínských textech. Charakteru a účelu textu reakce rabínů (autorů Mišny a Tosefty) vlastně odpovídá. Jejich reakce je jejich řešení, totiž zachování tradice Chrámu a chrámových obětí, tématům, kterým je věnována velká část Mišny a Tosefty, např. celé traktáty *Midot* a *Tamid*, traktáty věnované poutním svátkům a také svátkům vysokým, tedy svátkům, které se do značné části odehrávaly v Chrámu a jeho blízkosti. I to že texty popisují chrámové aktivity bez téměř jakékoliv zmínky o jeho zničení, je druhem reakce. Odpovídá pevnému přesvědčení, že Chrám bude znovu zbudován, buď „za našich časů“, „urychleně“ a nebo případně „na konci našich časů“. A na ten moment je třeba být připraven.

Jak bylo ukázáno, nenajdeme žádný souvislejší (nebo obsáhlejší) text na dané téma. Odkazy jsou pouhými zmínkami, které se tématu jako takovému nevěnují. Zmínky jsou uvedeny většinou jaksimimochodem, někdy dokonce ve formě určitého rčení (formulky). Např. po zmínění Chrámu je dodáno „nechť je urychleně zbudován, ještě za našich časů“. Dalšími zmínkami jsou texty obsahující formulaci

ve smyslu „dokud Chrám stál“ versus „nyní, po zkáze Chrámu“. To se týká zejména tématu adaptace halachy na novou situaci židovství bez centrality Chrámu a bez chrámových obětí. Téma takanot rabi Jochanan ben Zakaje je vlastně největším tématem (těchto textů) spojeným se zničením Chrámu, i když jen nepřímou. Zabývá se vynucenými změnami v halaše v důsledku neexistence Chrámu. Nejvíce těchto změn je připisováno právě Jochananovi ben Zakajovi. Halacha každodenního života Židů (tehdy byli všichni věřící), života všedního dne, šabatů, svátků i postních dnů byl pro zachování judaismu naprosto zásadní. Proto na rozdíl od na první pohled teoretické popisu Chrámu, chrámového personálu a chrámových bohoslužeb (ve zmiňovaných traktátech Midot, Tamid. apod.) řeší zcela praktické, ale zásadní problémy: jak dosáhnout očištění od hříchů, jak plnit micvot spojené s Chrámem (o Roš Hašana, Jom Kipur, pesach, šavuot, sukot aj.)

Nakonec jak výmluvná je jedna z mála explicitních zmínek zničení Chrámu, totiž výrok Mišny v traktátu *Ta'anit*: [DEVÁTÉHO AVU] CHRÁM BYL ZNIČEN POPRVÉ. A PODRUHÉ. Rabíni jsou přesvědčeni, že více není třeba v danou chvíli říkat. Dokonce není třeba ani truchlit. Důležité je kráčet (הלך) po správné cestě židovství.

Rabínská literatura do konce 3. st. reaguje na zničení Chrámu jen velmi spíše. Výjimkami jsou nutné změny v religiozní praxi. Jak píše G. Stemberger²¹⁹, tato úspornost se potvrzuje i v rabínské reakci na mesiánsky motivované bar Kochbovo povstání (132 -135 o. l.) a jeho apokalyptické tendence. Povstání bylo živeno mimo jiné očekáváním, že čas znovu-postavení Chrámu už přišel, stejně jako tomu bylo v období mezi Prvním a Druhým chrámem za perského vladaře Kýra. Znovu-postavení Chrámu bylo chápáno jako nutný cíl pro zmrtvýchvstání. Porážka druhého povstání proti Římu, povstání, které bylo provázeno tak vysokými nadějemi, vedla rabíny k tomu, že pro tu chvíli nechali stranou myšlenky na památku Chrámu, na truchlení nad ním.

Zdrojové texty (prameny)

Mišna

H. Danby: The Mishnah. Oxford-New York 1993.

The Mishnah. Moed (Rosh Hashanah, Yoma, Succah), ArtScroll 2006.

The Mishnah. Nashim (Nazir, Sotah), ArtScroll 2007.

Tosefta

J. Neusner: The Tosefta I-II, Peabody, Mass. 2002.

Sifrej devarim

Sefaria.org [on-line] z https://www.sefaria.org/Sifrei_Devarim.31

²¹⁹ G. Stemberger: Reaktionen auf die Tempelzerstoerung, s. 630-633.

5 JERUZALÉMSKÝ TALMUD

Jeruzalémský talmud ירושלמי (*Jerušalmi*), zvaný též Palestinský, je po Mišně druhým zásadním halachickým dílem rabínské komunity ve starověké Palestině. Zhruba v téže době byly zkomponovány také dva velké agadické midraše Berešit raba a Vajikra raba. Jeruzalémský talmud obsahuje halachické a agadické texty, které tvoří komentář, doplnění, rozvinutí a vysvětlování textu Mišny. Stejně jako Mišna patří Jeruzalémský (i Babylonský) talmud k Ústní Tóře. Předpokládá se, že redakce byla ukončená na konci 4. století, nejpozději ve století 5, ale materiály jsou mnohem starší. Jedná se tedy o kompilaci textů zhruba z let 350 – 400 o. l. Editoři a redaktoři vybrali z textů ty, které pro ně byli nejdůležitější, na které kladli důraz. Geograficky je umístěná do *Erec Jisra'el* („Palestiny“) s hlavními středisky Tiberia a Cesarea. Autory jsou *amora'im* převážně z této oblasti. Jazykem je západní (židovská palestinská) aramejščina a mišnaická hebrejščina (v citacích Mišny). Jeruzalémský talmud vznikl v době pro Židy velmi nepříznivé. V této době už bylo zřejmé, že Chrám nebude v dohledné době obnoven. Velkým ohrožením byla i christianizace římského impéria, která začala konverzí římského císaře Konstantina.

5.1 Zpracování tématu

Jeruzalémský talmud obsahuje relativně málo materiálu k tématu churbanu. Zmínky jsou i nadále poměrně sporé. Na druhé straně se vyskytují i zmínky navíc, které nemají protějšek v Mišně (a Toseftě). Přibývá např. téma znamení, která ukazovala dlouho předem na přicházející zkázu.²²⁰ Raban Jochanan ben Zakaj tak cituje Zachariáše *Otevři svá vrata, Libanóne, ať tvé cedry požře oheň.*²²¹ V seznamu katastrof a neblahých událostí v traktátu Ta'anit se objevují události navíc, které už se netýkají ani biblické historie, ani Chrámu (viz dále). Nově se objevuje zkoumání příčin ztráty Chrámu, hledání odpovědí na otázku PROČ? Jsou explicitně vyjmenovány tři kardinálních prohřešky (viz jJoma níže). A také porovnání (navazující na tradici z tMenachot) příčin zničení Chrámů prvního a druhého, validace prohřešků, tzn. které z nich jsou horší a proč. Text také obsahuje novou tradici Devátého avu, totiž že se tohoto dne narodil Mesiáš, a že tohoto dne bude také postaven nový Chrám (viz jBer 2:4).

5.2 Texty

Struktura Jerušalmi s lokací vybraných textů

Zera'im/Semena (Berachot/Požehnání) – Mo'ed/Stanovené časy/Svátky (Joma/Den/Jom kipur, Ta'anit/Půst) – Našim/Ženy – Nezikin/Škody – Kodašim/Svatosti – Teharot/Čistoty

²²⁰ jJoma 6:3 srov. jNaz 5:5.

²²¹ Zach 11:1.

Vybrané texty vztahující se ke zkáze Chrámu a jejich témata:

- Devátého avu se narodil Mesiáš (jBerachot)
- příčiny zkázy Chrámu (jJoma), včetně *sin'at chinam* (שנאת חנם) bezdůvodná nenávisť)
- komentáře ke katastrofám a neblahým událostem vyjmenovaných v Mišně 4:6-7 (jTa'anit):
konec *korban tamid*

5.2.1 Devátý av (jBerachot 2:4)

Umístění v rámci textu Talmudu a traktátu Berachot

Berachot (Požehnání) je ve shodě s dělením Mišny prvním traktátem prvního oddílu (Zera'im). Člení se do devíti kapitol, hlavními tématy jsou zákony modlitby, požehnání před a po jídle i další různá požehnání. Vybraný text je z druhé kapitoly a příslušná mišna řeší podmínky splnění micvy recitace modlitby Šema.

Struktura vybraného textu

Zkoumaný text²²² se nalézá ve druhé kapitole, která se skládá z devíti halachot. Čtvrtá halacha (*dalet*) se vztahuje k odpovídající mišně (mBer 4:1), která se zabývá náležitostmi recitace ranního Šema. Úryvek začíná citací z Ozeáše (3:5). Text uvádí tradici Devátého avu jakožto dne, který kromě tragického obsahu, vyvolává i naděje. Devátého avu se totiž má narodit Mesiáš a devátého avu má být také znovu postaven Jeruzalémský chrám. Diskutuje se také o známém verši z Izajáše 11:1 „*I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce.*“

Zvolenému textu předchází diskuse o požehnání (modlitbě) za obnovu Davidovské dynastie a Jeruzaléma.²²³

TEXT

2:4 (tj. perek 2, halacha 4)

[Předchozí diskuse končí citací verše z Ozeáše:] *Potom se však izraelští synové obrátí a budou hledat Hospodina, svého B-ha, i svého krále Davida. (Oz 3:5)*²²⁴ Rabíni říkají: Přejde-li král Mesiáš z živých (*min chajim*), jeho jméno je [bude] David.²²⁵ [A říkají také:] Přejde-li z mrtvých (*min demachija*), jeho jméno je [bude] David sám. [Bude to David sám.] Rabi Tanchuma řekl: Prohlašuji zdůvodnění: *Prokazuje*

²²² H. Guggenheimer: The Jerusalem Talmud, First Order Zeraim, Tractate Berachot, kapitola 2, halacha 4 – s. 210-213; J. Neusner-Zahavy: The Jerusalem Talmud, s. 104-105 (v PDF).

²²³ Dnešní praxe (obsahuje dvě modlitby za Davida, jako budovatele Jeruzaléma a jako nositele spásy) se liší od praxe Židů v tehdejší Babylonii. Ti používali dvě oddělená požehnání, jednu za Jeruzalém, druhou za obnovení Davidovské dynastie. Toto v současnosti dodržují jemenští Židé.

²²⁴ Potom se však izraelští synové obrátí a budou hledat Hospodina, svého B-ha, i svého krále Davida. Se strachem přiběhnou k Hospodinu a jeho dobrotě v posledních dnech. (Oz 3:5)

²²⁵ David z živých je David budoucí, David Jeremjáše: *David, jejich král, kterého jim vzbudím.* (Jr 30:8-9) David z mrtvých je zmrtvýchvstalý historický v mesiášských časech, David Ezechielův: *Já, Hospodin, jim budu B-hem a David, můj služebník, bude uprostřed nich knížetem.* (Ez 34:24)

milosrdenství svému pomazanému, Davidovi. (Ž 18:51)²²⁶

Rabi Jehošua ben Lévi řekl: *Cemach*²²⁷ je jeho jméno. Rabi Judan, syn rabiho Ajeva, řekl: *Menachem*²²⁸ je jeho jméno.²²⁹

Chanina syn rabiho Abahu řekl: „Nejsou ve sporu, protože numerická hodnota písmen jednoho je i numerickou hodnotou druhého, Cemach (צמח) je roven Menachemovi (מנחם).“²³⁰

A toto [tj. následující příběh] podporuje názor rabi Judana syna rabiho Ajeva: Stalo se jednomu Židovi, který oral v údolí Arbel,²³¹ že jeho vůl zabučel. Šel okolo Arab a uslyšel ten zvuk. Řekl mu: „Žide, Žide, vypřáhni svého volka, odstav svůj pluh, protože dnes byl zničen Chrám.“ Volek zabučel podruhé. [Arab] řekl: „Žide, Žide, zapřáhni svého volka, a připevni svůj pluh, protože se narodil král Mesiáš (מלכא משיחא).“²³² Řekl mu [zeptal se ho]: „Jak se jmenuje?“ [Odpověděl:] „Menachem.“ Řekl mu: „A jak se jmenuje jeho otec?“ Řekl mu: „Chizkijáš.“ Řekl mu: „Odkud je?“ Řekl mu: „Z královského města Betlém v Judsku.“

[Žid] šel, prodal vola a pluh. Stal se prodejcem látek pro děti [tj. dětských plenek]. Šel od místa k místu, dokud nepřišel do toho města. Všechny ženy od něho kupovaly, ale matka Menachema nekupovala. Slyšel, jak ženy říkají: „Matko Menachema, matko Menachema, pojď a nakup pro svého syna!“ Řekla: „Raději bych ho uskrtila jako nepřítele Izraele, protože v den, kdy se narodil, byl zničen Chrám.“ Řekl jí: „Je jisté, že v ten den byl zničen. A [je jisté, že] v tento den bude znovu postaven.“

Řekla mu: „Nemám žádné peníze.“ Řekl jí: „To mi nevadí. Pojď a nakup pro něj! Když dnes nic nemáš, vrátím se jiný den a pak si je vezmu.“ Za nějaký čas, přišel do toho místa. Řekl jí: „Jak se daří tvému dítěti?“ Řekla mu: „Potom cos mě viděl, přišla bouře [přišel duch], vyzvedla ho z mých rukou [vzhůru].“²³³ Rabi Abun řekl: „Toto se nemusíme učit od Araba! Což nemáme verš *Libanón*²³⁴ padne

²²⁶ Velká vítězství dopřává svému králi, prokazuje milosrdenství svému pomazanému, Davidovi, a jeho potomstvu navěky! (Ž 18:51)

²²⁷ Hebr. צמח znamená výhonek, ratolest.

²²⁸ Paralela k tomuto odstavci existuje v midraši Ejcha rabba (1,57). Verš r. Jehošuy je (Zach 6:12) „Hle, přijde muž jménem Výhonek, vyraší odspodu; ten zbuduje Hospodinův chrám.“ Verš r. Judana je (Pláč 1:16) „Hle, daleko ode mne je Menachem, který obnoví mého ducha“.

²²⁹ Propukám nad tím v pláč, slzy se mi proudem řinou z očí, vzdálil se ten, kdo by mě potěšil, kdo by mě udržel při životě. Moji synové úděsem trnou, neboť nepřítel ukázal svou moc. (Pl 1:16) To má být právě utěšitel Menachem. מ-ח-ח (tvar v pielu) utěšit, chlácholit MNCHM utěšující, povzbuzující, chlácholící.

²³⁰ Gematrie: צ+מ+ח = 90+40+8=138, מ+נ+ח+מ = 40+50+8+40 = 138.

²³¹ Údolí Arbelu se nachází západně od Tiberias.

²³² Aram. *malka mešicha*, obdoba hebr. *melech mašiah*.

²³³ Zohar (II, 7b-8b) příběh dále rozvíjí a uvádí, že Mesiáš žijev ráji v místě zvaném „ptačí hnízdo“. Guggenheimer překládá: [Duch] ho vynesl vzhůru a vzal ho ode mne pryč.

²³⁴ Použití *Levanon* jako označení Chrámu pochází z interpretace Dt 3:25, kdy Mojžíš prosí, aby mohl vidět „tu dobrou zemi a *Libanón*“, tedy „Kéž smím přejít *Jordán* a spatřit tu dobrou zemi, co je za *Jordánem*, dobrou hornatou zemi a *Libanón*!“ (Dt 3:25) Hospodin později ukázal Mojžíšovi vše, co chtěl vidět, ale jen po město Dan (a nic na sever od něho), *Libanón* tak nemůže znamenat pohoří.

rukou Vznešeného? (Iz 10:34)²³⁵ a další [následující] verš je: *I vzejde proutek z pařezu Jišajova.* (Iz 11:1)²³⁶

Hodnocení textu

Zkoumaný text se zabývá faktem, že ačkoliv je Devátý av dnes připomínky tragických událostí, je zároveň i dnem radostným, resp. v budoucnosti jím bude. Podle tradice se totiž devátého avu narodil (narodí) Mesiáš a devátého avu bude znovu postaven Chrám v Jeruzalémě. Text využívá hru se slovy, resp. písmeny. Za použití gematrie (výpočtu numerické hodnoty slov) je překonán (zdánlivý) rozpor ve dvou udávaných jménech (Cemach a Menachem). Následuje příklad krátké agady s tématem dvojího charakteru dne Devátého avu, tragického i nadějeplného. Příběh je zakončen známým veršem z Izajáše, který také znamená naději.

5.2.2 Související texty (Liturgie Devátého avu)

Liturgie Tiš'a b'av

Devátý av²³⁷ je považován za nejdůležitější postní den (viz bTa'anit 30b). Mezi ostatními postními dny, které trvají od rána do večera, (od východu slunce do jeho západu), půst Devátého avu trvá celých dvacet čtyři hodin, od jednoho západu slunce do druhého.

Židovský půst neznámá jen půst od jídla (a pití), ale týká se i absence (nebo omezení) dalších činností (např. i manželského styku, nošení kožené obuvi), zákazu věnovat se jakýmkoliv radostným, ale i jen příjemným věcem. A naopak vyžaduje truchlení. Práce není výslovně zakázána, ale člověk se nemá zabývat výnosnou činností. Není dovoleno ani studium Tóry (protože to má být radostí) s výjimkou specifických biblických textů: knihy Job, Pláč a Jeremiáš, které obsahují popisy zkázy Jeruzaléma. Půst Devátého avu se nazývá také „černý půst“, na rozdíl od „bílého půstu“ o dni pokání (*jom kipur*).²³⁸ Bohoslužba Devátého avu obsahuje speciální texty určené výhradně pro tento den.²³⁹ Stěžejní částí večerní²⁴⁰ bohoslužby מעריב *ma'ariv*²⁴¹ je četba knihy *Ejcha* (Pláč) a také recitace קינות *kinot*

²³⁵ Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón padne rukou Vznešeného. (Iz 10:34) Tento verš použil raban Jochanan ben Zakaj při predikci Vespasianovi, že se stane císařem dříve než dobije Jeruzalém, protože Chrám může padnout jen rukou vznešeného. (Ejcha raba 1:32). V Izajášovi je tento verš úvodem k popisu mesiášských časů.

²³⁶ I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce. (Iz 11:1)

²³⁷ Hebr. תשעה באב (*tiš'a be-av*) – Devátý av.

²³⁸ Nosek-Damohorská: Úvod do synagogální liturgie, s. 144-145, Nosek-Damohorská: Židovské tradice a zvyky, s. 244-245.

²³⁹ I standardní verze *tefily* (*amidy*) obsahuje (mimo jiné) modlitby za znovupostavení Jeruzaléma, za Davidovo království, za chrámovou bohoslužbu.

²⁴⁰ Židovské svátky začínají večerem předešlého dne.

²⁴¹ Tři denní bohoslužby: מעריב *ma'ariv* („za soumraku“, večerní), מנחה *mincha* (odpolední) a שחרית *šacharit* („za úsvitu“, ranní).

(žalozpěvů).²⁴² Autorem řady těchto kinot je rabi Eleazar Hakalir²⁴³ a také Jehuda Halevi²⁴⁴. Mnohé kinot byly doplňovány později, aby připomínaly i novější a stále se objevující katastrofy v dějinách židovského národa.

V ranní bohoslužbě šacharit (na znamení smutku se neobléká *talit*, ani nevkładají modlitební řemínky *tefilin*) se objevuje speciální modlitba עֲנֵנו *Ane(j)nu* („Odpověz nám“) jako součást tefily (amidy). Následuje speciální četba Tóry obsahující text Mojžíšova varování lidu Izraele (Dt 4:24-40) a haftarou (oddíl z Proroků) jsou Jeremiášovy nářky nad neštěstími, které lid Izraele potkávají (Jr 8:13-9:23) a opět rozsáhlý výběr *kinot*.²⁴⁵ Závěr bohoslužby obstarává kina אֵלֵי צִיּוֹן *Eli Cijon* (Truchlete nad Sijónem).

Odpolední *mincha* obsahuje výjimečně vynětí Tóry ze svaté schrány (z áronu). Čtou se texty z knihy Exodus: Mojžíšova modlitba po incidentu se zlatým teletem (Ex 32:11-14), popis třinácti B-žích atributů milosrdenství (Ex 34:1-10), odpuštění a obnovení Smlouvy (Ex 34:27).²⁴⁶ Haftara z Proroků obsahuje slova útěch z Izajáše (Iz 55:6-56:8). Tefila obsahuje mj. speciální benedikci בִּרְכַת נַחֵם *Birkat nachem* (přidává se do modlitby za znovuvybudování Jeruzaléma)²⁴⁷ a opět modlitbu *Ane(j)nu*. Začleněno je i בִּרְכַת כֹּהֲנִים *birkat kohanim* (kněžské požehnání).

TEXTY

Texty z požehnání Amidy²⁴⁸

Buď vůle Tvá, Hospodine, Bože náš a Bože našich otců, aby byl zbudován Svatý Chrám brzy za našich dnů a dovol nám účast na Své Tóře. Tam Ti pak budeme sloužit v úctě jako za dávných dnů a za let dřívějších.²⁴⁹

Za znovupostavení Jeruzaléma (součást Amidy) בְּיַד יְרוּשָׁלַיִם (*Binjan jerušalajim*)

A do Jeruzaléma, Tvého města, se v milosrdenství navrať a přebývej v něm, jak jsi řekl. A zbuduj ho co nejdříve za našich dnů jako věčnou stavbu a rychle v něm upevni Davidův trůn. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž zbuduješ Jeruzalém.²⁵⁰

Za obnovení chrámové bohoslužby

²⁴² Hebr. pl. קִינּוֹת, sg. קִנָּה – elegie za mrtvé.

²⁴³ Eleazar Hakalir (velmi nejistá datace, snad 6.-7. st. o. l.), raný hebrejský liturgický básník. Psal *pijutim* (פִּיּוּטִים) liturgické básně pro různé židovské svátky a sváteční příležitosti a také pro postní dny. V různých *machzorech* (modlitebních knížkách k žid. svátkům) se zachovalo na dvě stě jeho básní (hymnů).

²⁴⁴ Jehuda Halevi (asi 1075-1141), sefardský básník a autor knihy *Sefer Hakuzari*. Autor mnoha básní, žalozpěvů.

²⁴⁵ The Koren Mesorat harav kinot, 2010, obsahuje v této části na padesát kinot.

²⁴⁶ Hospodin řekl Mojžíšovi: „Napiš si tato slova, neboť podle těchto slov uzavírám s tebou a s Izraelem smlouvu. (Ex 34:27)

²⁴⁷ Podle tradice formulované rabi Mošem Isserlem (1530-1572) se modlitba pronáší během *mincha*, protože to byl čas, kdy Římané přišli a zapálili Svatyni.

²⁴⁸ Hebr. עֲמִידָה, nazývaná také הַתְּפִילָה (*ha-t'fila* tedy Modlitba). Verze pro všední dny se nazývá také *Šmone esre*, tj. Osmnáct (rozuměj požehnání).

²⁴⁹ Tento a následující překlady modliteb (pokud není jinak uvedeno) jsou převzaty z *Adir ba-marom*. Zde s. 162 (Amida pro minchu všedních dnů).

²⁵⁰ *Adir ba-marom*, Amida pro ma'ariv všedních dnů, s. 180.

(*Ma'ariv* pro všední dny, šabat a svátky, *šacharit* pro šabat a svátky, *musaf* pro šabat a (některé) svátky, *mincha* pro šabat a svátky)

Měj zalíbení, Hospodine, Bože náš, ve Svém lidu Izraele a v jeho modlitbě, a uveď znovu [jejich] bohoslužbu do síně Svého domu a přijmi s láskou zápalné oběti Izraele a jeho modlitbu, a ať je pro Tebe služba Tvého lidu Izraele stále zalíbením.²⁵¹

Část ברכת המזון *Birkat ha-mazon* (požehnání po jídle)

Smiluj se, Hospodine, B-že náš, nad Svým lidem Izraele, nad Svým městem Jeruzalémem, nad Cijonem, přibytkem tvé slávy, nad královstvím domu Davidova, Svého pomazaného, a nad velkým a svatým Domem, nad kterým je vyřčeno Tvé Jméno.

[...]

A Jeruzalém, Svaté Město, znovu postav, brzy za našich dnů. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž znovu postavíš ve Svém milosrdenství Jeruzalém.²⁵²

Speciální modlitby *Tiš'a be-av*

TEXTY

Ane(j)nu „Odpověz nám“

Odpověz nám, Hospodine, odpověz nám o našem postním dni, protože jsme ve velikém strachu. Ne-dívej se na naši zkaženost. Neskrývej před námi svoji tvář a neodmítej naši prosbu. Buď blízko našemu nářku, prosím, ať nás tvoje milující laskavost utěší. Dokonce ještě než k Tobě zvoláme, jak je řečeno: „*Dříve než zavolají, odpovím. Dokud ještě budou mluvit, uslyším.*“ (Iz 65:24) Neboť Ty, Pane, jsi Ten, který vyslyší v čase nouze, dává spásu a zachraňuje ve všech časech soužení a trápení. Požehnan buď, Hospodine, který vyslyší v čase nouze.²⁵³

Eleazar Hakalir: kina זכור *Z'chor*

Tato kina²⁵⁴ popisuje zločiny, kterých se římsí legionáři (v čele s Titem) dopustili vůči Chrámu a vůči poraženým Židům v Jeruzalémě při dobytí města a Chrámu. Předtím než byl Chrám zničen a spálen ho Titus mnoha způsoby znesvětil.

Nabízí se srovnání prohrěšku synů Áronových (Nádab a Abihú), kteří „přinesli před Hospodina cizí oheň“ (ale s dobrým úmyslem). A jak byli potrestáni.²⁵⁵ A Titus, který vešel arogantně a s úmyslem Chrám znesvětit, vyšel nepotrestán.²⁵⁶

Kina má formu akrostichu. První slova slok této kiny jsou slovy, která uvozují verše v Pláči (5:1-22).

²⁵¹ Ibid. s.182 a 236, 294, 420.

²⁵² Ibid. s. 116.

²⁵³ The Koren Mesorat Harav Kinot, s. 164.

²⁵⁴ The Koren Mesorat Harav Kinot, Kina 16, s. 360-362.

²⁵⁵ Nádab a Abihú však zemřeli před Hospodinem, když na Sínajské poušti přinesli před Hospodina cizí oheň. Syny neměli. Proto vedle svého otce Árona sloužili jako kněží Eleazar a Ítamar. (Nu 3:4) Viz také Vajikra raba 20:5-7.

²⁵⁶ Komentáře k této kině – viz The Koren Mesorat HaRav Kinot, s. 364-372.

זכר Pamatuj, co nepřítel [tj. Titus] učinil v [chrámovém] obvodu.
Vytáhl svůj meč a vstoupil do Svatyně Svatých.
Otřásl naším dědictvím, když znesvětil předkladné chleby,²⁵⁷
a propíchnul oponu,²⁵⁸ zdobenou na obou stranách.²⁵⁹

יהומים Osirelý [národ] zneuctil svým zakrváceným štítem.
Nakreslil čáru v rudé barvě.²⁶⁰
Zašpinil naše vody, a jeho šípy byly nasáty krví,
když opustil Chrám se zakrváceným mečem.

על [Truchlíme,] protože tento smrtelník naplánoval zlé pletichy
a pozvedl svou ruku proti Hospodinu, jako by ho porazil, řka:
„Dokázal porazit Egypt a všechny ty další národy.
Ale já, uvnitř Jeho vzácného [Chrámu], proti Němu vystoupím tvrdě.“²⁶¹

וּבְחַיֵּינוּ V časech našich praotců, když synové [Árona]
přinesli cizí oběti, byli pohlceni ohněm.²⁶²
Přesto neváhal přivést děvku a nebyl ožehnut ohněm.²⁶³
Služebníci prohrábli Jeho Svatostánek plameny ohně.²⁶⁴
Proč do domu [obětního] ohně,
seslal oheň z výšin?²⁶⁵

בַּנַּפְשׁוֹ Náš duch poklesl, když vynesl chrámové náčiní,
a dal je na loď, aby je použil pro sebe.²⁶⁶
Naše kůže zpuchřely, když Velekněz povstal,
a nemohl najít devadesát tři chrámových nástrojů.²⁶⁷

נְשִׁים Ženy zíraly na přicházejícího tyрана,
když zjizvil podlahu Chrámu svými botami.²⁶⁸
Princové se zděsili, když přitáhl velitel.
Neváhal potřísnit Svatyni Svatých svojí špinou.²⁶⁹

בְּחֹרֵימַי Mladíci stáli silní na vnějších hradbách
a doufali, že [nepřítel] bude odpuzen

²⁵⁷ Znesvěcení předkladných chlebů Titem se nenachází v žádném jiném dochovaném prameni.

²⁵⁸ Viz bGit 56b. Podle tradice začala opona (parochet) krváčet.

²⁵⁹ Viz také popis parochetu v jŠek 8:4.

²⁶⁰ Viz bGit 86b.

²⁶¹ Job 15:26.

²⁶² Áronovi synové Nádab a Abihú vzali každý svou kadidelnici, dali do ní oheň a na něj položili kadidlo. Přinesli před Hospodina cizí oheň, jaký jim nepřikázal. (Lv 10:1) Viz také Vajikra raba 20:8.

²⁶³ Vajikra raba 20:5 klade otázku, proč nebyl zkažený Titus okamžitě zničen, když vstoupil do Svatyně. A Nádab a Abihú, kteří tam vstoupili s dobrým úmyslem (byť nesprávně), byli okamžitě pohlceni ohněm.

²⁶⁴ Reference na velekněze (*avdej hašem*), kteří na Jom kipur přinášeli do Svatyně Svatých pánev s hořícími uhlíky. (viz mJoma 5:1)

²⁶⁵ Rétorická otázka, jak může oheň pozřít oheň (jak může být Dům ohně spálen).

²⁶⁶ Toto učinil nejprve Nebúkadnezara, když náčiní odnesl do Babylónu. A nyní i Římané do Říma.

²⁶⁷ Kněží používali v Chrámu devadesát tři posvátných zlatých a stříbrných předmětů (náčiní) při každodenní oběti *tamid* v Chrámu. Viz mTam 3:4.

²⁶⁸ Další znesvěcení. V Chrámu bylo zakázáno chodit v botách. Viz např. bBer 54a.

²⁶⁹ Odkaz na předchozí obcování s děvku přímo v Chrámu.

šesti sty tisíci démonů.²⁷⁰
Ale starší se třásli, věděli [že nepřítel]
byl zmocněn Nebesy,
aby bylo po Jeho, zatímco On se stáhnul, jako by byl v řetězech.

שרב Pryč je Nebúkadnezar, ale jeho místo převzal Řím,
oblehl zdi a děsí davy.
Hněv padl na potomky Jákoba
až tak, že Nebesa opustila palác.

לעל Jak se přibližoval k bráně Chrámové hory,
nařizoval čtyřem velitelům svých legií, aby ji zničili.²⁷¹
Ušetřil západní zeď (מערבי),²⁷² ponechal ji jako připomínku.
[Všemocný] stál za naši zdi [tj. za západní zdi], ale svoji věc nebránil.

היה Byl jsi plný hněvu a dovolil jsi deportaci.
Ľinoši bez jakékoliv vady byli odtud vyhnány. Dn 1:4²⁷³
Proč se pronárody bouří, zatímco Ty si nevšímáš obětín? Ž 2:1²⁷⁴
Pryč odvedli [mládence a dívky]
do vzdálené země Uc²⁷⁵ ve třech lodích.²⁷⁶

השיבו Prosili „Vrať nás zpět,“ když brázdili hlubiny oceánu,
a spojili se, aby se společně vrhli do moře.
Zpívali písně chvály, jako by byli u Rákosového moře.²⁷⁷
Kvůli Tobě jsme vraždění nad propastmi moře. Ž 44:23²⁷⁸

כי Byli přemoženi hlubinou oceánu.
To všechno nás postihlo a na Tebe jsme nezapomínali, Ž 44:18²⁷⁹
zapřísahali Toho, kdo zachrání dokonce i z *Bášanu,* Ž 68:23-24²⁸⁰
zaznělo nebeské echo: „*Vzbuď se! Proč spíš?*“ Ž 44:24²⁸¹

²⁷⁰ Podle tradice tito *mazikim* (sg. מזיק) opravdu byli připraveni k boji, ale když nepřítel přitáhl a viděli, že Šechina nezasahuje, stáhli se a zmizeli.

²⁷¹ Viz midraš Ejcha raba 1:31 (a také bGit 56b).

²⁷² Podle jedné z tradic přečkala Šechina *churban* právě v Západní zdi (*kotel ha-ma'aravi*). Proto také zůstala tato část zdi stát.

²⁷³ Pak rozkázal král [Nebúkadnezar] Ašpenazovi, vrchnímu nad dvořany, aby přivedl z Izraelců, a to z královského potomstva a ze šlechty, *Ľinochy bez jakékoli vady*, pěkného vzhledu, zběhlé ve veškeré moudrosti, kteří si osvojili poznání, rozumějí všemu vědění a jsou schopni stávat v královském paláci a naučit se kaldejskému písemnictví a jazyku. (Dn 1:3-4)

²⁷⁴ Proč se pronárody bouří, proč národy kují marné plány? (Ž 2:1)

²⁷⁵ Země עוצ זmíněná na několika různých místech Tanachu (např. Job 1:1, Pl 4:21).

²⁷⁶ Tato a následující sloka je inspirována příběhem stovek židovských chlapců a dívek, kteří byli jako otroci odvezeni loděmi do Říma, aby tam skončili v nevěstincích a k podobným nemorálním účelům (nebo za účelem konverze k pohanství) a o jejich hromadné sebevraždě skokem z lodí do moře. – viz bGit 57b.

²⁷⁷ Obdobně jako Mojžíš zpíval píseň chvály, když se rozdělilo moře.

²⁷⁸ Kvůli tobě jsme vraždění denně, mají nás za ovce na zabití. (Ž 44:23)

²⁷⁹ To všechno nás postihlo, ač na tebe jsme nezapomínali, nehradili jsme tvou smlouvu. (Ž 44:18)

²⁸⁰ Panovník řekl: „Vyvedu z Bášanu, vyvedl jsem i z hlubin moře a noha tvá je rozdrť v krvi, ať jazyk tvých psů má z nepřátel podíl.“ (Ž 68:23-24)

²⁸¹ Vzbuď se, proč spíš, Panovníku? Procitni a nezanevři na nás provždy! (Ž 44:24)

Související text v Pláči (5:1-22)

זכר *Rozpomeň se*, Hospodine, co se nám stalo, popatři a pohleď na naši potupu!
Naše dědictví připadlo cizákům, naše domy cizincům.
יהומים *Stali jsme se sirotky*, nemáme otce, naše matky jsou jako vdovy.
Vlastní vodu pijeme za stříbro, své dřevo musíme platit.
על Jsme pronásledováni, visí nám *na šíji*, vynakládáme námahu a nedopřejí nám klidu.
Egyptu podáváme ruku, též Asýrii, abychom se nasýtili chlebem.
אבותינו *Naši otcové* zhřešili, už nejsou, a my neseme jejich nepravosti.
Otroci se stali našimi vládci a nikdo nás z jejich rukou nevytrhne.
בנפשנו S nasazením *života* přinášíme chléb, ohrožováni mečem z pouště.
Kůže nám žhne jako pec od úporného hladu.
נשים Na Sijónu ponižují *ženy*, v judských městech panny.
Jejich rukou jsou věšeni velmožové, tváře starců nejsou ctěny.
בחורים *Junáci* nosí mlýnek, mladíci klopýtají pod dřívím.
Starci přestali zasedat v bráně a junáci zpívat písničky.
שבה *Přestalo* veselí našeho srdce, v truchlení se proměnil náš tanec.
Spadla koruna z naší hlavy, běda nám, neboť jsme hřešili.
על *Nad* tím zemdlelo naše srdce, nad oním se nám zatmělo v očích,
nad horou Sijónem, že je tak zpustošená; honí se po ní lišky.
אתה *Ty*, Hospodine, budeš trůnit věčně, tvůj trůn přetrvá všechna pokolení.
Proč na nás pořád zapomináš, opustil jsi nás až do nejdělních časů?
השיבו *Obrať nás*, Hospodine, k sobě a my se navrátíme, obnov naše dny jak za dnů dávnověkých.
כי Nebo [dosl. *protože*, *jestliže*] jsi nás úplně zavrhl? Rozlítíl ses na nás převelice.

Komentář ke kině Z'chor

Kina využívá jako pramen knihu Ejcha (5. kapitolu), tematicky i formálně. Obsahuje řadu dalších přímých citací z Tanachu (nejvíce citací je z knihy Žalmů). Popis událostí v době konečného zničení Chrámu a Jeruzaléma římskými vojáky se překrývá s dalšími rabínskými texty. Jedná se zejména traktát Gitin Babylonského Talmudu, Ejcha raba a další).

Všimněme si konceptu ušetření Západní zdi, která jako jediná přežila jinak úplné zničení Chrámu. Příběh zachování Západní zdi je zde navázán na agadu z midraše Ejcha raba²⁸² o Pangarovi, který nesplnil úkol daný mu Titem. Pangara už předtím proklel rabi Jochanan, protože jeho říše byla Judsku sousedem a zradila je, protože se připojili k Římanům. Za tuto část zdi se skryla *šechina*, která tak přečkala zničení Chrámu. Místo, kde přebývá *šechina*, nemůže být zničeno. V Jeruzalémě tak zůstává nepřerušeno *keduša ha-mikdaš* (קדשה המקדש)²⁸³, která má také nakonec umožnit nové zbudování oltáře. Jinak byl Chrám zničen, protože jak se píše „Jeho mysl byla nyní povznesena [jeho triumfem],

²⁸² Ejcha raba 1:5, viz dále v kap. 8.1.4.

²⁸³ Posvátnost Svatyně.

když zazněl z nebes hlas, který mu říkal: Zabil jsi lid [už] mrtvý, spálil Chrám [již] spálený, pomlel jsi mouku [již] umletou.²⁸⁴

Je třeba mít na zřeteli, že Západní zeď není vůbec zmíněna v Talmudech. Je možné, že kina rabi Eleazara Hakalir je jedním z nejhranějších textů zmiňujících *ha-kotel*.²⁸⁵

Rabi Jehuda Halevi: kina o vraždě proroka Zachariáše

Kina²⁸⁶ zpracovává agadu o neutišitelné krvi zavražděného (a nepomstěného) proroka Zachariáše (viz 2Pa 24:20-22). Čerpá z textu v traktátech Gitin a Sanhedrin (Babylonského talmudu).²⁸⁷ Zachariáš pranýřoval modloslužebné praktiky a varoval před následky. Židé ho ale nejenom neposlechli, ale zavraždili přímo v Chrámu. Podle legendy Zachariášova dlouhou dobu zůstávala na zemi (a kypěla), nevsákla se. Nevinná krev musela být nejprve pomstěna.²⁸⁸ To učinil až babylonský vojevůdce Nebúzaradán, když dobyl Jeruzalém a Chrám.

ד'י Dny mého útlaku na mě těžce dolehly, a mé hříchy se zdvojnásobily,
když jsem vyslal svoji ruku proti krvi proroka na samotném nádvoří Hospodinova chrámu.
A země ji nepokryla, až do příchodu meče mého mučitele.
A neutišila se, dokud nebyla pomstěna, také dokud nebyly učiněny hrozné skutky.
*Rozmnožil v dceři judské smutek a zármutek.*²⁸⁹

ה'ה Dále kypěla až do příchodu velitele katů [Nebúzaradána],
který přišel do Hospodinovy Svatyně a objevil kypící krev.
Ptal esa na ni kohanim, kteří obětovali.
Odpověděli, že to není nic jiného než krev obětních zvířat.
Také porazil [zvířata], aby dále zkoumal, co to je a proč,
a řekl jsem si: „To je tvůj hřích a to je jeho ovoce!“

ובכל A stále se neutišila, ale trvala, jako rozbouřené moře.
Záležitost byla prozkoumána a bylo jasně zjištěno,
že [šlo o] krev B-žího člověka, který neudělal nic špatného.
Nebúzaradán řekl: „Přichází zúčtování jeho krve!
Shromážděte mi kohanim a vyjměte je z z Domu b-žího.
Neustanu, dokud neustane [kypět]
krev proroka Zachariáše!“

דקר Probodl starce po stovkách,
a mladíky po desítkách tisíc.
Zmasakroval kněží Hospodina zástupů,
a školní děti před očima jejich otců.

²⁸⁴ bSanh 96b, viz dále v kap. 6.2.2.

²⁸⁵ Tento názor je založený na učení rabi J. Solovejčika (1903-1993).

²⁸⁶ The Koren Mesorat HaRav Kinot, Kina 34, s. 540-543.

²⁸⁷ Porovnání různých zdrojů viz dále v kap. 6.2.2.

²⁸⁸ Srov. s krví Abela. Hospodin pravil: „Cos to učinil! Slyš, prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země. Nyní budeš proklet a odvržen od země, která rozevřela svá ústa, aby z tvé ruky přijala krev tvého bratra. (Gn 4:10).

²⁸⁹ Panovník byl jako nepřítel, pohltil Izraele; pohltil všechny její paláce, její pevnosti zničil, rozmnožil v dceři judské smutek a zármutek. (Pl 2:5)

Ale krev proroka se neutišila. Znamení divu!
Meč pomsty nepřátel, celé město ve vřavě.
Přesto se jeho hněv neubýval,
jeho ruka zůstávala napřažená.

הוסיף Pokračoval zabíjením žen kojících děti,
krev mezi nimi stoupala jako krev řeky Nil,
dokud Nebúzaradán nepozvedl oči k nebesům
a řekl: „Cože nestačí krev jeruzalémských dcer?
Vyhladiš zbytky zajatých do posledního?“
Pak se nevinná krev utišila, a
meč pomsty se naplnil.

לֵךְ Proti Tobě, Hospodine, jsme hřešili, činili špatné a přestupovali [Zákon]!
Zabili jsme Tvého proroka a věděli jsme, že konáme zlo!
Kéž nás přesto tvoje milosrdenství utěší,
protože voláme z hrobu!
A z plodů našich skutků jsme trpěli beze zbytku.
Stále nepolitovaná, rozbouřená, ubohá,
své oči pozvedá k Tobě, s nadějí na pomoc!

Komentář

První písmena slok básně tvoří autorovo jméno: יהודה הלוי (י ה ו ד ה ל). I krutému a nemilosrdnému vrahovi Nebúzaradánovi se zdá trest příliš krutý. V rabínských agadách ho situace přivede až k pokání (viz dále paralelní texty v Babylonském talmudu). Poslední sloka je projevem *tešuvy*, upřímného pokání a rozhodnutí k nápravě. A víry v odpuštění. Churban neznamenal pouze fyzickou zkázu (zničení Chrámu a města), ale i obrovské ztráty na životech.

Speciální požehnání *Birkat nachem* (ברכת נחם)

Modlitba za znovu vybudování Jeruzaléma. Speciální požehnání נחם *Nachem* (Utěš) se vkládá pouze jedenkrát za rok (právě při mincha na Tiša be-av).²⁹⁰ Načasování na minchu podle tradice souvisí s přesným časem, kdy Římané vstoupili do Chrámu a podpálili Svatyni.

K Jeruzalému, Tvému městu, nechť se vrátíš se slitováním,
kéž v něm přebýváš, jak jsi slíbil.
Kéž ho postavíš, urychleně, za našich dnů
jako věčnou stavbu (*binjan olam*),
a ustanovíš v ní brzy Davidův trůn (*kise David*).
Utěš, Hospodine, náš B-že,
truchlící Siónu
a truchlící Jeruzaléma,
a město, které je ve smutku, ladem ležící,
opovržené a zpustošené;
zarmoucené ztrátou svých dětí,
ladem ležící bez svých příbytků,
okradeno o svoji slávu, zpustošené, bez obyvatel.

²⁹⁰ The Koren Mesorat Harav Kinot, s. 690.

Sedí s hlavou pokrytou jako neplodná bezdětná žena.
Armády ji pozřely;
zmocnili se jí modláři;
vydali Tvůj lid Izrael meči
a s úmyslem zabili
oddané následovníky Nejvyššího.
Proto Sijón hořce pláče
a Jeruzalém pozvedá svůj hlas.
mé srdce, mé srdce se rmoutí pro ty, které zabili;
Trápím se, trápím, pro ty, které zabili.
Protože Ty, Pane, jsi ho spálil ohněm,
a ohněm ho v budoucnu znovu postavíš,
jak je řečeno,
*A já sám, je výrok Hospodinův, budu ohnivou hradbou kolem něho
a slávou uprostřed něho.*²⁹¹ (Zach 2:9)

Požehnán buď, Hospodine,
který přinášíš útěchu Sijónu a [znovu] stavíš Jeruzalém.“ (מנהם ציון ובונה ירושלים).

Shrnutí

Během dlouhého času se k Devátému avu připojili i nové tragické události židovské historie. Byla formalizována bohatá liturgie. Specifickým liturgickým útvarem jsou *kinot* (žalozpěvy) a čtení knihy *Ejcha* (Pláč). Výběr zahrnuje *pijutim* slavných židovských básníků (Šlomo ibn Gabirol, Eleazar Hakalir, Jehuda Halevi a dalších) a byl rozšiřován, aby zohlednil v historii přibývajících další neblahé události. Od např. připomínky pálení Talmudu v Paříži (r. 1242), pogromů, až po památku šesti milionů obětí *šoa* v době druhé světové války.

5.2.3 Příčiny zničení Chrámu (jJoma 4:2-5:1)

Umístění v rámci textu traktátu Joma

Traktát Joma (rozdělený do osmi kapitol) se věnuje obětnímu řádu a rituálům dne pokání (*jom kipur*) v Chrámu. Poslední, osmá kapitola uvádí pravidla, která je třeba o Jom kipur dodržovat (a má tak přímý přesah i do současnosti). První kapitola (ze které je zvolený text) se věnuje přípravám velekněze, který vede bohoslužbu na *jom kipur*.

Struktura vybraného textu

Jde o krátký text²⁹² s volnou asociací na úvodní text Mišny. Je zařazen za citaci Mišny ohledně komory poradců, která je podle textu Jerušalmi nazývaná také komorou oleje. Obsahuje diskusi rabínů iniciovanou citátem z knihy Přísloví 10:27.

²⁹¹ „Kolem něho“, tj. kolem Jeruzaléma.

²⁹² Guggenheimer: The Jerusalem Talmud, Second Order, Tractates Pesahim and Yoma, s. 398-399. Neusner-Zahavy: The Jerusalem Talmud, s. 3415-3416 (PDF).

TEXT

(38c line 55)

Uvozující mišna (mJoma 1:1)

SEDM DNÍ PŘED DNEM POKÁNÍ ODDĚLÍ VELEKNĚZE OD JEHO DOMU²⁹³ DO [CHRÁMOVÉ] KOMORY PORADCŮ. A PŘIPRAVÍ DALŠÍHO KNĚZE, PROTOŽE [PRVÝ] BY SE MOHL STÁT NEZPŮSOBILÝM.²⁹⁴

jJoma 4:2 – 5:1

Řekl rabi Acha²⁹⁵: Je psáno *Bázeň před Hospodinem přidává dnů*, – to se vztahuje na velekněze, kteří sloužili v Prvním chrámu. *Kdežto svévolníkům se léta krátí*,²⁹⁶ (Př. 10:27) – to se vztahuje na velekněze, kteří sloužili v Druhém chrámu.

Shledali jsme, že První chrám nebyl zničen [kvůli ničemu jinému] než tomu, že se věnovali modloslužbě (עבודה זרה), odhalování nahoty²⁹⁷ (resp. zakázaným sexuálním praktikám)²⁹⁸ a prolévání krve.²⁹⁹ A stejně i podruhé [tj. v případě Druhého chrámu].

Rabi Jochanan ben Torta řekl: „Víme, že Šílo bylo zničeno výhradně kvůli tomu, že odbývali svátky a znesvěcovali posvátné (*kadošim*) [předměty v Chrámu]. Shledáváme, že poprvé byl Chrám zničen výhradně kvůli modloslužbě [protože uctívali modly], oddávali se zakázaným sexuálním praktikám (tj. nemravové a cizoložníci, kteří neskrývali nahotu) a prolévání v něm [v Chrámu] krev.

Ale o druhém [o době Druhého chrámu] víme, že studovali Tóru, byli bedliví [v dodržování] příkázání a desátek, a zachovávali [všechny správné zvyky].

Proč tedy šli do exilu? Protože milovali peníze³⁰⁰ a navzájem se bez příčiny nenáviděli (שנאת חנם).

[To nás učí, že] nenávidět bez příčiny je zlé [před Všemohoucím], protože Písmo ji [bezdůvodnou nenávist] považuje za je rovnou cizoložství, odhalování nahoty a prolévání krve dohromady.

Příklad.

Rabi Ze'ira³⁰¹, rabi Jakob bar Acha a rabi Abuna seděli a říkali: „[Bezdůvodná nenávist] je [dokonce] horší, protože poprvé byl [Chrám] znovu postaven, ale podruhé postaven nebyl.“ Rabi Ze'ira řekl: „Ti první se káli, ti druzí se nekáli.“ Rabi Eleazar řekl: „Poprvé byl její hřích odkryt [aby ho všichni viděli],

²⁹³ Prakticky to znamená oddělení od veleknězovy manželky, protože ta by ho mohla znečistit případnou menstruací.

²⁹⁴ Celou bohoslužbu provádí velekněz sám téměř bez jakékoli pomoci, proto musí být připravený stejně kvalifikovaný náhradník.

²⁹⁵ Amora 4. generace v *Erec Jisra'el*.

²⁹⁶ Př 10:27, viz také Bavli Joma 9a.

²⁹⁷ Ti, kteří odhalují nahotu – jedná se o technický termín značící incest a cizoložství. Všechny tyto zločiny jsou zakázané v Lv 18.

²⁹⁸ *Megalej arajot* - technický termín pro incest a cizoložství (zakázané v Lv 18:27). ערוה (sg. f.) znamená nahotu, genitálie a v halaše také zakázaného sexuálního partnera.

²⁹⁹ Viz také bJoma 9b: „Kvůli čemu byl zničen První chrám? Protože se v něm vyskytovali tři věci: uctívání modly, zakázané sexuální vztahy a krveprolití.“

³⁰⁰ *Haju ohavim et ha-mamon*.

³⁰¹ Rabi Ze'ira byl amora třetí generace působící v *Erec Jisra'el*.

a stejně tak jejich konec [utrpení]. Podruhé byl jejich hřích odkryt, ale jejich konec odkryt nebyl.“ Ptali se rabi Eliezera, zda jsou pozdější generace znalejší než ta první? Řekl jim: „Vaše svědectví [je] Chrám, [ten] to prokáže. Naši praotcové odstranili strop, *odkryto bylo Judovo zaštitění*.³⁰² Ale my jsme zbořili stěny, *Jak volali: Bořte! Bořte do základů!* (Ž 137:7).³⁰³ Řekli: „Každá generace, která ho znovu nepostaví [za jejichž času není Chrám znovu postaven], jakoby ho také sama zničila.“ [Tj. prohřešky, které vedly ke ztrátě Chrámu v minulosti, působí nyní stejnou měrou to, že Chrám není znovu postaven.]

Poznámka k textu

Názory rabínů se shodují s tradicí na konci traktátu Menachot v Toseftě (tMen 13:22).³⁰⁴ Rozdíly jsou v názoru na příčinu zničení Druhého chrámu. Zde je přesvědčení, že příčina jeho zkázy je stejná jako v případě Prvního chrámu. To je v rabínské literatuře ojedinělé pojetí. Důvodem tohoto názoru je argumentace, že protože příčin churbanu Prvního chrámu vychází z Bible, tedy ze svatého textu, musí stejné zdůvodnění platit i pro Druhý chrám. Jde o konzervatismus autorů tohoto názoru.

Hodnocení textu

Text obsahuje diskusi rabínů na téma příčin zničení Chrámu, prvního i druhého a porovnání těchto příčin. Konstatují, že příčiny byly odlišné. Vyjmenovává tradiční tři kardinální prohřešky, které vedly ke zničení Prvního chrámu: modloslužba, sexuální nevázanost a prolévání krve. Tradice zachycuje různé názory (na specifické prohřešky), ale vyjadřuje jednotící přesvědčení, že oba Chrámy byly zničeny kvůli hříchům Izraele. Provinění generací Druhého chrámu však musela být větší, protože trest je větší – První chrám byl znovu vybudován, Druhý nikoliv. R. Ze'ira uvádí jiný (další důvod): první generace se kála, druhá ne. Toto je dovedeno až do extrémního závěru viny všech generací, za nichž nebyl Chrám znovu postaven! Text je zakončen apelem na každou, tedy i současnou generaci.

Text poprvé explicitně používá termín שנאת חנם (bezdůvodná nenávisť) jako vysvětlení pro zkázu Druhého chrámu a dokonce obsahuje i výrok, že *sin'at chinam* vydá dohromady za všechny tři dříve uvedené prohřešky, dokonce je horší. Důkazem je znovu obnovení Prvního chrámu, ale nikoli Druhého.

³⁰² Onoho dne jsi vzhlížel k výzbroji Domu lesa. Odkryto bylo Judovo zaštitění. Iz 22:8.

³⁰³ Připomeň synům Edómu, Hospodine, den Jeruzaléma, jak volali: „Bořte! Bořte do základů!“ (Ž 137:7)

³⁰⁴ Rovno modloslužbě, nemravnosti a krveprolití. (tMen 13:22)

5.2.4 Události Devátého avu (jTa'anit 4)

Umístění v rámci textu traktátu Ta'anit

Traktát se zabývá postními dny, je rozdělen do čtyř kapitol. Čtvrtá kapitola (*perek revii*) je věnována úloze kněží a představitelů veřejnosti při chrámové bohoslužbě o postním dnech.

Struktura vybraného textu

Text je (jako mišna 7) uvozen citací z Mišny (mTaan 4:6), která vyjmenovává tragické a neblahé události, které se staly sedmnáctého tamuzu a devátého avu. Následují diskuse rabínů k jednotlivým událostem. K tématu zkázy Chrámu se přímo vztahují dvě události z první skupiny (konec nepřetržité oběti a pád Jeruzaléma) a dvě události ze skupiny druhé (zničení Prvního a Druhého chrámu).

Vybrané texty se zabývají koncem nepřetržité oběti (*korban tamid*) sedmnáctého tamuzu. Ten nastal v době obléhání Jeruzaléma Římany. Město bylo v neprodyšné blokadě, vládl hladomor a do Chrámu přestali dodávat příslušná zvířata určená ke chrámové oběti. Diskuse k tématu dobytí města (devátého avu) se zabývá různými názory na dataci této události. Obdobný text se nachází také v Talmudu babilonském (bTaan 29a).

TEXT

jTaan perek 4, mišna 7³⁰⁵

Uvozující mišna (citováno z mTa'anit 4:6).³⁰⁶

PĚT [KATASTROFICKÝCH] UDÁLOSTÍ SE NAŠIM PŘEDKŮM STALO SEDMNÁCTÉHO TAMUZU A PĚT DEVÁTÉHO AVU. SEDMNÁCTÉHO TAMUZU BYLY ROZLOMENY DESKY [DESATERA], TOHO DNE USTALA KAŽDODENNÍ OBĚŤ (*KORBAN TAMID*), MĚSTO [HRADBY JERUZALÉMA] BYLY DOBYTY, TOHO DNE APOSTAMOS SPÁLIL TÓRU, DO SVATYNĚ BYLA UMÍSTĚNA MODLA. DEVÁTÉHO AVU BYLI NAŠI PRAOTCOVÉ ODSOUZENI K TOMU, ŽE NEVSTOUPÍ DO ZEMĚ (ZASLÍBENÉ), CHRÁM BYL ZNIČEN POPRVÉ A PODRUHE, BYL DOBYT BEJTAR, A MĚSTO [JERUZALÉM] BYLO ROZORÁNO [JAKO POLE]³⁰⁷.

[Následuje diskuse a komentáře k jednotlivým vyjmenovaným událostem]

(halacha 8)

[Mojžíš ničí Desky zákona – diskuse k dataci]

KAŽDODENNÍ OBĚŤ USTALA.

רבטל התמר³⁰⁸ Rabi Simon řekl ve jménu rabiho Jehošuy ben Lévi: V časech helénistické vlády (מלכות) jim spouštěli dvě pokladnice (קופות) se zlatem a oni³¹⁰ jim dva beránky (כבשים – jehňata), aby je

³⁰⁵ Guggenheimer: The Jerusalem Talmud, Second Order, Tractate Ta'anit, s. 153-177.

³⁰⁶ Text je zpracován v kapitole věnované Mišně (viz dříve).

³⁰⁷ Po porážce bar Kochbova povstání zničili Římané v Jeruzalémě zbývající budovy a trosky zaorali, aby tak zničili veškeré naděje na možné znovu postavení Chrámu.

³⁰⁸ Tento paragraf se vyskytuje také v jBer 4:1 (Guggenheimer: Tractate Berachot, kapitola 4, halacha 1, s. 335) a v bRH 18b.

³⁰⁹ Bavli (bMen 64b) posouvá tento příběh do doby občanské války dvou bratrů Hasmoneovců Hyrkána a Aristobula.

³¹⁰ Představitelé Chrámu spouštěli pokladnice ze zdi obleženého Jeruzaléma, v každé pokladnici byla platba za beránka, který byl do krabice uložen. Tito beránci byli pak použiti jako denní oběť *tamid*.

vyzvedli nahoru. Jednou spustili dvě krabice se zlatem a oni jim dali dvě kůzlata³¹¹, aby je vyzvedli. V tom okamžiku Svatý Požehnaný osvítil jejich oči a oni našli dva beránky v komoře jehňat.³¹² Zhruba v ten čas Rabi Jehuda bar Aba svědčil o tom, že každodenní ranní oběť byla přinesena ve čtyři hodiny.

Rabi Levi řekl: Také ve dnech současné zlé vlády (מלכות הררשע)³¹³ spustili dvě krabice se zlatem a oni jim dali dvě kůzlata³¹⁴ k vyzdvžení. Jednou spustili dolů dvě krabice se zlatem a oni jim dali dvě prasata, aby je vyzvedli³¹⁵. Nedokázali je dostat ani do poloviny výšky zdi, když prase drápl do zdi a skočilo čtyřicet parasangů ze země Izrael. V tom čase tak hříchy způsobily, že každodenní oběť *tamid* ustala a Chrám zničen.

O této chvíli podal svědectví rabi Jehuda bar Aba, že ranní nepřetržitá oběť byla přinesena ve čtyři hodiny.³¹⁶ Rabi Lévi řekl: Také v čase nynější zlé vlády také spustili dvě krabice se zlatem a oni jim dali dvě kůzlata³¹⁷ k vyzvednutí. Jednou spustili krabice se zlatem a oni jim dali dvě prasata k vyzvednutí.³¹⁸ Podařilo se jim dostat jen do poloviny výšky, když prasata poškrábala zeď (a zem se zachvěla) a skočila čtyřicet parasangů ze Země Izrael. V tu chvíli hříchy způsobily, že nepřetržitá oběť ustala a Chrám byl zničen.³¹⁹

Rabi Simeon ben Jochaj učil: Můj učitel Akiva vysvětloval: Tak praví Hospodin zástupů, půst čtvrtého, půst pátého, půst sedmého a půst desátého bude pro Dům Izraele potěšením a radostí.³²⁰ Půst čtvrtého, to je sedmnáctý tamuz, den, kdy byly rozlomeny desky [desatera], ustal *tamid*, město bylo prolomeno, Apostomos spálil Tóru a postavil do Chrámu modlu Půst pátého je Devátý av, kdy byl Chrám zničen poprvé a podruhé. Půst sedmého je třetího tišri, kdy byl zavražděn Gedalja ben Achikam.³²¹ Půst desátého je desátý tevet, den kdy Babylonský král obklíčil Jeruzalém.³²²

³¹¹ Která nelze použít pro denní oběť.

³¹² Protože verš (Nu 28:3) vyžaduje, aby denní obětí byl „jednorocní ovce bez vady“, byly ovce obvykle umístěny do vyhrazené „komory ovčí“ (resp. beránků), kde pak byly ještě třikrát kontrolovány předtím, než byly použity k obětování.

³¹³ V obou Talmudech „zlá vláda“, nebo jednoduše „vláda“ znamená vládu římskou.

³¹⁴ Toto je zjevně chyba opisovatele. Ve shodě s textem Berachot je třeba číst „beránčí“.

³¹⁵ V Bavli (bMen 64b) je pouze jedno prase a zatřásla se nejenom zeď, ale celá Země Izrael.

³¹⁶ Pravidla modlitby byla odvozena z pravidel chrámových obětí. Nepřetržitá oběť byla přinášena nejpozději o čtvrté hodině ranní. Obvykle to bylo za prvního ranního světla (za svítání).

³¹⁷ Jde evidentně o chybu, má být „dva beránky“.

³¹⁸ V bMen 64b to bylo jen jedno prase. A otrásla se nikoliv jen zeď, ale celá země Izrael. Občanská válka byla v čase, kdy Pompeius dobil východ pro Řím, ale tento příběh zde evidentně hovoří o válce s Titem. Zdá se ale, že tradice Babylonského talmudu je v tomto případě správnější.

³¹⁹ Tento odstavec se opakuje ještě v těže halaše. Druhý text ukazuje, že tento je nekompletní, takže správné umístění je tam.

³²⁰ „Toto praví Hospodin zástupů: Půst čtvrtého, půst pátého, půst sedmého a půst desátého měsíce se judskému domu obrátí v radostné veselí a utěšené slavnosti. Jen milujte pravdu a pokoj! (Zach 8:19)

³²¹ Jišmael pobil i všechny Judejce, kteří byli s Gedaljášem v Mispě, i kaldejské bojovníky, kteří tam byli. (Jr 41:2-3)

³²² I stalo se ke mně slovo Hospodinovo v devátém roce, desátého měsíce, desátého dne toho měsíce: „Lidský synu, napiš si jméno dne, právě tohoto dne. Právě v tento den napadl Babylonský král Jeruzalém. (Ez 24:1-2)

Hospodin promluvil k Mojžíšovi: „Přikaz Izraelcům a řekni jim: Dbejte na to, abyste mi ve stanovený čas přinášeli darem můj pokrm jako ohnivou oběť, libou vůni pro mne. Řekneš jim: Toto bude ohnivá oběť, kterou budete přinášet Hospodinu: **denně dva roční beránky bez vady jako každodenní zápalnou oběť. Jednoho beránka připravíš ráno a druhého navečer.** K tomu jako oběť přidavou desetinu éfy bílé mouky zadělané čtvrtinou hínu odkapaného oleje. Taková každodenní zápalná oběť byla připravena v libou vůni na hoře Sínaji. To bude ohnivá oběť pro Hospodina. Příslušná úlitba k tomu bude čtvrtina hínu na jednoho beránka; úlitba opojného nápoje se pro Hospodina vykoná ve svatyni. Navečer připravíš druhého beránka, připravíš ho stejně jako ráno s obětí přidavou a příslušnou úlitbou. To bude ohnivá oběť, libá vůně pro Hospodina. (Nu 21:1-8)

Naši rabíni učí: Když bojovali králové Hasmoneovci jeden s druhým,³²³ byl Hyrkánus vně a Aristobulus uvnitř [hradeb města]. Každý den ti, kteří byli uvnitř spouštěli dolů [těm druhým] v košíku denáry, a vyzvedávali [na oplátku] zvířata pro denní oběti.

Jeden starý muž, který znal řeckou moudrost, s nimi v řecké moudrosti promluvil,³²⁴ řka: „Dokud budou pokračovat v chrámové bohoslužbě, nikdy se vám nevzdají.“ Příště spustili dolů v košíku dináry a vyzvedli prase. Když dostoupilo polovinu výšky [zdi], zarylo své drápy do zdi, a země Izrael se otřásla až do vzdálenosti 400 parasangů krát 400 parasangů. Tehdy prohlásili: „Ať je proklet muž, který chová prasata a ať je proklet muž, který učí svého syna řeckou moudrost!“ (bMen 64b)

A MĚSTO BYLO DOBYTO. והרבקה העיר Je psáno, *devátého v měsíci bylo město dobyto*³²⁵ a říkáte to proč? Rabi Tanchuma bar Chanilaj řekl: „To je chybný výpočet.³²⁶ Je totiž psáno toto: *V jedenáctém roce, prvního dne měsíce, stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Lidský synu, protože Týr o Jeruzalému říká: Ha!“* (Ez 26:1-2)³²⁷

Jaké „ha“ (הא) ³²⁸? Jestliže to říkáte o prvním avu, to [město] ještě nebylo spáleno. Pokud to říkáte o prvním elulu, což nemůže v jeden den a večer posel opustit Jeruzalém a přijet do Týru? Zde se ale jedná o chybný výpočet³²⁹. Rabi Jochanan a rabi Simeon ben Lakíš. Rabi Jochanan řekl: [Podobenství] o králi, který seděl a dělal výpočty. Přišli a řekli mu: Tvůj syn byl unesen. Jeho výpočty se staly chybnými. Řekl: Nechť je toto počátek výpočtů.³³⁰ Rabi Simeon ben Lakíš řekl: [A podobenství] o králi, který seděl a prováděl výpočty. Přijeli a řekli mu: Váš syn byl unesen a zraněn. Jeho výpočty se staly chybnými. Řekl: Nechť je toto začátek výpočtů. Rabi Mana se zeptal: Člověk toto chápe [tak], že byly chybné pro minulost; možná pro budoucnost?³³¹ Zda se člověk řídí tím, který řekl devátého v měsíci,

³²³ Paralelní pasáž se nalézá také v bBK 82b a bSota 49b. Viz také Graetz: Historie židů, Kniha III, s. 710nn.

³²⁴ Tento stařec byl v Jeruzalémě, ale pronesl svá zrádná slova k těm, kteří město obléhali zvenčí. Tradice tomu rozumí tak, že lidé uvnitř města řecky neuměli. Raši to vysvětluje tak, že znal umění lsti a lži.

³²⁵ Jr 39:2 („Jedenáctého roku vlády Sidkijášovy, čtvrtého měsíce, devátého dne, byly prolomeny hradby města.“) Datum je potvrzené ve 2Kr 25:3-4 („Devátého dne čtvrtého měsíce, když už tvrdě doléhal na město hlad a lid země neměl co jíst, byly hradby města prolomeny“.)

³²⁶ Text v bTa'anit 28b nesouhlasí a udává, že město se Babyloňanům vzdalo devátého tamuzu a Římany bylo dobyto sedmnáctého tamuzu.

³²⁷ V jedenáctém roce, prvního dne měsíce, stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Lidský synu, protože Týr o Jeruzalému říká: ‚Ha, je rozbit, on, vrata národů, otevřel se mi vstříc, naplním se tím, co je v troskách.‘ (Ez 26:1-2) Verše jasně říkají, že radost byla nad zničením Jeruzaléma, pro které dává proroctví zpětně datování.

³²⁸ Doslova výborně! hurá!

³²⁹ Ale Ezechiel udává implicitně, že se jedná o první av.

³³⁰ Co bylo ve skutečnosti 9.av, se stalo 1.av.

³³¹ Účastníci zkázy, Jeremjáš a autor Královské, chybovali v dataci. Ale Ezechiel, který seděl v bezpečí Babylónu a který byl božsky instruován, o něm nelze předpokládat, že chyboval ve své dataci.

nebo tím, který řekl sedmnáctého. [V čem se vlastně liší?]³³² Je dvacet jeden den ode dne, kdy bylo město poraženo, až do dne, kdy byl zničen Chrám. Rabi Abuna řekl: Je zde indikace „*vidím mandloňový prut*“.³³³ Vzhledem k tomu, že mandloňový strom od vyklíčení květů až do uzrání plodů potřebuje dvacet jeden den, tak od toho dne, kdy bylo město dobyté až do dne, kdy byl Chrám zničen, uběhlo dvacet jeden den. Ten, kdo říká devátého v měsíci, [míní, že] byl Chrám zničen prvního avu.³³⁴ Ten, kdo říká sedmnáctého, [že] Chrám byl zničen devátého avu.

[...]

[Apostomos spálil svitek Tóry]

[Naši otcové nevstoupí do Země zaslíbené]

[...]

(Následující diskuse patří k textu Mišny [CHRÁM BYL ZNIČEN POPRVÉ A PODRUHÉ])

Bylo uvedeno (תני):³³⁵ Rabi José říká: Den zničení chrámu byl po skončení šabatu, na konci sabatického roku,³³⁶ během hlídky Jehojaríva a devátého avu. A tak se to stalo i podruhé. Oba lévijci stáli na plošině a zpívali. *Obrátí proti nim jejich ničemnosti, umlčí je jejich vlastní zlobou, umlčí je Hospodin, B-h náš!*³³⁷ Rabi Simeon (Šim'on) ben Lakíš se zeptal před rabi Jochananem: Může se zpívat bez úliteb (ונסכיח)?³³⁸ Řekl mu: Poslechněme si, co bylo řečeno, „v obou případech lévijci stáli na plošině a zpívali, *on proti nim obrátil jejich ničemnosti* atd.“ Rabi Abahu řekl: Rabi Jochanan a rabi Simeon ben Lakíš se neshodovali. Rabi Jochanan řekl, že člověk může zpívat bez úlitby. Rabi Simeon ben Lakíš řekl, že člověk nesmí zpívat bez úlitby. Rabi Jochanan namítal proti rabi Simeonovi ben Lakíšovi: Což nebylo řečeno, v obou případech „lévijci stáli na plošině a zpívali, *on proti nim obrátil jejich ničemnosti* atd.“? Rabi Simeon ben Lakíš mu řekl: Co z toho vyvozuješ? Řekl mu: Protože pokud by byly úlitby, byl by čas na píseň. Řekl rabi Jochanan: [Na] denní [dnešní] píseň. Rabi Simeon ben Lakíš řekl: [Na] včerejší píseň.³³⁹ Rabi Levi řekl: Jehojarív - člověk. Meron - město. Mesarbei. Doručil svůj dům nepřátelům.³⁴⁰

³³² Toto se má evidentně číst takto: „V čem se liší? Což není (podle všech názorů) dvacet jeden den od chvíle, kdy byly prolomeny zdi do dne, kdy byl zničen Chrám?“

³³³ Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Co vidíš, Jeremjáši?“ Odpověděl jsem: „Vidím mandloňový prut.“ (Jr 1:11)

³³⁴ Datace v Ezechielovi je konzistentní s tou v Jeremjášovi a ve Druhé královské. Ve výpočtech není žádná chyba.

³³⁵ Viz bTaan 29a, bAra 11b.

³³⁶ 69 o. l.

³³⁷ Ž 94:23.

³³⁸ Sg. *nisach* (נסח)– rituál rozlévání obětní tekutiny. Pokud jsou oběti, musí lévijci zpívat každodenní píseň v době, kdy se vylévají úlitby, které doprovázejí každodenní oběť. Vzhledem k tomu, že každodenní oběti (a všechny další zvířecí oběti) ustaly 17. tamuzu, je otázkou, zda mohou lévijci vůbec zpívat.

³³⁹ V této verzi r. Jochanan popírá, že píseň byl žalm 94, nebo to, že zkáza se udála v neděli, protože píseň (žalmu) je ta určená pro středu. Je toho názoru, že pokud neexistují žádné oběti, vykonáváme služby, které jsou možné v rámci okolností (v rámci omezených možností). R. Simeon ben Lakíš se naopak domnívá, že nelze provádět žádnou bohoslužbu, pokud nelze dodržet všechna pravidla. Pro něj píseň zde nebyla bohoslužbou, ale jen žalozpěvem.

³⁴⁰ Zdá se, že Meron a Mesarbei byly klany z rodu Jehojaríva (Jehojaríba), které toho dne sloužily.

Rabi Berechija řekl: [Jehojarív], Jah se pohádal se svými dětmi, protože se vzbouřili a odmítli ho. Jeda'ja Amok Siporim³⁴¹ znal hlubokou obhajobu v jejich srdcích a poslal je do exilu do Seforis.³⁴²

[Byl dobyt Bejtar.]

[Město bylo rozoráno.]

(Konec mišny 7 a halachy 8)

Komentář k textu jTa'anit

Jedná se o jeden z řady textů, které se věnují správné dataci událostí spojených se zničením Chrámu (viz dříve také mTa'anit, tSota a dále jBerachot, bTa'anit, Seder olam raba, Sifrej devarim). K argumentaci jsou používány biblické citáty a také podpůrné okolnosti (např. recitace patřičného žalmu, pořadí hlídek *mišmarot* apod) . Diskuse jsou příkladem různých možných vysvětlení téže události. Vysvětleny jsou také zdánlivé nesrovnalosti v biblickém textu (zdánlivě protirečící si tvrzení).

5.2.5 Související texty (jBerachot 4:1, Kniha Daniel)

jBerachot 4:1, 7b

[Úsek Mišny diskutuje pravidlo, že je možné recitovat ranní modlitbu (ze tří denních modliteb) až do čtvrté hodiny denní.³⁴³ Pravidlo je odvozené z verše: *Sbírali to tak ráno co ráno, kolik každý k jídlu potřeboval. Když však začalo hřát slunce, rozpustilo se to.* (Ex 16:21)]³⁴⁴

Nebo se rabi Juda naučil ze svědectví:³⁴⁵ Protože rabi Simon řekl jménem rabi Jehošuy ben Lévi: V časech helénistické vlády (מלכות יון)³⁴⁶ spouštěli [z hradeb dolů z obleženého Chrámu] dvě nádoby se zlatem a oni [obléhatelé] jim dali [výměnou] dvě jehňata³⁴⁷ [na denní oběť], aby je vyzvedli [vzhůru]. Jednou spustili ty dvě nádoby se zlatem dolů a oni jim dali [na oplátku] dvě kůzlata, [která nemohou být pro obětování použita], aby je vyzvedli. V ten okamžik Svátý Požehnaný, osvítil jejich oči a oni našli v komoře jehňat (לישכת הטלאים)³⁴⁸ dvě jehňata [pro denní oběť], aby je vyzvedli. O tomto

³⁴¹ Také jméno hlídky a jejich dvou klanů.

³⁴² Zatímco z básní Janaje a Kalíra víme, že většina kněžských rodin sídlila ve své době v Galileji, může toto být vývoj po bar Kochbovi s výjimkou Jedaji, který sídlil v Seforis. Toto se nazývá vyhnanstvím, protože cesta do Jeruzaléma vedla přes území Samaritánů (jChag 3:4). Aby sloužili v Chrámu, museli přijít velmi brzy, aby se stihli očistit.

³⁴³ Šestá hodina denní je tak poledne.

³⁴⁴ H. Guggenheimer: The Jerusalem Talmud, Tractate Berachot, s. 335-336.

³⁴⁵ Protože bylo řečeno, že pravidla modlitby imitují pravidla obětí a nepřetržitá oběť nebyla přinášena později než o čtvrté hodině (od začátku) dne. Obvykle se přináší za svítání (o prvním ranním svitu).

³⁴⁶ Text bMen 64b přenáší tento a následující příběh do jediného a datuje ho do občanské války dvou Hasmoneovců, bratrů Hyrkana a Aristobula.

³⁴⁷ Hebr. sg טלה.

³⁴⁸ Protože nařízení verše Nu 28:3 uvádí, že nepřetržitá oběť vyžaduje „roční ovci bez vady,“ byly ovce obvykle umístěny do oddělené „komory jehňat“ a byly zkoumány tři krát než byly použity pro obětování.

momentu svědčil rabi Jehuda bar Aba³⁴⁹ [řka:] Denní ranní oběť (תמיד של שחר) byla přinesena ve čtyři hodiny.³⁵⁰

Rabi Lévi řekl: Taktéž v časech této zkažené vlády (*malchut raš'a*) [se stala následující příhoda:] spustili ty dvě nádoby se zlatem a oni [Římané] jim dali dvě ovce, aby je vyzvedli. Jednou [ke konci obléhání] spustili dvě nádoby se zlatem a oni je nechali vyzvednout dvě prasata (חזירים).³⁵¹ Nestačili se dostat ani do poloviny výšky zdi, když prase chňaplo (zarylo se kopyty) do zdi [a tak uvízlo]. Zeď se otřásla, a prase vyskočilo na čtyřicet parasangů daleko ze země Izrael. [Alternativní verze: A země se otřásla [do vzdálenosti] čtyřicet parasangů od země Izrael.] Právě v ten okamžik [hříchy zapříčinily] denní nepřetržitá oběť ustala, a Chrám byl zničen.

Proroctví v knize Daniel

Prorok Daniel uvádí několik explicitních proroctví o znesvěcení a zničení Chrámu. Ta také zmiňují ukončení nepřetržité denní oběti. První vidění je popsáno v osmé kapitole knihy Daniel. Jde o sen o mocném kozlovi:

Pozoroval jsem, a hle, ze západu přicházel kozel na celou zemi, ale země se nedotýkal. Ten kozel měl mezi očima nápadný roh. Přišel až k dvourohému beranovi, kterého jsem viděl stát nad řekou. Přiběhl k němu silně rozzuřen. Viděl jsem, že dostihl berana, rozlíceně do něho vrazil a zlomil mu oba rohy a beran neměl sílu mu odolat. Kozel ho povalil na zem a rozšlapal a nebyl nikdo, kdo by berana vyprostil z jeho moci. Kozel se velice vmohl. Když byl na vrcholu moci, zlomil se ten velký roh a místo něho vyrostly čtyři nápadné rohy do čtyř nebeských větrů. Z jednoho z nich vyrazil jeden maličký roh, který se velmi vmáhal na jih a na východ i k nádherné zemi. Vzmohl se tak, že sahal až k nebeskému zástupu, srazil na zem část toho zástupu, totiž hvězd, a rozšlapal je. **Vypjal se až k veliteli toho zástupu, zrušil každodenní oběť a rozvrátil příbytek jeho svatyně.** (Dn 8:11) Zástup byl sveden ke vzpouře proti každodenní oběti. Pravdu srazil na zem a dařilo se mu, co činil. Slyšel jsem, jak jeden svatý mluví. Jiný svatý se toho mluvícího otázel: „Jak dlouho bude platit vidění o každodenní oběti a o vzpouře, která pustoší a dovoluje šlapat po svatyni i zástupu?“ Řekl mi: „Až po dvou tisících a třech stech večerech a jitrech dojde svatyně spravedlnosti.“ (Dn 8:5-14)

Tradice učí, že toto proroctví se naplnilo v roce 167 př. o. l., když Antiochus IV Epifanus znesvětil Chrám obětováním prasete přímo v Chrámu a také vztyčením sochy Dia ve Svatyni Svatých. Učinil tak, protože Hospodin to dovolil. Na Epifana se podle tradice vztahuje i další Danielův text, tentokrát v jedenácté kapitole:

Na jeho místo povstane Opovrženihodný. Královská důstojnost mu nebude udělena, nýbrž nerušeně přitáhne a úskočně se zmocní království. (...) Navrátí se tedy do své země s velikým jméním, ale jeho srdce bude proti svaté smlouvě. Podle toho bude jednat ; pak se vrátí do své země. 29 Po jistém čase opět potáhne proti Jihu, ale podruhé to nebude tak jako poprvé. Přitáhne na něj loďstvo Kitejců a bude zkrušen. Opět bude soptit a jednat proti svaté smlouvě. Obrátí se a přikloní k těm, kdo opustili svatou smlouvu. **Jeho paže se napráhnou a znesvěť svatyni i pevnost, vymytí každodenní oběť a dají tam ohyzdnou modlu pustošitele.** (Dn 11:21-31)

³⁴⁹ V Babylonském talmudu (27a) se uvádí jméno Jehuda ben Baba. Ten byl ale zabit až po bar Kochbově povstání a nemohl tedy podávat svědectví o Chrámu.

³⁵⁰ Viz také mEdu 6:1.

³⁵¹ V Babylonském talmudu (bMen 64b) je jen jedno prase a zatřásla se nejenom zeď, ale celý Izrael (viz dále).

Další Danielovo proroctví o znesvěcení Chrámu se nachází v deváté kapitole. Má ovšem nastat až po příchodu Mesiáše. Podle křesťanské tradice se však vztahuje na Tita a poraženým Mesiášem je pak Ježíš Kristus:

Sedmdesát týdnů let je stanoveno tvému lidu a tvému svatému městu, než bude skoncováno s nevěrností, než budou zapečetěny hříchy, než dojde k zproštění viny, k uvedení věčné spravedlnosti, k zapečetění vidění a proroctví, k pomazání svatyně svatých. Věz a pochop! Od vyjití slova o navrácení a vybudování Jeruzaléma až k pomazanému vévodovi uplyne sedm týdnů. Za šedesát dva týdny bude opět vybudováno prostranství a příkop. Ale budou to svízelné doby. Po uplynutí šedesáti dvou týdnů bude pomazaný zahlazen a nebude již. **Město a svatyni uvrhne do zkázy lid vévody, který přijde.** Sám skončí v povodni, ale až do konce bude válka. Je rozhodnuto o pustošení. Vnutí svou smlouvu mnohým v jednom týdnu **a v polovině toho týdne zastaví obětní hod i oběť přidavnou.** Hle, pustošitel na křídlech ohyzné modly, než se naplní čas a na pustošitele bude vylito rozhodnutí.“ (Dn 9:24-27)

Proroctví v evangeliích

V textech biblických evangelií se nenachází žádná výslovná zmínka o historického zničení Jeruzalémského chrámu. Obsahují pouze proroctví (resp. odkazy na proroctví) o jeho zkáze. V Matoušově evangeliu odkazuje Ježíš v rozhovoru se svými učedníky přímo na výše uvedené Danielovo proroctví.³⁵²

„Když seděl na Olivové hoře a byli sami, přistoupili k němu učedníci a řekli: „Pověz nám, kdy to nastane a jaké bude znamení tvého příchodu a skonání věku!“ (Mt 24:3) [...] Když pak uvidíte ‚znesvěcující ohavnost‘, o níž je řeč u proroka Daniela, jak stojí na místě svatém – kdo čteš, rozuměj – tehdy ti, kdo jsou v Judsku, ať uprchnou do hor; kdo je na střeše, ať nesestupuje, aby si něco vzal z domu; a kdo je na poli, ať se nevrací, aby si vzal plášť. Běda těhotným a kojícím v oněch dnech! Modlete se, abyste se nemuseli dát na útěk v zimě nebo v sobotu. Neboť tehdy nastane hrozné soužení, jaké nebylo od počátku světa až do nynějška a nikdy již nebude. (Mt 24:15-21)

Tím, že došlo ke zkáze Jeruzalémského chrámu se naplnila pouze první část proroctví, druhou částí bude poslední soud na konci světa.

5.3 Shrnutí

Lze konstatovat, že Jeruzalémský talmud pokračuje tam, kde končí Mišna, nepřidává příliš nového narativu, ani nových zmínek. Lze ale nalézt výjimky. Jedním z nich je právě text o varovných znameních, která se objevovala ještě před vlastní zkázou. Jochanan ben Zakaj cituje Zachariáše (Zach 11:1), výrok o otvírajících se dveřích Chrámu, aby poukázal na to, že již proroci předpovídali, že Chrám bude zničen. Jerušalmi tak řeší otázku, *proč* se tak stalo. jJoma odpovídá třemi kardinálními hříchy: modloslužbou, smilněním a krve proléváním. Ty podle textu vedly ke zkáze Prvního i Druhého chrámu. Rabíni diskutují, jestli se důvody přece jen nelišily v těchto dvou případech. Důraz je kladen na význam toho, zda je hřích zjeven (odkryt), a může tak být napomínán (jmenován) a následně napraven pokáním. Pochmurnému dni devátého avu je však prisouzen i prvek naděje a konečného spasení. Podle jBer 2:4 se totiž devátého avu narodí Mesiáš.

³⁵² Paralelní text se nachází také ve 13. kapitole Markova evangelia.

Zdroje textů (prameny)

H. Guggenheimer: The Jerusalem Talmud, Berlin – New York, 1999-2013.

J. Neusner: The Jerusalem Talmud (CD/PDF version)

Mechon mamre [on-line]

<https://www.mechon-mamre.org/b/r/r1104.htm>

<https://www.mechon-mamre.org/b/r/r1104.htm>

<https://www.mechon-mamre.org/b/r/r2401.htm>

<https://www.mechon-mamre.org/b/r/r2904.htm>

Maagar siferut ha-kodesh [on-line]

http://kodesh.snunit.k12.il/b/r/r2904_023a.htm

http://kodesh.snunit.k12.il/b/r/r2401_004b.htm

Sefaria [on-line]

https://www.sefaria.org/Jerusalem_Talmud_Ta'anit?lang=he

https://www.sefaria.org/Jerusalem_Talmud_Yoma?lang=he

Sidur Adir ba-marom, Praha 2008.

The Koren Mesorat HaRav Kinot, Jerusalem 2010.

6 BABYLONSKÝ TALMUD

Babylonský talmud (Talmud Bavli), jako část Ústní Tóry je vrcholným dílem rabínského judaismu a syntézou jeho učení, propojením dvou základních částí Zákona, Psané a Ústní Tóry. Je to rozsáhlé dílo. Jedná se o celou sbírku spisů celých generací amoraim. Editory a redaktory byli jejich následovníci, babylonští *savoraim* (סבוראים)³⁵³ v průběhu 6. st. o. l. Vznikal v prostředí učenců v Babylonii, ale obsahuje i tradici učenců Erec Jisra'el. Bavli představuje ucelený systém učení postavený na základě rabínských argumentací. Text je tvořen mišnou a gemarou. Základ tvoří citace textu Mišny (v mišnaické hebrejštině), ke kterému přibývá gemara (text zachycený v aramejštině). Další jazykovou komponentou jsou citace z Tanachu v biblické hebrejštině. Členění je shodné s členěním Mišny (šest pořádků, oddílů - סדרים). Bavli však obsahuje gemaru jen k třiceti šesti (z celkových šedesáti tří) traktátů. Novum textu je v obsáhlých agadických textech a midraších. Tyto texty zabírají zhruba dvě třetiny celkového textu. Talmud je skutečným kolektivním dílem. Tradice jmenuje jako editory a redaktory rav Ašiho³⁵⁴ a Ravinu³⁵⁵.

6.1 Zpracování tématu v Babylonském talmudu

Po velmi sporé explicitní reakci na zkázu Jeruzalémského chrámu v textech tanaitů nastává změna. Rabíni Talmudu reagovali na dobytí Izraele římskými vojsky, na zničení Jeruzaléma a Chrámu řadou výkladů Písma, příběhů, teologických vysvětlení i etických teorií zejména v diskusích o příčinách této národní katastrofy. Tyto texty nejsou díly historickými, nevěnují se (až na výjimky) historickým událostem, nepopisují události tak, jak probíhaly v čase. Příběhy událostí, reflexe porážek a katastrof byly vždy prostředky pro halachické diskuse a z nich vyplívající morální instrukce. Vše je podřízeno cílům diskuse Zákona, interpretace Písma a morálnímu poučení. Zmínky o churbanu mají často formu krátkých připomínek událostí, nebo jevu, který se opakuje v čase přes století a generace. Rabíni se tak nezajímají o válku obvyklým způsobem, ani ji obvyklým způsobem nezobrazují. A tak neopěvují chrabrost obránců Jeruzaléma, nezabývají se ani politickou a mocenskou stránkou události (na rozdíl od Josefa Flavia). Dokonce ani neviní z hladomoru v Jeruzalémě Římany, obléhající město, ale spíše vlastní vůdce a jejich neuvážené vedení boje. Drželi se tak Písma, protože B-h přislíbil Jeruzalém a Izrael ochraňovat, protože B-h je hybatelem dějin. Byl to Hospodin, kdo učinil nepřátele Izraele tak silnými, aby mohli Izrael porazit a zničit. V pátrání po příčinách pak rabíni logicky odhalují provinění

³⁵³ Hebr. sg. סבורא má význam člověk, který dedukuje, argumentuje, přemýšlí logicky. Navazovali na tanaity, působili tedy zhruba od zač. 6. st. o. l. až do nástupu gaonim v 7. st.

³⁵⁴ Rav Aši (352-427 o. l.) byl uznávaný přední učenec. Působil v Babylonii, vedl a učil v akademii v Súře.

³⁵⁵ Ravina (Rav Avina) bar rav Huna byl žákem rava Aši, patřil k osmé generaci amoraim. V 5. století ukončil redakci gemary Babylonského talmudu.

a hříchy izraelského národa. Přijetí B-žího hněvu nad hříchy Izraele jako primární příčiny churbanu se odráží také v tradiční židovské liturgii.

Talmudické texty obsahují i znaky naděje a řešení situace zdánlivě beznadějně. Stěžejním příběhem se tak stává zakládající legenda rabínského judaismu o založení rabínské školy a obnovení studia Tóry (Zákona) v Javne v příběhu o útěku rabi Jochanana ben Zakaje v traktátu Gitin. Hlavním úkolem rabínů bylo vytýčit cestu judaismu bez Chrámu a chrámových obětí, které byly nutným centrálním prvkem judaismu předchozích časů. Dále ustanovit nový způsob přežití a fungování judaismu, zaručit pokračování *am jisra'el*. To vše vyžadovalo zajištění vztahu Hospodin – Izrael, naplňování věčné smlouvy s Hospodinem, možnost očišťování se od hříchů, ustanovení modlitby (oběti rtů) a studia Tóry jako náhrady chrámových obětí aj. Do popředí se dostává význam etických a morálních skutků, dobročinnost a skutky milosrdenství.

Pozdější (post-talmudické) texty se dokonce přiklánějí k názoru, že mimo-chrámové praktiky a rituály mají větší hodnotu než měly ty chrámové. A nakonec tak z logiky rabínů vyplývá, že Hospodin není nikdy překvapen událostmi a změnami v čase, protože on je tím, kdo stojí za vším. A tedy logicky Chrám a chrámové oběti nebyly určeny pro věčné trvání, ale naopak možnosti substituce jinými aspekty judaismu byly od začátku přítomné. Tyto závěry vyplývají z dochovaných literárních pramenů, mohou však reflektovat i historickou realitu. V judaismu ovšem vždy existovaly různé názorové proudy a různé časové vrstvy. Talmudické texty představují teoretickou bázi vítězného rabínského judaismu. Rabínský judaismus povstal a prosadil se na troskách zničeného judaismu chrámového.

Texty Babylonského Talmudu zabývající se explicitně zničením Jeruzalémského Chrámu jsou různorodé (stejně jako talmudický text sám). Je možné je rozdělit do několika hlavních skupin. Tragická událost dala vzniknout vlastnímu žánru *agadot ha-churban* (příběhy zničení Chrámu). Příběhy jsou roztroušeny v různých talmudických traktátech, nejvýznamnější (a výrazně nejdelší) z nich je skupina příběhů v traktátu Gitin (folia 55b do 58a), další skupinou jsou texty věnované halachickým následkům ukončení chrámového kultu a fungování judaismu bez Chrámu. Příkladem jsou tzv. takanot rabi Jochanan ben Zakaje (např. v traktátu Roš hašana). Třetím hlavním okruhem je zkoumání příčin zkázy Chrámu (resp. Chrámů, prvního i druhého). Toto téma ale není soustředěno do souvislého textu, jedná se převážně o kratší zmínky roztroušené napříč mnoha traktátů (např. v traktátu Šabat 119b je seznam osmi různých prohrěšků, další lze objevit v Gitin, Berachot, Joma aj.)

6.2 Texty – přehled

Struktura Babylonského talmudu s lokací vybraných textů

V závorce jsou vždy uvedené traktáty obsahující dále zkoumané texty. Všechny oddíly Talmudu mají své zástupce, s výjimkou posledního (Teharot/Čistoty):

Zera'im/Semena (Berachot/Požehnání) – Mo'ed/Stanovené časy (Šabat, Joma/Jom kipur, Roš hašana, Ta'anit/Půst) – Našim/Ženy (Gitin/Rozvodové listy) – Nezikin/Škody (Sanhedrin) – Kodašim/Svatosti – Toharot/Čistoty.

Vybrané texty vztahující se ke zkáze Chrámu obsahují následující témata:

- legendy zkázy Chrámu - sbírka agad: Gitin 55b-58a
- Senacherib a Nebúzaradán: Sanhedrin 94b-95a, 96a-96b
- neblahé a tragické události devátého avu: Ta'anit 29a-b
- varovná znamení (Joma 39b) a kypící Zachariášova krev (Gitin 57b, Sanhedrin 96b)
- příčiny zničení Chrámu: Šabat 119b

6.2.1 Agadot ha-churban (bGitin 55b-58a)

Umístění v rámci textu traktátu Gitin

Traktát Gitin³⁵⁶ je předposledním traktátem oddílu Našim (Ženy). Zabývá se do detailů rozvodovými procedurami, jmenovitě tím, jak rozvod probíhá.³⁵⁷ Celý oddíl je rozdělen do devíti kapitol, které obsahují celkem devadesát folií. Zkoumané *agadot ha-churban* (אגדות החורבן) jsou umístěné v páté části traktátu na foliích 55b až 58a. Tato pátá kapitola se zabývá oceňováním společného majetku rozvádějících se manželů, jejich finančnímu se vypořádání. Mišna (citovaná na foliu 55a) bezprostředně předcházející zkoumanému textu se zabývá tzv. zákonem Sikarikon. Zákon se zabývá právoplatností prodeje země (pozemků) v případě rozvádějících se manželů, když pozemek prodá jeden, nebo druhý. Sikariové jsou v tomto případě vojáci (a jiní ozbrojenci) propuštěni z okupační římské armády, kolaboranti, ne-židé apod. Ti skupovali pozemky pod výhrůzkami (a pod cenou). Půdu kupovali čistě pro zisk z obchodu, protože na půdě se nechtěli usadit, ani hospodařit. Naopak ji vzápětí prodali místním obyvatelům. Zákon takové prodeje a nákupy (při splnění stanovených podmínek) anuloval. Diskusí na téma války, která vedla ke zničení Jeruzalémského chrámu, se autoři textu dostali k zkoumání příčin zničení Druhého chrámu.

Zkoumaný talmudický text je zdaleka nejdelší pasáží (a jedinou takto dlouhou) z těch, které se věnují zničení Chrámu. Obsahuje sekvenci řady drobnějších (vzájemně dějově nesouvisejících) příběhů různou měrou spojených společným tématem churbanu. Právě tyto agady jsou známy pod názvem *agadot ha-churban* (v užším slova smyslu).

Struktura vybraného textu

Agadot ha-churban tvoří sekvenci na foliích 55b až 58a. Za úvodní mišnou, která se zabývá opatřeními nákupu a prodeje pozemků (půdy) v časech války a po ní (a tak je vztahena k době zániku Chrámu), následuje samotná gemara rozvádějící příběhy o zničení Chrámu. Příběhy následují v těsném sledu za sebou, uvozené (resp. spojené) krátkými anonymními větami (výroky). V textu jsou dále vloženy výroky rabínů, kteří vstupují do děje, aby komentovali chování účastníků příběhu.

³⁵⁶ Hebr. גט *get* je rozvodová listina. Uvolňuje-li manžel svoji ženu z manželského svazku, je podle halachy povinen za přítomnosti dvou svědků sepsat speciální dokumenty a předat ho manželce.

³⁵⁷ Dalšími aspekty rozvodu (zejména za jakých okolností je povolen) se zabývá traktát *Ketubot*, v pořadí druhý traktát oddílu *Našim*.

Text obsahuje čtyři hlavní příběhy, které se bezprostředně týkají zkázy Chrámu a Jeruzaléma:

- příběh Kamecy a bar Kamecy (na téma příčiny zničení Chrámu)
- příběh císaře Nera (orákulum čtyř šípů)
- příběh útěku Jochanana ben Zakaje a jeho setkání s Vespasianem (zakládající legenda rabínského judaismu)
- příběh čtyř Jeruzalémánů a Marty bat Boethius (ilustrace utrpení obyvatel v obleženém Jeruzalémě)
- příběh konce a smrt Tita

Podrobné schéma struktury zkoumaného textu podle témat je shrnuto v následující tabulce.³⁵⁸

Tabulka 4: Přehled struktury a témat textu v traktátu Gitin

Struktura	Téma	Uvozující (spojovací) text	Folio v traktátu Gitin
Výrok A		r. Jochanan cituje (Př 28:14) „Blaze člověku, který se stále bojí B-ha, ale komu zatvrdí své srdce, upadne do neštěstí.“	konec 55b
		Jeruzalém byl zničen kvůli Kamcovi a bar Kamcovi. Královská hora (Tur malka) kvůli kohoutovi a slepici. Bejtar byl zničen kvůli tyči od nosítek.	55b
Uvozovací (resp. spojovací text)		„Jeruzalém byl zničen kvůli Kamcovi a bar Kamcovi.“	55b
Kamca a bar Kamca			55b(konec)-57a
I	Scéna hostiny u Kamecy		55b-56a
II	Neblahá úloha rabi Zecharii ben Avkolase		56a
Výrok B	komentář r. Jochanana k chování r. Avkolase		56a
Spojovací text	„Poslal na ně Nera.“		56a
III	Císař Nero střílí čtyři šípy na Jeruzalém		56a
Spojovací text	„Poslal proti nim císaře Vespasiana.“		56a
IV	Císař Vespasian obléhá Jeruzalém tři roky Příběh tří jeruzalémských boháčů (Nakdimon ben Gurjon, ben Kalba Savua, ben Cicit Hakeset)		56a
Spojovací text	„A byl hladomor.“		56a
V	Tragický příběh Marty bat Bajtos Rabi Cádok a jeho půst	Komentář r. Jochanana	
VI	Útěk rabi Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma		56a-56b

³⁵⁸ Podkladem tohoto členění je článek J. Rubensteina: Bavli Gittin 55b-56b.

VII	Setkání rabi Jochanana s Vespasianem Podobenství o sudu a hadu	56b
Výrok C	Komentář r. Josefa, resp. r. Akivy k jednání r. Jochanana	56b
VIII	Znamení s botou Vespasian plní žádost r. Jochanana	56b
Výrok D	Druhý komentář r. Akivy a odpověď rava Josefa	
Spojovací text	„Šel, poslal Tita.“	56b
IX	Titus ha-raša Konvertita Onkelos	57a
Výrok E	Výrok rabi Eleazara ³⁵⁹ (citace baraity).	
Zničení Tur Malka		57a
Spojovací text	„Tur Malka byla zničena kvůli kohoutovi a slepici.“	57a
	Příběh bar Deromy Příběh tří měst: Kefar Biš, Šichalajim, Kefar Dichraja (Kefar-Dichrin)	57a
	Diskuse rabínů o třech městech	
	Výrok rava Josefa (k Iz 66:10)	
Zničení Bejtaru		konec 57a-57b
	„Bejtar byl zničen kvůli držáku nosítek.“	
	Příběh svatebčanů a nosítek	57a
	Výrok rabi Chiji bar Aviny jménem rabi Jehošuy ben Korchy	
Spojovací text	Krev se dotýká krve. (Oz 4:2)	
	Krveprolití Nebúzaradána – Zachariášova kypící krev	57b
Uzavírací text	Nechám tu krev na holé skále a nebude přikryta. (Ez 24:8)	

Některá témata v druhé části zkoumaném traktátu, zhruba od folia 57a (např. zničení Tur Malky a Bejtaru), časově přesahují události spojené přímo se zkázou Chrámu. Reprezentují ale tytéž příčiny (někdy i selhání jednotlivců) jako předchozí příběhy (zejména příběh Kamcy a bar Kamcy). Tvoří tak neoddelitelnou součást celého textu, rozvíjí ho.

TEXT

(Konec folia 55b)

(Uvozující mišna je mGitin 5:6):

[Zákon] SIKARIKON NEPLATIL V JUDSKU V [časech, kdy] BYLI LIDÉ ZABÍJENI VE VÁLCE. OD [chvíle, kdy] LIDÉ BYLI VE VÁLCE ZABÍJENI A POZDĚJI, TAM [zákon] SIKARIKON [platil]. CO [je to zákon Sikarikon]? [Když] NĚKDO KOUPI [půdu] SIKARIA, A VRÁTIL SE A KOUPI [stejně pole podruhé] OD VLASTNÍKA, JEHO PRODEJ JE NEPLATNÝ. [Naopak když získal pole] OD [předchozího] VLASTNÍKA A VRÁTIL SE A KOUPI [stejně pole] OD SIKARI, JEHO PRODEJ JE PLATNÝ. [Obdobně když] NĚKDO [nejprve] KOUPI OD MANŽELA [právo k použití pole patřící jeho ženě], A [později] SE VRÁTÍ A KOUPI [stejně pole] OD TĚ MANŽELKY, JEHO KOUPE JE NEPLATNÁ. [Naopak, když nejprve získá pole] OD MANŽELKY, A [pak]

³⁵⁹ Rabi Eleazar Hakapara, tanaita, současník Jehudy Hanasiho.

SE VRÁTÍ A KOUPI [stejně pole] OD MANŽELA, JEHO KOUPE JE PLATNÁ. TOTO JE ÚVODNÍ [verze] TÉTO MIŠNY. [Později] SOUD ŘEKL: [co se týká toho,] KTERÝ KOUPI [pole] OD SIKARI, MUSÍ DÁT [předchozímu] MAJITELI ČTVRTINU [ceny pole]. KDY [to platí]? V DOBĚ, KDY [původní majitel] NEMŮŽE [sám] POLE KOUPI. ALE MŮŽE-LI HO KOUPI [sám], MÁ PŘEDNOST PŘEDE VŠEMI. RABI [Jehuda Hanasi později] SVOLAL SOUD. SPOČÍTALI [hlasy a rozhodli], ŽE ZŮSTALO-LI [pole] PŘEDTÍM [ve vlastnictví] SIKARI DVANÁCT MĚSÍCŮ, KDOKOLI PRVNÍ KOUPI [pole], ZÍSKÁ [jeho] VLASTNICTVÍ, ALE MUSÍ [nejprve] DÁT [předchozímu] VLASTNÍKOVI JEDNU ČTVRTINU [hodnoty pole].³⁶⁰

Řekl rabi Jochanan, je psáno: „*Blaze člověku, který se stále bojí B-ha, ale kdo zatvrdí své srdce, upadne do neštěstí.*“ (Př 28:14)

Kvůli Kamcovi a bar Kamcovi byl zničen Jeruzalém, kvůli kohoutu byla zničena Tur Malka, kvůli tyči od nosítek byl zničen Bejtar.

(Uvozující text) *Kvůli Kamcovi a bar Kamcovi byl zničen Jeruzalém.* אקמצא ובר קמצא הרוב ירושלים

Příběh Kamcy a bar Kamcy

Neboť byl jeden muž, jehož přítel byl Kamca a jehož nepřítel byl bar Kamca. Pořádal hostinu a řekl svému služebníkovi: Přiveď mi Kamcu! [Služebník] šel, přivedl mu bar Kamcu.

[Hostitel] přišel a uviděl sedícího [bar Kamcu]. Řekl mu: Tento muž je nepřítel tohoto muže (tj. hostitel řekl: Jsi můj nepřítel.) Co tu chceš? Vstaň a odejdi.

Řekl mu [bar Kamca]: Jelikož jsem už přišel, nech mě zůstat a já ti dám peníze za cokoliv, co sním a vypiji.

(začíná folio 56a)

[Hostitel] mu řekl: Ne.

[Bar Kamca] mu řekl: Dám ti peníze za polovinu [celé] hostiny.

[Hostitel] mu řekl mu: Ne.

[Bar Kamca] mu řekl: Dám ti peníze za celou hostinu.

[Hostitel] mu řekl: Ne.

Nakonec [hostitel popadl bar Kamcu] svojí rukou, postavil ho a vyvedl ven. Řekl [si bar Kamca]: Protože učenci seděli a neprotestovali, pouč se z toho, že zůstali v klidu [a nezasáhli]. Půjdu a udám je u krále [resp. u vládce].

[Bar Kamca] šel a řekl císaři: Židé se proti tobě vzbouřili. [Císař] mu řekl: Kdo to říká? [Bar Kamca] mu řekl: Pošli jim obětinu a uvidíš, zda ji obětují. [Císař] šel a poslal tříleté tele. Když šel [Bar Kamca do Chrámu] udělal vadu na horním pysku [obětního zvířete]. Někteří říkají, že na očním víčku, místě kde podle nás [tj. dle halachy] to je vada [totiž znehodnocení obětního zvířete], ale podle nich [pravidel pohanů] to vada není.

(Neblahá úloha rabi Zachariáše)

Učenci zvažovali, [zda přesto] obětovat, kvůli míru s vládou. Rabi Zachariáš ben Avkolas jim řekl: [Lidé] řeknou, [že] poškozené může být obětováno na oltáři. Zvažovali [tedy], zabít ho tak, aby nemohl

³⁶⁰ Původním záměrem rabínů byla ochrana původních majitelů země. V nepokojné době (a době válek) platnost zákona pozastavili, aby bylo možné snadněji vykoupit pozemky od sikariů. Cílem tohoto rozhodnutí tak bylo podpořit osídlování země, lidé by jinak od sikariů půdu jen stěží vykupovali a země by zůstávala v rukou ne-židů.

jít a mluvit [proti nim]. Řekl jim rabi Zachariáš: [Lidé] řeknou, [že] ten kdo učiní vadu na oběti, má být zabit.

(Komentář rabi Jochanana)

Řekl rabi Jochanan: [Neúměrná] zdrženlivost (ענוותנות)³⁶¹ rabiho Zachariáše ben Avkula zničila náš Chrám, spálila naši Svatyni, a vyhnala nás z naší země [do exilu].

(Příběh císaře Nera)

[Úřady] poslali proti [Židům] císaře Nera. Když přišel, poslal [tj. vystřelil] šíp [aby otestoval tímto znamením svůj osud] na východ – spadl v Jeruzalémě. [Poslal šíp] na západ, spadl v Jeruzalémě. [Poslal šípy] do čtyř směrů nebes, spadly v Jeruzalémě. Řekl jednomu dítěti: Řekni mi verš. Řeklo mu: „Pomstu nad Edómem vykonám skrze Izraele, svůj lid“ atd. (Ez 25:14)³⁶² Řekl [Nero]: Svatý Požehnaný si přeje zničit svůj Chrám. Přeje si umýt své ruce tímto mužem [tj. mnou, Nerem]. Utekl a stal se proselytou. Pocházel z něho rabi Me'ir.

(Spojovací věta) *Poslal proti nim Vespasiana césara.*

[Ten] přišel, obléhal [Jeruzalém] tři roky.

(Příběh tří jeruzalémských boháčů)

Byli v něm [v Jeruzalémě] tito tři bohatí lidé: Nakdimon ben Gurjon, ben Kalba Savua a ben Cicit ha-keset. Nakdimon ben Gurjon – protože kvůli němu slunce zářilo,³⁶³ ben Kalba Savua – protože kdokoliv vstoupil do jeho domu a byl hladový jako pes, odešel nasycený.³⁶⁴ *Ben Cicit ha-kesat* (הכסת), protože jeho *cicit*³⁶⁵ byly přenášeny na příkrývkách (כסתות).³⁶⁶ Jsou tací, kteří říkají, že jeho křeslo (כסא) se nacházelo mezi urozenými Říma. Jeden [z těch tří] jim [představeným města] řekl: Budu krmit pšenici a obilím. Jeden řekl: [Já] vínem, solí a olejem. Jeden jim řekl: [Já budu zásobovat] dřevem. Učenci vyzvedli toho se dřevem. Protože rav Chisda dal všechny klíče (אקלידי) svému služebníku, kromě toho [klíče] ke dřevu. Jak řekl rav Chisda: Jedno skladiště (אכלבא)³⁶⁷ pšenice vyžaduje šedesát skladišť dřeva [tj. na vaření a topení]. [Tito tři boháči] měli dostatek [pro všechny], aby vydrželi obléhaní dvacet jedna let. Byli mezi [nimi] jistí zélóti. Starší jim řekli: Vyjděme ven a uzavřeme s [nimi] mír. Nedovolili jim to. [Naopak] jim řekli: Vyjděme ven a svedme s nimi bitvu. Učenci jim řekli: Nebudeme úspěšní. [Zélóti] podpálili a spálili [všechna] ta skladiště pšenice a ječmene.

³⁶¹ Pokora, skromnost, umírněnost, zdrženlivost – hebrejské *anv'tanut* (kořen ענו) má obecně pozitivní konotaci (na rozdíl od נפחד kořene פחד).

³⁶² Pomstu nad Edómem vykonám skrze Izraele, svůj lid; oni s Edómem naloží podle mého hněvu a rozhořčení. I poznají moji pomstu, je výrok Panovníka Hospodina. (Ez 25:14)

³⁶³ Hebr. od kořene נקד *nakad* „být viděn, jasně svítit“.

³⁶⁴ Aram. *kalba sabi'a* (hebr. כלב שבע) znamená „nasyčený pes“.

³⁶⁵ ציצית *cicit* - třásně na modlitebním plášti.

³⁶⁶ Jedná se o slovní hříčku. Hebr. כסת *keset* znamená pohovku, כסף *kesef* pak stříbro.

³⁶⁷ Slovní hříčka založená na podobném zvuku obou slov: אקלידי (slovo převzaté z řečtiny), אכלבא cizí slovo značící skladiště.

(Spojovací text) *A byl hladomor.*

(Příběh Marty bat Bajtos)

Marta bat Bajtos byla bohatá žena [z] Jeruzaléma. Poslala svého sluhu ven a řekla mu: Jdi a přines mi jemnou mouku (סמידא)³⁶⁸. Když šel, byla [už] vyprodaná. Šel a řekl jí: Už není žádná jemná mouka, [ale] je [obyčejná]. Řekla mu: Jdi [tedy a] přines mi [obyčejnou]. Když šel, byla [už] vyprodaná. Šel a řekl jí: Už není [ani] žádná [obyčejná] mouka, je [ale] hrubá mouka (גושקרא)³⁶⁹. Řekla mu: Jdi, přines mi [ji]. Když šel, byla [už] vyprodaná. Přišel a řekl jí: Už není žádná hrubá mouka, je ječná mouka. Řekla mu: Jdi, přines mi [ji]. Když šel, byla [už] vyprodaná. Sundala si právě boty, řekla: Půjdu ven [sama] a uvidím, jestli můžu najít něco k jídlu. [Šlápla do čehosi³⁷⁰], trochu [špíny] se jí chytilo na nohu, a [z té ošklivosti] zemřela.

(Komentář rabi Jochanana)

K tomu čte raban Jochanan ben Zakaj: *Ta změkčilá a zhýčkaná mezi vámi, která se ani nepokusila postavit na chodidlo své nohy.* (Dt 28:56)³⁷¹ [Jiná verze:] Jsou tací, kteří říkají: Snědla fik rabiho Cádoka, udělalo se jí špatně a zemřela.

(Půst rabiho Cádoka)

Rabi Cádok držel půst čtyřicet let, aby Jeruzalém nebyl zničen. Když něco snědl, bylo to vidět i vně jeho těla [jak byl vyzáblý]. A když už jedl [tj. po půstu], přinesli mu říčky, on sál jejich šťávu a vyhodil je [pevné zbytky]. Když [Marta bat Bajtos] umírala, vzala ven všechno zlato a stříbro, vyhodila je na trhu. Řekla: Na co toto potřebuju? Je psáno: *Vyházejí své stříbro na ulice.* (Ez 7:19)³⁷²

(Útěk rabi Jochanana z Jeruzaléma)

Aba Sikara byl vůdce zélótů (*birjonej*)³⁷³ Jeruzaléma, syn sestry rabana Jochanana ben Zakaje. [Jochanan] mu poslal zprávu: Přijď ke mně v tajnosti. [Sikara] přišel. [Jochanan] mu řekl: Dokdy to [takto] budete dělat, [že] zabijete každého z důvodu hladovění? [Sikara] mu řekl: Co mohu dělat? Protože když něco řeknu, zabijí mne. Řekl mu [Jochanan]: Ukaž mi způsob, jak opustit [město] a skrze to nastane malá záchrana (הצלה פורחא)³⁷⁴. [Sikara] řekl: Předstírej, že jsi nemocný. Nech každého přijít a žádej, ať přinese něco shnilého. Umístí to blízko sebe, tak že lidé řeknou [kvůli hnilobnému zápachu],

³⁶⁸ Aram. סמידא *semida* – z řečtiny převzatý název pro velmi jemnou světlou mouku.

³⁶⁹ Aram. גושקרא *guškera* – převzaté (zřejmě) z perského *huskar*.

³⁷⁰ Podle Jastrowa aram. פרתא znamená výměšek, exkrement, špína (*par'ta*), také trocha, zlomek (*pur'ta*). Koren Talmud Bavli (Adina Steinsaltze) překládá „lejno“ (v angl. dung).

³⁷¹ Ta změkčilá a zhýčkaná mezi vámi, která se pro zhýčkanost a změkčilost ani nepokusila postavit nohou na zem, bude nepřejícně hledět na svého vlastního muže i na svého syna a na svou dceru. (Dt 28:56).

³⁷² Vyházejí své stříbro na ulice a zlato jim bude nečistotou. V den Hospodinovy prchlivosti je jejich stříbro a zlato nevysvobodí. Nenasytí se a své útroby si nenaplní, poněvadž jejich nepravost je přivede k pádu. (Ez 7:19)

³⁷³ Použito hebr. בריוני *birjonej* hanlivé označení výtržníků, zlodějů, rváčů, zbojníků, (moderně) chuligánů.

³⁷⁴ Aram. הצלה פורחא *hacala purta* tj. malá záchrana. Koncept malé záchrany – viz komentář.

že jsi zemřel. A nechť tvoji žáci vstoupí, [ale] nenech vstoupit nikoho jiného, aby si nevšimli, že jsi lehký. Protože vědí, že žijící je lehčí než mrtvý. [Jochanan] tak učinil. Rabi Eliezer si stoupl z jedné strany a rabi Jehošua z druhé strany. Když přišli k východu z města [tj. k bráně], chtěli ho [tj. Jochananovo tělo] [stráže] propíchnout. [Sikara] jim řekl: Řeknou, že propíchují svého učitele. Chtěli do něho strčit, řekl jim: Řeknou, že strkají do svého učitele. [Stráže] otevřeli bránu a [Jochanan] byl vzat ven.

POZN. Koncept „malé záchrany“ (הצלה פורתא): Rabi Jochanan zvolí taktiku vykonat malý čin, který má velkou pravděpodobnost, že bude úspěšný, že ho lze dosáhnout. V souladu s tím později formuluje požadavek na Vespasiana. Čas ukázal, že měl pravdu. V rámci téměř beznadějně situace (konec Chrámu, konec samostatného státu, decimování obyvatel) dosáhne založení střediska učenosti v Javne, které umožní zformování rabínskému judaismu a v důsledku pak i jeho vítězství mezi všemi proudy judaismu. Judaismus tak přežil. Ze strany Jochanan se jedná o realistický pragmatický (a opatrný) postup. V sázce bylo příliš mnoho, aby bylo možné jakkoli riskovat, totiž definitivní zánik židovského národa.

(Setkání rabi Jochanana s Vespasianem)

Když tam [do tábora Římanů] dorazil, řekl [ben Zakaj Vespasianovi]: Pozdrav tobě, králi! Pozdrav tobě, králi!³⁷⁵ [Vespasian] mu řekl mu: Spadáš pod [tj. zasloužíš si] dva tresty smrti. Jeden, [protože] já nejsem král, a přesto mě králem nazýváš. A další, jsem-li král, proč jsi ke mně až dosud nepřišel? [Jochanan] mu řekl: K tomu, co jsi [o sobě] řekl: „Já nejsem král“,

(začíná folio 56b)

po pravdě, ty jsi král. Kdybys nebyl král, [tak] Jeruzalém nebude vydán do tvých rukou, protože je psáno: *A Libanon padne rukou Vznešeného.* (Iz 10:34)³⁷⁶ A „vznešený“ [to je] jenom král, protože je [také] řečeno: *Jeho vznešený vůdce bude pocházet z něho.* (Jr 30:21)³⁷⁷ A Libanon [to je] jenom Chrám, protože je řečeno: *Ta dobrá hora a Libanon!* (Dt 3:25)³⁷⁸ K tomu co jsi řekl: „Když jsem král, proč jsi dosud ke mně nepřišel?“ [Věz, že] jsou mezi námi *birjonej*, [a ti] nám [to] nedovolí.

(Podobenství o barelu a hadu a znamení s botou)

[Vespasian] mu řekl: Je-li barel s medem a je kolem něj obtočený had, což nerozbijí barel, aby zabili hada? [Jochanan] mlčel.

Rav Josef k tomu řekl, a někteří říkají [že to byl] rabi Akiva: *Kdo promění moudré muže zpátky a učiní jejich znalost hloupou.* (Iz 44:25) Měl říct: Vezmeme kleště, odstraníme hada. Zabijeme ho a necháme barel [být].

Mezitím přijel posel z Říma,³⁷⁹ řekl mu [Vespasianovi]: Povstaň. Císař zemřel a urození Říma chtějí dosadit vůdcem tebe. [Vespasian] měl nazutou jen jednu botu. Když se pokusil nazout druhou, nepadla

³⁷⁵ Aram. שלמה עלך מלכא שלמה עלך מלכא

³⁷⁶ Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón padne rukou Vznešeného. (Iz 10:34)

³⁷⁷ Jeho vznešený vůdce bude pocházet z něho, jeho vládce vzejde z jeho středu. Dovolím mu přiblížit se a on bude ke mně přistupovat. Kdo by se sám mohl odvážit ke mně přistupovat? je výrok Hospodinův. (Jr 23:21)

³⁷⁸ Kéž smím přejít Jordán a spatřit tu dobrou zemi, co je za Jordánem, dobrou hornatou zemi a Libanón! (Dt 3:25)

³⁷⁹ V Římě vypuklo povstání a císař Nero byl zabit. Nastaly spory o následníka. Legie na Balkáně v Sýrii a Judsku zvolili Vespasiana a jejich návrh byl přijat.

mu na nohu. Pak se pokusil sundat tu druhou, ale nešla mu sundat. Řekl: Co to znamená? Řekl mu [Jochanan]: Nezneklidňuj se. Pro tebe nastal dobrý obrat, neboť je psáno: *Dobrá zpráva vzpružuje kosti*. (Př 15:30)³⁸⁰ [Vespasian se ptal:] Ale jaké je řešení? [Jochanan řekl:] Nech někoho, s kým jsi nespokojený [tj. koho nemáš rád] přijít a projít se před tebou. Neboť je psáno: *Ubitý duch vysušuje kosti*. (Př 17:22)³⁸¹ Udělal to, a [bota] šla [nazout]. Řekl mu [Vespasian]: Protože jsi tak moudrý, proč si ke mně až dosud nepřišel? [Ben Zakaj] mu řekl: Což jsem ti to už neřekl? [Vespasian] mu řekl: Já jsem ti [ale] také řekl. Řekl mu [dále]: Pojedu [do Říma], a pošlu někoho jiného. Ale přej si něco ode mne, a já ti to dám. [Vespasian] mu řekl: Dej mi Javne³⁸² a jeho učence. A rod rabana Gamaliela. A lékaře, aby vyléčili rabi Cádoka.

Rav Josef o něm čte, a někteří říkají, [že to byl] rabi Akiva: *Obrací moudré muže nazpět a jejich poznání mate*. (Iz 44:25)³⁸³ Měl říct, aby nechal Židy být, tenkrát. [Rabi Jochanan ale] předpokládal, že by [Vespasian až] tolik neudělal, a pro záchranu by nezůstalo [nakonec] ani trochu [resp. vůbec nic]. Jak [to bylo] s těmi doktory k uzdravení rabi Cádoka? První den mu dali vodu s otrubami (מיא דפארי), aby pil. Další den vodu s moukou smíchanou s otrubami (מיא דקימחא). Další den vodu s moukou (מיא דקימחא). [Tak] aby se jeho žaludek krok po kroku zvětšil.

POZN. Gemara prezentuje i odlišné názory „měl udělat raději to a to“, měl lépe využít situace. Ovšem toto jsou názory pozdějších rabínů, kteří hodnotí zpětně, na rozdíl od r. Jochanana, který čelil dané situaci tehdy a tam.

(Spojovací text) [Vespasian] *Odjel. Poslal Tita*.

(Titus ha-raša)

Řekne: *Kdepak jsou jejich bohové, skála, k níž se přivinuli?* (Dt 32:37) - to je zkažený Titus, který B-ha na výšinách urážel a rouhal se mu. Co udělal? Vzal děvku za ruku a vstoupil do Nejsvětější svatyně. Rozložil svitek Tóry a spáchal [ten] hřích na něm. Vzal meč a rozetnul oponu. Stal se [ale] zázrak a vytryskla krev. [Titus si] myslel, že se zabil. Jak je psáno: *Ve tvém shromáždění zněl řev protivníků, svá vítězná znamení tu postavili*. (Ž 74:4)³⁸⁴

(Výroky Aby Chanana a rabi Jišmaela)

Aba Chanan říká: *Kdo je jako ty, Hospodine?* (Ž 89:9)³⁸⁵ [To znamená:] Kdo je silný a nepřemožitelný jako ty! Slyšíš urážku a rouhání toho zkaženého muže, a zůstáváš tichý. Škola rabiho Jišmaela učila:

³⁸⁰ Zářivý pohled vlévá do srdce radost, dobrá zpráva vzpružuje kosti. (Př 15:30)

³⁸¹ Radostné srdce hojí rány, kdežto ubitý duch vysušuje kosti. (Př 17:22)

³⁸² Město יבנה Javne.

³⁸³ Hospodin ruší znamení žvanilů a z věstců činí pomatence, obrací mudrce nazpět a jejich poznání mate. (Iz 44:25)

³⁸⁴ Ve svatyni nepřítel vše zničil. Ve tvém shromáždění zněl řev protivníků, svá vítězná znamení tu postavili. (Ž 74:3-4)

³⁸⁵ Hospodine, Bože zástupů, kdo je jako ty? Jsi nepřemožitelný, Hospodine, a tvá věrnost tě provází všude. (Ž 89:9)

Kdo je mezi bohy jako ty, Hospodine? (Ex 15:11)³⁸⁶ [To znamená:] Kdo je jako ty mezi němými!³⁸⁷

(Spojovací text) *Co [Titus] udělal?*

Vzal oponu (chrámový *parochet*) a vytvaroval ji jako velký koš (גרגותני). Přinesl všechna chrámová náčiní a umístil je do něho [do „koše“ z chrámové opony]. Dal [naložil] to na loď, aby plula a on byl oslavován. Jak je psáno: *Hned nato jsem pohleděl na pohřbené svévolníky; přicházivali a odcházeli ze svatého místa a ve městě se zapomínalo, jak jednali.* (Kaz 8:10) Nečti jako „pohřbení“ (קבורים), ale jako „shromáždění“ (קבוצים).³⁸⁸ Nečti „a byli zapomenuti“ (וישחכחו), ale „a byli chváleni“ (וישתבחו).³⁸⁹

Jsou tací, kteří říkají: [To ale znamená] skutečně „pohřbení“. Dokonce jim předměty, které byly pohřbeny, byly zjeveny. Na moři povstala proti němu [Titovi] vlna, aby ho utopila. Řekl: Zdá se mi, že jejich B-h má sílu jen ve vodě. [Protože] faraón povstal, utopil ho ve vodě. Sísera³⁹⁰ povstal, utopil ho ve vodě.

POZN. Siseru sice zabila Jael, která mu „vrazila do spánku stanový kolík“ (Sd 4:21), ale rabíni soudí, že se na něj vztahuje verš „Potok Kíšon odplavil ty krále, potok prastarý, ten potok Kíšon.“ (Sd 5:21)³⁹¹ Midraš dále vysvětluje, že vody Kíšonu zcela neočekávaně zmohutněly právě v okamžiku, kdy do potoka vstoupil Sísera a jeho muži a voda je všechny pohltila, s výjimkou samotného Sísery.³⁹²

Také proti mně [teď] povstal, aby mě utopil ve vodě. Je-li [B-h] mocný, nechme ho vystoupit na suchou zem, a [tam] vést válku proti mně. Hlas B-ží [tj. *bat kol*³⁹³] vystoupil a řekl mu: Zkažený, synu zkaženého, synu syna [tj. vnuku] Ezaua, zkaženého,³⁹⁴ mám [jedno] podřadné stvoření, [jednu] bytost v mém světě. Jmenuje se komár (יחור).

[Gemara se ptá:] Proč je nazýván podřadné stvoření? Protože má vstup [tj. sosák], ale nemá výstup [vývod].

[Gemara pokračuje v příběhu o Titovi.] *Bat kol* pokračuje: Vyjdi [tedy] na suchou zem a veď s ním [s Hospodinem] válku. [Titus] vyšel na suchou zem, přišel komár, vlezl do jeho nosu. Kousal ho v mozku po sedm let. Jednou [Titus] míjel vrata kovářova obchodu. [Komár v jeho mozku] uslyšel zvuk kladiva, znehybněl [a přestal kousat]. Řekl [si Titus]: Toto je řešení. Každý den přivedl kováře, který před ním bušil. Dal mu čtyři dináry, pohanovi, a [kováři-] Židovi pouze řekl: Pro tebe je dostatečné, že vidíš svého nepřítele [trpět]. Tak to dělal po třicet dní. Déle ne, protože komár si zvyknul.

³⁸⁶ Kdo je mezi bohy jako ty, Hospodine? Kdo je jako ty, tak velkolepý ve svatosti, hrozný v chvályhodných skutcích, konající divy? (Ex 15:11)

³⁸⁷ Slovní hříčka: אלים vs. אילמים (*elim* vs. *ilmim*, bohové vs. němí).

³⁸⁸ Slovní hříčka: קבורים vs. קבוצים (*keburim* vs. *kevucim*).

³⁸⁹ Slovní hříčka: וישחכחו vs. וישתבחו (*v-jištakechú* vs. *v-jištabechú*).

³⁹⁰ סיסרא Sísera – viz Sd 4:21 a 5:21.

³⁹¹ I uchopila Jael, žena Cheberova, stanový kolík, vzala do ruky kladivo, přikradla se k němu a vrazila mu stanový kolík do spánku, že pronikl až do země. On totiž tvrdě spal, protože byl unaven. Tak zemřel. (Sd 4:21), Z nebes bojovaly hvězdy, bojovaly ze svých drah se Siserou. Potok Kíšon odplavil ty krále, potok prastarý, ten potok Kíšon. Jen je mocně pošlapej, má duše! (Sd 5:20-21)

³⁹² Koren Talmud Gittin, pozn. k foliu 56b, s. 318.

³⁹³ Hebr. בת קול *bat kol*, dosl. „dcera hlasu“, nebeský, božský hlas (nikoli přímo hlas B-ha, který by člověk nebyl schopen poslouchat).

³⁹⁴ רשע בן רשע בן רשע של עשו הרשע

Učí se [v baraitě תנא]: Rabi Pinchas ben Arova řekl: Byl jsem v té době mezi urozenými v Římě. A když [Titus] zemřel, otevřeli jeho hlavu a našli [komára] velikosti vrabce vážícího dvě *sély*. [V jiné baraitě] učili: Jako roční holub vážící dvě *litry*.³⁹⁵ Abaje řekl: Máme tradici, [že] jeho [komárova] ústa [byla] z mědi a jeho drápy byly ze železa. Když [Titus] umíral, řekl jim: Spalte tohoto muže [tj. mě, Tita], a rozptýlte jeho [tj. můj] popel do sedmi oceánů tak, aby mě B-h Židů nenašel a nepostavil mě před soud.

(Příběh Onkela, konvertity)

Onkelos bar Kalonikos³⁹⁶, syn Titovy sestry, chtěl konvertovat. Šel a vyzdvihnul [z hrobu, tj. vyvolal] Tita [pomocí nekromancie]. Řekl mu: Kdo je nejdůležitější na onom světě? [Titus] mu řekl: Izrael! [Onkelos se zeptal:] Mám se k nim připojit? [Titus] mu řekl: Jejich příkázání je mnoho, nebudeš schopný je dodržovat. Jdi, bojuj proti nim v tom světě, a staneš se vůdcem, neboť je psáno: *Jejich nepřátelé se stali jejich vůdcem*. (Pl 1:5)³⁹⁷ Kdokoliv kdo napadne Izrael, stane se vůdcem. [Onkelos] mu řekl: Jaký je trest toho muže [tj. Tita]? [Titus] mu řekl:

(začíná folio 57a)

Takový, který si určil sám. [Tedy následující.] Každý den je jeho popel shromážděn a oni ho soudí. Spálí ho a rozptýlí po oceánech.

[Onkelos] šel a vyzdvihnul [z hrobu] Bileáma³⁹⁸. Řekl mu: Kdo je [nej]důležitější v tomto světě [kde nyní jsi]? Bileám mu řekl: Izrael! [Onkelos se ho zeptal:] Mám se k nim připojit [v tomto světě]? Řekl mu [Bileám]: *Po všechny své dny nikdy neusiluj o pokoj s nimi ani o dobrodiní od nich*. (Dt 23:7) Řekl mu [Onkelos]: Jaký je trest toho muže [Bileáma na onom světě]? Řekl mu: [Uvařen] ve vroucím semeni [protože způsobil, že se Izrael oddával smilnění s dcerami Moábu].

[Onkelos] šel a vyzdvihnul [z hrobu] Ježíše³⁹⁹ Nazaretského (ישו הנוצרי).⁴⁰⁰ Řekl mu: Kdo je [nej]důležitější na onom světě [tj. kde nyní jsi]? Řekl mu: Izrael! [Onkelos se zeptal:] Mám se k nim připojit? [Ježíš] mu řekl: Starej se o jejich blaho, nevyhledávej jejich neštěstí. *Kdokoliv se jich dotkne, jako by se*

³⁹⁵ *Séla* (סלע) i *litra* (ליטרא), váhové jednotky. *Séla* byla také stříbrná mince vážící zhruba 16 g a rovnající se dvěma šekelům. *Litra* se rovnala šedesáti šekelům. Názory na dnešní váhy tehdejších jednotek se v jednotlivých pramenech liší.

³⁹⁶ אונקלוס בר קלוניקוס

³⁹⁷ Její protivníci nabyli vrchu, její nepřátelé si žijí v klidu, neboť Hospodin ji zarmoutil pro množství jejich nevěrností. Její pacholátka odešla před tváří protivníka do zajetí. (Pl 1:5)

³⁹⁸ Příběh věstce Bileáma (hebr. *Bil'am*), pohana, syna Beóra (z Petóru v Aramském Dvojřící) je pospán v knize Bamidbar (Nu) kap. 22-24. Promlouval k němu Hospodin. Bileám odmítnul na naléhání moábského krále Baláka, aby proklel Izrael, naopak mu žehnal. Nakonec ovšem Izraelité Bileáma zabili, když Mojžíš bojoval proti Midjancům (Nu 31:8, Jz 13:22) Bileám mimo jiné pronesl: „Jak skvělé jsou tvé stany, Jákobe, tvé příbytky, Izraeli!“ (Nu 24:5). Tento verš byl zhudebněn do známého zpěvu „*Ma tovu*“, který je součástí židovské liturgie.

³⁹⁹ Aram. Ješú ישו je obdobou hebrejského Ješua ישוע a Jehošua יהושע.

⁴⁰⁰ Jméno Ježíše bylo ze standardních textů Talmudu vymazáno z důvodů cenzury. Viz také bSota 47a příběh rabi Jehošuy ben Perachy a Ježíše – to ale musel být jiný (než Kristus) vzhledem k tomu, že se příběh musel stát dříve než 76 př. o. l.

dotknul zřítelnice jeho oka. (Zach 2:12)⁴⁰¹ Řekl mu [Onkelos Ježíšovi]: Jaký je trest tohoto muže [Ježíše na onom světě]? Řekl mu: Vroucí exkrementy. Jak řekl Mistr:⁴⁰² Kdokoliv se vysmívá slovům učenců (דברי חכמים), bude odsouzen do vroucích exkrementů.⁴⁰³ Pojď a viz rozdíl mezi hříšníky Izraele a proroky národů světa.⁴⁰⁴

(Na závěr příběhu Kamcy a bar Kamcy a zkázy Jeruzaléma gemara cituje baraitu)

Učí se: Rabi Eleazar říká: Pojď a viz jak velká je síla hanby, protože Svatý Požehnaný asistoval bar Kamcovi, [který byl ponížen] a [kvůli tomuto, ponížení a hanbě, pak] zničil svůj Chrám a svoji Svatyni.

Komentář k textu

Na první pohled kontroverzní pasáž s *Ješú Ha-nocri* byla v historii předmětem mnoha diskusí. Různí učenci měli a mají různé názory. Z mnoha vydání byla (vcelku logicky) tato pasáž vypouštěna (hlavně ve středověku), a to jak křesťany, tak i Židy samotnými (autocenzura). Hlavními argumenty ze strany Židů bylo, že se nejedná o Ježíše Krista, že jméno Ješua bylo velmi běžné a mnoho jich tedy i pocházelo z Nazaretu. Jedna z teorií uvádí, že příběh je dodatek, který byl inspirován novozákonní literaturou a má být jakousi parodií. Jak uvádí P. Schaefer ve své knize *Jesus in the Talmud*,⁴⁰⁵ na rozdíl od případu Bileáma a Tita příběh o Ježíšovi neuvádí příčinu jeho trestu, nezmiňuje konkrétně jeho provinění, jeho činy. P. Schaefer přijímá tezi, že se jedná skutečně o Krista.⁴⁰⁶ Klade paralelu mezi případ Tita (spálil Chrám a jeho trest zahrnuje popel) a Bileáma (ponoukal Židy ke smilnění a jeho trest zahrnuje vroucí semeno) s případem Ježíše, jehož trestem jsou vroucí exkrementy. Z toho vyvozuje, že Ježíšovo provinění souviselo s konzumací potravy (a následného nutného vyměšování). Poukazuje na z rabínského pohledu herezi Ježíšovu v textu Matoušova evangelia: *Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: „Vezměte, jezte, toto jest mé tělo.“ Pak vzal kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: „Pijte z něho všichni. Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů.* (Mt 26:26-28).⁴⁰⁷

TEXT (pokrač.)

(Spojovací výrok) *Tur Malka byla zničena kvůli kohoutovi a slepici.*

(Zkáza Tur Malky)⁴⁰⁸

⁴⁰¹ Toto praví Hospodin zástupů, který mě poslal pro svoji slávu k pronárodům, které vás plenily: Kdo se vás dotkne, dotkne se zřítelnice mého oka. (Zach 2:12)

⁴⁰² Uvozující talmudická formule דאמר מר *d-amar mar*.

⁴⁰³ Vysmívat se učencům Tóry je v židovství považováno za závažný hřích. A kdo tak činí, tomu se nedostane účasti v *olam ha-ba*. (Rambam Sefer ha-mada, Hilchot talmud Torah 6:11).

⁴⁰⁴ Bileám (בלעם), byl veštec a přál si zkázu Izraele. Ježíš byl Žid a chtěl prospěch Izraele.

⁴⁰⁵ P. Schaefer ve své knize *Jesus in the Talmud*, Princeton 2007.

⁴⁰⁶ Ibid. Chapter 8: Jesus' Punishment in Hell, s. 82-94.

⁴⁰⁷ Viz také Mk 14:22-24, Lk 22:19-20.

⁴⁰⁸ Tur Malka neboli Královská hora byla vyvýšenina, poblíž které se nacházelo zmíněné město Fefar-Dichrin.

[Jak se to stalo?] Bylo zvykem, když vedli nevěstu a ženicha, vzali kohouta a slepici [a dali je] před ně, [jako by] řekli: Budte plodní a množte se jako kuřata. Jednoho dne šla jednotka [גורדא] Římanů okolo [když zrovna probíhala svatba] a vzala jim [je, tj. kohouta a slepici]. [Obyvatelé města] se na ně vrhli a zbili je. Přišli [vojáci] a řekli vládci: Židé se proti tobě vzbouřili. Šel proti nim [do války]. Byl jistý muž [v Tur Malka], bar Deroma⁴⁰⁹, který uměl skočit [na vzdálenost] míle, a zabíjel [mnoho Římanů]. Císař vzal svou korunu, položil ji na zem [na znamení smutku]. Řekl: Pane světa, jestli si to přeješ, nevydávej tohoto muže [tj. mě, císaře] a jeho království do rukou jediného muže. Jeho ústa [tj. slova, která řekl] způsobila, že bar Deroma klopýtnul, když utrousil [jako stížnost k B-hu]: *Což ne, Bože, ty, jenž zanevřel jsi na nás? Což s našimi zástupy bys nevytáhl, Bože?* (Ž 60:12)

[Gemara se ptá:] Řekl toto také David? David to vyslovil jako otázku [zda je to pravda]. [Ale Deroma to vyslovil jako konstatování].⁴¹⁰

[Deroma] vešel do kůlny, přišel had, kousl ho a on zemřel. Řekl [vládce]: Protože se kvůli mě stal zázrak, nechám pro tentokrát [zbytek lidí] být. Nechal je být a šel [tj. odešel pryč]. Skákali, jedli, pili, zapálili [tolik] svíce [na oslavu], takže obraz na pečetě (גושפוקא) byl vidět ze vzdálenosti míle. Řekl [vládce]: Židé se radují kvůli mně. Šel zpátky a vytáhl proti nim.

Rav Asi říká: Tři tisíce mužů s tasenými meči vstoupili do Tur Malka a masakrovali [jeho obyvatele] po tři dny a tři noci. A [zároveň] na [druhé] straně [hory] svatby a oslavy [pokračovaly]. Nevěděli jedni o druhých [, protože jich bylo mnoho].

[Co se týká verše] *Panovník pohltil bez soucitu všechny Jákobovy nivy ...* (Pl 2:2)⁴¹¹ Když přišel Ravi, on [řekl že], rabi Jochanan říká: Toto [se týká] – šesti set tisíc měst [které] měl král Janaj v Tur Malka. Rav Jehuda říká, [že] rav Asi říká: Král Janaj měl šesti set tisíc měst v Tur Malka, a každé z nich [mělo tolik obyvatel] jako ti [tolik jako těch], kteří odešli z Egypta, kromě tří [měst, jejich počet obyvatel] – bylo dvojnásobné [k počtu] těch, co odešli z Egypta.

(Příběh tří měst Kefar Biš, Kefar Šichalajim a Kefar Dichraja)

Jsou to tato [tři města:] *Kefar*⁴¹² *Biš*, *Kefar Šichalajim* a *Kefar Dichraja*.⁴¹³ [Gemara vysvětluje význam názvů těchto měst.] *Kefar Biš* [tj. „zlé město“, protože jeho obyvatelé] neotvírali domy hostům. *Kefar Šichalajim* [protože], jejich živnost [pocházela] z [pěstování] řeřichy (שיחליים). [Co se týká] *Kefar Dichraja* [město mužů], rabi Jochanan říká: „Jejich ženy rodily nejprve chlapce, potom rodily dívky a [potom] přestaly [rodit].“

⁴⁰⁹ בר דרומא bar Deroma, to znamená ten z jihu. Mnozí se domnívají, že to má ukazovat na bar Kochbu (který byl z jihu Izraele). Navíc podobné příběhy jako tento se vyprávějí i o bar Kochbovi.

⁴¹⁰ Vyvození otázky pochází z kontextu citovaného zvolání. To je součástí delšího proslovu. Deroma řekl jen tuto jedinou větu.

⁴¹¹ Panovník pohltil bez soucitu všechny Jákobovy nivy, rozbořil ve své prchlivosti pevnosti dcery judské, srovnal se zemí, znesvětil království a jeho velmože. (Pl 2:2)

⁴¹² כפר znamená vesnici. Uvádí často místní jména v Izraeli.

⁴¹³ כפר ביש כפר שיחליים כפר דכריא, aram. כפר ביש znamená zlý, špatný, שיחליים znamená řeřichu, זכר znamená mužský rod.

Ula⁴¹⁴ řekl: „Já sám jsem to místo viděl, a nemohlo se tam vejít šest set tisíc šípů [, natož tolik lidí].“ Jistý heretik řekl rabi Chaninovi: „[S těmi přehnanými odhady] lžeš!“ [Chanina] mu řekl: „Co se týká [Erec jisrael], je psáno צבי ארץ צבי Země jelenů [viz Jr 3:19⁴¹⁵]. Stejně jako kůže jelena⁴¹⁶ nemůže udržet svoje maso, [když je zvíře staženo z kůže, ta se smrskne, maso se do ní nevejde], tak také Erec jisra'el, když je osídlen, se zvětší. Ale když není osídlen, tak se smrští.“ [To vysvětluje, jak místo dnes tak malé, mohlo být tak hustě obydlené v době před zničením Chrámu].

(Následuje pasáž obsahuje několik příběhů, ve kterých se obyvatelé města projeví jako spravedliví.)

[...]

(Závěrečný odstavec)

Abaje řekl rav Josefovi: Přestože [ti ve městě] byli tak spravedliví,⁴¹⁷ proč byli potrestáni [a zničeni]? [Rav Josef] mu odpověděl: Protože netruchlili pro Jeruzalém, jak je psáno: *Radujte se s dcerou jeruzalémskou a jásejte nad ní všichni, kdo ji milujete! Veselte se s ní, veselte, všichni, kdo jste nad ní truchlivali.* (Iz 66:10)

(Spojovací text) *Bejtar byl zničen kvůli držáku nosítek.* אשקא דריספק חרוב ביתר

(Zničení Bejtaru)

[Gemara opět vysvětluje jak se to stalo.]

[V Bejtaru⁴¹⁸] bylo zvykem, že když se narodil chlapec, vysadili cedr, a když dívka, vysadili cypřiš⁴¹⁹. A když se později [navzájem] brali, porazili [ty stromy] a postavili [z jejích větví] *chupu*⁴²⁰. Jednoho dne šla dcera vládce okolo, a tyč nosítek [ve kterých seděla] se zlomila. [Její doprovod] porazil cedr [právě z těch vysazených stromů] a přinesl jí ho. [Vzhledem k tomu jaký význam obyvatelé Bejtaru přisuzovali tomuto zvyku, tak] na ně přišli a zbili je. [Dotyční tedy] šli a řekli vládcí: Židé proti tobě povstali. [Vládce pak] vyrazil proti nim [do války]. [V souvislosti s touto válkou, která vypukla, moudří citují následující verš]: *V planoucím hněvu srazil každý roh Izraele.* (Pl 2:3)⁴²¹ Rabi Zeíra říká, [že] rabi Abahu říká, [že] rabi Jochanan říká: Toto je osmdesát tisíc [vojáků nesoucích] bojové trumpety [v rukách], kteří vstoupili do města Bejtar, když ho [nepřítel] dobyl a zabil muže, ženy a děti, dokud jejich krev nenaplnila Velké moře. Abys neřekl [že město] bylo blízko [toho moře, věz,

⁴¹⁴ Ula bar Jišmael byl jakýmsi emisarem z Erec jisrae'el v Babylónunii. Hojně cestoval mezi oběma lokacemi a zprostředkoval tak vzájemné poznávání textů a výměnu poznatků. (Koren Bavli: Gitin, str. 345)

⁴¹⁵ Řekl jsem: „Jak tě mám připojit k synům a dát ti tu přezádoucí zemi, skvostné dědictví zástupů pronárodů? Domníval jsem se, že mě budeš nazývat Otcem a nebudeš se ode mne odvracet.“ (Jr 3:19)

⁴¹⁶ V originále צבי צבאות גוים „nádhra zástupů národů“. Hebrejské צבי znamená jelen i zástup.

⁴¹⁷ Tento verš učí, že ten kdo truchlí nad Jeruzalémem, se bude radovat, až bude znovu postaven. A ten kdo nad Jeruzalémem netruchlí, je zničen.

⁴¹⁸ Podle tradice bylo bejtar opevněné město v judských horách. Bylo posledním místem ždovských rebelů v době bar Kochbova povstání. Bylo zničeno římskou armádou císaře Hadriána v roce 135 o. l.

⁴¹⁹ O stromu *tomita* se vedou diskuse, někteří také říkají že šlo o borovici, jiní akáci.

⁴²⁰ Hebr. חונה - svatební baldachýn.

⁴²¹ V planoucím hněvu srazil každý roh Izraele, svou pravici stáhl nazpět před tváří nepřítele, vzplanul v Jákobovi jako plápolající oheň, šírající všechno vůkol. (Pl 2:3)

že] bylo míli daleko. [Podobně] se učí [v baraitě,⁴²² že] rabi Eliezer Veliký říká: Jsou dvě řeky v údolí Jadajim, jedna teče jedním směrem a druhá opačným směrem. Moudří odhadují [že v období po této válce byly tyto řeky naplněny] dvěma díly vody na jeden díl krve. [Obdobně] se učí v baraitě⁴²³: Po sedm let hnojili gojim svoje vinice [které byly nasáklé] krví Izraele bez [nutnosti dalšího] hnojiva.

(Konec 57a)

(Nebúzaradán a Zachariášova krev)

(začíná folio 57b)

[Ohledně Babylonského exilu, který následoval po zničení Prvního chrámu], říká rabi Chija bar Avin, [že] rabi Jehošua ben Korcha říká: Jeden starý muž z obyvatel Jeruzaléma mě oslovil: V tomto údolí [které leží před tebou], Nebúzaradán, kapitán gardy [babylonského krále Nebúkadnezara] zabil 2.110.000 [lidí]. A v Jeruzalémě [samotně] zabil 940.000 [lidí] na jednom kameni [resp. skále], dokud krev [jeho obětí] netekla a nedotkla se Zachariášovy krve. Aby se naplnilo, co je psáno: *Krev se dotýká krve.* (Oz 4:2)⁴²⁴

(Gemara upřesňuje detaily toho, co se stalo)

[Nebúzaradán] našel krev Zachariáše⁴²⁵ [a viděl], že kypí. Řekl: Co je to? [Ti, co byli v Chrámu] mu řekli: Obětní krev, která [tam] byla vylita. Přinesl [zvířecí] krev a [viděl, že jí] nebyla podobná. [Nebúzaradán jim] řekl: Když mi řeknete [co je to za krev], dobře. Ale jestliže ne, sedru vaši kůži kovovými hřebeny. Řekli mu: Co ti máme říct? Byl mezi námi jeden prorok, který nás káral ohledně nebeských věcí (מילי דשמייא)⁴²⁶. Povstali jsme proti němu a zabili jsme ho.⁴²⁷ [Už] po mnoho let se jeho krev neupokojí. [Nebúzaradán] jim řekl: Já Zachariáše uklidním. Dal přivést [členy] Velkého shromáždění a [členy] Malého shromáždění, na místě [u kypící krve] je zabil. Ale [krev] se neutišila. [Dal přivést] mladé muže a panny, na [tom] místě je zabil, ale neutišila se. Dal přivést školní děti, na [tom] místě je zabil, ale neutišila se. Řekl mu [Nebúzaradán Zachariášovi]: Zachariáši, Zachariáši, zabil jsem nejlepší z nich. Přeješ si, abych je zničil všechny? Když to řekl, [krev] se utišila. Tehdy [Nebúzaradán] zvažoval pokání. Řekl [si]: Když za jednu duši [za zabití Zachariáše] je toto [takový trest od B-ha], pak tento muž [tj. já, Nebúzaradán], který zabil všechny tyto duše, tím více [budu předmětem velkého B-žího trestu]. Utekl, poslal do svého domu pokyn [co se má učinit s jeho majetkem] a konvertoval

⁴²² Úvodní formule תניא.

⁴²³ Úvodní formule במתניתא תנא.

⁴²⁴ Kletby a přetvářka, vraždy a krádeže a cizoložství se rozmohly, krveprolití stíhá prolitou krev. (Oz 4:2)

⁴²⁵ זכריה Zecharia.

⁴²⁶ Tj. káral je kvůli nedodržování Tóry.

⁴²⁷ Duch B-ží vyzbrojil Zekarjáše, syna kněze Jójady. Postavil se proti lidu a řekl jim: „Toto praví B-h: Proč přestupujete Hospodinovy příkazy? Nepotkáte se se zdarem. Poněvadž jste opustili Hospodina, opustí on vás.“ Spikli se proti němu a na králův příkaz ho na nádvoří Hospodinova domu ukamenovali. Král Jóáš nebyl pamětliv milosrdenství, které mu prokázal Jójada, jenž mu byl otcem. Zavraždil jeho syna, který umíraje řekl: „Ať to Hospodin vidí a volá k odpovědnosti.“ (2Pa 24:20-22)

k judaismu. Toto [incident se Zachariášovou krví] je to, na co odkazuje [Ezechiel]: *Nechám tu krev na holé skále a nebude přikryta.* (Ez 24:8)⁴²⁸

(Dále následuje řada dalších příběhů s tématem nesmírného utrpení židovského národa. Jedná se o příběhy zajatých židovských dívek a chlapců a jejich krutý osud. Byli vzati pro otrockou práci a také prostituci. Dali přednost dobrovolné smrti – sebevraždě. Příběh matky a jejich sedmi popravených synů, příběh budoucího rabi Jišma'ela ben Eliši zajatého a odvečeného do Říma a další.)

[...]

(Na konci 58a se pak gemara vrací k původní mišně a tématu koupě pozemků od sikariů)

(Citace textu v začátku tématu:) *[Když] někdo [nejprve] koupí [půdu] od Sikarii ...*

Rav říká: Učili [že koupě je neplatná] jenom [, když předchází vlastník] řekne [kupci, který od něj přišel převzít půdu]: „Jdi, vezmi si vlastnictví [pole, a tak ho] získej.“ Ale [když mu ho prodal] s dokladem [o prodeji], [kupec pole] získává. A Š'muel říká: Dokonce [když mu ho prodal s dokladem o prodeji, kupec] ho nezískává, pokud mu [předtím vlastník] nenapiše záruku.

Hodnocení textu

Řada agad v traktátu Gitin je zdaleka neobsáhlejší a nejrozmanitější text k churbanu v celé rabínské literatuře. Jsou to právě tyto příběhy, které bývají nazývány *agadot ha-churban* (v pravém slova smyslu). Formálně se jedná o sled příběhů, které zahrnují větší časové rozmezí než samotný zánik Chrámu. Zahrnují tak i další příběhy, které se odehrály v jiných kritických a tragických okamžicích židovské historie. Jednotlivé příběhy (narativy) jsou prokládány (a spojovány) výroky (jakýmiisi nadpisy). Text je prokládán komentáři rabínů k daným situacím.

Agady spojené s vlastním zánikem Chrámu jsou v první části vybraného textu (začínají na foliu 55b, končí na 57a). Jsou uvedeny veršem z knihy Přísloví o bohabojnosti jako záruce dobrého života. Následuje výčet tří příčin pro tři události (zničení Jeruzaléma, zničení Tur malka, zničení Bejtaru). Za výrokem „Kvůli Kamcovi a bar Kamcovi byl zničen Jeruzalém“ následují hlavní agady: hostina s bar Kamcou, orákulum se šípy, tři boháči Jeruzaléma, Marta bat Bajtos, útěk rabi Jochanana a jeho setkání s Vespasianem, příběh konce Tita ha-raša a konvertity Onkela. Sekvence je zakončena výrokem rabi Eleazara, že příčinou zničení Chrámu byla hanba a ponížení způsobené bar Kamcovi. I v této verzi textu je vina dávána rabi Zachariášovi (výrokem rabi Jochanana), za jeho přílišnou zdrženlivost a nerozhodnost. Není explicitně jmenován mezi přítomnými na hostině, ale je tím, který rozhoduje, jak se zachovat vůči obviněním bar Kamcy u císaře.

Kamca a bar Kamca je patrně nejznámější legenda vážící se k tématu zničení Chrámu. A přitom není nijak reprezentativní, ani typická. Sama o sobě přináší logickou otázku, jak mohl být Chrám

⁴²⁸ Ať se zvedne rozhořčení, ať vzplane pomsta! Nechám tu krev na holé skále a nebude přikryta. (Ez 24:8).

zničen kvůli jednomu incidentu mezi dvěma osobními nepříteli. Příběh je ilustrativní, reprezentuje jeden z mnoha příkladů, jak společnost upadala. Hostitel je anonymní a byl to sluha, který udělal chybu při plnění pokynu svého pána. Tradice uvádí, že Kamca a bar Kamca mohli být dokonce zneprátení otec a syn (bar Kamca lze přeložit jako syn Kamcy). A přesto mezi nimi panovala tak velká nenávisť (může to být příklad *sin'at chinam*). Příběh se vyskytuje také v midraši Ejcha raba (viz kap. 8.1.1 a následné srovnání obou textů v kap. 8.1.2).

Text obsahuje také další tradované téma, totiž **útěk rabi Jochanana** z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem. Můžeme porovnat tuto verzi se dvěma verzemi v Avot de-rabi Natan (viz kap. 9.3). V úvodu není scéna Vespasiana před hradbami Jeruzaléma a jeho nabídka kapitulace, ale půst rabi Cádoka za odvrácení zkázy Chrámu. Přípravy na útěk jsou obdařeny více detaily (jakým způsobem má Jochanan předstírat, že je mrtvý), naopak scéna u brány je zestručněná. Vespasian Jochanana nezná (v této verzi se nevyskytují jeho špioni uvnitř města). První, co Jochanan Vespasianovi řekne, je oslovení „králi“ (tedy neuvádí to jako prorocství). Aplikuje však logicky Písmo (a jeho znalost) na živou situaci. Agada obsahuje hádanku podobnosti, kterou Jochanan nerozřeší (!). Ovšem v případě problému s nazováním boty již prokazuje svoji sečtělou a moudrou. Když se potvrdí jmenování Vespasiana císařem, může Jochanan pronést svoje přání. Požaduje Javne pro učence, rod rabana Gamaliela a vyléčení raby Cádoka. Na tom všem potom postavil rozvoj a stabilizaci rabínského judaismu. Rabíni diskutují, zda mělo tehdy smysl žádat o něco většího, zda nebyla promarněna příležitost.

Text dále obsahuje verzi příběhu o **smrti zkaženého Tita** (Titus ha-raša), smrti, způsobené komárem v jeho mozku (viz také ARN v kap. 9.2.4 a přístup Azarii dei Rossi k této legendě v kap. 10.3). Po agadách věnovaných zkáze Tur Malky a Bejtaru následuje příběh **Zachariášovy kypící krve** (toto téma se opakuje také v traktátu Sanhedrin – viz následující kap. 6.2.2, Pesikta de-rav Kahana – viz kap. 7.1 a v Ejcha raba). Porovnání těchto textů se nachází v kap. 6.2.2.

Související texty v jiných pramenech

Některá témata obsažená v tomto textu se opakují i v jiných pramenech, zejména v midraši Ejcha raba a Avot de-rabi Natan. Jedná se zejména o příběh útěku rabi Jochanana a jeho setkání s Vespasianem. Ten má paralelu v midraši Ejcha raba (1:5), ve dvou verzích Avot de-rabi Natan (ARNA 4. kapitola, ARNB 6.kapitola) a v Midraš Mišlej (15:5). Paralelou (samozřejmě s většími rozdíly) je i příběh setkání Flavia Josefa s Vespasianem (v Josefově díle Válka židovská, viz kap. 10.1.1). Příběh Kamcy a bar Kamcy se nalézá také v midraši Ejcha raba (4:3). Stejně tak příběh kypící Zachariášovy krve se v pramenech opakuje. Nalezneme ho také v traktátu Sanhedrin (96b) v Babylonském talmudu, v midraši Ejcha raba (4:16) a v textu Pesikta de-rav Kahana (15:7). Příběh smrti zkaženého Tita je jedním z témat, které kriticky rozpracovává Azaria dei Rossi ve svém díle *Me'or ejnajim* (viz kap. 10.3). Obrazy tíživé situace a nakonec i hladomoru v obleženém Jeruzalémě nalézáme mimo jiné také v midraši Ejcha raba. A zejména pak v Josefu Flaviovi (viz kap. 10.1), který situaci popisuje do velkých detailů.

6.2.2 Senacheríb a Nebúzaradán (bSanhedrin 94b-96b)

Umístění v rámci textu traktátu Sanhedrin

Sanhedrin je traktátem z oddílu Nezikin. Obsahuje 113 folií rozdělených do jedenácti kapitol. Vybraný text se nalézá v poslední kapitole. Sanhedrin byl židovským nejvyšším soudem, nejvyšším shromážděním. Traktát se ovšem zabývá obecněji veškerými záležitostmi (nezávislého) židovského státu, nejenom těmi soudními. Popisuje hlavní instituce, které existovaly v souladu s židovským Zákonem a jejich vzájemné vztahy. Text zabývající se státními institucemi je vysoce specifický vzhledem k tomu, že v rabínském judaismu byly všechny tři typy moci (soudní, legislativní i exekutivní) soustředěny v rukou samotného B-ha. Jak praví prorok Izajáš: *Hospodin je náš soudce, Hospodin je náš zákonodárce, Hospodin je náš král, on nás spasí.* (Iz 33:22) Samozřejmě moc je delegována do rukou lidí, kteří ovšem byli stvořeny *k obrazu B-žimu* (Gn 1:27),⁴²⁹ stejně jako jim byla delegována vláda nad fyzickým světem a přírodou.

Soudní pravomoc byla delegována nejvyššímu shromáždění židovských učenců své generace, shromážděnými v sanhedrinu. Systém se skládá z hierarchie soudů, v jejichž čele stojí Velké shromáždění (Velký sanhedrin), které tvoří sedmdesát jeden člen. Velký sanhedrin je považován za následníka původního soudu Mojžíše a jeho sedmdesáti starších (Nu 11:16-17, 24-25).⁴³⁰

Primární a skutečnou legislaturu tvoří výhradně zákony Tóry. Zákony halachy jsou jejími rozvedeními a aplikacemi. Opět jediným skutečným zákonodárcem je Hospodin. Výkonná moc židovského státu je delegována do rukou krále, případně knížete (*nasi*) a jeho ministrů a úředníků, které vládce ustanoví. Ten je také odpovědný za domácí i zahraniční politiku, je i vrchním velitelem vojsk.

Traktát Sanhedrin se drží praktického popisu instituce a procesů a nevěnuje se idealistickým nebo utopickým konceptům. Proto také král v sanhedrinu je reálný král, a nikoliv budoucí král Mesiáš. Text obsahuje i kritické prvky, poukazuje i na nedostatky praktického systému.

Devátá kapitola (která obsahuje vybraný text) se soustředí na prohřešky (zločiny), které jsou trestány na hrdle (stětím nebo upálením). Zároveň popisuje administrativní tresty a nástroje, které mají vést ke zlepšení společnosti.

Struktura vybraného textu

Zkoumaný text v traktátu Sanhedrin obsahuje stejně jako předchozí v traktátu Gitin řadu příběhů a témat (*agadot ha-churban*): nezdařená výprava Senacheríba (v 7. st. př. o. l.), útok Nebúzaradána na

⁴²⁹ B-h stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem B-žím, jako muže a ženu je stvořil. (Gn 1:27)

⁴³⁰ Hospodin Mojžíšovi odvětil: „Shromážd' mi sedmdesát mužů z izraelských starších, o nichž víš, že jsou staršími a správci v lidu. Vezmi je ke stanu setkávání, ať se tam postaví s tebou. Sestoupím a budu tam s tebou mluvit. A odeberu z ducha, který je na tobě, a vložím jej na ně. Ponesou pak břímě lidu s tebou, neponeseš je už sám. (Nu 11:16-17)

Mojžíš tedy vyšel ven a oznámil Hospodinova slova lidu. Shromáždil sedmdesát mužů ze starších lidu a rozestavil je kolem stanu. Hospodin sestoupil v oblaku, promluvil k němu a odebral z ducha, který byl na něm, a dal jej těm sedmdesáti starším. Sotva na nich duch spočinul, prorokovali, ale potom už nikdy. (Nu 24:25)

Jeruzalém, spálení Chrámu a agada o kypící Zachariášově krvi, konečný osud Nebúkadnezara a Nebúzaradána. Vybraný text je gemaře uvedený mišnou, která diskutuje podmínky podílu na světě budoucím (עולם הבא).

TEXT

(Příslušná úvodní mišna z bSan 90a:)

VŠICHNI ŽIDÉ [dokonce i ti hříšní] MAJÍ PODÍL NA OLAM HA-BA, NEBOŽ JE ŘEČENO: *Tvůj lid, všichni budou spravedliví, navěky obdrží do vlastnictví zemi, oni, výhonek z mé sadby, dílo mých rukou k mé oslavě.* (Iz 60:21) A TITO (jsou výjimky. lidé kteří) NEMAJÍ PODÍL NA OLAM HA-BA, (dokonce i když vyplnili mnoho *micvot*): TEN, KTERÝ ŘÍKÁ, NENÍ ŽÁDNÉ ZMRTVÝCHVSTÁNÍ (odvozené) Z TÓRY, A (ten, který říká) TÓRA NENÍ Z NEBES, A EPIKUROŠ⁴³¹ (který se chová k učitelům Tóry a k Tóře, kterou oni učí, s pohrdáním).

RABI AKIVA ŘÍKÁ: TAKÉ TI, KTEŘÍ ČTOU EXTERNÍ (apokryfní) LITERATURU, A TI KTEŘÍ ŠEPTAJÍ NAD PORANĚNÍM A ŘÍKAJÍ [zařikávají pro uzdravení]: *Nepostihnu tě žádnou nemocí, kterou jsem postihl Egypt. Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji.* (Ex 15:26) ABA ŠAŮL ŘÍKÁ: TAKÉ TEN, KDO VYSLOVUJE JMÉNO JEHO PÍSMENY. TŘI KRÁLOVÉ A ČTYŘI OBYČEJNÍ LIDÉ (všichni zmíněni v Bibli) NEMAJÍ PODÍL NA OLAM HA-BA. TŘI KRÁLOVÉ [jsou] JEROBEÁM, ACHAB A MENAŠE. RABI JEHUDA ŘÍKÁ: MENAŠE MÁ PODÍL V OLAM HA-BA, JAK JE ŘEČENO: *Modlil se k němu a on přijal a vyslyšel jeho prosbu a přivedl jej zpět do Jeruzaléma, aby dál kraloval.* (2Pa 33:13). ŘEKLI MU: PŘIJAL HO DO SVĚHO KRÁLOVSTVÍ, ALE NEOBNOVIL MU PODÍL V OLAM HA-BA. ČTYŘI OBYČEJNÍ LIDÉ JSOU BALÁM, DOEG, AHITOFEL A GEHAZÍ.

Nezdařená výprava Senacheríba (bSan 94b – 95a)

(ke konci folia 94b)

Rav Huna řekl: Ten zkažený (*rašá*) [Senacheríb]⁴³² uskutečnil v ten den deset pochodů, jak je psáno:⁴³³ [i] *Už táhne na Aját;* [ii] *prošel Migrónem;* [iii] *zbroj si v Michmásu uložil;* [iv] *prošli průsmykem v Mabarú;* [v] *vzali své přístřešky (přenocovali) v Gebě;* [vi] *Ráma se třásla;* [vii] *Saulova Gibeá se dala na útěk. Pronikavě křič,* [viii] *galímská dcero, poslouchej* [ix] *Lajšo, poslouchej,* [x] *Anatóte.*⁴³⁴ [xi] *Madmena je na útěku;* [xii] *obyvatelé Gebímu uprchli, aby se ukryli.*⁴³⁵

(Gemara namítá:) Ale toto je víc [než deset]!

Pronikavě křič, galímská dcero, (to) řekl prorok izraelskému lidu. *Pronikavě křič, galímská dcero,* ty dcero Abraháma, Izáka a Jáкова, kteří činili dobré skutky [*micvot* tak početné] jako vlny⁴³⁶ moře [co do množství]. *Slyš Lajšo* [znamená] nebojte se tohoto [Senacheríba], ale bojte se zkaženého

⁴³¹ אפיקורוס *Epikoros* (pl. *epikorsim*), ve významu heretik. Také člověk, který nemá respekt ke svému bližnímu v přítomnosti *talmid chacham* (moudrého učence) (bSan 99b).

⁴³² סנחריב *Senacheríb*, asyrský král v letech 705 – 681 př. o. l. (kdy byl zavražděn). Za jeho vlády dosáhla Asýrie vrcholu. Bojoval mimo jiné proti Babylonii a Judsku. Viz 2Kr 18. a 19 kap., 2Kr 32. kap., Iz 37. kap.

⁴³³ Hebrejská místní jména: Ajat, Migron, Michmás, Ma'bara, Geva, Rámá, Giv'at, bat Galím, Lajša, Mad'mena, Gevím, Nov.

⁴³⁴ Tj. „odpověz, Anatóte“.

⁴³⁵ Už táhne na Aját, prošel Migrónem a zbroj si v Michmásu složil. Prošli průsmykem. Řekli: „Přenocujeme v Gebě.“ Rámá se třásla, Saulova Gibeá se dala na útěk. Pronikavě křič, galímská dcero, Lajšo, napjatě poslouchej, odpověz, Anatóte. V Madméně je poplach, gebímští obyvatelé hledají záštitu. (Iz 10:28-31) Jiné verze ještě přidávají „Ten samý den se má zastavit v Novu, potřese svou rukou proti hoře dcery Siónu.“ (Iz 10:32)

⁴³⁶ Hebr. גלי, pl. konstr. od גלים (sg. גל).

Nebúkadnezara,⁴³⁷ který je přirovnáván ke lvu, jak je psáno: *Ze své houštiny vystoupil lev*, [tedy Nebúkadnezar].⁴³⁸

[GEMARA se ptá:] *Mai?* Jak to (Co to znamená)?⁴³⁹

(začíná folio 95a)

*Poslouchej, Anatóte?*⁴⁴⁰

Jeremiáš, syn Chilkijášův, je předurčen o něm z Anatótu prorokovat [srov. ohledně Jeruzaléma], jak je psáno: *Slova Jeremjáše, syna Chilkijášova, z kněží v Anatótu v zemi Benjamínově.* (Jr 1:1)

[GEMARA:] *Mi damej?* Ale jaké je to srovnání? (Je to ale srovnatelné?)

Tam⁴⁴¹ [je Nebúkadnezar nazýván] „ari“, zatímco tady [se píše] „lajiš“?⁴⁴²

(Gemara dále poukazuje, že verše nejsou v rozporu)

R. Jochanan řekl: Lev má šest jmen, a ty jsou: „ari“,⁴⁴³ „kefir“,⁴⁴⁴ „lavi“, „lajiš“,⁴⁴⁵ „šacha“⁴⁴⁶ a „šachac“.⁴⁴⁷

(GEMARA namítá:) Ale pokud ano, bylo jich málo [tj. méně než deset]!

GEMARA: [i] „Averu Mabara“ jsou dvě [tj. jména dvou míst].⁴⁴⁸

GEMARA Co se myslí tím, „ještě dnes stane v Nóbu“?⁴⁴⁹ – R. Huna řekl: [Jen] tento den byl ponechán k [potrestání] zločinu [spáchaného] v Nóbu.⁴⁵⁰

POZN. Jaká je vůbec souvislost mezi Nóbem a obyvateli Judska a Jeruzaléma? A navíc, sám David byl v Nóbu potrestán za hřích, což znamenalo, že trest za tento hřích nebyl odložen (tj. neměl prodlevu). Možné vysvětlení je v tom, že hřích v Nóbu měl dvě části. Byli tací, kteří se nějakým způsobem masakru účastnili, tj. Saul, David a Doeg, kteří sami (nebo jejich potomci) byli pak potrestáni za jejich podíl na

⁴³⁷ *Lajiš* je také „lev“ a ať je to slyšet v *Lajše* znamená vaše nářky by měly jít na účet Nebúkadnezara, lva, nikoliv na Senacheríba.

⁴³⁸ Z houštiny vystoupil lev (*arje*). Ničitel pronárodů vyrazil vpřed, vyšel ze svého místa, aby z tvé země učinil spoušť. Tvá města budou vylidněna, budou bez obyvatel. (Jr 4:7)

⁴³⁹ Proto viii, ix a x je třeba vydedukovat. Talmud dále namítá, že v tom případě, je jich méně než deset, ale nejprve zpochybňuje identifikaci *Lajši* s Nebúkadnezarem.

⁴⁴⁰ „Odpověz, Anatóte.“ (Iz 10:30) „Chudá“ hebr. עניה je odvozeno od hebrejského לענות (*laanot*) odpovědět, a odtud proctví.

⁴⁴¹ Viz Jr 4:7.

⁴⁴² Hebr. ארי *ari* – (doslovně) lev. לַיִשׁ *lajiš* – biblický (obrazný) lev.

⁴⁴³ Mládě lví je Juda. S úlovkem, můj synu, vystoupil jsi vzhůru. Stočil se a odpočíval jako lev, jak lvíce. Kdo ho donutí, aby povstal? (Gn 49:9)

⁴⁴⁴ Hebr. כפיר I sestoupil Samson s otcem a matkou do Timnaty. Když přišli k timnatským vinicím, vyskočil náhle proti němu řvoucí mladý lev. (Sd 14:5)

⁴⁴⁵ Hebr. לַיִשׁ Výnos o zvířatech v Negevu: Do země soužení a tísně, kde jsou lvíce a lvi mezi nimi, zmije a ohnivý létající had, přivážejí Judejci na hřbetě oslů svůj majetek a na hrbech velbloudů své poklady lidu, který jim neprospěje. (Iz 30:6)

⁴⁴⁶ Hebr. שחל Na rukou tě budou nosit, aby sis o kámen nohu neporanil; po lvu a po zmiji šlapat budeš, pošlapeš lvíce i draka. (Ž 91:12-13)

⁴⁴⁷ Hebr. דרשׁ Dravý pták tam nezná stezku, oko luňáka ji nezahledne, mládě šelmy po ní nešlapalo, lev po ní nevtlačí kořist. (Job 28:7-8)

⁴⁴⁸ Existuje i odlišné čtení: Hora Sión je desáté místo, protože tam Senacheríb jistě dorazil.

⁴⁴⁹ Ještě dnes stane v Nóbu a rukou mávne proti hoře sijónské dcery, proti pahorku jeruzalémskému. (Iz 10:32)

⁴⁵⁰ Když byli kněží Nóbu zmasakrováni (1Sam 22:17-19), B-h nastavil čas/termín pro trest, termín, který byl ten den poslední. Verš je proto interpretován: "Ten den ještě zbýval (z pevně stanoveného termínu), kdy (Senacherib) mohl ještě stát (proti Jeruzalému) kvůli Nóbu."

hříchu v Nóbu. Navíc existovaly kmeny Izraele přiřazené k Nóbu a jejich odpovědnost pramenila z jejich mlčení, totiž že neprotestovali a nezabránili činům Saula. Tyto kmeny se skládaly z kmene Davida (kmen Juda) a Saulova (kmen Benjamin). Protože Jeruzalém byl rozdělený mezi kmenová území Judy a Benjamin, nesl Jeruzalém velkou část odpovědnosti za hřích v Nóbu.

Jeho jasnovidci mu [Senacheríbovi] řekli: Když teď budeš pokračovat [v útoku], zvítězíš a jestliže ne, nezvítězíš. [Gemara komentuje] A proto ušel cestu, která měla trvat deset dní, za jeden den.⁴⁵¹ Když dorazili do Jeruzaléma, naskládali pro něho na sebe matrace [do takové výšky] až, když vystoupal nahoru a usedl nad [výškou] zdí tak, že viděl celý Jeruzalém. Při pohledu na něj [na Jeruzalém], vypadal v jeho očích malý. Řekl: Je toto město Jeruzalém, pro které jsem uvedl všechny své jednotky do pohybu a dobyl všechny země? Je menší a slabší než všechna města národů, které jsem si podmanil svou silou!⁴⁵² Pak vstal, potřásl hlavou a zamával rukou [opovržlivě] směrem k Chrámové hoře, to jest k Siónu, a k [chrámovému] nádvoří (*azarta*) v Jeruzalémě.⁴⁵³ [Důstojníci mu] řekli: Zaútočme okamžitě!⁴⁵⁴ Odpověděl jim: Jste unaveni. Zítra ať každý z vás přinese kus [kamene] ze [zdi velký] jako pečeť.⁴⁵⁵ [A to bude stačit k proražení zdi]. Okamžitě.

Stalo se pak té noci, že vyšel Hospodinův anděl a pobil v asyrském táboře sto osmdesát pět tisíc [lidí]. Za časného jitra, hle, všichni byli mrtví, všude mrtvá těla. (2Kr 19:35) Rav Papa řekl: A tak lidé říkají: Pokud je verdikt odložen přes noc, přijde vniveč.⁴⁵⁶ (Tj. protože nebyl Jeruzalém dobit toho den, verdikt nad ním byl zrušen.)

Syn ctí svého otce a služebník svého pána. (Mal 1:6)⁴⁵⁷

[Gemara:] „Syn ctí svého otce“ odkazuje na to, co bylo právě řečeno. „A služebník jeho pána“, k tomu co je napsáno: *Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před Babylonským králem. Zapálil Hospodinův dům i dům královský.*⁴⁵⁸

(začíná folio 96b)

⁴⁵¹ Toto odkazuje na deset pochodů.

⁴⁵² Dosl. silou mé ruky.

⁴⁵³ Sión byl jeden z pahorků, na které měl být Jeruzalém postaven. Poměrně často (nikoliv však zde) je název Sión používán pro samotný Jeruzalém.

⁴⁵⁴ Dosl. natáhni ruku proti němu.

⁴⁵⁵ Rašiho interpretace: „Přineste každý kus zdi, t.j. jakýkoliv kámen, který najdete a lze ho lehce vylomit.“

⁴⁵⁶ Tedy co se neudělá okamžitě, se nemusí uskutečnit nikdy.

⁴⁵⁷ Syn ctí svého otce a služebník svého pána. „Jsem-li Otec, kde je úcta ke mně? Jsem-li Pán, kde je bázeň přede mnou, praví Hospodin zástupů vám, kněží, kteří zlehčujete mé jméno. Ptáte se: „Čím zlehčujeme tvé jméno?“ (Mal 1:6)

⁴⁵⁸ Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před Babylonským králem. Zapálil Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil. Celé kaldejské vojsko, které bylo s velitelem tělesné stráže, zbořilo celé hradby kolem Jeruzaléma. (Jr 52:12-14)

[Gemara pokračuje:] Vystoupal ale Nebúkadnezar do Jeruzaléma? Což není psáno: *Přivedli jej k Babylonskému králi do Ribly?*⁴⁵⁹ A rabi Abahu řekl, že tohle je Antiochie. [tj. že Ribla je reference na Antiochii.] R. Chisda a r. Jicchak bar Avudimi [tuto kontradikci vyřešili následovně]. Jeden odpověděl: Jeho [Nebúkadnezarův] portrét byl vyrytý na jeho [Nebúzaradánově] vozu; [a ten se k obrazu choval jako, kdyby tam byl Nebúkadnezar osobně]. Druhý vysvětloval: Tak extrémně se ho obával, jako by stál před ním. (To je příklad úcty služebníka ke svému mistrovi v citovaném verši).

Nový paragraf „Zachariášova krev“ - Nebúzaradánova role při zničení Chrámu

Rava řekl: Nebúkadnezar poslal Nebúzaradánovi tři sta mul naložených železnými sekerami, které proseknou železo,⁴⁶⁰ ale všechny se rozbily⁴⁶¹ na jediné bráně Jeruzaléma, neboť je to psáno: *A teď otloukají její* [jeruzalémskou] *řezbu* [dosl. „dveře“] *dohromady: sekerami a kladivy.*⁴⁶² Chtěl se vrátit, ale řekl: Bojím se, aby mě nepotkal stejný osud jako Senacheríba.⁴⁶³ A pak se ozval hlas: „Skokane, synu skokana, Nebúzaradáne, skoč [tj. Ztracenče, synu ztracence, do toho, Nebúzaradáne,] neboť přišel čas, aby byla Svatyně zničena a Chrám spálen. Zbývala mu jen jediná sekera, a tak šel a udeřil [bránu] její tupou stranou. A otevřela se, jak je psáno: Stal se slavným jako ten, kdo *zvedá širočinu vzhůru v spleti stromů.*⁴⁶⁴ (Tj. ve stanovený čas se železná brána prolomila zlehka jako když sekera tne do stromů). Pokračoval a zabíjel [Židy], dokud nedosáhl Svatyně. Založil v ní požár, Svatyně povstala [chtěla vstoupit do nebe, aby neshořela]. Ale byla z nebes zašlapána [sražena zpátky dolů na své místo], jak je psáno: *Panovník pošlapal ve vinném lisu panenskou dceru Judskou* [tj. Chrám].⁴⁶⁵ Jeho mysl byla nyní povznesena [jeho triumfem], když zazněl z nebes hlas, který mu říkal: „Zabil jsi lid [už] mrtvý, spálil Chrám [již] spálený, pomlel jsi mouku [již] umletou, neboť je napsáno: *Chop se mlýnku a mel mouku! Odkryj závoj, zvedni vlečku, odkryj nohy, přebroď řeky!*“⁴⁶⁶ Není řečeno „pšenici“, ale „mouku“. [Celá zkáza byla již předurčena a rozhodnuta Hospodinem samotným a role nepřítel byla zcela bezvýznamná.] [Podle proroctví Ezechiela ulpěla krev proroka na kamenech Chrámu a nezmezela, dokud ta smrt nebyla pomstěna.]⁴⁶⁷

⁴⁵⁹ Krále (t.j. Sidkijáše) chytily a přivedli jej k Babylonskému králi do Ribly v zemi chamátské, kde nad ním Nebúkadnezar vynesl rozsudek. (Jr 52:9)

⁴⁶⁰ Dosl. která má moc nad železem (aby dobila bránu Jeruzaléma).

⁴⁶¹ Dosl. pohlčené.

⁴⁶² Nyní otloukali řezby ve svatyni sekerou a mlatem. (Ž 74:6)

⁴⁶³ Senacheríb byl zavražděn na zpáteční cestě z Jeruzaléma. „Senacheríb, král asyrský, odtáhl pryč a vrátil se do Ninive a usadil se tam. Když se klaněl v chrámě svého boha Nisroka, Adramelek a Sareser, jeho synové, ho zabili mečem a unikli do země Araratu.“ (2Kr 19:36-37, Iz 38:37-38)

⁴⁶⁴ Ví se, že tak, jako když se zvedá širočina vzhůru v spleti stromů. (Ž 74:5)

⁴⁶⁵ Panovník pošlapal v lisu panenskou dceru judskou. (Pl 1:15)

⁴⁶⁶ Iz 47:2.

⁴⁶⁷ Neboť krev, kterou prolilo, zůstává uprostřed něho, nechalo ji téci na holou skálu, nevyšlo ji na zem, aby ji přikryl prach. Ať se zvedne rozhořčení, ať vzplane pomsta! Nechám tu krev na holé skále a nebude přikryta. (Ez 24:7-8)

[Potom] uviděl kypící krev Zachariáše.⁴⁶⁸ Řekl mu [knězi]: „Co je to?“ Řekli mu: „Je to krev obětí, která byla vylita.“ Řekl jim. „Přineste [nějakou zvířecí krev] a já ji prozkoumám“ [abych zjistil, zda jsou podobné]. Takže porazil [zvířata a porovnával] a [krev] nebyla podobná. „Prozradte mi [zdroj krve], nebo jestliže ne, strhám vaše maso železným hřebenem.“ Odpověděli: „Toto je [krev] kněze a proroka, který Izraelitům předpověděl zkázu Jeruzaléma, a kterého zabili.“ Nebúzaradán jim řekl: „Já [ji] uklidním.“ A tak přivedl učence a zabil je nad ní [nad krví Zachariáše]. Ale nepřestala [kypět]. Přivedl školáky a zabil je nad ní, přesto se neupokojila. Přivedl mladé kněze a zabil je nad ní, a pořád neustávala. Nepřestával zabíjet dokud nezabil devět set čtyřicet tisíc [lidí] a stále se nezklidnila.

Přistoupil [ke krvi] a řekl: „Zachariáši, Zachariáši, zničil jsem jejich výkvět. Chceš, abych je pro tebe zmasakroval všechny?“ [Krev] se okamžitě zklidnila. Přemýšlel o pokání. Řekl si, pokud oni, kteří zabili pouze jednoho člověka, jsou takto [hrozně potrestáni] kvůli němu, co bude požadováno ode mne? Opustil [svoji armádu], poslal svoji zvěř do svého domu a konvertoval.

Tanu rabanan (naši rabíni učí v baraitě): Naaman⁴⁶⁹ byl [Aramejec] usazený cizinec (גר הושב *ger tošav*),⁴⁷⁰ Nebúzaradán byl spravedlivý proselyta.⁴⁷¹ Mezi Siserovými⁴⁷² potomky byli tací, kteří studovali Tóru v Jeruzalémě. Potomci Senacheríba učili veřejně Tóru. Kteří [že] to byli? - Šemaja a Avtaljón.⁴⁷³ Potomci Hamana studovali Tóru v *Bnej Brak*.⁴⁷⁴ A dokonce mezi potomky toho zkaženého [Nebúkadnezara] hledal Svatý Požehnaný ty, které přinese pod křídla *šechiny*, [a učiní z nich proselyty]. Služebníci andělů řekli před Svatým Požehnaným: Panovníku vesmíru! Toho, který učinil z Tvého domu zříceninu a spálil Tvůj chrám přivedeš pod křídla *šechiny*? [Gemara odpovídá] To je [to, co je] myšleno veršem *Léčili jsme Babylón, ale k vyléčení není*. (Jr 51:9)⁴⁷⁵ Ula⁴⁷⁶ řekl: To se týká Nabúkadnezara⁴⁷⁷ [a žádní jeho potomci nekonvertovali!] R. Šmuel bar Nachmani řekl [nabízí jiné

⁴⁶⁸ Zachariáš, syn Jehoadův, byl kněz, který působil za časů judského krále Joáše. Pranýřoval modloslužbu. Na příkaz krále byl nakonec ukamenován k smrti na chrámovém nádvoří.

Duch B-ží vyzbrojil Zekarjáše, syna kněze Jójady. Postavil se proti lidu a řekl jim: „Toto praví B-h: Proč přestupujete Hospodinovy příkazy? Nepotkáte se se zdarem. Poněvadž jste opustili Hospodina, opustí on vás.“ Spikli se proti němu a na králův příkaz ho na nádvoří Hospodinova domu ukamenovali. (2Pa 24:20-21)

⁴⁶⁹ Naaman, velitel vojska aramejského krále ... (2Kr 5:1)

⁴⁷⁰ Naaman se vzdal modloslužby kvůli právům občanství v Palestině. Ale k judaismu nekonvertoval.

⁴⁷¹ Ten, který přijímá všechny zákony judaismu bez jakéhokoliv skrytého motivu.

⁴⁷² Kap. 4 v Knize soudců.

⁴⁷³ Jedni ze *zugot* (párů učenců), učitelé Hilela.

⁴⁷⁴ מְבֵית בְּרַק Město v němž sídlí Bejt din v čele s rabi Akivou.

⁴⁷⁵ Léčili jsme Babylón, ale k vyléčení není. Opusťte jej, pojďme každý do své země! Soud nad ním se dotýká nebes, až do oblak sahá.“ (Jr 51:9)

⁴⁷⁶ Rabi Ula עולא (působil na přelomu 3. a 4. st. o. l.) tana 2. až 3. generace v *Erec Jisra'el*.

⁴⁷⁷ Totiž že Hospodin si přeje učinit z jeho potomků konvertity.

vysvětlení]: Tím se rozumí řeky Babylonu,⁴⁷⁸ a interpretuje to jako hořké slané vody Babylonských řek.⁴⁷⁹

Další paragraf - Moáb a Amón ponoukají Nebúkadnezara ke zničení Jeruzaléma

Ula řekl: Amón a Moáb byli nepřátelští (zlí) sousedé Jeruzaléma. Jednou uslyšeli proroky, kteří předpovídali zkázu Jeruzaléma. Poslali zprávu Nebúkadnezarovi: „Nechte [svou zemi] a přijďte sem.“ Odpověděl: „Bojím se, aby se mi nedostalo stejného zacházení jako mým předchůdcům.“ A tak mu potom napsali: „Protože *muž není doma*.“⁴⁸⁰ A „muž“ se týká pouze Svatého Požehnaného, jak je psáno: *Hospodin je muž války*.⁴⁸¹ Poslal odpověď: „Ale může být blízko,“ na což mu odepsali, „*odešel na dlouhou cestu*.“⁴⁸² Opět jim napsal: „Mají mezi sebou spravedlivé muže, kteří se k němu mohou modlit a přivést Ho zpět.“ Odpověděli: „*Váček s penězi vzal s sebou*“⁴⁸³ a „peníze“ se nevztahují na nikoho jiného než spravedlivého, jak je psáno, „*Opatřil jsem si ji tedy za patnáct šekelů stříbra a za půldruhého chómeru ječmene*.“⁴⁸⁴ Napsal zpět: „Bezbožní mohou činit pokání, modlit se za milosrdenství a přivést Ho zpět.“ Odpověděli: „Už jim ustanovil pevný čas,⁴⁸⁵ jak je napsáno, „a přijde domů *v den určený*“ (אכסח)⁴⁸⁶ a „*kese*“ se může týkat pouze času, protože je napsáno „v době určené (הכסה) pro náš slavnostní svátek.“⁴⁸⁷ Potom poslal vzkaz: „Je zima a nemohu přijít kvůli blížícím se sněhům a dešti.“ Odpověděli: „Pojďte cestou po horách, [které vás ochrání],“⁴⁸⁸ jak je psáno: *Pošlete svého posla vládci země* [tj. Nebúkadnezarovi], *aby přišel skrze skály [hory] na poušť, [na horu dcery Sionu]*.⁴⁸⁹ Napsal zpět: „Když přijdu, nemám žádné místo pro tábor.“⁴⁹⁰ Odpověděli: „Jejich hřbitovy jsou lepší než tvoje paláce“; jak je napsáno: *V onen čas, je výrok Hospodinův, vynesou z hrobů kosti judských králů, kosti judských*

⁴⁷⁸ Které jsou nevhodné k pití. Viz také Ž 137:1 (U řek Babylonských, tam jsme sedávali s pláčem ve vzpomínkách na Sión.)

⁴⁷⁹ Řeky, které vedou podél palmových stromů Babylónu. (verze v anglickém překladu Talmudu). Od těchto palmových stromů jsou pak vody hořké. Palmy stojí na březích řeky a nenesou žádné ovoce. Palmy vyžadují slanou půdu, řeka získává sůl z půdy, a proto je voda nevhodná k pití.

⁴⁸⁰ Muž není doma, odešel na dalekou cestu. (Př 7:19)

⁴⁸¹ Hospodin je bojovný rek; Hospodin je jeho jméno. (Ex 15:3)

⁴⁸² Muž není doma, odešel na dalekou cestu. (Př 4:19)

⁴⁸³ Váček s penězi vzal s sebou, vrátí se domů až v den úplňku. (Př 7:20)

⁴⁸⁴ „Opatřil jsem si ji tedy za patnáct šekelů stříbra a za půldruhého chómeru ječmene.“ (Oz 3:2) Jde o obraznou interpretaci: zachránil jsem Izraelity z Egypta patnáctého sivanu, kvůli 45 spravedlivým mužům (chómer a půl je 45 sea), jejichž zásluhou svět existuje. „Stříbro“ je tak cena za spásu, je alegorická reference na spravedlivé.

⁴⁸⁵ Totiž že je nevrátí z exilu dříve než za sedmdesát let, kterých v něm stráví.

⁴⁸⁶ Hebr. אכסח „V den určený“ (*le-jom ha-kese*) Př 7:20.

⁴⁸⁷ Při novoluní zatrubte na polnice, při úplňku v den našeho svátku (*ba-kese le-jom chagenu*). (Ž 81:4)

⁴⁸⁸ Rašihovo verze: „Přijď, i když je třeba pochodovat přes útesy a pohoří.“

⁴⁸⁹ Pošlete beránka Vládci země ze Sély pouští na horu síónské dcery. (Iz 16:1)

⁴⁹⁰ V okolí Jeruzaléma není žádné chráněné místo, kde bych mohl utábořit celé svoje vojsko.

velmožů, kosti kněží, kosti proroků i kosti obyvatel Jeruzaléma a předhodí je slunci, měsíci a celému nebeskému zástupu, které milovali a kterým sloužili, za nimiž chodili.⁴⁹¹

Komentář

Nezdařená výprava Senacheríba později ovlivnila i rozhodování Nebúkadnezara při načasování útoku na Jeruzalém. Nedal na varování rádců o precedentu a selhal (tehdy poprvé).

6.2.3 Související texty: Zachariášova krev

Příběh o kypící Zachariášovi krvi se kromě výše uvedeného textu (bSanhedrin 96b), nachází také v bGitin 57b, Pesikta de-rav Kahana, a také v Ejcha raba (4:16).

Následující tabulka porovnává verze příběhu v těchto čtyřech pramenech.

Tabulka 5: Porovnání textů k Zachariášově kypící krvi

bSanhedrin 96b	bGitin 57b	Pesikta de-rav Kahana Piska 15:7	Ejcha raba 4:16
Návaznost a předchozí text:			
<i>Předchází popis Nebúzaradánova ničení Jeruzaléma a vypálení Chrámu.</i>	<i>Je součástí agadot ha-churban (na jejich konci). Předchází agada o zničení Bejtaru (kvůli držáku od nosítek)</i>	<i>Tématem předcházejícího textu jsou incidenty popisující všeobecný úpadek Jeruzaléma, ve všech vrstvách obyvatel. Případy vražd, podvodů, korupce v řadách vůdců národa a soudců.</i>	<i>Předchozí text obsahuje diskusi rabinů na téma, kde přesně byl Zachariáš zabit (na nádvoří Izraelitů nebo na nádvoří žen. Bylo to na nádvoří kohanim. [Uvedeno veršem Pl 4:13]⁴⁹²</i>
Pokračoval a zabíjel, dokud nedosáhl Svatyně. Založil v ní požár, Svatyně povstala, ale byla z nebes zašlapána, jak je psáno: Panovník pošlapal ve vinném lisu panskou dceru Judskou. Jeho mysl byla nyní povznesena, když zazněl z nebes hlas, který mu říkal: Zabil jsi lid [už] mrtvý, spálil Chrám [již] spálený, pomlel jsi mouku [již] umletou, jak je sáno: „Chop se mlýnku a mel mouku! Odkryj závoj, zvedni vlečku, odkryj nohy, přebroď řeky!“ Není řečeno „pšenici“, ale „mouku“.	Říká rabi Chija bar Avin [že] rabi Jehošua ben Korcha říká: Jeden starý muž z obyvatel Jeruzaléma mě oslovil v tomto údolí: Nebúzaradán, kapitán gardy zabil 2.110.000. A v Jeruzalémě zabil 940.000 na jednom kameni, dokud krev netekla a nedotkla se Zachariášovy krve, aby naplnila, co je psáno: <i>Krveprolití stíhá prolitou krev.</i> (Oz 4:2)	V ten den vykonal Izrael sedm přestupků: zabili člověka, který byl knězem, prorokem a soudcem, prolili nevinnou krev, znesvětili B-ží jméno, znečistili chrámové nádvoří. Všechny tyto přestupky [se staly] v den usmíření a o šabat.	Izrael se toho dne dopustil sedmi hříchů: zabili kohena, zabili proroka, zabili soudce, prolili nevinnou krev, znesvětili B-ží jméno, znesvětili chrámové nádvoří a toho dne byl šabat [a zároveň jom kipur].

⁴⁹¹ To jest velké pohřební krypty budou vyčištěny, aby poskytl útočiště Nebúkadnezarově vojsku. (Jr 8:1nn)

⁴⁹² To pro hříchy jeho proroků, pro nepravosti kněží, kteří prolévali uprostřed něho krev spravedlivých. (Pl 4:13)

Příchod Nebúzaradána – uvedení do scény, otázka na chrámové kněží.			
Uviděl kypící krev Zachariáše.	Našel krev Zachariáše, že kypí.	Když Nebúzaradán vystoupal. Krev začala kypět.	Když Nebúzaradán vystoupal, uviděl, že Zachariášova krev kypí.
Řekl mu: „Co je to?“	Řekl: „Co je to?“	A tak se zeptal: „Co je to za krev, která tu kypí?“	Zeptal se: „Co je to?“
Výmluva (lež) kněží			
Řekli mu: „Je to krev obětí, která byla vylita.“	Řekli mu: „Obětní krev, která byla vylita.“	Kněží odpověděli: „Krev volů, jehňat a beranů, které jsme obětovali na oltáři.“	Řekli mu: „Krev býků a ovcí.“
Nebúzaradán porovnává krev s krví zvířecí. Krev se liší.			
Řekl jim. „Přineste [nějakou] a já ji vyzkouším.“	Přinesl [zvířecí] krev.	Hned nechal muže přinést býky, berany a jehňata, a porazil je vedle Zachariášovy krve.	Nechal přinést býky a ovce.
Takže porazil a nebyla podobná.	A nebyla podobná.	[Zvířecí krev nekypěla]. Zachariášova stále vřela.	Ale nebyla podobná. Přinesl všechny druhy krve, ale nebyly podobné.
Nebúzaradán vymáhá pravdu výhružkami (resp. přímo mučením).			
„Prozradte mi, nebo jestliže ne, strhám vaše maso železným hřebem.“	Řekl: „Když mi řeknete, dobře. Ale jestliže ne, sedru vaši kůži kovovými hřebeny.“	Protože kněží neřekli Nebúzaradánovi pravdu, zavěsil je na lešení mučitele.	Řekl: „Když mi řeknete, dobře. Ale jestliže ne, sedru z vás maso železným hřebem.“ Ale přesto mu neřekli. Ale když jim řekl: Tak to není [nevěřil jim].
Kněží přiznávají pravdu o vraždě Zachariáše.			
Odpověděli: „Toto je [krev] kněze a proroka, který Izraelitům předpověděl zkázu Jeruzaléma, a kterého zabili.“	Řekli mu: „Co ti máme říct? Byl mezi námi jeden prorok, který nás káral ohledně nebeských věcí. Povstali jsme proti němu a zabili jsme ho.“ Po mnoho let se jeho krev neupokojí.	Pak mu řekli: „Jelikož B-h je odhodlán požadovat od nás trest za tuto krev, vězte, že je to krev kněze, proroka a soudce. Byl to on, který nám předpověděl všechny zlé věci, které nyní děláte, přesto jsme povstali a zabili ho.“	Řekli mu: „Co můžeme před tebou skrývat? Měli jsme proroka, kněze, který nás ve jménu Nebes napomínal: „Přijměte [pokání]!“ Ale my nepřijali, raději jsme se proti němu postavili a zabili ho.“
Nebúzaradán je rozhodnut krev upokojit strašnými činy, které mají odčinit spáchaný zločin.			
Nebúzaradán jim řekl: Já [krev] upokojím.	Řekl jim: Já Zachariáše upokojím.		Řekl jim: Já ho upokojím.
A tak přivedl učence a zabil je nad ní. Ale nepřestala [kypět]. Přivedl školáky a zabil je nad ní, přesto se neupokojila. Přivedl mladé kněze a zabil je nad ní, a pořád se neupokojila.	Dal přivést [členy] Velkého shromáždění a Malého shromáždění, na místě je zabil. Ale neupokojila se. Mladé muže a panny, na místě je zabil, ale neutišila se. Dal přivést školní děti, na místě je zabil, ale	Okamžitě Nebúzaradán vzal osmdesát tisíc mladých kněží a zabil je jednoho po druhém nad Zachariášovou krví, dokud jejich proud krve nedosáhl Zachariášova hrobu. A důkaz? Verš [Nepřátelé] se rozmohly,	Přivedl [členy] Velkého shromáždění a zabil je nad [tou krví]. Ale neupokojila se. Zabil [členy] malého sanhedrinu nad [ní], ale neupokojila se. Přivedl mladé kněze a zabil je nad [ní], ale neupokojila se.

Nepřestával zabíjet dokud nezabil devět set čtyřicet tisíc, a stále se neupokojila.	neutišila se.	<i>krveprolití stíhá prolitou krev. (Oz 4:2)⁴⁹³</i> Zachariášova krev však stále kypěla.	Pobil školní děti nad [ní], ale neupokojila se.
Činy nepomohly, Nebúzaradán přichází s promluvou k Zachariášově krvi.			
Přistoupil a řekl: „Zachariáši, Zachariáši, zničil jsem jejich výkvět. Chceš, abych je pro tebe zmasakroval všechny?“	Řekl mu: „Zachariáši, Zachariáši, zabil jsem nejlepší z nich. Přeješ si, abych je zničil všechny?“	Následně ji Nebúzaradán káral, řekl: „Co může zastavit tvé kypění? Co chceš? Mám kvůli tobě, nechat vymýtit celý tvůj lid?“	Naklonil se nad [krví], řekl mu: „Zachariáši, zničil jsem ty nejlepší z tvého lidu! Chceš abych zničil úplně všechny?“
Okamžitě se upokojila.	Když to řekl, upokojila se.	V té chvíli Svatý, naplněný soucitem, řekl: „Je-li tento člověk, krutá bytost z masa a krve, dnes zde a zítra už ne, naplněna soucitem k mým dětem, tím spíše bych měl být já, o němž je psáno: <i>Hospodin, tvůj B-h, je B-h milosrdný, nenechá tě klesnout a nepřipustí tvou zkázu.</i> “ (4:31) ⁴⁹⁴ Potom dal Svatý znamení Zachariášově krvi, a teprve potom a tam, se vsákla do země.	Okamžitě se upokojila.
Poučení pro Nabúzaradána (pokání).			
Přemýšlel o pokání. Řekl si, pokud oni, kteří zabili pouze jednoho člověka, jsou takto [hrozně potrestáni] kvůli němu, co bude požadováno ode mne?	Tehdy zvažoval pokání. Řekl: Když, za jednu duši je toto, pak tento muž [tj. já, Nebúzaradán], který zabil všechny tyto duše, tím více.	---	Zkažený Nebúzaradán přemýšlel o pokání. A zdůvodňoval: Je-li takto psáno o tom, kdo zničí jediný život z Izraele <i>Kdokoliv prolíje krev muže, toho krev bude prolita.</i> (Gn 9:6). Oč více člověk, který zničil tolik životů! Hned na to byl Svatý Požehnaný naplněn milostí a pokynul krvi. Ta se vpila na místě [do země].

⁴⁹³ Kletby a přetvářka, vraždy a krádeže a cizoložství se rozmohly, krveprolití stíhá prolitou krev. (Oz 4:2)

⁴⁹⁴ Vždyť Hospodin, tvůj B-h, je B-h milosrdný, nenechá tě klesnout a nepřipustí tvou zkázu, nezapomene na smlouvu s tvými otci, kterou jim stvrdil přísahou. (Dt 4:31)

			Ohledně tohoto je řečeno: Pro hříchy na jejich prorocích, křivdy [spáchané proti] jejím kněžím, prolili ve svém středu krev spravedlivého.
Konverze.			
Opustil [svoji armádu], poslal svoji závěť do svého domu a konvertoval.	Utekl, poslal do svého domu pokyn [co se má učinit s jeho majetkem] a konvertoval k judaismu.	---	---
Komentáře – shody a odlišnosti			
Oba texty z Babylonského talmudu jsou velmi podobné. Liší se v pouhých detailech.		Pesikta ani Ejcha raba nemají dovětek o konverzi Nebúzarádána.	
Zabijí učence, školáky, mladé kněze a nakonec obrovské množství lidí.	Zabijí členy Velkého a Malého sanhedrinu, mladíky a panny, školní děti.	Sami kněží byli potrestáni, a to hned jak zahali. Nepředcházely výhrůžky. Po mučení se hned přiznali, protože to brali jako B-ží trest.	Zabijí členy Velkého a Malého sanhedrinu, mladé kněze, školní děti.
krev obětních zvířat byla odlišná	krev obětních zvířat byla odlišná	krev obětních zvířat nekypěla	krev obětních zvířat byla odlišná testoval i krev dalších zvířat
Zachariášova krev se nakonec utiší sama.		Zachariášova krev se utiší na výzvu samotného Hospodina. Protože i tak zlý a krutý člověk jako Nebúzarádán se zdráhá zabít Izrael do posledního muže.	Zachariášova krev se utiší až na podnět Hospodina. Hospodin je pohnut lítostí Nebúzarádána.

Shrnutí porovnání

Všechny čtyři verze jsou zhruba stejného rozsahu, vždy když některý dílčí motiv chybí, je přidán jiný. Ve verzích v Pesiktě a v ER je v úvodu zmíněno sedm hříchů Izraele, v Ejcha raba jsou hříchy jako příčina všeho toho krveprolití uvedena v závěru. Babylonský talmud v této úvodní části popisuje zkázu a hrůzy, které v Jeruzalémě a v Chrámu způsobil Nebúzarádán. Následuje shodná část. Ve všech verzích pak shodně Nebúzarádán uvidí kypící Zachariášovu krev a snaží se zjistit, co je to za krev a proč kypí. Dotázaní kněží nejprve zapírají. Nebúzarádán porovnává krev s krví obětních zvířat. Vyhrožuje. V bGitin je mučí, v ostatních verzích mučením vyhrožuje. Kněží přiznávají pravdu a Nebúzarádán se rozhodne krev utiшит pomstou na židovském národě. Zabijí postupně školáky a děti, mladé kněze, mladé muže a panny, členy sanhedrinu. Tyto údaje se v jednotlivých verzích mírně liší, ovšem

bSanhedrin a Pesikta uvádějí ohromná čísla zabitých. Nebúzaradán promlouvá ke krvi s dotazem, zda má zabít úplně všechny (shodně ve všech verzích). Ve třech verzích tento dotaz stačí k tomu, aby se krev upokojila. Pouze v Pesiktě upokojí krev sám Hospodin. Část týkající se Nebúzaradánova pokání je zcela vynechána v bGitin (ale v verzi v traktátu Sanhedrin je). Nejpodrobnější je v Ejcha raba. Tam je navíc konstatováno, že (už klidná) krev se na pokyn Hospodina vpije do země. Dodatek o konverzi Nebúzaradána je uveden v obou textech Babylonského talmudu.

(Podrobnosti k porovnání jsou uvedeny přímo v tabulce – viz výše).

Zdroje textů (prameny)

A. Steinsaltz: Koren Talmud Bavli, Sanhedrin Part 2, Perek XI, s. 311-312.

A. Steinsaltz: Koren Talmud Bavli, Gittin, Perek V, s. 323-324.

W. Braude: Pesikta de-rabi Kahana, 15:8, s. 377-378.

Kleinman Edition The Midrash Rabbah, Eichah, Parasha 4, §16.

6.2.4 Tragické události devátého avu (bTa'anit 29a)

Traktát Ta'anit je traktátem oddílu Mo'ed. Zabývá se (jak naznačuje jeho název) postními dny a předpisy pústů. Tyto pusty můžeme rozdělit na dva základní typy. Jsou to jednak pusty prosebné, v našem případě jsou to zejména pusty v dobách sucha. Účelem těchto pústů je dosáhnout příchodu deště. Déšť je pro přežití komunity v prostředí *Erec Jisra'el* zcela nezbytný. Druhou skupinou pústů jsou pusty v kalendáři roku pevně fixované, můžeme je označit jako památné. Do této skupiny spadá i Tiš'a be-av (půst Devátého avu), který připomíná den v roce, ve který byl podle tradice (mimo jiných katastrof) zničen První i Druhý chrám.⁴⁹⁵ Celý traktát je rozdělen na čtyři kapitoly (perek I až IV).

Umístění v rámci textu traktátu

Folio 29a se nachází v poslední čtvrté části traktátu (folia 26a až 31a). Tato část se zabývá dvěma odlišnými skupinami pústů. Jsou to jednak pusty určené pro členy ne-kněžských hlídek (v době kdy ještě stál Chrám). Jednalo se o pusty držené za běžný život, zdraví a úspěch. Poslední část celého traktátu Ta'anit se vztahuje k Devátému avu. Mišna folia 29a vyjmenovává, co vše si připomínáme devátého avu (jedná se o sérii katastrofických událostí v dějinách židovského národa) a gemara ukazuje, proč právě v tento kalendářní den.

Struktura vybraného textu

Mišnaický text (mTa'anit 4:6), ke kterému se vztahuje zkoumaný text Talmudu (gemara), vyjmenovává pět neblahých událostí, katastrof, které se staly devátého avu. Jedná se o pět událostí, uvedených

⁴⁹⁵ Téma dnů a pústů tamuzu a avu zpracovává také text v bRH 18b.

formou seznamu. V Mišně (mTa'anit 4:7) pak následuje výsledná halacha. K jednotlivým událostem je pak rozvedena gemara.

Následující text komentuje postupně pět uvedených výroků Mišny. Ke každé citaci Mišny následuje různě obsáhlá (kratší nebo delší) reakce gemary. Gemara reaguje na tvrzení Mišny a dokládá odkud dané tvrzení, totiž že se tyto události staly právě devátého *avu*, pochází. Řeší i zdánlivé rozpory v různých citacích či názorech. Jedná se o diskusi.

b'Ta'anit 29a

TEXT

(Úvodní mišna)

DEVÁTÉHO AVU BYLI NAŠI PRAOTCOVÉ ODSOUZENI K TOMU, ŽE NEVSTOUPÍ DO ZEMĚ (zaslíbené), CHRÁM BYL ZNIČEN POPRVÉ, A PODRUHÉ, BEJTAR⁴⁹⁶ BYL DOBYT, ROZORÁNO BYLO MĚSTO.

(Citace příslušné mišny:)

CHRÁM⁴⁹⁷ BYL ZNIČEN POPRVÉ.

A jak to víme? Protože je psáno: *Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, služebník babylonského krále. Vypálil Hospodinův dům atd. (2Kra 25:8-9)⁴⁹⁸* A je [také] psáno: *Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před babylonským králem. Zapálil Hospodinův dům atd. (Jr 52:12-13)⁴⁹⁹* [Gemara cituje baraitu, která si všímá a smiřuje evidentní rozpor těchto dvou popisů.]

Co na to [baraita]?⁵⁰⁰ Nelze říci [že Chrám byl spálen] sedmého [avu], protože už je řečeno [že byl zničen] desátého [avu]. A nelze říci desátého, protože už je řečeno sedmého.

A to jak? [Co s tím?]⁵⁰¹

(Následuje popis událostí toho, co se v Jeruzalémě dělo ve dnech sedmého až desátého *avu*)

Sedmého vstoupili cizáci [pohani] do Svatyně, pojídali, a znesvěcovali [smilněním]v něm sedmého [i] osmého. A devátého okolo soumraku [k večeru] v něm rozdělali oheň [tj. podpálili ho]

⁴⁹⁶ Pevnost Bejtara, poslední místo odporu při povstání bar Kochby proti Římanům. Pevnost padla devátého *avu* 135 o. l.

⁴⁹⁷ הבית, tedy Chrám.

⁴⁹⁸ Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, služebník babylonského krále. Vypálil Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil ohněm. (2Kr 25:8-9)

⁴⁹⁹ Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před babylonským králem. Zapálil Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil. (Jr 52:12-13)

⁵⁰⁰ Aram. ותניא *Ve-tanja?*

⁵⁰¹ Aram. הא כיצד *Ha kejad?*

a pokračoval [hořel] celý den nepřetržitě [tj. celý devátý av]. Jak je řečeno:⁵⁰² *Běda nám, neboť den se nachýlil a dluží se večerní stíny.* (Jr 6:4)⁵⁰³

(Následují odlišná řešení, odlišná vyvození)

To znamená právě toto, když rabi Jochanan řekl: Kdybych byl [živ] v tom čase [v té generaci, která datum stanovila], neustanovil bych [výročí, půst] jindy než desátého, protože tehdy [desátého] shořela většina Svatyně. [Rabi Jochanan to řekl ve světle baraity, která učí, že Chrám hořel hlavně desátého *avu*.]

(Gemara dále vysvětluje odlišné řešení, totiž co na to říkají naši rabíni):

A rabíni [, kteří půst ustanovili na Devátého, jak reagují na tuto kontradikci]? „Raději začátek katastrofy.“ [Je lépe označit ZAČÁTEK tragédie než dobu hlavního času katastrofy. Začátek je nejdůležitější.]

(Citace příslušné mišny:)

A PODRUHÉ. [Tj. i Druhý chrám byl zničen devátého *avu*.]

BYL DOBYT BEJTAR.

Je to tradice. [Podle tradice to bylo také devátého *avu*, není doložen jiný argument.]

(Citace příslušné mišny:)

ROZORÁNO BYLO MĚSTO.

Baraita učí: Když zaoral Turanusrufus, zlý, Svatyni, byl vynesena rozsudek smrti nad rabanem Gamaliem. Přišel jeden úředník a postavil se v domě studia, řekl: „Muž nosu“ je žádán, „muž nosu“ je žádán! Slyšel to raban Gamaliel, šel, schoval se před nimi. Šel ohledně toho v tajnosti. Řekl mu: Když já zachráním tebe, přineseš mě do budoucího světa⁵⁰⁴? Řekl mu: Ano. Řekl mu: přísahaj mi. Přisahal mu. Vystoupil na střechu, skočil, a umřel. A tradice (je), že když vynesou rozsudek a zemře jeden z nich, zruší svůj rozsudek. Ozval se *bat kol*⁵⁰⁵ a řekl: Tento muž je určen pro život v budoucím světě.

V jiné baraitě se učí: Když byl zničen Chrám poprvé, shromáždili se hloučky učňů kněžstva, klíče od Svatyně ve ruku. Vystoupili na střechu Svatyně, řekli k němu: Pane Všemohíra (רבונו של עולם), jelikož jsme nedostáli být věrnými strážci, nechť jsou klíče předány tobě. A hodili je směrem nahoru. Objevilo se něco ve tvaru ruky a převzalo je od nich. Skočili a padli do plamene. Nad nimi běduje Izajáš, prorok: *Výnos o Údolí vidění: Co je s tebou, že jsi celé vystoupilo na střechy, město plné hluku, halasu, město rozjařené? Skolení tvoji nebyli skoleni mečem, nezemřeli v boji.* (Iz 22:1-2) Také o Svatém Požehnaném je řečeno: „*Skučí přes zdi a lamentuje kvůli Hoře.*“ (מקרקר קיר ושוע אל ההר) (Iz 22:5)⁵⁰⁶

⁵⁰² שנאמר *še-neemar* uvozuje biblickou citaci.

⁵⁰³ Posvěťte se k boji proti ní, vstaňte, vyrazme za poledne! Běda nám, neboť den se nachýlil a dluží se večerní stíny. (Jr 6:4). Tento verš z Jeremjáša je interpretován jako proroctví o zkáze Chrámu). Knihy královské hovoří o VSTUPU Nebúzaradána do Chrámu (sedmého *avu*), Jeremjáš popisuje SPÁLENÍ Chrámu desátého *avu*.

⁵⁰⁴ עולם הבא *olam ha-ba*, „svět, který přijde“ (tedy onen svět).

⁵⁰⁵ יצתה בת קול *jac'ta bat kol*, dosl. „vyšla dcera hlasu“, tedy „ozval se božský hlas“.

⁵⁰⁶ ČEP překládá: Neboť den poděšení a pošlapání a rozruchu, den Panovníka, Hospodina zástupů, nastal v Údolí vidění, den zhroucení zdí a křiku o pomoc k hoře. (Iz 22:5)

(Citace tohoto verše indikuje, že dokonce i sám B-h pláče nad zničením Chrámu.)

(Závěrečná halacha) (Citace příslušné mišny:) PROTO, KDYŽ ZAČÍNÁ AV, OMEZUJEME RADOST atd. Řekl rav Jehuda syn rava Š'muela bar Šilata ve jménu Ravy: tak jako když začíná av, omezujeme radost, tak když začíná adar, radujeme se.

Závěr

Gemara dochází k závěru, že navršení tragických událostí v jediném dnu kalendáře není náhodné. Některé dny přitahují znovu a znovu nešťastné události a jiné jsou naopak příznivé pro události dobré.

6.2.5 Související text (Druhá Bárukova)

Druhá Bárukova

Kniha začíná předpověďmi zkázy Jeruzaléma, následované popisem vlastní zkázy a nakonec i truchlením.⁵⁰⁷ Hlavní postavou je Báruk (písař a tajemník proroka Jeremiáše). Jeremiáš odchází po zničení Jeruzaléma z vyhnanými do exilu, Báruk zůstává.

(Chrám nejprve pobořili andělé seslaní Hospodinem)⁵⁰⁸

TEXT

[6:1-10] A stalo se nazítří, že vojsko Kaldejců obklíčilo město. V čase večerním jsem opustil lid, já Báruk, odešel jsem a postavil se u dubu a dal se do nářku nad Siómem; kvílel jsem nad zajetím, do něhož upadl lid. A hle, najednou silný vítr mně vytáhl nahoru a vyzvedl nad hradbu Jeruzaléma. Shlédl jsem dolů, a co vidím: čtyři andělé stáli nad čtyřmi úhly města a každý z nich držel v ruce planoucí pochodeň. A jiný anděl sestoupil z nebe a řekl jim: „Držte své pochodně, ale nezapalujte je, dokud vám neřeknu! Byl jsem poslán, abych nejprve řekl zemi slovo a položil na ní, co mi nařídil nejvyšší Pán.“ Viděl jsem ho, jak sestoupil dovnitř velesvatyně a vzal odtamtud záclonu dveří, svatý efod, příkrov odpuštění a dvě desky, svaté roucho kněžské, kadidelnici a čtyřicet osm drahokamů, které si bral na sebe kněz, a pak všechny svaté nádoby stánku. Řekl zemi silným hlasem: „Země, země, země, slyš slovo mocného B-ha a přijmi, co ti svěřuji, a opatruj to až do jiných dob, abys, až ti bude nařízeno, to vrátila, aby se toho nezmocnili cizinci. Neboť nastal čas, že bude vydán dočasně i Jeruzalém, a to do doby, kdy bude řečeno, aby byl znovu zbudován na věčné časy.“ Země pak otevřela svá ústa a spolkla je.

[...]

[7:1-3] Toho anděla jsem potom uslyšel, jak říká andělům, kteří drželi pochodně: „Hned strhněte a rozbořte jeho hradby až do základů, aby se nepřátelé nechlubili a neříkali: ‚My jsme zbořili hradby Sijónu a spálili místo Bo-ha silného.‘ Zmocnili jste se místa, na němž jsem stával odedávna.“

⁵⁰⁷ Předpokládá se, že text byl napsán někdy kolem roku 100 o. l.

⁵⁰⁸ Druhá kniha Bárukova (Kniha tajemství a moudrosti II, Praha 1998), s. 270-272.

[8:1-5] Andělé pak udělali, jak jim nařídil. Když rozbořili rohy hradby, bylo slyšet z vnitřku Chrámu hlas, který poté, když padla hradba, řekl: „Vejděte, nepřátelé, a vstupte protivníci, neboť ten, kdo střežil Dům, je pryč.“ A já, Báruk, jsem odešel. Stalo se potom, že vtrhlo vojsko Kaldejců a dobylo Dům a všechno v jeho okolí, lid odvedli do zajetí a některé z nich zabili. Krále Sidkijáše spoutali a poslali ke králi babylonskému.

[...]

[10:1-7] Stalo se po sedmi dnech, že se ke mně stalo slovo B-ží. Řekl mi: „Pověz Jeremjášovi, aby šel a potvrdil zajetí lidu až k Babylónu. Ty však zůstaň zde v zřícenině Sijónu, a já ti po těch dnech ukážu, co bude, co nastane na konci dnů.“ Řekl jsem Jeremjášovi, jak mi nařídil Pán. On pak šel s lidem, avšak já, Báruk, jsem se vrátil. Přišel jsem a sedl si před brány chrámu, hořekoval jsem smutným nářkem nad Sijónem a řekl: „Blaze tomu, kdo se nenarodil, nebo tomu, kdo se narodil a zemřel. Avšak nám živým běda, že jsme uviděli utrpení Sijónu a to, co se stalo Jeruzalému.“

[V následujících verších dává Báruk různé pokyny, co má kdo dělat (rolníci nemají zasívat, země nemá vydávat úrodu, vinná réva nemá plodit víno, protože ho není kde obětovat, nebe nemá dávat déšť, slunce nemá svítit, ani měsíc, ženichové a panny ať nevstupují do manželství, matky ať nerodí atd.)

[10:18] „Vy, kněží, však vezměte klíče od svatyně a vyhoďte je vysoko do nebes, dejte je Pánu se slovy: Hlídej tedy svůj dům! Neboť my jsme byli shledáni falešnými služebníky.“

Hodnocení textu

I v tomto textu se objevuje idea, že Babloňané zničili Chrám a Jeruzalém jen jako nástroje Hospodina. Nakonec to byli samotní andělé, kteří Chrám zapálili a město Jeruzalém zničili.

Text obsahuje také obraz vracení klíčů od Chrámu na nebesa. A to v klasické podobě, totiž že kněží selhali a byli shledáni falešnými služebníky.

6.2.6 Příčiny zkázy Jeruzalémského chrámu (bJoma 9b)

Při zkoumání příčin zničení Chrámu a Jeruzaléma, je tento text nejčastěji citovaný talmudický zdroj. Joma 9b⁵⁰⁹ uvádí, že příčinou pádu *Bájit rišon* (v roce 586 př. n. l.) byly tři⁵¹⁰ věci, které se „staly obvyklými,“ to jest modloslužba (עבודה זרה), sexuální nevázanost (גילוי עריות) a krveprolévání (שפיכות דמים)⁵¹¹. Těmto třem kardinálním přestupkům odpovídaly také podle proroka Micheáše tři prvky zkázy: *Proto bude Sijón kvůli vám zorán jako pole, z Jeruzaléma budou sutiny, z hory Hospodinova domu⁵¹² návrší zarostlá křovím.* (Mich 3:12). Židé doby Druhého chrámu se v těchto bodech sice chovali lépe, protože „se zabývali Tórou, příkazy (מצוות)⁵¹³ i skutky milosrdenství (dobročinnost -

⁵⁰⁹ Talmud bavli, seder Mo'ed.

⁵¹⁰ Viz také tři prvky v Micheáši 3:12: „Proto bude Sijón kvůli vám zorán jako pole, z Jeruzaléma budou sutiny, z hory Hospodinova domu návrší zarostlá křovím.“

⁵¹¹ Joma 9b, Koren Talmud Bavli, s. 37-40.

⁵¹² הר הבית *Har ha-bajit*, Chrámová hora v Jeruzalémě.

⁵¹³ Hebr. sg. מצווה náboženský příkaz, povinnost.

גמילות הסדים“ , ale ani tak se nevyhnuli zkáze. Chrám byl opět zničen.⁵¹⁴ Tentokrát zcela a na dlouho, ne-li definitivně. Důvodem Hospodinova hněvu byla v tomto případě - podle převažujícího názoru rabínských autorit – *sin'at chinam* (bezdůvodná nenávisť שנאת חנם).⁵¹⁵ Porovnáním těchto dvou výroků autoři textu také vyvozují, že hřích této bezdůvodné nenávisti vydá za všechny tři hříchy, které způsobily zkázu Chrámu prvního, dohromady.

Umístění v rámci textu traktátu

Traktát nese název Joma, tedy Den (ten Den, s velkým počátečním D), den pokání (Jom kipur). Takové jméno je dostatečné, protože se jedná o největší a nejvýznamnější sváteční den celého liturgického roku židovského kalendáře. Traktát je rozdělen do devíti částí, folio 9b se nachází v první části, která se zabývá přípravami velekněze na jeho činnosti v den pokání. Tyto přípravy začínají už sedm dní před vlastním dnem svátku. Velekněz podstupuje cvičení (trénink) na svoji úlohu.

TEXT

Úvodní mišna, ke které se vztahuje zkoumaný text, je uvedena na samém začátku traktátu (2a):

SEDM DNÍ PŘED JOM KIPUREM VEZMOU VELEKNÉZE Z JEHO DOMU, DO SÁLU (komory) PARHEDRIN.⁵¹⁶ A USTANOVÍ DALŠÍHO KNĚZE NA JEHO MÍSTO [pro případ] DISKVALIFIKACE. RABI JEHUDA ŘÍKÁ: DOKONCE MU URČÍ I DALŠÍ MANŽELKU, KDYBY JEHO MANŽELKA UMŘELA, NEBOŤ JE PSÁNO: *Vykoná za sebe a za svůj dům smírcí obřady.* (Lv 16:6)⁵¹⁷ RABÍNI ŘEKLI [rabi Jehudovi]: JE-LI TO TAK, TAK TO NIKDY NEKONČÍ. [Co když zemře i náhradní manželka?]⁵¹⁸

(Předchozí text 9a a začátek 9b se zabývá různými prohřešky lidu Izraele, a přechází tak i k diskusi o příčinách zničení Chrámu)

bJoma 9b

Kvůli čemu byl zničen První chrám? Kvůli třem věcem⁵¹⁹ [tj. třem kardinálním prohřeškům, které] v něm [existovali:] modloslužba (tj. uctívání model), sexuální nevázanost a krveprolévání.⁵²⁰ (Gemara dále rozvádí každé z těchto tří věcí)

Modloslužba, jak je psáno: *Lůžko je příliš krátké, nebude možno se narovnat* (מהשתרע). (Iz 28:20)⁵²¹

Co [znamená] „lůžko je příliš krátké, že se nenarovnáš“? R. Jonatan řekl: To lůžko je příliš krátké pro dva spolunocležníky (tj. rivaly), aby [oba] dominovali.

⁵¹⁴ Tentokrát Římany v roce 70 n. l.

⁵¹⁵ שנאת חנם – dosl. nenávisť grátis, tedy nenávisť obdržená zadarmo, zbytečná, kvůli ničemu.

⁵¹⁶ לשכת פרהדרין *liškat parhedrin* (komora pro uchazeče, asistenty). Převzaté z řeckého *παρέδριον*, které znamená pověřenec, kandidát, uchazeč.

⁵¹⁷ Potom přivede Áron býčka jako svou oběť za hřích a vykoná za sebe a za svůj dům smírcí obřady. (Lv 16:6)

⁵¹⁸ bJoma 2a, Koren Talmud Bavli, s. 31.

⁵¹⁹ Viz také tři prvky v Micheáši 3:12: „Proto bude Sijón kvůli vám zorán jako pole, z Jeruzaléma budou sutiny, z hory Hospodinova domu návrší zarostlá křovím.“

⁵²⁰ bJoma 9b, Koren Talmud Bavli, s. 37-39.

⁵²¹ Lůžko bude krátké, nebude možno narovnat se, a přikrývka úzká, že se do ní nezavineš. (Iz 28:20)

POZN. Zvláštní volba biblické citace, existuje mnoho jiných jasnějších citátů ohledně modloslužby. Je nepřípustné, aby v Chrámu byla jak bohoslužba Hospodinu, tak uctívání modly, kterou tam umístil ve své době král Menaše. Terminologie používá pro modlu a rivala termíny používané k popisu vztahu mezi dvěma ženami téhož manžela.

Co [znamená] *a přikrývka úzká, že se do ní nezavineš?* R. Šmuel bar Nachmani řekl, [že] když se rabi Jonatan dostal k tomuto verši, zaplakal [a] řekl: „Protože tomu, o kom je psáno *jako hrází drží pohromadě mořské vody*, (Ž 33:7)⁵²² tomu se modla stala rivalem.

POZN. Homiletická interpretace je připodobnění vztahu modly (מסכה) a rivala (צרה)⁵²³ vztahu dvou žen, které jsou provdané za téhož manžela. Taková žena se nazývá *iša cara*.⁵²⁴

[Co se týká] **zakázaných sexuálních vztahů**, je psáno: *I řekl Hospodin: „Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdviženou šjí, svůdně hledí, cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky.“* (Iz 3:16)

POZN. Protože jsou ženy Sijónu povýšené, vysoká vedle malé [tak že budou ještě nápadnější]. Kráčejí s nataženými šjími, [což znamená, že] kráčí vzpřímeně [a chovají se vyzývavě]. A vyzývavé oči, ozdobí si oči modrými očními stíny. Chodí a cupitají, jak jdou, kráčejí [malými krůčky] od paty ke špičce. Cinkají nohama. Rabi Jicchak řekl: [to učí, že] přinesou myrhu a balzám a dají si je na své boty. A když přijdou [do blízkosti skupiny] mladých židovských mužů, dupou a cákají [voňavky] směrem k nim a vštípí jim zlé myšlenky jako had jed.

[Co se týká] **krve prolévání**, je psáno: *Také nevinné krve prolil Menaše velice mnoho, až jí naplnil Jeruzalém od jednoho konce k druhému.* (2Kr 21:16)⁵²⁵

Ale [s ohledem na to, že v době] Druhého chrámu se věnovali [studiu] Tóry a [konání] micvot a dobrých skutků [a neopakovali hříchy generací Prvního chrámu]. Proč byl zničen? Kvůli *sin'at chinam* (bezdůvodné nenávisti). [To] učí, že *sin'at chinam* je rovna třem [uvedeným] prohřeškům: modloslužbě, zakázaným sexuálním vztahům a krve prolévání [dohromady].

POZN. Viz také Tosefta (s určitými rozdíly): Rabi Jochanan ben Torta řekl: Proč bylo zničeno Šílo? Kvůli hanebnému umístění svatých věcí, které tam byly. Pokud se týká jeruzalémské první stavby, kvůli čemu byla zničena? Kvůli modloslužbě, nemravnosti a prolévání krve, které v ní bylo. Ale v dalším případě (Druhý chrám) víme, že studovali Tóru a dbali na desátky, tak proč šli do exilu? Proč šli do exilu? Protože milovali peníze a nenáviděli jeden druhého. Toto učí, že nenávist jednoho k druhému je před Všemohoucím zlá a Písmo ji dává na roveň modloslužbě, nemravnosti a krveprolévání. (tMen 13:22)

[Gemara pokračuje] Byli zkažení [hříšní], ale vkládali svoji víru do Svatého Požehnaného.

[Tímto konstatováním] jsme se dostali k Prvnímu chrámu, [o kterém] je psáno: *Jeho představitelé soudí za úplatek, jeho kněží učí za odměnu, jeho proroci věští za stříbro. Přitom spoléhají na Hospodina a říkají: „Což není Hospodin uprostřed nás? Na nás nepřijde nic zlého.“* (Mich 3:11)

[Tedy aspoň jejich spolehnutí se na Hospodina jde v jejich prospěch.]

⁵²² Jako hrází drží pohromadě mořské vody, vodstva propastí uložil v zásobnicích. (Ž 33:7)

⁵²³ צרה znamená úzká (f.), a zároveň „druhá manželka“ v polygammním manželství.

⁵²⁴ Koren Talmud, Yoma, 9b, s. 38.

⁵²⁵ Také nevinné krve prolil Menaše velice mnoho, až jí naplnil Jeruzalém od jednoho konce k druhému. Navíc tu byl jeho hřích, kterým svedl k hříchu Judu, takže se dopouštěl toho, co je zlé v Hospodinových očích. (2Kr 31:16)

Proto na ně Svatý Požehnaný uvalil tři rozsudky, odpovídající jejich třem hříchům, jak je psáno: *Proto bude Sijón kvůli vám zorán jako pole, z Jeruzaléma budou sutiny, z hory Hospodinova domu návrší zarostlá křovím.* (Mich 3:12)

[Gemara se ptá:] A [což] v Prvním chrámu nebyla *sin'at chinam*? Což není psáno: *Propadnou meči spolu s mým lidem; proto se bij v bedra.* (Ez 21:17)?⁵²⁶ Rabi Eleazar [k tomu] řekl: To se vztahuje na lidi, kteří společně jedí a pijí, a [pak] bodne jeden druhého meči, které jsou v jejich jazycích? [Tj. i lidé, kteří si byli tak blízcí, že spolu i jedli a pili, byli naplněni vzájemnou nenávistí.]

[Gemara odpovídá:] Toto se vztahuje [pouze] na předáky [prince] Izraele [ale nikoliv, jako v případě Druhého chrámu, na všechny obyvatele].

(Některé zachované verze obsahují rozšířený poslední odstavec:)

Toto se vztahuje [pouze] na předáky [prince] Izraele, jak je psáno: „Úpěj a kvílej, lidský synu, neboť toto dopadne na můj lid,“ a [v baraitě] se učilo: „Úpěj a kvílej, lidský synu, ...“, [protože se tato nechutná vlastnost mohla týkat] všech. [Proto] verš říká: „To postihne všechny předáky Izraele.“ [Byli to tedy pouze lídři Izraele, kteří propadli bezdůvodné nenávisti. Lid jako takový nikoliv.]⁵²⁷

(Shodné pokračování:)

Rabi Jochanan řekl: „Nehet těch prvních je lepší než břicho těch druhých.“⁵²⁸ Reš Lakíš mu řekl: „Naopak! Druzí jsou lepší, [protože] ačkoliv jsou porobeni [cizím] národům, [přesto] se zabývají [studiem] Tóry. Řekl mu: „Ať rozhodne Chrám. Protože ten se navrátil k těm prvním, ale nenavrátil k těm druhým. [Tj. Druhý chrám nebyl znovu postaven].“

[Také se] ptali r. Eleazara: „Jsou ti první lepší, nebo ti druzí?“ Řekl jim: „Pohlédněte na Chrám.“ [A vizte, zda byl obnoven jako našim předkům.] Jsou tací, kteří říkají, [že] jim řekl: „Vaším svědectvím je Chrám.“

Hodnocení textu

Skrze diskusi se dochází k jednoznačnému závěru, obě katastrofy byly chápány jako B-ží trest. Zajímavým argumentem je použití Chrámu (v jakékoli podobě) jako měřítko provinění. To připomíná rabínské rčení o vině každé generace, za které není Chrám znovu vybudován.

⁵²⁶ Ale on dal vyleštit meč, aby se ho chopil. Meč je naostřen a vyleštěn, aby jej dal do ruky zabíjejícího. Úpěj a kvílej, lidský synu, neboť je na můj lid, na všechny izraelské předáky propadlé meči spolu s mým lidem; proto se bij v bedra. (Ez 21:16-17)

⁵²⁷ Joma 9b, Koren Talmud Bavli, s. 39

⁵²⁸ Interpretace porovnání. 1. Obojí je oblé/kulaté, nehete malý-břicho velké. 2. Nehete ostrý (může ranit), břicho je měkké, 3. při jídle za nehty zůstanou zbytky jídla, přesto jsou tyto nehty lepší než žaludky. (Joma 9b, Koren Talmud Bavli, s. 39).

Související text

Pirkej avot (5:11)

I v *Pirkej avot* nalezneme výrok „Rabi Jehošua pravil: zlé oko, zlý pud a **nenávisť k lidem** sprovodují ze světa.“ (2:11).

Rozšířením výše uvedených tří kardinálních prohřešků (hříchů), uvedených v traktátu bJoma (9b) je výrok v etickém traktátu *Pirkej avot*⁵²⁹: „Vyhnanství přichází na svět – kvůli modloslužebníkům, za smilstvo, za prolévání krve a za porušení odpočinku země.“⁵³⁰ Navíc je zde tedy uvedeno zanedbávání zemědělského sabatického roku (שמיטה הארץ)⁵³¹. Komentáře k této mišně⁵³² odkazují přímo na texty Tóry. Tato mišna evidentně volí čtyři zmíněné prohřešky proto, že Tóra na ně poukazuje jako na prohřešky, pro které Země „odmítne svoje obyvatele“. Co se týká modloslužby - *Strěžte se, aby se vaše srdce nedalo zlákat, takže byste se odchýlili, sloužili jiným bohům a klaněli se jim.* (Dt 11:16), zakázaných sexuálních vztahů - viz závěr 18. kapitoly knihy Leviticus⁵³³ s explicitním varováním *Nebo i vás země vyvrhne, kdybyste ji znečistili, jako vyvrhla pronárod, který byl před vámi.* (Lv 18:28), krveprolévání - viz 35. kapitola knihy Numeri⁵³⁴ a sabatického roku - viz 26. kapitola knihy Leviticus⁵³⁵: *Tehdy bude země odpočívat a vynahradí si své roky odpočínutí. Po celou dobu zpusťování bude odpočívat, protože nemohla odpočívat ve vašich letech odpočínutí, když jste v ní sídlili.* (Lv 26:34).

Je třeba si také všimnout, že výše citovaná mišna *Pirkej Avot* nemluví o churbanu nebo o zničení Jeruzaléma, ale o vyhnanství a neodkazuje na určitý exil, ale na exil jako takový – „galut přichází na svět“.⁵³⁶ Na jiném místě tohoto traktátu se naopak píše: „Svět stojí na třech pilířích, na Tóře, na modlitbě a na skutcích milosrdenství“⁵³⁷.

⁵²⁹ PA 5:9.

⁵³⁰ *Pirkej Avot*. Výroky otců. Komentář, Sefer Praha 1994. (Překlad B. Nosek). S. 39.

⁵³¹ Lid Jisra'ele nenechával každý sedmý rok ležet pole ladem, tak jak je to psáno v Tóře (Ex 23:11, Lv 25:4).

⁵³² *Pirkej Avot*. Výroky otců. Komentář, Sefer Praha 1994. (Překlad B. Nosek), s. 129-130.

⁵³³ Nebudeš obcovat s mužem jako s ženou. Je to ohavnost. Nebudeš obcovat s žádným dobytčetem a neznečistíš se s ním. Ani že na se nepostaví před dobytče, aby se s ní pářilo. Je to zvrhlost. Ničím z toho všeho se neznečistíš, neboť tím vším se znečistíš pronárody, které před vámi vyháním. Jimi byla znečištěna země. Proto jsem ji ztrestal pro její nepravost a ona vyvrhla své obyvatele. Vy tedy dbejte na má nařízení a na mé řady, ať se nedopustíte žádné z těchto ohavností, ani domorodec, ani ten, kdo přebývá mezi vámi jako host. Všech těchto ohavností se totiž dopouštěli mužové této země, kteří byli před vámi, takže země byla znečištěna. Nebo i vás země vyvrhne, kdybyste ji znečistili, jako vyvrhla pronárod, který byl před vámi. (Lv 18:22-28)

⁵³⁴ Neposkvrňujte zemi, v níž jste. Právě krev poskvrňuje zemi a země nemůže být zproštěna viny za krev, která byla na ni prolita, jinak než krví toho, kdo krev prolil. Neznečistíš zemi, ve které sídlíte, uprostřed níž já přebývám, neboť já Hospodin přebývám uprostřed synů Izraele.“ (Nu 35:33-34)

⁵³⁵ Vás pak rozptýlím mezi pronárody, vpadnu vám s taseným mečem do zad, takže se vaše země stane pustinou a vaše města se promění v trosky. Tehdy si země vynahradí své roky odpočínutí po celou dobu, co bude zpusťována, až vy budete v zemi svých nepřátel. Tehdy bude země odpočívat a vynahradí si své roky odpočínutí. Po celou dobu zpusťování bude odpočívat, protože nemohla odpočívat ve vašich letech odpočínutí, když jste v ní sídlili. (Lv 26:33-35)

⁵³⁶ PA 5:11, překlad B. Nosek, s. 39.

⁵³⁷ PA 1:2.

TEXT

[Kapitola 5, odstavec 11]

Sedm druhů trestů postihuje svět za sedm těžkých hříchů: Jedni odvádějí desátek a druzí neodvádějí desátek – přichází hlad způsobený suchem, jedni hladovějí a druzí jsou sytí; rozhodli se neodvést desátek – nastane hlad způsobený zmatky a suchem; rozhodli se neoddělovat chalu – nastane ničivý hlad. Mor přichází na svět – pro smrtelné hříchy vyjmenované v Tóře, které nebyly předány soudu, a též kvůli plodům sedmého roku. Meč (חרב) přichází na svět – kvůli prodlení v rozsudku a pro překrucování práva a kvůli těm, kdo neučí Tóru, jak je třeba. Divoká zvěř (חיה רעה) přichází na svět – pro zbytečnou přísahu a kvůli znesvěcení B-žího jména. Vyhnanství (גלות) přichází na svět – kvůli modloslužebníkům (עובדי אלילים)⁵³⁸, za smilstvo (גילוי עריות), za prolévání krve (שפיכות דמים) a za porušení odpočinku země (שמטת הארץ).⁵³⁹

Komentář

Přestože se tresty vyhnanství pojí přesně s událostmi zničení Chrámu a Jeruzaléma a následným vyhnanstvím do cizích zemí, i ostatní vyjmenované hříchy jsou zahrnovány mezi příčiny katastrofy. Protože trest jako řádění divoké zvěře lze jistě brát metaforicky jako počínání si nepříteli v zemi Jisra'el a meč odkazuje na zabíjení a zkázu skrze nepřátelská vojska. A co se týká hladu, a hladomoru, který postihl obležený Jeruzalém, není o spojení pochyby.

6.2.7 Příčiny zkázy Jeruzalémského chrámu (bŠabat 119b)

Umístění v rámci textu traktátu

Traktát Šabat je prvním traktátem oddílu Mo'ed.⁵⁴⁰ Text se dělí na 24 kapitol a 157 folií. Traktát se zabývá třiceti devíti činnostmi, které je zakázáno o šabatu vykonávat. Folio 119b se nachází zhruba v polovině šestnácté kapitoly. Tato část se zabývá příkázáním neznesvěcovat (לא תחללוה) šabat tím, že ze z něho (ze šabatu) neradujeme. Zkoumanému textu předchází diskuse rabínů o povinnosti vyslovení modlitby ויכולו (vajechulu).⁵⁴¹ Na závěr této modlitby odpoví přítomní „Amen“. Kdo jej vysloví upřímně (a celým srdcem), tomu jsou prominuta jeho provinění. Rabíni pak diskutují o prominutí provinění Izraeli. Navazuje diskuse o příčinách zničení Jeruzalémského chrámu.

Struktura vybraného textu

Text ústy rabínů vyjmenovává různé (dodatečné) příčiny zničení Jeruzaléma a Chrámu. Celkem osm rabínů předkládá svoje návrhy na různé příčiny. Každý nabízí jeden nebo několik biblických veršů, které podporují jeho návrh. Seznam zahrnuje znesvěcování šabatu, zanedbávání recitace šema (קריאת שמע), zanedbávání vzdělávání dětí, nestoudnost v hřešení, nerozlišování mezi důležitým

⁵³⁸ Dosl. služebníci (uctívači) model.

⁵³⁹ B. Nosek: Pirkej avot 5:11, s. 38 a 40.

⁵⁴⁰ Talmud Bavli, seder Mo'ed, traktát Šabat.

⁵⁴¹ Součást požehnání nad vínem: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם

a nedůležitým, ignorování prohřešků druhých (lidé se navzájem nenapomínali a přestupky se tak neřešily), neúcta k učencům, vymizení bezúhonných lidí, kteří mohli být vzorem.

TEXT

bŠabat 119b

Rav Jehuda, syn Rava Š'muela, řekl jménem Ravy: Oheň se nalézá jen na takovém místě, kde je znesvěcování Šabatu, jak je psáno: *Když mě nebudeš svítit o šabatu a nevyvaruješ se nošení břemen, zapálím v branách oheň, který pozře paláce Jeruzaléma a nebude uhašen.* (Jr 17:27)

[Gemara se ptá:] Co [znamená] „A nebude uhašen?“ Rav Nachman bar Jicchak řekl: [Oheň vypukne] v čase, kdy nebudou lidé, aby ho uhasili.

Abaje pravil: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že lidé [v něm] znesvěcovali šabat, jak je řečeno: *Přehlížejí mé dny odpočinku, jsem mezi nimi znesvěčován.* (Ez 22:26)⁵⁴²

[Gemara udává dodatečné důvody zničení Jeruzaléma.]

Rabi Abahu řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že [jeho obyvatelé] zanedbávali recitace *šema*, ranního i večerního, jak je řečeno: *Běda těm, kteří za časného jitra táhnou za opojným nápojem.* (Iz 5:11)⁵⁴³ A je [dále] psáno: *Citera a harfa, bubínek a píšťala a víno jsou na jejich pitkách, ale na dílo Hospodinovo neberou zřetel a dílo jeho rukou nevidí.* (Iz 5:12) A je [tamtéž] psáno: *Proto bude můj lid vystěhován, neboť nemá poznání.* (Iz 5:13)⁵⁴⁴

Rabi Hamnuna řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že přerušili [vyučování] školních dětí [Tóře], jak je řečeno: *Vylej jej [hněv] na děti v ulicích.* (Jr 6:11)⁵⁴⁵ [Rav Hamnuna vysvětluje:] Jaký je důvod vylití [hněvu]? Protože děti jsou venku [na ulicích a nestudují Tóru].

Ula řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že lidé neznali stud jeden před druhým, jak je psáno: *Chovali se nestoudně, oddávali se ohavnostem, ale žádný se nestyděl [ani nelitoval].* (Jr 6:15)⁵⁴⁶

Rabi Jicchak řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že malé a velké bylo dáno na roveň. [Nevážili si prominentních a výjimečných lidí a vůdců své generace], jak je řečeno: *Bude na tom stejně lid i kněz.* (Iz 24:2)⁵⁴⁷ A následně je psáno: *Země bude zcela vypleněna.* (Iz 24:3)⁵⁴⁸

Rabi Amram, syn r. Šimona bar Aby, řekl že r. Šimon bar Aba řekl jménem rabi Chaniny: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že se navzájem nenapomínali, jak je řečeno: *Její velmožové jsou jako jeleni,*

⁵⁴² Její kněží znásilňují můj zákon a znesvěcují moje svaté věci. Nerozlišují svaté od nesvatého, neseznamují s rozdílem mezi nečistým a čistým, přehlížejí mé dny odpočinku, jsem mezi nimi znesvěčován. (Ez 22:26)

⁵⁴³ Běda těm, kteří za časného jitra táhnou za opojným nápojem a až do setmění je rozpaluje víno. (Iz 5:11)

⁵⁴⁴ Proto bude můj lid vystěhován, neboť nemá poznání. I nejváženější budou hladovět, jeho hlučící dav bude prahnout žízní. (Iz 5:13)

⁵⁴⁵ Jsem naplněn Hospodinovým rozhořčením, marně se snažím je ztlumit. „Vylej je na děti v ulicích i na skupiny jinochů; polapen bude zároveň muž i žena, stařec i ten, kdo dovršil své dny. (Jr 6:11)

⁵⁴⁶ Zastyděli se, že páchali ohavností? Ne, ti se nestydí, neznají zahanbení. Proto padnou s padajícími, klopýtnou v čase, kdy je budu trestat, praví Hospodin.“ (Jr 6:15)

⁵⁴⁷ Bude na tom stejně lid i kněz, otrok i jeho pán, služka i její paní, kupující i prodavač, věřitel i dlužník, lichvář i zadlužený. (Iz 24:2)

⁵⁴⁸ Země bude zcela vypleněna a vyloupena; toto slovo promluvil Hospodin. (Iz 24:3)

když nenacházejí pastvu. (Pl 1:6)⁵⁴⁹ Stejně jako ten jelen [točí] svoji hlavu za ocasem toho druhého, [když se pase], tak také Izrael té generace sklopil obličej k zemi, [a nic neviděl]. A nenapomínali se navzájem.

Rabi Jehuda řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že tam měli v opovržení učence Tóry, jak je řečeno: *Oni však B-ží posly zesměšňovali, pohrdali jeho slovy a jeho proroky prohlašovali za podvodníky, takže Hospodinovo rozhořčení dolehlo na jeho lid a nebyl, kdo by ho zhojil.* (2Pa 36:16) Co [znamená]: „Dokud nemohli být uzdraveni“? Rav Jehuda řekl jménem Ravy: Kdokoli se vysmívá učencům Tóry, nemůže být uzdraven ze svého zranění.

[...]

Rava řekl: Jeruzalém byl zničen jenom proto, že tam už nezůstali žádní bezúhonní [důvěryhodní] lidé, jak je řečeno: *Proběhněte ulicemi Jeruzaléma, prohledejte jeho náměstí, jen se dívejte a přesvědčte se, zda najdete někoho, kdo uplatňuje právo, kdo hledá pravdu, a já Jeruzalému odpustím.* (Jr 5:1)

Komentář

Text má pevnou strukturu ve formě seznamu. Obsahuje sled názorů osmi jednotlivých rabínů na příčinu zničení Jeruzaléma, tedy i Chrámu. Formou se jedná o seznam (výčet názorů). Úvodní výrok rabi Jehudy zmiňuje znesvěcování šabatu nepovolenými činnostmi (což je také téma celé traktátu). Následuje první výrok k tématu zničení Jeruzaléma, výrok rabi Abaje, který viní právě znesvěcování šabatu. Tak je dosaženo návaznosti. Přidávají se názory dalších rabínů.

Výroky obsahují formuli „... לא חרבה ירושלים אלא בשביל ש...“, tedy „Jeruzalém nebyl zničen [kvůli ničemu jinému] než kvůli tomu, že ...“ Následuje vlastní tvrzení, následované biblickým citátem, uvedeným formulí „jak je řečeno“ (שנאמר). Biblická citace je použita (jak je ostatně obvyklé) jako argument. V některých případech následuje ještě stručná vysvětlivka k výběru citace a souvislosti s uvedenou příčinou.

6.3 Shrnutí

Text Babylonského talmudu obsahuje řadu příběhů, motivů a odkazů k tématu zániku Chrámu a zničení Jeruzaléma. Často se jedná o plnohodnotné agady (legendy). Najdeme zde také řadu motivů a témat, která se opakují ve více textech.

Centrálním textem ke zkoumanému tématu je řada příběhů (*agadot ha-churban*) v traktátu Gitin (a také Sanhedrin). V traktátu Gitin nalézáme nejdelší souvislý text vůbec (folia 55 až 58 – viz tabulka 4 výše). Součástí sekvence příběhů je i jeden z nejznámějších a nejčastěji citovaných příběhů churbanu, tedy příběh o Kamcovi a bar Kamcovi (jehož verze se nachází také v *Ejcha raba* v kap. 8.1). Další stejně známý je příběh útěku rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem. tento čin vedl

⁵⁴⁹ Odešla od sijónské dcery veškerá její důstojnost. Její velmožové jsou jako jeleni, když nenacházejí pastvu: táhnou vysílení před tváří pronásledovatele. (Pl 1:6)

v důsledku k založení střediska učenců v Javne po pádu Jeruzaléma (jde tzv. zakládající legendu rabínského judaismu). Jiné verze této legendy se nacházejí v midraši *Ejcha raba* a *Avot de-rabi Natan*. Další texty vyprávějí početné příběhy utrpení obyvatel obleženého Jeruzaléma (a popisu hladomoru, který ve městě zavládl). Jedna z legend se týká osudu (a strašné smrti) Tita ha-raša (také v *Avot de-rabi Natan* kap. 9.2.4)

Text Babylonského talmudu obsahuje v dalších traktátech řadu dalších motivů: události Devátého avu (*bTa'anit*), zkoumání příčin zničení Chrámu (*bJoma*, *bŠabat*). Dalším (na více místech) se vyskytujícím motivem je legenda o neutišitelné kypící krvi Zachariáše (*bGitin*, *bSanhedrin*, *Ejcha raba* a *Pesikta de-rav Kahana*). Srovnání těchto čtyřech verzí je zachyceno v Tabulce č. 5 (viz výše). Dalším drobným motivem je situace *kohanim* na chrámové střeše, když vracejí klíče od Chrámu nahoru na nebesa (v různých verzích také v *Pesikta rabati*, *Avot de-rabi Natan*, zmínky v Druhá Bárukova a *Vajikra raba*).

Zdroje textů (prameny)

A. Steinsaltz: Koren Talmud Bavli (The Noé Edition), Jerusalem 2013-2017, díly: Yoma, Sanhedrin Part 2, Ta'anit-Megilla, Gittin, Sanhedrin Part 2

Druhá Bárukova (Knihy tajemství a moudrosti II, Praha 1998).

B. Nosek: Pirkej avot. Výroky otců. Praha 1994.

Sefaria [on-line]: www.sefaria.org/texts/Talmud

Sefaria [on-line]: www.sefaria.org/Mishnah_Ta'anit.4.6?lang=he&layout=lines&sidebarLang=all

Sefaria [on-line]: https://www.sefaria.org/Vayikra_Rabbah.19.6?lang=he

7 POZDNÍ AGADICKÉ MIDRAŠE (HOMILIE)

Základní členění midrašů podle datace:

1. rané exegetické midraše komentáře tanaitů ke knihám Tóry (Ex, Lv, Nu, Dt), následují strukturu a témata komentovaného textu část po části, verš po verši (někdy i slovo po slově). Tanaické midraše nerozlišují látku na právní a narativní, takže vedle sebe koexistují midraše halachické i midraše agadické.
2. pozdější amoraické midraše – jsou agadické, zaměřují se na narativní biblické texty, nebo přinejmenším hledají agadický význam textů právních.

Datace: po redakci Jerušalmi na zač. 5. století byly zkomponovány tři midraše amoraim: Ex raba (ten se ještě charakterem blíží předchozím midrašům tanaim), Lv raba a Pesikta de-rav Kahana. Všechny jsou produktem jednoho intelektuálního světa. Sdílí stejné postavy rabínů i místní jména v *Erec Jisra'el*. Midraš k Lv je výjimečný tím, že zpracovává látku, která není (v naprosté většině) narativní, ale právní. Midraš je tak uspořádán podle skupin témat a v souladu s tím rozdělený do třiceti sedm *parašiot* (sg. פְּרָשָׁה). Lv raba už není svoji odlišnou strukturou klasický exegetický midraš. Rozvádí totiž biblický text na základě vybraných veršů (často veršů uvozujících danou parašu). Patří do skupiny midrašů nazývaných homiletické.

Pesikta je specifický typ midraše. *Pesikta de-rav Kahana* a *Pesikta rabati*, oba jsou kompilací textů pro speciální šabaty a sváteční dny židovského roku, mají deset kapitol, které jsou téměř stejné, lze je považovat za duplicitní. Starší *Pesikta de-rav Kahana* naopak duplikuje některá pojednání z Lv raba. Formátem se jedná o promluvy, pojednání, řeči. Jedná se o kompilace textů různých autorů z různých zdrojů.

Vyzněním těchto textů je dlouhotrvající postupné zhoršování situace Židů v Byzantském impériu během 5. a 6. století vedla k intenzifikaci očekávání příchodu Mesiáše. Židé byli izolováni, ponižováni, střediska jejich setkávání (jejich místní i centrální organizace) byla rušena a ničena. To vše s cílem zničit judaismus jako takový. Vroucné očekávání Mesiáše časem rostlo, a odráží se postupně i v těchto třech midraších (*Vajikra raba*, *Pesikta de-rav Kahana* a *Pesikta rabati*). V *Pesikta rabati* vyjadřuje víru v nadcházející B-ží soud a očekávání triumfu Mesiáše. Názory v prvních dvou midraších jsou obaleny v náznacích a filosofických úvahách, *Pesikta rabati* je ve svých vyjádřeních mnohem přímější, lze říci odvážnější.

7.1 *Pesikta de-rav Kahana*

Pesikta de-rav Kahana jde ve změnách ve své struktuře a v organizaci textů ještě dále. Text je opět založen na vybraných biblických verších a využívá texty z jiných agadických midrašů. Je datován do 5. století, vzhledem tomu že explicitně necituje žádného pozdějšího rabína. Tradice jmenuje „rabi Kahanu“ jako člověka, který texty dohromady shromáždil, uspořádal a zeditoval. Autory jednotlivých

textů jsou od nejstarší doby žáci Hilela a Šamaje (tedy z 1. století) až po rabi Tanchumu (který žil ve druhé polovině čtvrtého století). Jedná se převážně o autory žijící v *Erec Jisra'el*. Rabi Kahana je sám několikrát citován, jednou (na začátku piska 13) jako rabi Aba bar Kahana, palestinský amora působící v první polovině 4. století. Někteří moderní učenci jsou však toho názoru, že se jedná o jiného r. Kahana, který působil později. Podle většinového názoru neexistuje žádná převažující evidence, aby osobu r. Kahany přesně určila.⁵⁵⁰ Není zcela zřejmé ani to, pro koho bylo dílo určeno. Původní midraše byly určeny žákům v *bet midraš* a členům *bet kneset* (tj. v synagogách). Při zkoumání textů v této Pesiktě je zřejmé, že (alespoň) některé z nich byly určeny širší veřejnosti, shromážděné v synagoze. Sloužili jako *drašot* (sg. *דרשות*). Po zničení Chrámu se veřejné čtení z Tóry (o šabatě a svátcích),⁵⁵¹ vyučování z tohoto čtení spolu s modlitbou, staly pilíři společného náboženského života v židovských komunitách.

Struktura textu

Text je rozdělen na dvacet osm *piska'ot* (sg. *פסיקה*).⁵⁵² Každá *piska* je relativně samostatný útvar věnovaný určitému biblickému čtení, a to nejenom z Tóry, ale – nově – i z haftary. Tato čtení jsou dále seskupena podle období roku (do čtyřech základních období) a podle liturgického kalendáře, tedy podle svátků, půstů a významných dní v židovském kalendáři. Tyto čtyři části jsou: chanuka a speciální šabaty (tj. v období před pesachem), Svátky od pesachu po šavuot, tři šabaty předcházející Devátý av a zároveň sedm šabatů po Devátém avu (tato část je nejrozsáhlejší) a svátky od roš *hašana* po *š'mini aceret*. Každá část (*piska*) je založená na čtení, které přísluší pro ten který den v kalendáři.⁵⁵³ Uspořádání a členění textů vytváří formu jakéhosi kalendáře. Tento kalendář je pevně zakotven v historii *am jisra'el*. Dramatická historie Izraele, ta která začala za faraona (a pod ním) v Egyptě, vyvrcholila Davidovým (a Šalamounovým) královstvím, skončila ztrátou samostatnosti a státnosti z rukou Římanů. Může však pokračovat i v obtížné době tehdejšího světa. Kalendář se totiž cyklicky opakuje a nekončí.⁵⁵⁴

Umístění vybraných textů

Texty v piska 16 až 22 se vztahují k půstu Devátého avu. Vybrané texty spadají do části šabatů, které Devátý av obklopují. Jsou to tři šabaty předcházející Devátému avu (piska 13 až 15) – ty jsou věnovány třem soudům (*T'lat de'purenita*). Následují texty k sedmi šabatům po Devátém avu – jsou věnována sedmi (týdnům) útěch (*שבוע דנוחמותא*). Vybraný text spadá do části věnované třem soudům: piska 13 je

⁵⁵⁰ Braude: *Pesikta derab Kahana*, Introduction, s. lxxxviii-lxxxix.

⁵⁵¹ Toto čtení bylo zpočátku praktikováno ve tříletém cyklu a bylo rozděleno jednotlivých *sidrot* (*sedarim*).

⁵⁵² *Piska* je aramejský termín pro hebrejské *paraša*,

⁵⁵³ Braude: *Pesikta derab Kahana*, Introduction to the New Edition, s. xii-xvi.

⁵⁵⁴ Braude: *Pesikta derab Kahana*, Introduction to the New Edition, s. xviii-xix.

uvedena veršem z Jeremiáše (Jr 1:1), piska 14 napomenutím Jeremiáše (Jr 2:4)⁵⁵⁵, piska 15 úvodním veršem Ejcha (Pl 1:1)⁵⁵⁶. Jsou to verše uvozující haftary pro šabaty předcházející půstu Devátého avu.

Piska 13 (obsah)

Piska 13 se dále dělí na patnáct odstavců.

(Téma této části: Izrael se musí zabývat těmi pro něj pravými a správnými záležitostmi, jinak se stane tulákem.)

[13] Úvodní verš: *Slova Jeremjáše ...* (Jr 1:1)⁵⁵⁷

[13:1] *Pronikavě křič, galímská dcero, Lajšo, napjatě poslouvej, odpověz, Anatóte.* (Iz 10:30)

Přes vaše prohřešky vás B-h nemůže zcela odmítnout. Půjde, je-li to tak možné říct, do exilu s vámi a nakonec vás spasí [vysvobodí]. Mezitím po zničení Chrámu nikdo neuvidí ani jediného ptáčka letět přes *Erec Jisra'el*. Ale pamatuj, Izraeli, že *šechina* tak nerada opouští Chrám v Jeruzalémě, že když ho opustí, učiní tak v deseti postupných krocích. A i po opuštění Chrámu, bude po tři léta setrvávat na Olivetské hoře a tři krát denně lkát: „Vrať se, ty nezvedené dítě, a já vyléčím tvé rány.“

TEXTY

Piska 13:15 (Vlastní zkáza)

[Že byl Jeruzalém zničen v měsíci avu, ve znamení lva, naznačuje, že B-h Lev se vrátí ve stejný měsíc a znovu postaví Chrám, Lva B-žího. [B-h : lev, Lev : Chrám]

[13:15] *Slova Jeremjáše, syna Chilkijášova, z kněží v Anatótu v zemi Benjamínově. K němu se stalo slovo Hospodinovo za dnů judského krále Jóšijáše, syna Amónova, ve třináctém roce jeho kralování. Stávalo se těž za dnů judského krále Jójakíma, syna Jóšijášova, až do konce jedenáctého⁵⁵⁸ roku vlády judského krále Sidkijáše, syna Jóšijášova, až do přestěhování Jeruzaléma v pátém měsíci toho roku. (Jr 1:1-3). R. Abun řekl: Lev (אריה) povstal ve znamení lva a zničil B-žího lva (אריאל). Přišel lev – zkažený Nebúkadnezar, o němž je psáno: z houštiny vystoupil lev (Jr 4:7).⁵⁵⁹ Ve znamení lva, odvádějící zajatce z Jeruzaléma v pátém měsíci⁵⁶⁰ a [Nebúkadnezar] zničil B-žího lva [tj. Chrám].⁵⁶¹ *Běda tobě, Arieli⁵⁶², Arieli, [B-ží**

⁵⁵⁵ Jr 2:4-28 je haftarou pro druhý a třetí šabat předcházející Devátý av.

⁵⁵⁶ Iz 1:1-27 je haftarou pokárání pro třetí (ze tří) šabat přecházející Devátý av. Izajáš 1:21 cituje: „Běda! Nevěstkou se stalo město věrné!“

⁵⁵⁷ Jr 1:1-2:3 je haftarou pro první šabaty, které předcházející půst Devátého avu.

⁵⁵⁸ Některé verze uvádí že „desátého“.

⁵⁵⁹ Z houštiny vystoupil lev. Ničitel pronárodů vyrazil vpřed, vyšel ze svého místa, aby z tvé země učinil spoušť. Tvá města budou vyliďněna, budou bez obyvatel. (Jr 4:7)

⁵⁶⁰ Znakem pátého měsíce hebrejského kalendáře, měsíce *avu* je lev.

⁵⁶¹ Viz také PesRab 2:5, bJoma 21b.

⁵⁶² Hebrejské jméno אריאל překládáme jako Lev B-ží (אריה a ארל). V dané souvislosti se jedná o symbolické jméno Jeruzaléma.

*lve,] město, v němž se utábořil David! (Iz 29:1)⁵⁶³. [Všechny tyto události se staly], ale očekává se s jistotou, že se Lev [B-h] vrátí ve znamení lva a znovu postaví Lva B-žího [Chrám]. [Následuje vysvětlení.] Je jisté, že Lev se vrátí, Svatý, o němž je napsáno: *Lev řve, kdo by se nebál.* (Am 3:8)⁵⁶⁴, vrátí se zpátky ve znamení lva – *Obrátím jejich [měsíc] smutku⁵⁶⁵ v radost.* (Jr 31:13)⁵⁶⁶; a [také] když *Hospodin buduje Jeruzalém, shromáždí rozehnané z Izraele.* (Ž 147:2). Tak také znovu postaví Lva B-žího.*

Piska 15 (obsah)

(Pláč nad Jeruzalémem)

(Úvodní verš 15:1)

Jak samotno sedí město, které mělo tolik lidu! Je jako vdova, ač bylo mocné mezi pronárody. Bylo kněžnou mezi krajinami, a je podrobena nuceným pracím. (Pl 1:1)

[Téma části 15:7] Jako důkaz úpadku Jeruzaléma jsou uvedeny incidenty vražd, nečestnosti a korupčního jednání lídrů (princů) a soudců. (15:7–9).

TEXT

Piska 15:7-8

Běda! Nevěstkou se stalo město věrné! (Iz 1:21)⁵⁶⁷ – stalo se městem obscénního veselí, nestoudným a hlasitým. R. Pinchas⁵⁶⁸ cituje R. Hošaju,⁵⁶⁹ který smutně řekl: V minulosti bylo v Jeruzalémě 48.016 synagog. Každá z nich měla školu pro mladé studenty a školu pro starší studenty – školu pro mladší studenty, kde se učí Písmu, a školu pro starší studenty studující Mišnu. Všechny tyto školy Vespasian, když přišel [do Jeruzaléma], zničil. O tomto zničení synagog a škol je psáno: *Odkryto bylo Judovo zaštitění. Onoho dne jsi vzhlížel k výzbroji Domu lesa! (Iz 22:8)* [„Dům lesa“ (בית היער) – to znamená Chrám, který byl vyroben z cedrů libanonských lesů]⁵⁷⁰.

Běda! Nevěstkou se stalo město věrné! Bývalo plné [studia] práva! (Iz 1:21), jako je Mišna r. Chiji, Mišna r. Hošaje a Mišna bar Kapary.⁵⁷¹ Přebývala v něm spravedlnost (Iz 1:21). R. Judan bar r. Šimon řekl: Žádný muž, který se ubytoval v Jeruzalémě na celý den, nemohl zůstat posedlý hříchem. Jak to? Ranní obětování odčinila přestoupení spáchaná během noci a obětování za soumraku odčinilo přestoupení

⁵⁶³ Běda tobě, Arieli, Arieli, město, v němž se utábořil David! Jen pokračujte rok za rokem, ať probíhá koloběh svátků (Iz 29:1) Hebrejský originál je ovšem: הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על-שנה חגים ינקפו

⁵⁶⁴ Lev řve, kdo by se nebál? Panovník Hospodin mluví, kdo by neprorokoval? 3:8)

⁵⁶⁵ Měsíc *av*.

⁵⁶⁶ Tehdy se bude v tanci radovat panna i jinoši a starci. „Jejich truchlení změním ve veselí, místo strasti jim dám útěchu a radost. (Jr 31:13)

⁵⁶⁷ Běda! Nevěstkou se stalo město věrné! Bývalo plné práva, přebývala v něm spravedlnost, teď jsou v něm vražedci. (Iz 1:21)

⁵⁶⁸ Rabi Pinchas ben Jair, tana čtvrté generace působící ve druhé polovině 2. století, podle tradice v místě Lydda (dnešní Lod).

⁵⁶⁹ Rabi Hošaja, palestinský amora 1.generace, působil kolem roku 200 o. l.

⁵⁷⁰ Dům lesa (*Bejt ja'ar ha-l'vanon*) je rovněž popisem budovy, která byla součástí komplexu Šalamounova paláce, který Šalamoun postavil v Jeruzalémě zároveň s Chrámem.

⁵⁷¹ Všechna tato tři díla jsou kolekcí barait a toseft (baraitot a toseftot).

vykonaná za dne. V žádném případě člověk, který se v Jeruzalémě ubytoval na celý den, nemohl zůstat v hříchu. A proč ne? Protože „v něm přebývala spravedlnost“.

Teď jsou v něm vrahové (Iz 1:21) veřejně, vrahové, kteří zabili Urijáše⁵⁷², kteří zabili Zachariáše.⁵⁷³ R. Judan se zeptal r. Achy: V které části chrámového dvora zabili Zachariáše – na nádvoří Izraelitů nebo na nádvoří žen? R. Acha odpověděl: Ani na nádvoří Izraelitů, ani na nádvoří žen, ale na nádvoří kohenů. A co více, s krví neudělali to, co dělá s krví zabitě laně, krví zabitěho jelena nebo krví zabitěho ptáka. Co se týče krve těchto zvířat, je psáno: *Kdokoli z Izraelců i z těch, kdo mezi vámi přebývají jako hosté, uloví zvíře nebo ptáka, které se smí jíst, nechá vytéci jeho krev a přikryje ji prachem.* (Lv 17:13). V Jeruzalémě však: *Krev, kterou [město] prolilo, zůstává uprostřed něho, nechalo ji téci na holou skálu, nevytilo ji na zem, aby ji přikryl prach.* (Ez 24:7). A proč zůstala krev odkrytá? *Ať se zvedne rozhořčení, ať vzplane pomsta! Nechám tu krev na holé skále a nebude přikryta.* (Ez 24:8).

V ten den vykonal Izrael [skrze tento jediný čin, totiž zabití Zachariáše] sedm přestupků: zabili člověka, který byl knězem, prorokem a soudcem, prolili nevinnou krev, znesvětili B-ží jméno, znečistili chrámové nádvoří. A všechny tyto přestupky spáchali v den usmíření (jom kipur) a o šabatu. Když Nebúzaradán vystoupal [do Chrámu], krev [na chrámové skále] začala kypět. Zeptal se: „Co je to za krev, která tu kypí?“ Kněží odpověděli: „Krev volů, jehňat a beranů, které jsme obětovali na oltáři.“ Hned nechal muže přinést býky, berany a jehňata, a porazil je vedle Zachariášovy krve. [Zvířecí krev nekypěla, ale] Zachariášova stále vřela. Protože kněží neřekli Nebúzaradánovi pravdu, zavěsil je na lešení mučitele. Pak mu [tedy] řekli: „Jelikož B-h je odhodlán požadovat od nás trest za tuto krev, vězte, že je to krev kněze, proroka a soudce. Byl to on, který nám předpověděl všechny zlé věci, které nyní děláte. Přesto jsme povstali a zabili ho.“

Okamžitě Nebúzaradán vzal osmdesát tisíc mladých kněží a zabil je jednoho po druhém nad Zachariášovou krví, dokud proud jejich krve nedosáhl Zachariášova hrobu. A důkaz? Verš [Nepřátelé] se rozmohly, krveprolití stíhá prolitou krev. (Oz 4:2)⁵⁷⁴. Zachariášova krev však stále kypěla. Následně ji Nebúzaradán káral, řekl: „Co může zastavit tvé kypění? Co chceš? Mám kvůli tobě, nechat vymýtí celý tvůj lid?“ V té chvíli Svatý, naplněný soucitem, řekl: „Je-li tento člověk, krutá bytost z masa a krve, dnes zde a zítra už ne, naplněna soucitem k mým dětem, tím spíše bych měl být já, o němž je psáno: *Hospodin, tvůj B-h, je B-h milosrdný, nenechá tě klesnout a nepřipustí tvou zkázu.* (Dt 4:31)⁵⁷⁵ Potom dal Svatý znamení Zachariášově krvi, a teprve potom a tam se vsákla do země.

⁵⁷² Odvedli Urijáše z Egypta a přivedli ho ke králi Jójakimovi. Ten ho zabil mečem a jeho mrtvolu pohodil u hrobů prostého lidu. (Jr 26:23)

⁵⁷³ Kněz Zachariáš působil za vlády judského krále Joaše, kritizoval modloslužebníky a modloslužbu. Za to byl na králův příkaz ukamenován na chrámovém nádvoří. (Viz také 2Pa 24:20-22, bGit 57b, bSan 96b, komentář Rašiho k Jr 2:30).

⁵⁷⁴ Kletby a přetvářka, vraždy a krádeže a cizoložství se rozmohly, krveprolití stíhá prolitou krev. (Oz 4:2)

⁵⁷⁵ Vždyť Hospodin, tvůj B-h, je B-h milosrdný, nenechá tě klesnout a nepřipustí tvou zkázu, nezapomene na smlouvu s tvými otci, kterou jim stvrdil přísahou. (Dt 4:31)

Shrnutí

Vybraný text obsahuje legendu s tématem kypící neutišitelné Zachariášovy krve (paralelní příběh k verzi talmudického textu - jTaan 4:8, bGit 57b a bSanh 94b aj.) Je uveden citátem z Izajáše (Iz 1:21) „teď jsou v něm [v Jeruzalémě] vražové.“ Vraždou Zachariáše spáchali sedm hříchů zabili člověka (1), zabili kněze (2), zabili proroka (3), zabili soudce (4), prolili nevinnou krev (5), znesvětili B-ží jméno (6) a chrámové nádvoří (7), a to vše navíc o šabat o jom kipur! Porovnání všech zkoumaných verzí je uvedeno v tabulce č. 5 v kap. 6.2.2.

Text se také zabývá faktem, že znamením měsíce *av* je lev. Lev je také ale jménem pro Hospodina (který „řve“), název pro Chrám (B-ží lev) a také označení pro Nebúkadnezara („lev, který vystoupil z houštiny“). Text rozebírá různé výskyty a významy slova vyjadřující „lva“.

7.2 Pesikta rabati

*Pesikta rabati*⁵⁷⁶ je sbírkou agadických midrašů (ve formě homilií) na texty Tóry a Proroků (členěné podle parašot) k příležitostem nového měsíce, postních dnů, svátků a speciálních šabatů v průběhu židovského roku. Obsahuje texty a tradice vznikající převážně v 5. a 6. století. Finální podoba byla zkomponována kolem roku 845 o. l. (toto datum je v textu přímo uvedeno jako doba „777 let od zničení Chrámu“).⁵⁷⁷ Text se nejprve tradoval ústně a byl zapsán zpětně. Zachoval se tak v několika rukopisech různé délky a kompletnosti. Konečná verze obsahuje padesát jednu homílii.⁵⁷⁸ Texty byly určeny pro pronášení („kázání“) v synagogách a studijních místech v *Erec Jisra'el* tak, aby dodaly rámec každému speciálnímu dni. Autorství původních proslovů je přisuzováno *amoraim* 3. a 4. století (v Izraeli).⁵⁷⁹ Nejčastěji citovaným učencem je r. Tanchuma bar Aba.⁵⁸⁰

Jednotlivé homilie jsou označeny jako *piska*⁵⁸¹. Jsou exegezi k oddílům Tóry a Proroků. Tyto exegeze jsou doslovné i přenesené, jsou homiletickým rozšířením textů s hlavním cílem prezentovat morální apel Písma. Téměř všechny části jsou uvedeny příslušným biblickým veršem následovaným uvozující frází *jelamedenu rabenu* (יְלַמְדֵנוּ רַבֵּנוּ), ať nás naši učitelé učí. Fráze uvozuje otázku, problém principu nebo praktiky židovského náboženství. Texty také citují předchozí učence (začínají už od Hilela

⁵⁷⁶ Aramejské פסיקתא *pesikta* má význam kapitola, část. *Pesikta rabati* je v některých straších rabínských dílech citovaná také jako *Pesikta ha-g'dola* (Velká pesikta), *Jelamedenu*, *Hagadot amoraim* nebo prostě *Midraš*.

⁵⁷⁷ Braude: *Pesikta rabati*, s. 21. Někteří badatelé však počítali 777 let od zničení Chrámu prvního (což dává rok 355 o. l.). Viz Braude: *Introduction*, s. 22-23.

⁵⁷⁸ Použité vydání W. Braude: *Pesikta rabati* se dělí na 47 *piskot*.

⁵⁷⁹ *Amoraim* 2. až 5. generace.

⁵⁸⁰ R. Tanchuma bar Aba, rabi 4. století o. l.

⁵⁸¹ Hebr. פסיקה, aram. פסיקא Plurál „*pesikata*“ dal vzniknout názvu *Pesikta*, kompozici, která obsáhla celý cyklus veřejného čtení Tóry.

a Šamaje)⁵⁸² na podporu názorů autorů. Až na několik málo výjimek se jedná o učence Izraele, nejpozději talmudického období. Texty uvádějí příběhy i legendy biblické i post-biblické židovské historie.⁵⁸³ Tematicky⁵⁸⁴ je v centru midraše Pesikta rabati Jeruzalémský chrám. Agady pokrývají jeho celou historii, od stavby, přes jeho zničení a reakce na tuto zkázu až po otázky spojené s Chrámem, který bude znovu postaven na konci časů. Tento budoucí Nový chrám je vztažený ke Chrámu nebeskému. Midraše osvětlují eschatologický význam všech těch událostí. Centrální ideou je, že Jeruzalémský chrám a celá jeho historie byla, je a bude podřízena předurčenému B-žimu plánu, od samého stvoření světa až do konce časů.⁵⁸⁵

Sbírka začíná textem na téma nového měsíce (roš chodeš), následují homílie ke svátku chanuka, speciálním šabatům, pesachu, šavuot, šabatům truchlení, půstu Devátého avu a dalším půstům, zničení Chrámu, svátkům roš hašana a jom kipur.

Umístění textu v rámci díla

Anglický překlad Williama Braude⁵⁸⁶ obsahuje 47 homilií. Vybrané (zkoumané) texty se nacházejí v *piska'ot* č. 26 až 28. Tato část spisu obsahuje homílie k postnímu dni Devátého avu. Zabývají se událostmi před, během i po zničení Chrámu a Jeruzaléma. Jsou tak věnovány neposlušnosti a hříchům, zničení Jeruzaléma a Chrámu, truchlení a Babylonskému exilu, ale také útěchám (Piska 31) a slibu vykoupení (a příchodu Mesiáše (Piska 32, 33, 36). Exulantům se dostává ujištění, že Hospodin nad nimi bdí i v exilu (Piska 35). Zřetelně vykresluje Nebúkadnezara jako nástroj B-žihu hněvu (Piska 27, 29/30). Obsahují řadu legend a bibliografií, např. jak Nebúkadnezar přinutil Sidkijáše přísahat na svitek Tóry, že se proti němu nevzbouří (Piska 26:3), nebo že po osmnáct let slýchal B-ží hlas, který ho vyzýval aby šel a zničil Dům B-ží v Jeruzalémě (Piska 15:13). Témat je mnoho: Jeremiášovo uvěznění při obléhání Jeruzaléma Nebúkadnezarem, hlad, který ve městě vypuknul, vrácení klíčů od Chrámu zpátky na nebesa, Sidkijášovo zajetí, jeho umístění do mosazné pece a transport do Babylonie (26:4-6), Jeremjášova snaha o ulehčení járna exulantů (29:3), příběh Miriam bat Nakdimon, která z hladu sbírala zbytky krmiva ze žlabu pro dobytek, příběh hrdiny Abiky ben Gabjaty bránícího Jeruzalém (Piska 29/30), příběh krásných jeruzalémských žen, které se musely zohavit, aby tak zabránily znásilnění od babylonských velitelů a uchovaly tak čistotu dědičné linie Izraele (Piska 31:8).

⁵⁸² Hilel a Šamaj z tzv. prvního páru učenců. (זוגות)

⁵⁸³ Braude: Pesikta Rabbati, Introduction, s. 1-33.

⁵⁸⁴ Univerzálností a širokým záběrem se tak PR liší např. od midraše Ejcha raba, který se zabývá téměř výhradně hříchy Izraele a zničením Chrámu jako jejich důsledku.

⁵⁸⁵ Ulmer: Construction, Destruction, and Reconstruction, s. 105-106.

⁵⁸⁶ Braude: Pesikta Rabbati, YUP 1968.

Struktura vybraného textu

Vybrané pasáže z několika úseků obsahují několik legend spojených se zničením Chrámu. Zkoumaný text obsahuje jakési převyprávění Jeremjášova příběhu, totiž jeho kritiky Izraele a jejich vůdců a jeho varování před přicházející zkárou.

Piska 26, nadepsaná jako „Nebúkadnezarovo obléhání a dobytí Jeruzaléma,“ je inspirována textem ze začátku první kapitoly knihy Jeremjáš. Text byl čten o prvním (ze tří) šabatů předcházejících půstu Devátého avu. Příslušná haftara se zabývá uvalením B-žihó trestu na Izrael. Vybrané texty v piska 26 obsahují obraz zkázy Jeruzaléma a Chrámu podaný (jakoby) očima očitého svědka. Převypráví příběh Jeremiáše na pozadí události zničení Chrámu, hlavně jeho ostrá varování. V rámci Pesikta rabati jde o formát vybočující kapitolu. Není uveden jinak obvyklým úvodním biblickým veršem, ani klíčovým slovem *jelamedenu*, ale jakýmsi hymnem. Obsahuje také nezvykle mnoho dialogů. Po úvodu následuje popis Jeremiášova života od jeho narození. Odkazuje mimo jiné i na starší tradici Jeremiášova nářku, který se nalézá v Druhé knize Bárukově (3:1-2)⁵⁸⁷.

Piska 27 a 28 je uvedena veršem z Jeremjáše (Jr 2:4). Text byl čten při druhém šabatu předcházejícímu Devátý av. Vybraný text se věnuje neblahé vládě krále Sidkijáše, zničení Chrámu jako následkům neposlušnosti Izraele vůči B-hu.

Z následující piska 29/30 jsou vybrány dvě legendy v situaci obleženého Jeruzaléma, totiž příběh hrdinství Abiky ben Adjatiho a příběh o Miriam, dceři Nakdimona (známý i jiných pramenů).

TEXT

Piska 26

(Úvodní hymnus)⁵⁸⁸

*A stalo se/že ovce se vzbouřily/a nenaslouchaly/slovům svého pána/protože nenáviděly svoje pastýře/kteří byli dobrými vůdci/a vzdálili [odešly] se od nich.*⁵⁸⁹

[26:1/2] „Ovcemi“ se míní dům Izraele, který je v Písmu připodobněn ovcím: *Budete mými ovce, ovce, které já pasu.* (Ez 34:31).⁵⁹⁰ „Nenáviděly svoje pastýře“ a na jejich místo nad sebe dosadili prohané pastýře. A vskutku jejich srdce sešla z cesty a nenásledovala svého Stvořitele. Jejich srdce se obrátila k hříchu. Pak prorok Jeremjáš skrze ducha svatého prorokoval domu Izraele.

[...]

⁵⁸⁷ Všemocný Pane, B-že Izraele, voláme k Tobě z hloubi našich usouzených, utrápených duší. Vyslyš nás, Pane, a smiluj se nad námi, neboť jsme proti Tobě hřešili. (2Bar 3:1-2)

⁵⁸⁸ Tradice hodnotí tento úvodní text jako variantu ke zvířecí vizi (o ovcích, pastýřích a Pánu ovcí obsaženou v první knize Henochově (89-90). Český První kniha Henochova (Knihy tajemství a moudrosti I, Praha 2013), s. 154-164.

⁵⁸⁹ Braude: Pesikta rabati, s. 524-525.

⁵⁹⁰ *Budete mými ovce, ovce, které já pasu, vy lidé, a já vám budu B-hem, je výrok Panovníka Hospodina.* (Ez 34:31)

[Piska 26:6] V době, kdy Nebúkadnezar sebral tábor⁵⁹¹ a chystal se vyrazit proti Jeruzalému, *Jeremjáš pobýval na nádvoří stráží*“ (Jr 38:28).⁵⁹² Když Nebúkadnezar dorazil do Ribly, zdržel se tam, protože se obával, že by se mu stalo to, co se stalo Senacheríbovi.⁵⁹³ Povolal Nebúzaradána a ustanovil ho velitelem všech svých vojsk. Řekl mu: „Jdi a dobyj Jeruzalém.“ Nebúzaradán šel a začal Jeruzalém obléhat od devátého roku vlády Sidkijáše až do jedenáctého roku jeho vlády.⁵⁹⁴ Nebúkadnezarova armáda však nemohla Jeruzalém dobýt, protože Hospodinův ortel nad Sijónem a Jeruzalémem nebyl ještě zpečetěn. Ale pak přišel čas, čas stanovený pro Sijón a pro Jeruzalém, čas jejich zkázy. Takové časy jsou stanoveny pro všechny děti člověka, vskutku, čas zkázy je určen pro vše, co existuje.⁵⁹⁵ A tak přišlo sedmnáctého *tamuzu* na Izrael pět trestů: desky zákona byly rozlomeny na úpatí hory Sinaj, denní oběť (קָרְבַּן טָמִיד) v Chrámu ustala, hradby města Jeruzaléma byly prolomeny, Apostomos spálil Tóru a vztyčil v Chrámu modlu.⁵⁹⁶ Ale čas určený pro spálení Chrámu byl [až] devátý av.⁵⁹⁷

V městě vypukl hladomor. (Jr 52:6)⁵⁹⁸ Vznešené dcery Sijónu chodily ulicemi města stále dokola, hleděly jedna na druhou, až konečně jedna z nich řekla své přítelkyni: „Proč jsi vyšla ven do ulic? Což někdy předtím chodívala žena jako ty ulicemi města jako děvka?“ A ta dotyčná jí odpověděla: „Co mám před tebou skrývat? Je těžké přijmout břemeno hladu. Nemohu to snést.“ Poté, podpírajíce jedna druhou, obcházel dcery Sijónu město a hledaly něco, co by mohly vložit do úst. A když nenašly nic k jídlu, chytaly se sloupů domů, a kdykoliv se ulice zatočily, padly mrtvé u pat těch pilířů. Jejich děti, které pořád ještě sály mateřské mléko, se k nim připlazily, k jejich rukám a nohám. Vždy když dítě poznalo svoji matku, přistoupilo k ní, chopilo se prsu, které znalo a vložilo si jej do úst v očekávání, že poteče mléko. Ale žádné neteklo, a tak dítě přivedené k šílenství, zemřelo u poprsí vlastní matky. Vyplnila se tak slova Písma *a na klíně svých matek vypouštějí duši.* (Pl 2:12).⁵⁹⁹

⁵⁹¹ Je spíše myšleno, že shromáždil vojsko, aby pochodem vyrazil na Jeruzalém.

⁵⁹² Jeremjáš pobýval na nádvoří stráží“ až do dne, kdy byl Jeruzalém dobyt. (Jr 38:28)

⁵⁹³ Viz text o nezdařené výpravě Senacheríba z bSan 94b-95a v kap. 6.2.2 výše.

⁵⁹⁴ V devátém roce Sidkijášova kralování, v desátém měsíci, desátého dne toho měsíce, přitáhl Nebúkadnezar, král babylónský, s celým svým vojskem proti Jeruzalému, položil se proti němu a zbudovali dokola obléhací val. Město bylo obleženo do jedenáctého roku vlády krále Sidkijáše. (2Kr 25:1-2)

⁵⁹⁵ Srov. „Ty, lidský synu, slyš. Toto praví Panovník Hospodin o izraelské zemi: Je konec, přišel konec na všechny čtyři strany země!“ (Ez 7:2)

⁵⁹⁶ Viz mTa'anit 4:6, bTa'anit 29.

⁵⁹⁷ Devátého avu bylo stanoveno, že generace exodu nevstoupí do Země zaslíbené, že První a Druhý chrám budou zničeny, že padne Bejtar, a že město Jeruzalém bude rozoráno. Viz bTa'anit 26b.

⁵⁹⁸ Ve čtvrtém měsíci, devátého dne toho měsíce, když už tvrdě doléhal na město hlad a lid země neměl co jíst (Jr 52:6)

⁵⁹⁹ Zrak mi pro slzy slábne, v mém nitru to bouří, játra mi vyhřezla na zem pro těžkou ránu dcery mého lidu, neboť skomírá pachole a kojeneček na prostranstvích města. Svých matek se ptají: „Kde je obilí a víno?“ když jako smrtelně raněný skomírají na prostranstvích města a na klíně svých matek vypouštějí duši. (Pl 2:11-12)

V ten čas řekl Hospodin Jeremjášovi: Vstaň, jdi do Anatótu a kup pole od svého strýce Chanamela.⁶⁰⁰
A tak si Jeremjáš v srdci pomyslel: možná Hospodin zamýšlí vrátit Jeruzalém zpátky jeho obyvatelům a dovolit jim žít v něm nadále jako dříve. A proto mi Hospodin řekl, abych šel a koupil pro sebe to pole.

Jakmile Jeremjáš opustil Jeruzalém, sešel dolů z nebes Hospodinův anděl [posel], opřel svou nohu proti zdem Jeruzaléma a prolomil je. Pak anděl vykřikl: Necht' přijdou nepřátelé a vstoupí do Domu, protože Pán Domu už v něm není. Ať Dům vyplení a zničí. Ať jdou do vinic a posekají vinnou révu, protože Strážce odešel a opustil je [vinice]. A nepřátelům řekl: Nechvástejte se, že jste město zdolali. Nikoliv, dobyli jste město už dobyté, pobili jste lidi již zabitě.

Nepřátelé přišli a postavili si násep [plošinu] na Chrámové hoře. Pak vystoupili na tuto plošinu, která měla střed přesně na místě, kde sedával Šalamoun, když se radil se staršími. Tam přesně na místě, kde [tehdy] Šalamoun a starší plánovali výzdobu Chrámu, tam seděli nepřátelé a plánovali spálení Chrámu. A jak tak přemýšleli, pozvedli zrak vzhůru a uviděli čtyři sestupující anděly, v rukách čtyři hořící pochodně. Ty umístili do čtyř rohů Chrámu, a tak jej zapálili.⁶⁰¹

Když **velekněz** uviděl, že Chrám hoří, vzal klíče a hodil je směrem k nebesům.⁶⁰² Otevřel ústa a zvolal: „Zde jsou klíče od tvého Domu. Byl jsem jejich nehodný opatrovník.“ Chystal se odejít, ale nepřátelé ho napadli a zmasakrovali ho na oltáři, přesně v místě, kde se konávala denní oběť. Jeho dcera vyběhla zoufale volajíc: „Běda mi! Otče, potěšení mých očí!“ Napadli a zavraždili také ji a smíchali její krev s krví jejího otce.

Když kněží a lévijci uviděli, že Chrám hoří, vzali své harfy a trubky a nechali se i s nimi padnout do plamenů. Shořeli. Když panny, které tkaly oponu Svatyně, uviděly, že Chrám hoří, skočily do plamenů, aby je nepřátelé nemohli zneuctít. Shořely.

Když Sidkijáš uviděl vše, co se stalo, pokusil se o útěk podzemní cestou, která se užívala pro přívod vody do Jericha. Protože byl unavený, jeho synové šli hodně daleko před ním. Nebúzaradán Sidkijáše vypátral, napadl ho, a poté i jeho deset synů. Nebúzaradán je všechny poslal k Nebúkadnezarovi, který se zeptal: „Řekni mi, Sidkijáši, co tě přimělo vzbouřit se mi? Podle kterého zákona tě mám soudit? Jestliže právem tvého B-ha, zasloužíš si trest smrti, protože jsi přísahal falešně v jeho jménu (viz 2Pa 36:13)⁶⁰³. Jestliže podle zákonů státu, zasloužíš si trest smrti, protože ten, kdo poruší svou přísahu králi, si zaslouží trest smrti.“

Na to Sidkijáš odpověděl: „Prosím tě, zabij nejprve mě, ať nevidím krev mých synů.“ A jeho synové prosili: „Zabij nejprve nás, ať nevidíme krev našeho otce prolitou do země.“ A tak Nebúkadnezar učinil,

⁶⁰⁰ Jeremjáš řekl: „Stalo se ke mně slovo Hospodinovo. Hle, přijde k tobě Chanameel, syn tvého strýce Šalúma, s nabídkou: ‚Kup si mé pole v Anatótu, protože máš výkupní právo.‘ (Jr 32:6-7)

⁶⁰¹ Srovnej: Z výšiny seslal do mých kostí oheň a pošlapal je. (Pl 1:13)

⁶⁰² Příběh vrácení klíčů od Chrámu na nebesa – klíče v této verzi vrací velekněz.

⁶⁰³ Dokonce se vzbouřil proti králi Nebúkadnezarovi, který jej zavázal při Bohu přísahou, byl tvrdošíjný a troufalého srdce a nenavrátil se k Hospodinu, Bohu Izraele. (2Pa 36:13)

jak žádali. Pobil je před Sidkijášem. Potom Sidkijášovi vydloubl oči a umístil ho do železné klece. A vzal ho sebou do Babylonie. Sidkijáš stále nařikal: „Pojďte a vizte, vy všechny děti člověka, že Jeremjáš prorokoval pravdivě, když mi řekl: Půjdeš do Babylónu a v Babylónu i zemřeš, ale tvé oči Babylón nevidí. Neposlouchal jsem jeho slova. A tady jsem, v Babylónu, a mé oči jej nevidí.“

Mezitím prorok Jeremjáš opustil Anatót, aby se vrátil do Jeruzaléma. Pozvedl zrak a uviděl kouř stoupající z Chrámu. Řekl si ve svém srdci: Možná se Izrael kaje a vrátil se k přinášení obětí, a kouř kadidla teď stoupá vzhůru. Ale když vystoupal blíž a stanul nahoře na zdi, uviděl Chrám, který se změnil v hromady kamenů a zdi Jeruzaléma stržené dolů. A tak zvolal k Hospodinu, řka: *Přemlouvals mě, Hospodine, a dal jsem se přemluvit. Zdolal jsi mě a přemohl.* (Jr 20:7)⁶⁰⁴ A jak pokračoval na své cestě, neustával nařikat, řka: „Na jakou cestu se hříšníci vydali? Kterou cestou šli, ti kteří jdou pryč do exilu? Kterou cestou šli ti, kteří zahynou? Půjdu a zahynu s nimi.“ A jak šel, uviděl cestu pokrytou krví, a půdu na obou stranách nasáklou krví povražděných. Přiložil tvář blízko k zemi a uviděl stopy malých nohou batolat a dětí, které šly do zajetí. Vrhnu se na zem a políbil ty stopy. Když narazil na zástup jdoucí do zajetí, objal je a políbil. Plakal s nimi a oni s ním. Potom promluvil a řekl: „Moji bratři a můj lide, vše co vás postihlo je důsledek toho, že jste nenaslouchali slovům proroctví, která B-h pronášel skrze mě.“

Když Jeremjáš dorazil k řece Eufratu, Promluvil k němu Nebúzaradán: *Pokládáš-li za dobré, jít se mnou do Babylónu, pojď.* (Jr 40:4)⁶⁰⁵ A tak si Jeremjáš v srdci pomyslel, když půjdu s exulanty do Babylónu, nezůstane žádný utěšitel pro ty zajaté v Jeruzalémě. A tak od nich začal odcházet. Když exulanti pozvedli svůj zrak a uviděli, že se Jeremjáš chystá je opustit, všichni propukli v pláč s hlasitým nářkem. Volali: „Náš otče Jeremjáši, po pravdě, opustíš nás?“ Posadili se a plakali, a proto je psáno *U řek babylónských, tam jsme sedávali s pláčem.* (Ž 137:1)⁶⁰⁶ Jeremjáš odpověděl a řekl: „Volám nebesa i zemi ku svědectví, že kdybyste bývali plakali aspoň jedenkrát, když jste pobývali na Sijónu, nebyli byste odvečeni pryč.“ Jeremjáš plakal, když krácel a řekl: „Běda tobě Sijóne, nejvzácnější z měst!“

Piska 26

(Porovnání osudu Joba s osudem Sionu – naděje)

[Piska 26:7 závěr] Stříbro a zlato bylo pro Joba zdvojeno, a stejná věc bude učiněna i pro tebe. Job ze své osoby konečně setřásl lejno. A tobě bude řečeno: *Setřes prach a povstaň, usídli se, Jeruzaléme.* (Iz 52:2)⁶⁰⁷ Maso a krev tě zbudovaly, maso a krev tě zničily. Ale ve světě budoucím, [řiká Hospodin,] tě znovu postavím. Jak je psáno: *Hospodin buduje Jeruzalém, shromažďuje rozehnané z Izraele.* (Ž 147:2)

⁶⁰⁴ Přemlouvals mě, Hospodine, a dal jsem se přemluvit. Zdolal jsi mě a přemohl. Po celé dny jsem jen pro smích, každý se mi vysmívá. (Jr 20:7)

⁶⁰⁵ Nyní, hle, rozvážu ti dnes řetězy na rukou. Pokládáš-li za dobré jít se mnou do Babylónu, pojď, budu o tebe pečovat. Pokládáš-li za zlé jít se mnou do Babylónu, nemusíš chodit. Hleď, celá země je před tebou. Kam pokládáš za dobré a správné jít, tam jdi. (Jr 40:4)

⁶⁰⁶ U řek babylónských, tam jsme sedávali s pláčem ve vzpomínkách na Sijón. (Ž 137:1)

⁶⁰⁷ Setřes prach a povstaň, usídli se, Jeruzaléme, rozraz pouta na své šíji, zajatá dcero sijónská. (Iz 52:2)

Amen. Brzy a za našich dnů, ať Svatý Požehnaný naplní verš, který nám říká: *Ti, za něž Hospodin zaplatil, se vrátí. Přijdou na Sijón s plesáním a věčná radost bude na jejich hlavách.* (Iz 35:10).⁶⁰⁸

Piska 27

(Téma: Následky neposlušnosti B-žím slovům)

Slyšte slovo Hospodinovo, dome Jákobův i všechny čeledi domu Izraelova. (Jr 2:4)⁶⁰⁹

[27:1] Písmo říká: *Poslechnou-li, budou-li mu sloužit, dokončí své dny v pohodě a v rozkoších svá léta. Ne-poslechnou-li, sejdou hubící střelou [B-ha] a zahynou pro svou nerozvážnost.* (Job 36:11-12) Když Izrael poslechne Svatého Požehnaného a budou mu sloužit, budou žít v prosperitě po celý čas svých let, jak to řekl David: *Počet našich let je sedmdesát roků, jsme-li při síle, pak osmdesát.* (Ž 90:10).⁶¹⁰ Takové je naplnění, podle Mojžíše, které Hospodin slibuje ve verši: *Budete sloužit Hospodinu, svému B-hu a on požehná tvému chlebu a tvé vodě. Vzdálím od tebe nemoc; ve tvé zemi nebude ženy, která by potratila nebo která by byla neplodná; obdarím tě plností let.* (Ex 23:25-26)⁶¹¹

Piska 27/28

(Téma: Neblahý smysl Sidkijášova kralování a příčiny zničení Chrámu v měsíci avu)⁶¹²

Úvodní shrnutí: Když začal Sidkijáš vládnout, Sion věděl, že určený čas zkázy se nachyluje. Jeremjášovi, který se snažil zbavit úlohy proroka zkázy Sionu, řekl B-h, že ještě než stvořil svět, stvořil Jeremjáše právě pro tento prorocký úkol.

A bylo běda, když se Sidkijáš, syn Jóšijášův, stal králem⁶¹³ ... protože ani on, ani jeho služebníci, ani lid země neuposlechli slov Hospodinových, která mluvil skrze proroka Jeremjáše. (Jr 37:1-2)⁶¹⁴

[27/28:1] Tato slova je třeba chápat ve světle verše *Když zemře člověk svévolný, naděje přijde vniveč.* (Př 11:7). Běda kvůli bezbožným lidem! Když povstanou, smrtelníci volají: Běda, běda! Když Sidkijáš kraloval, Sion řekl: „Běda! Nyní se předpověď týkající se času určeného pro moji zkázu, chystá naplnit.“⁶¹⁵

Tehdy Jeremjáš řekl: „Pane světů, s jakými hříchy jsou poskvrněny mé ruce? Proroci přicházeli přede

⁶⁰⁸ Ti, za něž Hospodin zaplatil, se vrátí. Přijdou na Sijón s plesáním a věčná radost bude na jejich hlavách. Dojdou veselí a radosti, na útěk se dají starosti a nářek. (Iz 35:10)

⁶⁰⁹ Text Jr 2:4-28 je čten jako haftara o druhém (ze tří) šabatů, které předcházejí půst Devátého avu.

⁶¹⁰ Počet našich let je sedmdesát roků, jsme-li při síle, pak osmdesát, a mohou se pyšnit leda trápením a ničemnostmi; kvapem uplynou a v letu odcházíme. (Ž 90:10)

⁶¹¹ Ex 23:25-26.

⁶¹² Braude: Pesikta rabbati, s. 545-550. V některých vydáních je tato část uvedena jako pokračování 26 (26:5-6).

⁶¹³ Komentátoři nacházejí toto „běda“ uschováno v úvodní slabice hebrejského *vajjimloch*, on, tedy Sidkijáš, vládnul.

⁶¹⁴ Král Sidkijáš, syn Jóšijášův, se stal králem místo Konjáše, syna Jójakímova. Ustanovil ho králem v zemi judské Nebúkadnezar, král babylónský. Ale ani on ani jeho služebníci ani lid země neuposlechli slov Hospodinových, která mluvil skrze proroka Jeremjáše. (Jr 37:1-2)

⁶¹⁵ Původní jméno krále bylo Mataniáš, byl přejmenován na Sidkijáše, aby bylo zřejmé, že čas B-ží spravedlnosti se projeví, hříčka se *siduk hadnin*. (Viz také piska 26.3,6)

mnou a proroci budou přicházet po mně, ale skrze žádného z nich jsi neoznámil, že bys zničil svůj Dům. Ne, jenom skrze mne! Co udělal Jeremjáš? Kdysi chodil k bránám Jeruzaléma a hlásal [lidem, kteří přicházeli a odcházeli]: Svátý, požehnaný buď, mi řekl: *Neříkej: Jsem chlapec. Všude, kam tě pošlu, půjdeš, a všechno, co ti přikážu, řekneš.* (Jr 1:7) A lidé odpovídali: *Neprorokuj ve jménu Hospodina a nezemřeš naší rukou.* (Jr 11:21)⁶¹⁶ A Jeremjáš odpovídal: Ani já nechci zmiňovat Jeho jméno. Ale co mohu dělat? Je to v mém srdci jako hořící oheň, jsem jako žena, sedící na rodícím stolci. *Řekl jsem: Nebudu je připomínat, už nebudu v jeho jménu mluvit, avšak je v mém srdci jak hořící oheň, je uzavřeno v mých kostech.* (Jr 20:9)⁶¹⁷ Slovo „uzavřeno“ odkazuje na "těsnost lůna při porodu", jako ve verši *Hospodin totiž uzavřel každé lůno.* (Gn 20:18)⁶¹⁸ A co dále dělával Jeremjáš? Dával se do pláče: *Nitro, mé nitro! Jak se chvěji! Srdce se mi svírá, srdce mi buší,* (Jr 4:19)⁶¹⁹ čímž Jeremjáš mínil: Je to právě prorokovat takovou bolest pro Izrael, kvůli čemu jsem byl vytvořen (uhněten)? B-h odpověděl: *Dříve než jsem tě vytvořil v životě matky, znal jsem tě, dříve než jsi vyšel z lůna, posvětil jsem tě.* (Jr 1:5)⁶²⁰ Důkazem toho, že výraz „dříve než“ odkazuje na dobu, kdy svět ještě nebyl stvořen, je ve verši z Genesis: *Nebylo na zemi ještě žádné polní křovisko ...* (Gn 2:5)⁶²¹

Další komentář: *A bylo běda, když se Sidkijáš, syn Jósijášův, stal králem.* (Jr 37:1) Kvůli tomu, jak se chovaly dcery Jeruzaléma. Měly ve zvyku se promenádovat [naparovat se] a když uviděly mladíky sedící venku, tleskaly rukama [aby na sebe upozornily], a ze stejného důvodu si udělaly zvonivé ozdoby na nohách. A tak je psáno *Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdviženou šjíj ... cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky.* (Iz 3:16)⁶²² A stejně tak muži, jako dobře živení hřebci, po nich ržáli, jak je řečeno: *jsou to bujní koně, chlípí hřebci; každý z nich baží po manželce svého bližního.* (Jr 5:8)⁶²³

Další komentář: *A bylo běda, když se Sidkijáš, syn Jósijášův, stal králem* (Jr 37:1) Proč nebyl chrám zničen v prvním měsíci roku, nebo ve druhém měsíci, nebo ve třetím, nebo ve čtvrtém, proč v pátém? Faktem je, že B-h chtěl zničit Chrám v prvním měsíci, [*nisan*, jehož astrálním znamením je jehně]. Ale zásluha Izáka (זכור יצחק)⁶²⁴ vyšla vpřed, aby prosila: „Pane všehomíra, vzpomeň si na oběť, pro kterou

⁶¹⁶ Proto praví Hospodin toto o anatótských mužích, kteří ti ukládají o život. Říkají: „Neprorokuj ve jménu Hospodina a nezemřeš naší rukou.“ (Jr 11:21)

⁶¹⁷ Řekl jsem: „Nebudu je připomínat, už nebudu v jeho jménu mluvit,“ avšak je v mém srdci jak hořící oheň, je uzavřeno v mých kostech, jsem vyčerpán tím, co musím snášet, dál už nemohu.

⁶¹⁸ Hospodin totiž kvůli Abrahamově ženě Sáře uzavřel v Abímelekově domě každé lůno. (Gn 20:18)

⁶¹⁹ Nitro, mé nitro! Jak se chvěji! Srdce se mi svírá, srdce mi buší, nemohu mlčet. Slyšíš, má duše, hlas polnice, válečný ryk? (Jr 4:19)

⁶²⁰ „Dříve než jsem tě vytvořil v životě matky, znal jsem tě, dříve než jsi vyšel z lůna, posvětil jsem tě, dal jsem tě pronárodům za proroka.“ (Jr 1:5)

⁶²¹ Nebylo na zemi ještě žádné polní křovisko ani nevzcházela žádná polní bylina, neboť Hospodin B-h nezavlažoval zemi deštěm, a nebylo člověka, který by zemi obdělával. (Gn 2:5)

⁶²² I řekl Hospodin: „Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdviženou šjíj, svůdně hledí, cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky.“ (Iz 3:16)

⁶²³ Jsou to bujní hřebci, hned jak vstanou, každý plane vášní k ženě svého bližního. (Jr 5:8)

⁶²⁴ Jedná se o koncept zásluh praotců hebr. *zechut avot* – viz poznámka níže.

jsem se nechal před tebou svázat, když jsem se nabízel jako beránek pro oběť místo obětního beránka.“ Pak B-h chtěl zničit Chrám ve druhém měsíci, [*ijar*, jehož astrálním znamením je býk]. Avšak zásluha Abrahama vyšla vpřed, jak je řečeno: *sám* (Abraham) *se rozběhl k dobytku, vzal mladé a pěkné dobytče*. (Gn 18:7)⁶²⁵ Takže B-h si přál zničit Chrám ve třetím měsíci, [*sivan*, jehož astrálním znamením jsou dvojčata]. Ale zásluha Jákoba vystoupila vpřed, jak je řečeno: *když chlapci dospěli*. (Gn 25:27)⁶²⁶ Pak B-h chtěl Chrám zničit ve čtvrtém měsíci, [*tamuz*, jehož astrálním znamením je krab]. Ale zásluha Mojžíše vystoupila, aby prosila: „Krab může čerpat svůj život jen z vody a můj život byl z vody vytržen z vody.“ Když B-h chtěl zničit Chrám v měsíci pátém, [*av*, jehož astrálním znamením je lev], nebylo žádné zásluhy, která by uklidnila jeho hněv. Takže svatý, požehnaný, řekl: „Je příhodné, že přichází Nebúkadnezar, ten, který je nazýván lvem ve verši: *z houštiny vystoupil lev a ničitel pronárodů*, (Jr 4:7)⁶²⁷ aby zničil Chrám, ten, který je popsán jako „lev B-ží“ slovy *Ó, Arieli, Arieli*, (Iz 29:1)⁶²⁸ aby smetl Izrael, také nazývaný lvem, jak je řečeno *Zvedá se jako lev*. (Nu 23:24)⁶²⁹ Je případné, aby zkáza přišla v měsíci, jehož znamením je lev, protože synové Izraele odmítají slova lva, o kterém se říká *lev řve, kdo by se nebál?* (Am 3:8)⁶³⁰

POZN. *Zechut avot* (זכורת אבות) – koncept zásluh praotců. Použit např. v situaci po zničení desek Zákona. Hospodin chtěl *am jisra'el* zničit a začít s Mojžíšem znova. Ale neučinil tak, kvůli připomenutým zásluhám praotců. Ovšem v Talmudu (bŠabat 55a) se učí, že *zechut avot* již byly vyčerpány (kvůli příliš mnoha prohřeškům) a nelze je dále využít. Rabíni v gemaře tedy diskutují, kdy přestaly existovat. Rav je toho názoru, že to bylo za dnů Ozeáše (viz Ozeáš 2:12), Š'muel že za dnů Chazaela (viz 2Kr 13:22), rabi Jehošua ben Levi poukazuje na dny Eliáše (1Kr 18:36) a rabi Jochanan, že přestaly existovat za dnů Chizkiáše (Iz 9:6), jak je řečeno: *Jeho vladařství se rozšíří a pokoj bez konce spočine na trůně Davidově a na jeho království. Upevní a podepře je právem a spravedlností od toho času až navěky. Horlivost Hospodina zástupů to učiní*. (Iz 9:6) Raši shrnuje, že od časů Chizkiáše a že spása židovského lidu přijde skrze horlivost Hospodina zástupů, nikoliv skrze zásluhy praotců.

[27/28:2]

V té době řekli andělé Svatému Požehnanému:

Pane všehomíra, není toto právě ten Jeruzalém, o němž Písmo říká: *To je Jeruzalém! Postavil jsem jej doprostřed národů?* (Ez 5:5)⁶³¹

⁶²⁵ Sám se rozběhl k dobytku, vzal mladé a pěkné dobytče a dal mládenci, aby je rychle připravil. (Gn 18:7)

⁶²⁶ Když chlapci dospěli, stal se Ezau mužem znalým lovu, mužem pole, kdežto Jákob byl muž bezúhonný a sídlil ve stanech. (Gn 25:27)

⁶²⁷ Z houštiny vystoupil lev. Ničitel pronárodů vyrazil vpřed, vyšel ze svého místa, aby z tvé země učinil poušť. Tvá města budou vylidněna, budou bez obyvatel. (Jr 4:7)

⁶²⁸ Běda tobě, Arieli, Arieli, město, v němž se utábořil David! Jen pokračujte rok za rokem, ať probíhá koloběh svátků, (Iz 29:1)

⁶²⁹ Jaký to lid! Povstává jako lvice, zvedá se jako lev. Neulehne, dokud nezhltně úlovek, dokud nevypije krev skolených!“ (Nu 23:24)

⁶³⁰ Lev řve, kdo by se nebál? Panovník Hospodin mluví, kdo by neprorokoval? (Am 3:8)

⁶³¹ Toto praví Panovník Hospodin: „To je Jeruzalém. Postavil jsem jej doprostřed pronárodů a okolo něho jsou země. (Ez 5:5)

B-h odpověděl: *Vzepřel se však proti mým řádům a nařízením svévolněji než pronárody.* (Ez 5:6)⁶³²

Andělé řekli: *Oni jsou přece tvůj lid a tvé dědictví, které jsi vyvedl svou velikou silou.* (Dt 9:29)⁶³³

On odpověděl: *Na mne však můj lid zapomněl, obětují nicotě.* (Jr 18:15)⁶³⁴

Řekli: Ušetři je kvůli jejich otcům!

On odpověděl: *Ale v modlářství otcové zapalují oheň ... královně nebeské.* (Jr 7:18)⁶³⁵

Řekli: Ušetři je kvůli dětem!

On odpověděl: *Ale i synové se mi vzepřeli* (Ez 20:21)⁶³⁶ – odmítli mě poslouchat.

Řekli: Ušetři je kvůli judskému pokolení!

Odpověděl: *Juda činil to, co je zlé.* (1Kr 14:22)⁶³⁷

Řekli: Ušetři je kvůli vůdcům lidu!

Odpověděl: *Jeho představitelé soudí za úplatek.* (Mich 3:11)⁶³⁸

Řekli: Ušetři je kvůli kmenům!

Odpověděl: *Synové Rúbenovců, Gádovců a polovice Menašova kmene ... se zpronevěřili B-hu svých otců.* (1Pa 5:18-25)⁶³⁹

Řekli: Ušetři je kvůli kmeni Dan!

Odpověděl: *Danovci si tam postavili tu tesanou sochu.* (Sd 18:30)⁶⁴⁰

Řekli: Ušetři je kvůli učedníkům!

Odpověděl: *Nepoznali mě, kdo se obírají zákonem.* (Jr 2:8)⁶⁴¹

Řekli: Ušetři je kvůli prorokům!

Odpověděl: *Je to pro hříchy jeho proroků, pro nepravosti kněží.* (Pl 4:13)⁶⁴²

⁶³² Vzepřel se však proti mým řádům a nařízením svévolněji než pronárody a země, jež jsou okolo něho; mé řády znevažili a mými nařízeními se neřídili.“ (Ez 5:6)

⁶³³ Oni jsou přece tvůj lid a tvé dědictví, které jsi vyvedl svou velikou silou a vztaženou paží.“ (Dt 9:29)

⁶³⁴ Na mne však můj lid zapomněl, pálí kadidlo falešným bohům. Přivedu je k pádu na jejich cestách, na stezkách věčnosti, půjdou po neschůdných, neupravených cestách. (Jr 18:15)

⁶³⁵ Synové sbírají dříví, otcové zapalují oheň a ženy hnětou těsto, dělají obětní koláč pro královnu nebes a přinašejí úlitby jiným bohům, aby mě uráželi. (Jr 7:18)

⁶³⁶ Ale i synové se mi vzepřeli, neřídili se mými nařízeními, nedodržovali mé řády, skrze něž má člověk život, když je plní, a znesvěcovali mé dny odpočinku. I řekl jsem, že na ně vyleji své rozhořčení, a tak na poušti dovrším svůj hněv proti nim. (Ez 20:21)

⁶³⁷ Juda činil to, co je zlé v Hospodinových očích; popouzeli ho k žárlivosti svými hříchy, jichž se dopouštěli ještě víc než jejich otcové. (1Kr 14:22)

⁶³⁸ Jeho představitelé soudí za úplatek, jeho kněží učí za odměnu, jeho proroci věští za stříbro. Přitom spoléhají na Hospodina a říkají: „Což není Hospodin uprostřed nás? Na nás nepříjde nic zlého.“ (Mich 3:11)

⁶³⁹ Rúbenovců, Gádovců a polovice Manasesova kmene, udatných mužů nosících štít a meč a lučištníků vycvičených k boji, schopných vycházet do boje, bylo čtyřicet čtyři tisíce sedm set šedesát. (1Pa 5:18) Avšak zpronevěřili se B-hu svých otců a smilnili s božstvy národů země, které B-h před nimi vyhladil. (1Pa 5:25)

⁶⁴⁰ Danovci si tam postavili tu tesanou sochu a Jónatan, syn Geršóma, syna Mojžíšova, i jeho potomci byli kněžími kmene Danovců až do dne, kdy byli ze země vysídleni. (Sd 18:30)

⁶⁴¹ Kněží se nezeptali: ‚Kde je Hospodin?‘ Nepoznali mě, kdo se obírají zákonem, pastýři mi byli nevěrní, proroci prorokovali skrze Baala, chodili za tím, co není k užítku. (Jr 2:8)

⁶⁴² To pro hříchy jeho proroků, pro nepravosti kněží, kteří prolévali uprostřed něho krev spravedlivých. (Pl 4:13)

Řekli: Ušetři je kvůli králům!

Odpověděl: Ale co ty oltáře, které byly na střeše, na Achazově horním pokoji, a které udělali judští králové? (2Kr 23:12)⁶⁴³

Andělé řekli: Ušetři je kvůli sobě!

Odpověděl: *Oni však B-ží posly zesměšňovali.* (2Pa 36:16)⁶⁴⁴

Řekli: Ušetři je kvůli svému jménu, které bylo povoláno, aby se nad nimi vznášelo!

Odpověděl: *Ale oni znesvěcovali mé svaté jméno.* (Ez 36:20)⁶⁴⁵

Řekli: Jelikož si nepřeješ být usmířen, proč na Tvém trůnu zůstává obraz jejich praotce Jákoba?

A tak [B-h] srazil z nebe na zem okrasu Izraele, [jména, kterým je i Jákob známý]. (Pl 2:1)⁶⁴⁶

Řekli také: Tento královský oděv, kterým tě oblékli, proč ho mít dál na sobě? A potom, kdyby to tak nebylo uvedeno v Písmu, nikdo by se neodvážil to říci, *Hospodin provedl svůj záměr, splnil, co řekl, roztrhnul svůj purpur.* (Pl 2:17)⁶⁴⁷.

Řekli: Pane všehomíra, není to právě ten Jeruzalém, o kterém jsi napsal: *Hle, vyryl jsem si tě do dlaní.* (Iz 49,16)⁶⁴⁸

Odpověděl: *Také já tlesknu rukama, až upokojím své rozhořčení.* (Ez 21:22)⁶⁴⁹

Když Sión viděl, že On je rozhodnut, že nebude usmířen, řekl (jak to píše Písmo): *Sijón říkával: „Hospodin mě opustil, Panovník na mě zapomenul.“* (Iz 49:14)⁶⁵⁰

Nechť je to tvá vůle, Pane, Bože náš a Bože našich otců, abys brzy znovu postavil Svou svatyni, v našich dnech. Aby se do ní vrátila Tvá přítomnost. Abys shromáždil mé rozptýlené ze čtyř konců světa. Aby byla znovu postavena judská města. Aby je děti Izraele znovu obydly, a převzaly brzy, brzy. Amen.!

Komentář

Obsahově i formálně zajímavý je text disputace mezi Svatým Požehnaným a anděli. Andělé se přimlouvají za ušetření Jeruzaléma a lidu Izraele. Na každý jejich argument (důvod pro ušetření) odpovídá Svatý Požehnaný biblickou citací. Každá z nich obsahuje hřích Izraele. Postaveny vedle sebe jsou

⁶⁴³ Král také zbořil oltáře, které byly na střeše, v Achazově pokojíku, a které udělali judští králové, i oltáře, které udělal na obou nádvořích Hospodinova domu Menaše; pospíšil si odstranit je odtud a prach z nich dal rozházet v Kidrónském úvalu. (2Kr 23:12)

⁶⁴⁴ Oni však B-ží posly zesměšňovali, pohrdali jeho slovy a jeho proroky prohlašovali za podvodníky, takže Hospodinovo rozhořčení dolehlo na jeho lid a nebyl, kdo by ho zhojil. (2Pa 36:16)

⁶⁴⁵ Ale když přišli mezi pronárody, znesvěcovali mé svaté jméno, kamkoli přišli. Říkalo se o nich: „Je to lid Hospodinův, ale z jeho země museli odejít.“ (Ez 36:20)

⁶⁴⁶ Jak zahalil oblakem ve svém hněvu Panovník sijónskou dceru! Srazil z nebe na zem okrasu Izraele. Nebyl pamětliv podnože svých nohou v den svého hněvu. (Pl 2:1)

⁶⁴⁷ Hospodin provedl svůj záměr, splnil, co řekl, to, co přikázal již za dnů dávnověkých. Bořil bez soucitu, dopustil, aby se nepřítel nad tebou radoval, vyvýšil roh tvých protivníků. (Pl 2:17)

⁶⁴⁸ Hle, vyryl jsem si tě do dlaní, tvé hradby mám před sebou stále. (Iz 49:16)

⁶⁴⁹ Také já tlesknu rukama, až upokojím své rozhořčení. Já, Hospodin, jsem promluvil.“ (Ez 21:22)

⁶⁵⁰ Sijón říkával: „Hospodin mě opustil, Panovník na mě zapomenul.“ (Iz 49:14)

hříchy i zásluhy Izraele. Hospodin je už rozhodnutý. Na závěr je tedy aspoň vyjádřeno přání, když už musí být Chrám a Jeruzalém zničen, ať je opět brzy obnoven.

[29/30b:4]

(Téma: Hrdinství Abiky během Vespasianova obléhání Jeruzaléma a příběh Miriam bat Nakdimon)⁶⁵¹
Jeremjáš vyjevil hrůzu, když řekl: *Veškerý její lid vzdychá a žebrá o chléb.* (Pl 1:11)⁶⁵² [Ó, co jen dokáže hlad!])

Abika ben Abjati

Vezměme, co se stalo Abikovi, synu Gabjatiho – nedá se ani vypovědět jako veliká byla moc hrdinů dávných dob. Chtěli byste poznat slávu Abiky ben Gabjati? Když přišli nepřátelé Izraele obklíčit Jeruzalém, Abika vyšel na vrch vnitřní hradby. A kdykoliv nepřátelé vrhli kámen z katapultu a Abika uviděl, jak se blíží k lidem na hradbách, jeho hněv náhle vzrostl. Nakopl ten kámen, a tak ho poslal zpátky. Co udělal nepřátelé? Vystřelili kámen trochu blíž, aby nedosáhl až k vnitřní zdi, ale aby dopadl před ní. Abika si ale myslel, že kámen přichází s plnou silou a jeho vztek přišel, aby [kámen] poslal svojí nohou zpátky. A tak [Abika] spadl mezi hradby, protože Jeruzalém měl dvoje hradby, jedny za druhými. Když muži Jeruzaléma viděli, že Abika padl, báli se o svoje životy. Ale Abika řekl: „Nebojte se, moje slabost pochází z hladu. Nejsem nijak zraněný.“ Hned pro něj porazili býčka, upekli ho a on ho snědl. Pak šel nahoru na hradbu a pokračoval v boji proti nepřátelům, jako s nimi bojoval předtím.

Miriam bat Nakdimon

Nebo vezměme příběh Miriam bat Nakdimon, která byla vdovou čekající na švagra, který by si ji vzal nebo odmítnul si ji vzít.⁶⁵³ Chodila čas od času za rabi Cádokem, [který spravoval majetek jejího zesnulého manžela]. Ten ji pravidelně vyplácel částku dvaceti pěti liber stříbra, aby se mohla zásobit kosmetikou a také ji zásoboval litrou⁶⁵⁴ vína na šabatová jídla. Řekla [nespokojeně]: „Kéž bys tolik dával i svým dcerám!“ Když přišel hladomor, vypadaly jí z hladu vlasy. Když rabi Cádok uviděl ji a jejího otce chodící po trhu, zeptal se otce: „Kdo je ta mladá žena s tebou?“ A otec odpověděl: „To je ta stejná Miriam, které jsi pravidelně vyplácel tolik a tolik, ale která tě stejně proklela. R. Cádok to uzavírá: Ať na mě přijde zlo, jestli jsme ji neviděl tak hladovou, že sbírala otruby a zrní z chlévské mrvy. A tak jsem na vztáhnul verš: *Jestliže to sama nevíš, nejkrásnější z žen, vyjdi po šlépějích stád.* (Pís 1:8)⁶⁵⁵ Svatý Požehnaný řekl dětem Izraele: Na tomto světě, jak jste se změnil skrze hladovění! Ale ve světě příštím, jak se změníte skrze nadbytek! Člověk, který vás jednoho dne uvidí, řekne: Jsou to

⁶⁵¹ Braude: *Pesiqta rabbati*, s. 588nn.

⁶⁵² *Veškerý její lid vzdychá a žebrá o chléb.* Za pokrm dávají všechno, co měli za žádoucí, jen aby se udrželi při životě. „Pohleď, Hospodine, popatř, jak jsem zbavena cti.“ (Pl 1:11)

⁶⁵³ V rámci tzv. levirátního manželství, viz Dt 25:5: Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevda se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství.

⁶⁵⁴ Hebr. *Se'a*.

⁶⁵⁵ *Jestliže to sama nevíš, nejkrásnější z žen, vyjdi po šlépějích stád a kůzlátka svá pas u pastýřských kolib.*“ (Píseň písní 1:8).

pravdu oni? O takové proměně řekl Izajáš: *Budete užívat bohatství pronárodů a honosit se jejich slávou.* (Iz 61:6)⁶⁵⁶ Co znamená „honosit“ (*titejamrú*)?⁶⁵⁷ Změnu! Jako ve verši „*jestliže pak přece zamění* (המיר *hamer*).“ (Lv 27:10)⁶⁵⁸

7.3 Shrnutí

Zkoumané texty obsahují motiv truchlení nad zničením Jeruzaléma: selhání Izraele, útok Nebúkadnezara na Jeruzalém, následný hladomor a utrpení obyvatel města, velekněz odevzdávající klíče od Chrámu nahoru na nebesa, sebevražda kněží a lévijců (a také panen), osud krále Sidkijáše. Ústřední postavou je prorok Jeremiáš. Nejprve pronášel varování, která nebyla vyslyšena. Potom byl očitým svědkem všeho utrpení při pádu Jeruzaléma a odvezení jeho obyvatel do exilu. Hladomor přinesl utrpení všem, i matkám a jejich nemluvnatům. Text obsahuje motiv přímluvčích (andělů), kteří se snažili Hospodinovi rozmluvit zničení Chrámu. Na každý argument anděla, je reagováno uvedením jednoho hříchu Izraele. Zkáza byla skutečně nejprve odložena, protože „čas Hospodinova ortelu ještě nenastal.“ Vlastnímu útoku na Jeruzalém, předchází čin anděla, který sám prolomil hradby. Opakuje se tvrzení, že v Chrámu už „pán Domu“ nepřebýval. Co se týká legend obsahuje text příběhy dvou postav, hrdinného bojovníka nesmírné síly a také příběh (kdysi) tak zhýčkané dcery Izraele Miriam bat Nakdimon. Ten je paralelou k obdobné agadě v Ejcha raba (kap 8.1.3).

Zvláštním prvkem je užití znamení zvěrokruhu. To je typickým rysem homilií apokalyptického charakteru. Zvířetníkový znak měsíce av je lev. Nebúkadnezar byl nazýván lvem, tedy to byl on (a jeho vojsko), kdo v měsíci avu zničil Chrám a Jeruzalém. Lvem je ovšem i B-h a jeho Chrám, a tak se s jistotou očekává, že Chrám bude znovu postaven také ve znamení lva, tedy opět v měsíci avu. Jeremjáš se marně vzpírá svému osudu, nechce být prorokem zkázy a zmaru. Zkáza je nejprve oddálena kvůli zásluhám praotců a také na přímluvy andělů. Je ale nevyhnutelná.

Formátem převažují midrašické legendy. Odlišný formát má rozmluva andělů s Hospodinem. Argumenty je řada citací z Tanachu popisujících prořešky lidu Izraelel. Opět jsou použité hry slov (lingvistické transformace), konkrétně více významů a souvislostí slova „lev“, pozměnění kořene slov nebo odlišnost ve psaní a čtení určitého místa v Písmu.

⁶⁵⁶ Vy pak budete nazýváni „Hospodinovi kněží“, bude se vám říkat „Sluhové našeho B-ha“. Budete užívat bohatství pronárodů a honosit se jejich slávou. (Iz 61:6)

⁶⁵⁷ Slovní hříčka: נמר (v nifálu) má význam změnit, stát se odlišným. *Hitejamer* התימר předstírat, z kořene ימר. *Hemir* המיר znamená vyměnit, převést.

⁶⁵⁸ Nevymění jej a nezamění dobrý za špatný ani špatný za dobrý. Jestliže pak přece zamění dobytce za jiné, bude svaté to i ono. (Lv 27:10)

Zdroje textů (prameny)

W. Braude- I. Kapstein: Pesikta de-Rab Kahana, Philadelphia 2002, s. 353-354.

W. Braude: Pesikta Rabbati, New Have 1968.

M. Friedmann: Midraš Pesikta rabbati (Hebrejsky), Wien: Selbstverlag des Herausgebers, 1880 [on-line] hebrew-books.org

Kleinman Edition The Midrash Rabbah, VI. 1: Vayikra-Metzora.

On-line zdroje:

www.sacred-texts.com/jud/tmm/tmm09.htm

Sefaria.org https://www.sefaria.org/Vayikra_Rabbah.19.6?lang=bi&with=all&lang2=en

Sefaria.org https://www.sefaria.org/Pesikta_D'Rav_Kahanna?lang=he

8 MIDRAŠE

8.1 Ejcha raba

Midraš *Ejcha raba* (nazývaný také *Ejcha rabati*) je agadickým midrašem ke knize Pláč (tedy *Ejcha*) zařazené mezi Spisy (*K'tuvim*) v Tanachu. Jedná se o rabínskou reakci (komentář) na knihu Pláč, jejímž autorem je podle tradice prorok Jeremjáš. Formálně se jedná o sbírku různých textů z mnoha různých zdrojů. Čerpá zejména z homilií k Devátému avu, z agad Jeruzalémského Talmudu a dalších midrašických textů vzniklých v *Erec Jisra'el*. Konečná redakce textů je datována zhruba do 5. až 6 (nebo až 7.) st. o. l. Redaktor textu není znám. Jazykem je rabínská hebrejšтина.

Biblická kniha Pláč je reakcí na zkázu prvního chrámu v roce 586 př. o. l. Babyloňany. Není však popisnou knihou zkázy a událostí roku 586. Autorství proroka mění knihu v nadčasové dílo o nekončícím utrpení Židů, o věčných pravdách historie židovského národa, o trestu ve formě zničení Chrámu, ale obsahuje i vize a varování trestů budoucích, pokud lid setrvá u svých prohřešků a ve své zkaženosti. Kniha tak nespécifikuje nepřátele, ale truchlí nad všemi katastrofami minulými i budoucími. Text se tradičně předčítá o půstu Devátého avu.

Text midraše *Ejcha raba* se jeví nepřilíš uspořádaný. Je složen z řady navzájem nesouvisejících epizod a příběhů, principů a výroků, které dokazují, že prorocká varování byla naplněna a predikovaná zkáza skutečně přišla. Východiskem je určitý verš, který je textem midraše ilustrována dokazován. Hlavními tématy jsou hrůzy zkázy a naopak nádhera toho, co bylo zničeno, příčiny katastrofy, B-ží spravedlnost, postavení a úloha Izraele mezi národy, útěcha a naděje do budoucnosti.

Srovnáme-li vyznění obou textů, je zřetelný rozdíl. V biblické knize Pláč dominuje hořkost, hrůza, zoufalství a beznaděj, v midraši *Ejcha raba* je obsažena i útěcha a naděje. Jedná se o reinterpetaci textu, nebo dokonce převrácení zvěsti biblického Pláče.⁶⁵⁹

Zpracování tématu v *Ejcha raba*

Midraš *Ejcha raba* se zabývá tématem zničení Chrámu logicky velmi extenzivně a explicitně. To co biblický text jen popisuje, midraš přivádí až do extrémů. Popis nádhery Jeruzaléma před zničením i následné zkázy, popis hrůz a utrpení je velmi expresivní a co do rozsahu až přehánějící. Zveličuje i číselné odhady obyvatel i další atributy Jeruzaléma.

Naopak je třeba zmínit důležité téma, která v midraši překvapivě není pojednáno, ani zmíněno. Je to téma zániku obětního kultu. V jiných rabínských textech je toto téma velmi významné vzhledem k problému pokračování judaismu bez centrality Chrámu a chrámových obětí.

⁶⁵⁹ S. Cohen: *The Destruction: From Scripture to Midrash*, 1982.

Chrám a Jeruzalém byl vždy chápán jako centrum celého světa, jako místo setkávání člověka s B-hem, místo propojení země a nebes.

V tématu příčin zničení Chrámu se midraš shoduje se standardní odpovědí, stalo se tak na základě principu trestu za hříchy Izraele. Nakonec řada z třiceti šesti předmluv končí výrokem „protože hřešili, byli vyhnáni do exilu“. Midraš ale obsahuje navíc, poněkud překvapivě, i druhou rovinu, zcela světské a lidské vysvětlení tragických událostí, totiž až iracionální nenávisť Římanů ke všemu židovskému. Římané Židům nerozuměli, nechápali jejich zvyky a mylně je vykládali. Na rozdíl od obecného přiznání viny v biblickém textu je midraš specifický, vyjmenovává prohřešky. A je jich mnoho. Např. zavržení Desatera, obřizky i Tóry, selhání vůdců národa (včetně proroků a kněží), fanaticismus sikarijů, kteří se (podle midraše zcela mylně) považovali za obránce víry a bojovníky za svobodu, zabíjení proroků, zbožných a nevinných Židů. Naopak je vyzdvihován umírněný a realistický rabi Jochanan ben Zakaj (jeho příběh setkání s Vespasianem je ve srovnání s příběhem v jiných pramenech rozvedený – viz dále).

Otázka B-ží Spravedlnosti (v Pláči problém zničujících činů B-ha) se soustřeďuje na zkoumání B-žího mlčení a řešení otázky, zda B-h svůj lid opustil. Po zkušenostech se zkázou Druhého chrámu přichází nový aspekt: pohané a křesťané se jeví vítěznými (a vede se jim dobře), Židé jsou poraženi a utlačováni. Znamená to snad, že jejich víra je chybná, nebo překonaná, jak tvrdí jejich protivníci? Dokazují snad dějiny názor křesťanů, že B-h odvrhnul Židy, když odmítli Mesiáše Ježíše? Midraš (ve shodě s Písmem) konstatuje, že v budoucnosti B-h nepřátelské národy potrestá. Tyto národy jásají a radují se nad porážkou Židů, ale neuvědomují si, že jsou jen nástrojem B-ha k potrestání Izraele za jeho prohřešky. Jejich triumf je vyměřený a dočasný. Nakonec budou potrestány.

Midraš obsahuje i texty naděje a povzbuzení, vyzývá k důvěře v budoucnost. Jedním z témat, která mají poražený Izrael povzbudit jsou i příběhy nadřazenosti Izraele nad jinými národy. Toto reprezentuje řada příběhů jednotlivců o jejich chytrosti, vynalézavosti a duchaplnosti, o nadřazenosti Jeruzaléma nad Aténami a Izraele nad národy. Najdeme zde i dlouhé narativní pasáže, které vyzdvihují obyvatele Jeruzaléma a srovnávají je s Athéňany: „Kamkoli přišel někdo z Jeruzalémských..., přistavili mu stolec, aby si poslechli jeho moudrost,⁶⁶⁰ a pak hojně popisují všechno, co Izraelité ztratili kvůli nedodržování Smlouvy, kvůli tomu, že sloužili pohanským bohům, přičemž modloslužba přímo souvisí se "zpoplatněním", robotou či porobou i se stavem slabosti či sklíčenosti. Přestože Izrael zhřešil nedodržováním celé Tóry, všech jejích přikázání, od *alef* po *tav* (a verše Pláče jsou tedy uspořádány v abecedním pořadí), je stejným způsobem utěšován: dvacet dva Jeremjášových těžkých proroctví je již předem zmírněno u proroka Izajáše. Midraš také obsahuje *agadot* týkající se bar Kochbova povstání. Útěchami jsou texty o Mesiáši a mesiášské budoucnosti, o vlastním utrpení B-ha (který sám truchlí na zkázou Chrámu a utrpením Izraele). Midraš Ejcha raba svým přeuvyprávěním a rozpracováním mění pesimistické vyznění biblické knihy Ejcha.

⁶⁶⁰ Ejcha raba 1:4.

Zachovaly se dvě verze: text z prvořetisku (Pesaro 1519), vydán v 16. století ještě několikrát a pak nadále přetiskován, a Buberovo vydání (Vilna 1899), které je založeno na jiném rukopisu. Nejznámější překlady: A. Wünsche, *Der Midrasch Echa Rabbati* (Leipzig 1881), A. Cohen, *Lamentations rabbah* (Soncino Midrash rabbah, London 1939), J. Neusner, *The Lamentations Rabba. An Analytical Translation* (Atlanta 1989).

Texty v Ejcha raba

Struktura midraše s lokací vybraných textů

Midraš obsahuje nejprve třicet šest úvodních útvarů, nazývaných v tomto případě předmluvy (resp. úvody) moudrých,⁶⁶¹ autory jsou tedy známí učenci. Jednotlivé předmluvy jsou zakončeny veršem z knihy Pláč. Po těchto úvodech následuje vlastní text midraše uspořádaný v pěti kapitolách, podle pěti kapitol knihy Pláč. Tyto kapitoly (verš po verši) jsou vykládány a komentovány. Stěžejní jsou první tři kapitoly, které jsou také nejrozsáhlejší. Hlavní je pak první kapitola midraše, která se věnuje rozboru první kapitoly biblického textu Pláče.

V první kapitole se nacházejí příběhy spadající do zkoumaného žánru *agadot ha-churban* (nacházejí se v paragrafu 31 první kapitoly). Jedná se jmenovitě příběh rabi Jochanana, jeho útěku z obleženého Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem (paralela příběhu v Babylonském talmudu a v textech Avot de-rabi Natan), několik příběhů o strastích obyvatel obleženého Jeruzaléma (paralela příběhů o boháčích, kteří chtěli město zachránit před hladem, v Babylonském talmudu). Ve čtvrté kapitole se nachází příběh Kamcy a bar Kamcy (paralela k příběhu, který se nachází tako v Babylonského talmudu).

Vybrané texty zahrnují následující témata

- příběh Kamcy a bar Kamcy (4:2)
- hladomor v obleženém Jeruzalémě – Nakdimon a „boháci“ v Jeruzalémě (1:5)
- útěk rabi Jochanana ben Zakaje z obleženého Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem (1:31)

8.1.1 Kamca a bar Kamca

Umístění vybraného textu

Příběh Kamcy a bar Kamcy (קמצא ובר קמצא) je zařazen ve čtvrté kapitole (*paraša dalet*). Tato kapitola se člení na dvacet pět částí (paragrafů).⁶⁶² Jde o midraše ke čtvrté kapitole knihy Ejcha (Pláč). Agada Kamcy a bar Kamcy se nachází v paragrafu tři, který je vložen do části komentující verše 4:1-2 knihy Pláč. Paragraf jedna midraše se zabývá frázemi „jak zčernalo zlato“ a „svaté kameny leží rozmetány“ ve verši 4:1. Paragraf dva úsekem „vzácní synové Sijónu“ (יקרײם *jekarim*) ve verši 4:2. Za něj je vložena (v paragrafu tři) právě agada Kamcy a bar Kamcy. Paragraf čtyři se pak vrací k nejrozsáhlejším

⁶⁶¹ Hebr. פתיחה znamená přemluva, úvod.

⁶⁶² Členění ve vydání The Kleinman Edition The Midrash, Ejchah. ArtScroll 2012.

interpretacím výrazům „*jekarim*“ z verše Pl 4:2. Teprve paragraf šest přechází k verši 4:3 atd.

Struktura zkoumaného textu

Úvodní biblické verše 4:1-4

[1] *Jak zčernalo zlato, změnil se jasný zlatý třpyt! Svaté kameny leží rozmetány po nárožích všech ulic.*

[2] *Vzácní (יקרים) synové Sijónu, cenění nad ryzí zlato, jak jsou pokládáni za hliněné džbány, vyrobené rukou hrnčíře!*

Paragraf 2 - závěrečné vysvětlení výrazu *jekarim*:

Jiný výrok [tj. vysvětlení]: díky čemu byli [lidé Sijónu] *jekarim*? Žádný z nich by nešel na hostinu (*seuda*) dokud nebyl pozván dva krát.

Paragraf 3

Příběh Kamcy a bar Kamcy

Paragraf 4

Pokračuje ve zkoumání výrazu *jekarim*. Obsahuje příběh rabi Jehošua ben Chananja, který v Římě vykoupil ze zajetí židovského chlapce, který byl neobvykle krásný i vzdělaný v Tóře. Tímto chlapcem byl pozdější rabi Jišmael ben Eliša.

Následuje jiný výrok: co to bylo, co činilo [syny Sijónu] *jekarim*? Totiž že žádný z nich by nešel na hostinu, dokud nevěděl, s kým bude hodovat. [To se zajišťovalo seznam hostů přiloženým k pozvánce].⁶⁶³

[3] *I šakalí matky podají prs, kojí svá mláďata, dcera mého lidu je však krutá jako pštrosové na poušti.*

[4] *Kojenci se žízní lepí jazyk k patru, pacholátka prosí o chléb, a nikdo jim nenaláme. (Pl 4:1-4)*

TEXTY

Midraš raba Ejcha 4:3

Stalo se, že (מעשה שהיה)⁶⁶⁴ byl jeden člověk v Jeruzalémě a pořádal večeři (סעודה). Instruoval jednoho ze svých sloužících: „Jdi a přiveď mi [na hostinu] mého přítele Kamcu.“ [Sluha] šel a přivedl mu bar Kamcu⁶⁶⁵, jeho [hostitelova] nepřítel. Ten [Bar Kamca]⁶⁶⁶ vstoupil a posadil se mezi hosty. [Když] přišel hostitel a našel ho mezi hosty pozvanými k jídlu,⁶⁶⁷ řekl mu: „Ty jsi můj nepřítel, a přesto sedíš v mém domě! Vstaň a opusť můj dům!“ [Odpověď]⁶⁶⁸ mu: „Nezahanbuj mě a já ti zaplatím, co sním [tj. cenu toho, co sním].“ Řekl mu: „Nebudeš sedět u jídla!“ Řekl mu: „Nezahanbuj mě, budu [aspoň]

⁶⁶³ Následuje další agada, která má také protějšek v traktátu Gitin (58a) o překrásném židovském chlapci, zajatci v Římě. Byl to budoucí rabi Jišma'el ben Eliša.

⁶⁶⁴ Fráze מעשה שהיה *ma'se še ha-ja* uvádí příběhy. Je obdobou českého „bylo nebylo“.

⁶⁶⁵ Jméno bar Kamca (syn Kamcy) může naznačovat, že šlo o otce a syna, a že byli znepřáteleni.

⁶⁶⁶ Proč vlastně přijal pozvánku od nepřítel? Je možné, že předpokládá, že půjde o smíření.

⁶⁶⁷ Použitý termín z řečtiny *ariston* ukazuje na ranní jídlo.

⁶⁶⁸ Dosl. ovšem „řekl mu“.

sedět bez jídla a bez pití,“ ale on odpověděl: „Nebudeš sedět u jídla!“ Prosil: „Zaplatím náklady za všechno jídlo [tj. za celou hostinu],“ ale hostitel řekl: „Zvedni se!“ Byl tam [přítomen] rabi Zachariáš ben Avkulas, a měl možnost protestovat [tj. zabránit hostiteli, aby s hostem takto zacházel], ale neprotestoval⁶⁶⁹ [a nezasáhl].

Bar Kamca [tedy] odešel hned [domů]. Řekl si: Tito hodují, a sedí si v klidu. Půjdu a udám je [Římanům]. Co udělal? Šel ke guvernérovi (שלטון)⁶⁷⁰ a řekl mu: „Oběti, které posíláte Židům, aby je v Chrámu obětovali, snědí a místo toho obětují jiné“ [tj. na oltáři je nahradí méněcennými zvířaty].

On ho pokáral [, protože mu nevěřil], ale [bar Kamca] se k němu vydal znovu a řekl mu [znovu]: „Všechny oběti, které posíláte Židům, aby je obětovali, snědí⁶⁷¹ a obětují místo toho jiné. Pokud mi nevěříte, pošlete se mnou vojáka a nějaká obětní zvířata a hned zjistíte, že nejsem lhář.“ [Guvernér souhlasil.] Když byli na cestě [do Jeruzaléma], důstojník usnul. Bar Kamca v noci vstal, poškodil [tj. znečistil pro rituální potřeby] všechna zvířata na skrytých místech [aby to nebylo na první pohled vidět].⁶⁷² Když kněz uviděl [že zvířata jsou poškozená], obětoval místo nich jiná. Králův posel se ho zeptal: „Proč jsi neobětoval tato zvířata [která jsem přinesl]?“ Odpověděl: „[Udělám to] zítra.“ Přišel třetí den, ale on [kněz] je stále ještě neobětoval. Poslal guvernérovi (dosl. králi) zprávu řka: „To, co ti Žid řekl, je pravda.“ [Guvernér] okamžitě vytáhl proti Chrámu a zničil ho.⁶⁷³

[Z tohoto důvodu lidé] říkají: „[Kvůli rozdílu] mezi [jmény] Kamca a mezi bar Kamca byl zničen Chrám.“⁶⁷⁴ R. José řekl: Pokornost (ענותנות)⁶⁷⁵ Zachariáše ben Avkula spálila Chrám.⁶⁷⁶

(Midraš se vrací k původnímu verši a uvádí další možné vysvětlení termínu *jekarim*)

Jiný výrok: díky čemu byli [lidé Sijónu] *jekarim* (יקרים)? Žádný z nich nedal život [dítěti] s chybějící [končetinou] nebo poškozenému.

Hodnocení textu

Popsaný jednotlivý incident je uveden jako katalyzátor celého churbanu. Chování hostí na hostině demonstruje absenci pochopení pro druhého, vcítění se do jeho situace. Netečnost přítomných rabínů, v čele se Zachariášem se ukázala ve svých důsledcích jako fatální, když nakonec způsobila katastrofu historických rozměrů. Text vyzdvihuje odpovědnost lidí, kteří jsou v pozici vůdců a mají v komunitě (ve společnosti) velký vliv. Vina dávaná Zachariášovi ben Avkulas je o to zářející, protože byl známý jako velmi zbožný a skromný člověk. Byl uznávaným vůdcem své generace. Ale tím, že setrval u své

⁶⁶⁹ Tato nečinnost se interpretuje jako obraz (až přílišné) skromnosti rabína. Nechtěl vystoupit a činit rozhodnutí.

⁶⁷⁰ Zřejmě římský prokurátor.

⁶⁷¹ Podle tradice mohli i nežidé dobrovolně přinést do Chrámu oběť. Zřejmě za zhoršených vztahů s okupačními Římany, kohanim (aspoň někteří) odmítali tyto oběti.

⁶⁷² Říman tak poškození nepoznal, ale kohanim byli samozřejmě znalejší a přísnější.

⁶⁷³ Guvernér poslal zprávu králi, ten nařídil útok a zničení.

⁶⁷⁴ אמרין בין קמצא ובין בר קמצא חרב מקדשא.

⁶⁷⁵ *Invetanut* – váhavost, slušnost, skromnost.

⁶⁷⁶ Hejchal v pravém slova smyslu označuje specifickou část Chrámu, jindy (jako zde) značí celý Chrám.

skromnosti a smířlivosti, zapříčinil katastrofu obrovského rozsahu, nejenom zničení Chrámů ale i exilu mezi nepřátelské národy. Lídři národa musejí být v časech krize pevní a rozhodní, musejí vědět kdy třeba i ustoupit ze svých osobních pozic a názorů. Musí udělat vše proto, aby zabránili neblahým důsledkům svých činů. Čekají se od nich správná rozhodnutí.

Další verze příběhu Kamcy a bar Kamcy se nachází také v Babylonském talmudu (Gitin 55b-56a – viz kap. 6.2.1) a zmínka je také v Midraši mišlej (viz kap. 9.2.5)

8.1.2 Související texty (srovnání verzí příběhu Kamcy a bar Kamcy)

Příběh Kamcy a bar Kamcy „kvůli kterým byl zničen Jeruzalém a spálen Chrám“ se v rabínské literatuře nachází ve dvou základních verzích, v Ejcha raba a v Babylonském talmudu.⁶⁷⁷ Nabízí se srovnání obou textů. Pro přehlednost je upraveno do následující tabulky.

Tabulka 6: Porovnání dvou verzí příběhu Kamcy a bar Kamcy (v Ejcha raba a v Babylonském talmudu)

Ejcha raba ⁶⁷⁸	Gitin (Babylonský talmud) ⁶⁷⁹	Komentář k odlišnostem
	<i>Kvůli Kamcovi a Bar Kamcovi byl zničen Jeruzalém.</i>	Umístění výroku na začátek versus konec příběhu.
Stalo se, že jeden člověk v Jeruzalémě jednou pořádal hostinu a instruoval jednoho ze svých domácích sloužících: „Jdi a přiveď mi mého přítele Kamcu.“	Neboť byl jeden muž, jehož přítel byl Kamca a jehož nepřítel byl bar Kamca. Pořádal hostinu a řekl svému služebníku: „Přiveď mi Kamcu.“	Přítel(!) Kamca.
Šel a přivedl mu Bar Kamcu, který byl jeho nepřítelem.	Šel a přivedl mu Bar Kamcu.	
Ten vstoupil a posadil se mezi pozvané hosty.		
Přišel hostitel a našel ho mezi hosty pozvanými k jídlu.	Přišel a zjistil, že sedí.	
Řekl mu: „Ty jsi můj nepřítel, a přesto sedíš v mém domě! Vstaň a opusť můj dům!“	Řekl mu: „Tento muž je nepřítel tohoto muže (tj. hostitel řekl, jsi můj nepřítel). Co tu chceš? Vstaň a odejdi.“	
Řekl mu: „Nezahanbuj mě a já ti zaplatím ti, co sním.“	Řekl mu: „Jelikož jsem už přišel, nech mě zůstat a já ti dám peníze cokoliv sním a vypiju.“	První nabídka

⁶⁷⁷ Josefovy texty podobnou agadu neobsahují, ale v jeho díle Vita – *Iósepou bios* (33) zmiňuje mezi občany v Tiberias jméno Κομψος „Kompos, syn Kompsův“ (tedy obdoba Kompos bar Kompos). Josef Flavius: *Můj život*, Praha 2006, s. 133.

⁶⁷⁸ Ejcha raba 4:3 (א:ז).

⁶⁷⁹ bGitin konec 55b-56a.

Řekl mu: „Nebudeš sedět u jídla!"	Řekl mu: „Ne!“	
Řekl mu: „Nezahanbuj mě, budu sedět bez jídla a bez pití. “ Ale on odpověděl: „Nebudeš sedět u jídla!"	„ Dám ti hodnotu peněz za polovinu hostiny. “ Řekl mu: „Ne!“	Odlíšnost druhé nabídky: nebude jíst, jen sedět versus zaplatí polovinu celé hostiny.
Prosil: „Zaplatím náklady za všechno jídlo.“ Ale hostitel řekl: „Zvedni se!“	Bar Kamca mu řekl: „Dám ti peníze za celou hostinu.“ Řekl mu: „Ne!“	Druhá nabídka
Byl tam rabi Zachariáš ben Avkulas, a měl možnost, ale neprotestoval.		Chybné chování rabínů a rabi Zachariáše.
Bar Kamca okamžitě odešel.	Nakonec [hostitel popadl bar Kamcu] svoji rukou, postavil ho a vzal ho ven.	Bar Kamca odešel sám versus hostitel ho (fyzicky) vyvedl resp. vyhodil.
Řekl si: Tito hodují, a sedí si v klidu. Jdu a udám je. Co udělal? Šel ke guvernérovi a řekl mu: „Ty oběti, které posíláte Židům, aby je v chrámu obětovali, oni je snědí a obětují jiné místo toho.“	Řekl si: Protože učenci seděli a neprotestovali, pouč se z toho, že byli v klidu. Půjdu a udám je u krále.“ Šel a řekl císaři: „Židé se proti tobě vzbouřili.“ Řekl mu): „Kdo to říká.“ Řekl mu: „Pošli jim obětinu a uvidíš, zda ji obětují.“	
On ho pokáral, ale on se k němu vydal znovu a řekl mu: „Všechny oběti, které posíláte Židům, aby je obětovali, snědí je a obětují jiné místo toho.“		
„Pokud mi nevěříte, pošlete se mnou důstojníka a nějaká obětní zvířata a okamžitě zjistíte, že nejsem lhář.“	Šel a poslal tříleté tele.	V Gitin nefiguruje žádný voják (doprovod).
Zatímco byli na, důstojník usnul a bar Kamca v noci vstal a poškodil všechna zvířata. A na skrytých místech.	Když šel, udělal vadu na horním pysku. Někteří říkají, že na očním víčku, místě kde podle nás to je vada, ale podle nich to vada není.	Způsob poškození!
Když kněz uviděl, obětoval jiná místo nich. Králův posel se ho zeptal: „Proč jsi neobětoval tato zvířata?“ Odpověděl: „Zítř.“	Učenci zvažovali obětovat kvůli míru s vládou. Řekl jim rabi Zachariáš ben Avkulas: „Řeknou poškozené může být obětováno na oltáři.“ Zvažovali ho zabít, tak aby nemohl jít a mluvit.	V Ejcha raba neuvažují o odstranění bar Kamcy.
Přišel třetí den , ale on je stále ještě neobětoval.	Řekl jim rabi Zachariáš:	V Gitin jen jedna oběť versus v E.R. na třikrát (obětovalo se každý den).

Poslal králi zprávu říká: „To, co ti Žid řekl, je pravda.“	„Řeknou, ten kdo učiní vadu na oběti, má být zabit.“	
Král okamžitě vytáhl proti Chrámu a zničil ho.		
Z tohoto důvodu lidé říkají: „[Kvůli rozdílu] mezi [jmény] Kamca a bar Kamca byl zničen Chrám.“		V Gitin je tento výrok na samém začátku.
Rabi José řekl: „Nadměrná pokornost Zachariáše ben Avkula spálila chrám.“	Řekl rabi Jochanan: „Nadměrná pokornost rabi Zachariáše ben Avkula zničila náš Chrám, spálila naši Svatyni, a vyhnala nás z naší země.“	Viz poznámka níže.

Poznámka k chování r. Zachariáše

V Gitin je poznámka o zdrženlivosti Zachariáše uvedena v odlišném kontextu. Rabi Zachariáš nepovolil kněžím obětovat poškozené obětní zvíře, dokonce ani v tak nebezpečné situaci, aby si přihlížející omylem neodvodili, že poškozená zvířata smějí být obětována. Navíc jim nedovolil zabít bar Kamcu (aby nemohl podat zprávu Římanům), aby nevznikl dojem, že ten kdo poškodí obětní zvíře si tak přivodí trest smrti. Proto gemara říká, že skromnost (přílišná ohleduplnost) r. Zachariáše (i v tom, že nedovolil, aby bar Kamca byl zabit) zničila Chrám. Verze v midraši, která obsahuje i postavu přítomného římského vojáka, ovšem zabítí bar Kamcy ani teoreticky nepřipouštěla, proto výrok o Zachariášově přílišné zdrženlivosti se musí vztahovat na jeho mlčení ve chvíli ponížení bar Kamcy na hostině.

Hodnocení porovnání

Obě verze jsou si podobné, liší se v detailech. Více méně formálním rozdílem je umístění výroku „Kvůli Kamcovi a bar Kamcovi byl zničen Chrám“, který v talmudickém traktátu celý příběh uvádí, zde je uveden na samém konci příběhu. Liší se pasáž bar Kamcova „smlouvání“ (znění jeho „nabídek“ ve snaze zabránit ponížení). Vina rabi Zachariáše je v Ejcha raba proslovena již u jeho chování (nezasáhnutí) na hostině. V Gitin je obecně řečeno „učenci seděli a neprotestovali“. Rabi Zachariáš je jmenovaný až v souvislosti s problémem poškozeného obětního zvířete. Poškození zvířete, v případě Ejcha raba na místě, kde nebylo vidět. V Gitin je rozlišena vada, která vadí jen Židům, ale nikoliv Římanům. Jednání bar Kamcy se tak jeví rafinované. V Ejcha raba rabíni nezvažují možnost bar Kamcu zabít. Tím se pak také liší hodnocení chování rabi Zachariáše. Ve verzi Ejcha raba je vina v chování na hostině, v Gitin selhává v momentech, kdy se ještě katastrofě dalo zabránit.

8.1.3 Blokáda Jeruzaléma a hladomor (*agadot ha-churban*)

Umístění a struktura vybraného textu

Další *agadot ha-churban* se nacházejí v dalších odstavcích (paragrafech) textu. Příběh jenné Miriam bat Bajtos a přejemnělé Miriam bat Nakdimon v paragrafech 47 a 48.

TEXTY

(Paragraf 45 je uveden novým veršem Pl 1:16): *Propukám nad tím v pláč, slzy se mi proudem řinou z očí, vzdálil se ten, kdo by mě potěšil, kdo by mě udržel při životě. Moji synové úděsem trnou, neboť nepřítel ukázal svou moc.*

(Paragrafy 45 až 51 komentují první část verše „propukám nad tím v pláč“)

(Série příběhů o těch nejjemnějších a nejhýčkanějších dcerách judských)

(Paragraf 47 odkazuje navíc k verši *Jako ve vinném lisu Hospodin pošlapal panenskou dceru judskou.* (Pl 1:15)⁶⁸⁰

Stalo se Miriam, dceři Bajta (בייחוט), se kterou se zasnoubil Jehošua ben Gam'la. [Poté] ho král jmenoval veleknězem. Jednou šla, aby viděla [bohoslužbu kněží]. A řekla: půjdu a uvidím [svého manžela] ve Svatyni Svatých, když předčítá [Tóru] na *jom kipur*. A [připravili se] položili kvůli ní koberce od dveří jejího domu až ke vstupu do Svatyně, aby její [bosé] nohy nebyly podrážděny [zemí]. A přesto její nohy byly podrážděny. A když její manžel Jehošua zemřel, přiřkli jí [z jeho majetku] denní dávku dvou *sea (sa'tajim)*⁶⁸¹ vína.

(následuje diskuse rabínů o tom, co takové množství vína znamená, zda je to málo, nebo hodně)

[...]

(Následuje popis toho, co se jí později stalo při blokadě města)

Rabi El'azar řekl: Ať nevidím útěchu [Sijónu], jestli jsem ji neviděl, když jí [Říman] svázal vlasy do ohonů svých arabských koňů a [tak] ji donutili běžet z Jeruzaléma až do Lodu. Ustanovil jsem o ní tento verš: *Ta změkčilá a zhýčkaná mezi vámi, která se pro zhýčkanost a změkčilost ani nepokusila postavit nohou na zem.* (Dt 28:56)⁶⁸²

(Paragraf 48 příběh **Miriam bat Nakdimon** popisuje incident ukazující utrpení „nejjemnější dcery Izraele“) Stalo se Miriam, dceři Nakdimona [ben Guriona].⁶⁸³ Učenci jí přiřkli⁶⁸⁴ na každý den [částku] pěti set zlatých dinárů [na samotný] na košík voňavek. [Ale zdálo se jí to málo, a tak] se dokonce ohradila a proklela je! A řekla jim: tolik si vyhradte svým dcerám! Rabi Acha řekl: Také jsme řekli Amen po jejím [prokletí].⁶⁸⁵ Rabi El'azar řekl: Ať nevidím útěchu [Sijónu], jestli jsem ji neviděl, jak sbírá zrní z pod kopyt koní v Aku. A citoval jsem, co se jí týká, tento verš: „*Jestliže to sama nevíš*, [kde

⁶⁸⁰ Panovník pohrdl všemi udatnými v mém středu, svolal proti mně slavnostní shromáždění, aby rozdrtil mé junáky. Panovník pošlapal v lisu panenskou dceru judskou. (Pl 1:15)

⁶⁸¹ Sg כסא Jednotka měření tekutin nebo zrna. Jedna se'a se rovnala množství objemu 144 vajec.

⁶⁸² Ta změkčilá a zhýčkaná mezi vámi, která se pro zhýčkanost a změkčilost ani nepokusila postavit nohou na zem, bude nepřejícně hledět na svého vlastního muže i na svého syna a na svou dceru, i na své plodové lůžko, které z ní vychází, i na své děti, které porodí. Tajně je sní pro nedostatek všeho v tísní obležení, kterým tě bude tísnit tvůj nepřítel ve tvých branách. (Dt 28:56-57)

⁶⁸³ Viz bKet 66b-67a.

⁶⁸⁴ Po smrti manžela- živitele, je živena z jeho majetku, dokud jí není splacena celá částka stanovená ve svaatební smlouvě (ketuba).

⁶⁸⁵ Šlo o velkou sumu, takže rabíni svým dcerám takovou částku skutečně přáli. Amen jako Staniž se!

se psát], *nejkrásnější z žen, vyjdi po šlépějích stád a kůzlátka svá (gedijotajich) pas.*“ (Pís 1:8) Nečtěte [slovo jako] גדייתך *gedijotajich* [„tvoje kůzlata“], ale גייתך *gevijotajich* [„tvoje tělo“, „tvoje osoba“].⁶⁸⁶

(Konec paragrafu 49)

Hodnocení textu

Jedná se o jeden z motivů *agadot ha-churban*, kterým jsou příběhy původně bohatých žen (které žily dříve odděleny od reality všedního dne a všedních lidí) a jak i ony nakonec trpěly v čase předcházejícím pád Jeruzaléma. Tento motiv je variantou k příběhu Miriam bat Bajtos v traktátu Gitin (56a) Babilonského talmudu (viz kap. 5.2.1 výše).

8.1.4 Útěk rabi Jochanana, obsazení města a spálení Chrámu

Umístění a struktura vybraného textu

První kapitola Ejcha raba obsahuje 57 částí (paragrafů), které komentují postupně jednotlivé verše první kapitoly knihy Ejcha. Paragraf 31, který obsahuje příběh útěku Jochanana ben Zakaje z obleženého Jeruzaléma, komentuje verš 1:5 knihy Ejcha (Pláč).

Paragraf 31 první kapitoly je uveden veršem z knihy Ejcha 1:5. Je komentářem k první části tohoto verše (*Její protivníci nabyli vrchu, její nepřátelé si žijí v klidu*). Text obsahuje několik agad k událostem, které se odehrály při Vespasianově dobývání Jeruzaléma. Jsou to tyto: příběh čtyř Vespasianových velitelů a čtyř bohatých Jeruzalémánů, útěk rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho následné setkání s Vespasianem, záchrana rabi Cádoka. Stěžejním textem je příběh rabi Jochanana, zbývající jsou velmi stručné.

TEXTY

Ejcha raba 1:5

(Úvodní verš první kapitoly – paraši Pláč 1:5): *Její protivníci nabyli vrchu, její nepřátelé si žijí v klidu, neboť Hospodin ji zarmoutil pro množství jejích nevěrností. Její pacholátka odešla před tváří protivníka do zajetí.*

(31) Jochanan ben Zakaj

Její protivníci nabyli vrchu (dosl. stali se jejími vládci,) *její nepřátelé si žijí v klidu.*

Rabi Hilel, syn r. Berechji řekl: Kdokoli přijde, aby utlačoval Jisra'el, stane se vůdcem. Jak to [Na základě čeho tomu tak je]? (מה טעם?) [Verš:] *Její protivníci se stali vládci.* [Midraš ukazuje, že je tomu opravdu tak.]

Shledáváš, že než byl zničen Jeruzalém, žádný (jiný) kraj neměl význam. Když byl ale zničen Jeruzalém, Cesarea [římské město v Galilei] se stala metropolí a místem velké moci. Neboli také: *Protivníci nabyli*

⁶⁸⁶ גייתך kůzle, גייה tělo.

... – to je [odkaz na] Nebúkadnezara. *Její nepřátelé žijí klidu* – to je [odkaz na] Nebúzaradána. Nebo také: *Protivníci se stali vůdci* – to je Vespasian. *Její nepřátelé žijí klidu* – to je Titus.

[Midraš dále popisuje události, které se staly v době, kdy Vespasian obléhal Jeruzalém.]

Tři a půl roku obléhal Vespasian Jeruzalém, byli s ním čtyři velitelé – velitel Arábie, velitel Afriky, velitel Alexandrie, velitel Palestiny.⁶⁸⁷ O veliteli Arábie [se dohadují] dva *amoraim*: jeden říká „jmenoval se Kilus“, druhý říká „jmenoval se Pangar“.

V Jeruzalémě byli čtyři radní: ben Cicit, ben Gurion, ben Nakdimon a ben Kalba Savua, a každý z nich byl [díky svému bohatství] schopen poskytovat jídlo pro [celé] město po deset let.

Byl [jeden muž] ben Batiach⁶⁸⁸, syn sestry rabana Jochanana ben Zakaje, ten měl na starosti skladiště [potravin]. Všechna skladiště spálil.⁶⁸⁹ Raban Jochanan ben Zakaj to uslyšel a zvolal „Oj!“⁶⁹⁰ [Lidé] šli a řekli ben Batiachovi: „Tvůj strýc řekl „Oj!“ [Ben Batiach] poslal [pro rabana Jochanana ben Zakaje]. Přivedli ho. Řekl: „Proč jsi řekl oj?“ Řekl: „Neřekl jsem oj, ale řekl jsem já!“⁶⁹¹ Řekl: „Řekl jsi já? A proč jsi tedy řekl já?“ Řekl: „Protože jsi vypálil všechny skladiště, a říkám si, že dokud skladiště fungují, lidé se nenabídnou, aby bojovali s Římem.“ [Kvůli rozdílu] mezi „oj“ and „já“ byl raban Jochanana ben Zakaj zachráněn.

[Rabi Jochanan] na sebe vztáhl [verš z knihy Kazatel] *Užitečnější je poznat moudrost: ta zachovává život tomu, kdo ji má.*⁶⁹² Po třech dnech raban Jochanan vyšel ven na trh a uviděl [lidi], jak [z hladu] vaří slámu a pijí její vodu. Řekl (si): [Což] jsou lidé vařící slámu a pijící její vodu schopni odolat armádě Vespasiana?

Řekl [si]: Hlavní věc [, kterou musím udělat je] odejít [a pokusit se obměkčit nepřítele]. Poslal [zprávu a] řekl ben Batiachovi „Dostaň mě pryč [z města]!“ [Ben Batiach] řekl: „Domluvili jsme se mezi sebou [tj. *birjonim*], že nikdo [město] neopustí, leda ten, který zemřel.“ [Protože bylo zakázáno pohřbívat lidi uvnitř Jeruzaléma.] Řekl [rabi Jochanan]: „Nech mě jít ven, vypadajícího jako mrtvý.“ [Ben Batiach souhlasil.] Rabi Eliezer nesl [rakev] u hlavy, rabi Jehošua v nohách, a ben Batiach šel vepředu [před rakví jako by vzdával čest zesnulému strýci]. Když došli [k bráně], chtěli ho [strážci] bodnout [aby se ujistili, že je opravdu mrtvý]. Ben Batiach řekl: „To chcete, aby nepřítel říkal, jejich učitel zemřel,

⁶⁸⁷ Tito velitelé dohlíželi na čtyři různá území, která se ocitla pod nadvládou Římanů. Palestina (*Falastini*) byla země Filištýnců na západním pobřeží.

⁶⁸⁸ Podle svědectví rabínské literatury byl ben Batiach vůdce radikálních povstalců (*birjonim*), kteří odmítali jakýkoliv kompromis.

⁶⁸⁹ Aby obyvatelům nechal jedinou možnost, totiž bojovat na život a na smrt.

⁶⁹⁰ Hebr. ״וַיִּ״ Ve významu „No toto!“, „To né!“

⁶⁹¹ Hebr. ״וַיִּ״ (výraz spokojenosti).

⁶⁹² Být ve stínu moudrosti je jako být ve stínu peněz, avšak užitečnější je poznat moudrost: ta zachovává život tomu, kdo ji má. (Kaz 7:12)

a oni ho probodli?“ Když to [strážím] řekl, nechali [je být]. Když prošli branami, nesli [ho] a uložili ho do hrobky.⁶⁹³ A vrátili se do města.

[Raban Jochanan pak] vylezl [z rakve], aby prošel mezi vojáky Vespasiana. Řekl jim: „Kde je král?“ Šli a řekli Vespasianovi: „Nějaký Žid tě chce pozdravit.“ Řekl jim: „Nechte ho přijít!“ Když dorazil, řekl mu: „*Vive domine imperator!*“⁶⁹⁴ [jde o latinský pozdrav, který náleží jen vládci]. Řekl mu: „Pozdravil jsi mě pozdravem [určeném jen] pro krále, ale já král nejsem. A teď to král uslyší a zabije tuto osobu.“ [tj. mě, Vespasiana]. Řekl mu: „I když [teď] král nejsi, je ti souzeno vládnout, protože Chrám bude zničen jen vládcem, jak stojí psáno: *Libanón padne rukou Vznešeného.*“⁶⁹⁵ Vzali [ho] a umístili ho do vnitřního ze sedmi pokojů. [Místnost byla bez oken, zcela temná.] Ptávali se ho v noci: „Kolik je [nyní] hodin?“ A on jim řekl [správně]. „Kolik je hodin,“ ve dne? A on jim řekl [správně].

(Midraš se ptá): Odkud znal rabi Jochanan [správné časy]? Ze svých studií!

Po třech dnech se Vespasian šel koupat do [řeky] Gafny. Když [se] umyl a nazul si jednu botu, přišly zprávy, které ho informovaly, [že císař] Nero zemřel, a že lid Říma ustanovil [jeho, Vespasiana] vládcem. Chtěl si nazout druhou botu, ale nepadla mu [na nohu]. Poslal [posla, aby] přivedli rabana Jochanana ben Zakaje. [Vespasian] mu řekl: „Můžeš mi říct, proč celou dobu nosím pár bot, a padnou mi, ale nyní, jedna padne a jedna nepadne?“ Odpověděl mu: „Dostal jsi dobrou zprávu [a ta to způsobila], jak je psáno *Dobrá zpráva vzpružuje kost.*“⁶⁹⁶ [Vespasian] mu řekl: „Co uděláme, aby padla [na nohu i ta druhá]?“ [Raban Jochanan ben Zakaj] mu řekl: „Máš člověka, kterého nenávidíš, nebo který se proti tobě provinil? Nech ho se před tebou projít, a tvoje svaly se smrští, jak je psáno *Avšak zlomený duch kost vysuší.*“⁶⁹⁷

[Vespasianovi muži] začali [před Jochananem] citovat podobenství [aby ho tak donutili připustit, že měl raději zničit hradby města a vyzvat Vespasiana a jeho vojsko, aby vstoupili do města].

[První podobenství] o barelu a hadu.

„Je sud, na kterém hnízdí [jedovatý] had. Co se sudem uděláme, [abychom ho otevřeli]?“ [Sud představuje Jeruzalémské hradby a had *birjonim*, kteří stráží vchod.] Řekl jim: „Přivedeme zaklínače hadů, aby hada donutil opustit sud.“ [Tedy lépe je hradby města nebořit.] Pangar řekl: „My hada zabijeme, i přesto že zničíme sud.“

[Druhé podobenství] o věži a hadu.

Je věž, na které hnízdí had, co uděláme [abychom se do věže dostali]? Řekl jim [důstojníkům]: „Přivedeme zaklínače hadů, aby donutil hada věž opustit.“ Pangar řekl: „My hada zabijeme, věž spálíme.“ Raban Jochanan ben Zakaj mu řekl: „Všichni sousedé, kteří činí zlé skutky [vůči jiným], činí [je] proti

⁶⁹³ V té době bylo zvykem, že některá jeskyně byla vždy připravena pro případ pohřbu.

⁶⁹⁴ Šlo latinský pozdrav s oslovením, které náleželo jen vládci.

⁶⁹⁵ Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón padne rukou Vznešeného. (Iz 10:34)

⁶⁹⁶ Zářivý pohled vlévá do srdce radost, dobrá zpráva vzpružuje kosti. (Př 15:33)

⁶⁹⁷ Radostné srdce hojí rány, kdežto ubitý duch vysušuje kosti. (Př 17:22)

svým vlastním bližním. Ty protože jsi nás nebránil [před Vespasianem jako vůdce Arábie, která je sousedem Izraele], jsi si nás znepřátelil. Řekl mu: „Bylo to pro vaše dobro! Protože dokud tento Chrám stojí, říše na vás útočí. Ale když bude Chrám zničen, říše na vás útočit nebudou.“ [Rabi Jochanan] mu řekl: „Srdce [člověka] to ví, zda [jeho úmysl byl] pro dobro, nebo pro zlo.“

Vespasian řekl rabanu Jochananovi ben Zakajovi: „Požádej mě o laskavost a já ti ji splním.“ Řekl mu: „Žádám, abys nechal toto město být a odešel.“ Řekl mu: „Ustanovili mě lidé Říma vládcem, abych nechal toho město být? Požádej mě o něco jiného a já to splním.“ Řekl mu: „Žádám, abys nechal být západní bránu, která vede do Lodu, aby každý kdo [touto branou] vyjde do čtyř hodin [po jejím otevření] byl zachráněn.

Když [Vespasian] dobyl [Jeruzalém], řekl k [Jochananovi]: „Jestli máš někoho, kdo je ti drahý, nebo někoho, kdo je tvůj příbuzný, pošli [pro něj] a přiveď ho [k bráně] dříve než vstoupí vojáci [pak už nebudu moci zasáhnout].“ Poslal rabi Eliezera a rabi Jehošuu, aby [z Jeruzaléma] vyvedli rabi Cádoka. (KONEC paragrafu 31)

Paragraf 32

(následující paragraf 32 se vztahuje k části verše *neboť Hospodin ji zarmoutil pro množství jejich nevěrností*.)

Šli a našli [rabi Cádoka] v bráně města. Když [rabi Cádok] přišel, rabi Jochanan si před něj postavil, [aby mu vzdal čest]. Vespasian mu [Jochananovi] řekl: „Ty vstáváš před tímto ubohým člověkem?“ Odpověděl mu: „[Přisahám] na tvůj život, že kdyby byl [další] člověk jako on, [i kdyby] se tebou bylo jednou tolik vojáků, nebyl bys schopen [Jeruzalém] dobýt!“ [tj. protože jejich zásluhy by nás ochránily]. Zeptal se ho: „V čem je jeho síla?“ Řekl mu: „Že jí jediný *gamzu*⁶⁹⁸ a z toho studuje sto lekcí [studia Tóry].“ Řekl mu: „Proč je tak zesláblý?“ Řekl mu: „Kvůli pústům a sebezapřením [která na sebe vzal].“ [Vespasian] poslal [posly] a [ti] přivedli lékaře, [aby léčili Cádoka]. Krmili ho sousto po soustu a dávali mu pít po troškách, až se jeho tělo vrátilo [do normálu]. Eleazar, [Cádokův] syn, řekl: „Otče! Dej [lékařům] odměnu v tomto světě, tak aby z tebe neměli prospěch ve světě budoucím.“ Dal [lékařům znalost, jak] měřit prsty a [naučil je používat speciální] váhové míry.

(Midraš dále popisuje, co se dělo po té, co byl Jeruzalém dobyt).

Při dobývání [Jeruzaléma] [Vespasian] rozdělil [zničení] čtyř částí města mezi čtyři velitele [zmíněné výše] a západní bránu vyhradil Pangarovi. [Avšak] nebesa ustanovila, že [Západní zeď] nebude nikdy zničena. Proč? Kvůli B-ží přítomnosti [sídlicí] na západě [Chrám, kde stála Svatyně svatých]. [Ostatní tři velitelé] zničili jejich [části města], [ale Pangar] nezničil jeho [část]. [Vespasian] poslal [posly], přivedli [před něho Pangara]. Řekl mu: „Proč jsi nezničil tvoji [část]?“ Řekl mu: „[Přisahám] při mém životě, že jsem tak učinil pro [dobro tvého] království. Protože kdybych zničil [tu část pod mým velením], nikdo by nevěděl, jak [mocné město] jsi zničil. Takto lidé uvidí a řeknou: ‚Vizte moc Vespasiana,

⁶⁹⁸ Aram. גַּמְזוּ - ovoce podobné fíku.

co zničil!“ [Vespasian] řekl [Pangarovi]: „Při tvém životě [přisahám], že jsi promluvil dobře.“ Ale protože jsi porušil můj příkaz, ať tento muž [tj. Pangar] vystoupí na střechu a skočí dolů. Když přežije, ať žije. Když zemře, ať zemře.“ Pangar šel nahoru [na vrchol střechy] a skočil dolů a zemřel. A tak se naplnilo prokletí rabana Jochanana ben Zakaje.

Už dříve mu Zakaj řekl, že srdce ví, zda má nebo nemá dobré úmysly v nepřátelství vůči židovskému lidu, a že tedy bude souzen podle toho. Bez tohoto prokletí by byl býval Pangar ušetřen za to, že ušetřil Západní zeď.

(Konec paragrafu, konec *agadot ha-churban*)

Hodnocení textu

Další verze legendy o rabi Jochananu ben Zakajovi a jeho setkání s Vespasianem. Příběh je zařazen jako rozvedení verše z Knihy Ejcha (1:5): *Její protivníci se stali vládci*,⁶⁹⁹ (tj. úpadek Jeruzaléma) *její nepřátelé žijí v klidu* (tj. Titus, který zničil Chrám i Jeruzalém).

Verze *agadot ha-churban* v Ejcha raba je komplexní a bohatá, obsahuje dodatečné motivy a detaily. V této verzi příběhu figurují čtyři velitelé, kteří se k Římanovi Vespasianovi připojili. Jeden z nich je i Pangar, který se postavil proti sousední zemi (Izraeli) na stranu Říma. Proti nim stojí čtyři radní v Jeruzalémě, kteří představují solidární boháče. Příběh vykazuje řadu odlišností od verzí v Avot de-rabi Natan a verzi v traktátu Gitin. Chybí zde výzva Vespasiana ke kapitulaci. Obsahuje naopak rozvedení dvou podobností (o sudu a hadu a o věži a hadu). Jochanan přímo zdraví Vespasiana, jako by už byl král. Římané zkouší Jochananovi prorocké schopnosti a jeho chytrost. Co se týká splněné žádosti, Jochanan požaduje volný východ z města pro ty, kteří chtějí Jeruzalém opustit a vzdát se (a tak si zachránit život). Po pádu Jeruzaléma je vyzván k dalšímu přání. Požaduje záchranu rabi Cádoka (a jeho vyléčení). Pangar neuniká svému prokletí a vrhá se ze střechy dolů.

8.1.5 Shrnutí

Zkoumaný text obsahuje verze k *agadot ha-churban* vyskytující se i v jiných pramenech. Jmenovitě příběh Kamcy a bar Kamcy, podoba jejichž jmen byla příčinou zničení Chrámu. Agada ale zobrazuje především vinu rabínů, kteří byli na hostině přítomni. Šlo o jejich selhání coby vůdců národa, vůdců, kteří měli být vzorem. Ilustrativní je i umístění příběhu za citát o výjimečnosti „synů Sijónu,“ kteří jsou „cenění nad ryzí zlato“. Na první pohled nelze rabi Zachariášovi nic vytknout. Byl velmi zbožný a skromný a držel se do písmene *halachy*. Ale určité situace si prostě žádají rozhodnutí a rázný čin, a také nový přístup k literě Zákona. Toho nebyl on ani další rabíni (jako reprezentanti vůdců národa) schopni. Text přímo říká: „Byl tam přítomen rabi Zachariáš ben Avkulas a měl možnost, ale neprotestoval.“ Příběh je obohacen o detaily a má rozvinutější příběh (oproti talmudickému textu). Propracovaný je i příběh uraženého a poníženého bar Kamcy, který neváhá svoje soukmenovce udat u císaře a přivést na Židy tak velkou pohromu. Jeho plán byl velmi propracovaný a chytrý. Originální je

⁶⁹⁹ ČEP překládá „Její protivníci nabyli navrchu.“ (Pl 1:5)

i úprava výroku „kvůli Kamcovi a bar Kamcovi byl zničen Chrám“ na „kvůli rozdílu mezi jménem Kamca a bar Kamca“.

Součástí zkoumání je porovnání textu v Ejcha raba s textem v Babylonském talmudu (bGit). Agady z obléhaného a zničeného Jeruzaléma obsahují další motivy známé i z jiných pramenů: příběh útěku rabi Jochanana a jeho setkání s Vespasianem. Také příběh „změkčilých a zhýčkaných dcer judských“: Miriam bat Bajtos a podobně Miriam bat Gurjon (variantu příběhu lze nalézt také v Babylonském talmudu). Příběh rabi Jochanana a jeho setkání s Vespasianem obsahuje řadu doplňujících detailů. Je obsahově nejbohatší ze čtyřech verzí.

Zdrojové texty (prameny)

Midrash Rabbah: The Five Megillos – Eichah. Kleinman Edition, 2011.⁷⁰⁰

Koren Talmud Bavli, Gittin. [PDF]. s. 312-313.⁷⁰¹

⁷⁰⁰ Parasha 4, §3, nečíslováno.

⁷⁰¹ Viz také kap. 5.2.1 zde.

8.2 Vajikra raba 19:6

Vajikra raba (Leviticus raba) je homiletický midraš ke knize *Vajikra* (Leviticus).⁷⁰² Jeho datování se liší od 5. století (Encyclopaedia Judaica) do 7. století (Leopold Zunz). Pochází z *Erec Jisra'el*. Jedná se o kompilaci starších zdrojů. Nejde o pouhé komentování (výklad) ke knize Leviticus, ale o plná kázání, resp. úvahy na vybraná témata z Tóry. Texty se věnují převážně agadickým částem knihy. Dílo obsahuje třicet sedm homilií (v třiceti sedmi kapitolách). Každá kapitola je uvedena některou z ustálených (opakujících se) formulí. Text nabízí porovnání s Pesikta de-rav Kahana, se kterou má podobnou strukturu, formu i styl. Jazykem je aramejščina s početnými řeckými a latinskými slovy.

Struktura a lokace vybraného textu

Vybraný text se nachází v kapitole číslo 19, paragrafu 6. Tato kapitola (homilie) je uvedena formulí „Toto je, co praví Písmo“ (זה שאמר הכתוב). Kapitola se váže k paraše מצרע (Mecora Lv 14:1 – 15:33), která se zabývá rituální čistotou. Je uvedena odkazem na verš z 15. kapitoly knihy Leviticus: *Když má žena dlouhotrvající krvotok mimo období svého krvácení nebo když výtok trvá déle než obvyklé krvácení, bude trvat její nečistota po všechny dny výtoku. Bude nečistá jako v období svého krvácení.* (Lv 15:25) A končí veršem z Jeremiáše: *Vraťte se, synové odpadlí, já vaše odpadlictví vyléčím.* „Zde jsme, přišli jsme k tobě, neboť ty jsi Hospodin, náš Bůh.“ (Jr 3:22)

Jedná se o příběh Jekonjáše (Jehojachína resp. Jójakína)⁷⁰³, syna Jehojakíma⁷⁰⁴ (resp. Jójakíma).⁷⁰⁵

[Midraš uvádí incident, který ukazuje pečlivost a zásadovost, se kterou byl příkaz týkající se ženského krvácení (מיצות זיבה) dodržován. Jedním z příkladů je i příběh krále Jekonjáše v babylonském zajetí.]

[Historické okolnosti situace: vládcem Judska byl král Jehojakím. Za jeho vlády přitáhl do země Nebúkadnezar a dobyl ji. Judea se stala vazalským státem. Zhruba po třech letech se Jehojakím vzbouřil. Nebúkadnezar znovu přitáhl a oblehl Jeruzalém. Jehojakíma popraví. Na trůn dosadí jeho syna Jekonjáše (zvaného Jehojachín). Toho po krátké době (tři měsíců) zajme a odvede do zajetí v Babylonu. Na trůn dosadil Sidkijáše⁷⁰⁶, který pak byl posledním králem Judska.]

⁷⁰² [on-line] <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/leviticus-rabbah>

⁷⁰³ יהויקים בן-יהויקים zvaný také Jekonjáš (יכניהו), vládnul krátce (něco přes tři měsíce) v roce 598 př. o. l. Byl osmáctým (předposledním) králem davidovské dynastie v samostatném Judsku.

⁷⁰⁴ Jójakím, syn Jóšiáše (יהויקים בן יאשיהו), narozený jako Eljakím (אליקים). Podle Tanachu vládnul 11 let.

⁷⁰⁵ Jójakínovi bylo osmáct let, když začal kralovat, a kraloval v Jeruzalémě tři měsíce. Jeho matka se jmenovala Nechušta; byla to dcera Elnátanova z Jeruzaléma. Dopouštěl se toho, co je zlé v Hospodinových očích, zcela tak, jak se toho dopouštěl jeho otec. V té době přitáhli služebníci Nebúkadnezara, krále babylónského, k Jeruzalému. Město bylo obleženo. Potom dorazil Nebúkadnezar, král babylónský, k městu, které jeho služebníci obléhali. Jójakín, král judský, vyšel ke králi babylónskému, on i jeho matka, jeho služebníci, velitelé i dvořané. Král babylónský jej vzal do zajetí v osmém roce svého kralování. (2Kr 24:8-12) ... Přestěhoval do Babylonu Jójakína i královu matku, královny ženy, jeho dvořany a přední v zemi, odvedl je jako přesídlence z Jeruzaléma do Babylonu. (2Kr 24:15)

⁷⁰⁶ Hebr. Sidkijahu (צדקיהו), vlastním jménem Matanja (מתניה), Jekonjášův strýc.

TEXT

Na začátku 19. kapitoly je citován Leviticus: *Když má žena dlouhotrvající krvotok mimo období svého krvácení nebo když výtok trvá déle než obvyklé krvácení, bude trvat její nečistota po všechny dny výtoku. Bude nečistá jako v období svého krvácení.* (Lv 15:25)

Jiný komentář [k verši]: *Když má žena dlouhotrvající krvotok* atd.

Kdo dodržoval micvu spojenou se *ziva*? Jekonjáš, syn Jehojakíma.

[Učenci] říkají: Když dorazil Nebúkadnezar, aby zničil Jeruzalém, přišel a usadil se v Dafne u Antiochie.⁷⁰⁷ Velký sanhedrin sešel, aby ho přivítal. Řekli mu: Přišel čas, aby byl Dům [tj. Chrám] zničen?⁷⁰⁸ Řekl jim: Ne, ale Jehojakím se proti mně vzbouřil. Vydejte mi ho a já odejdu! Šli a řekli Jehojakímovi: „Nebúkadnezar pro tebe přišel!“ Řekl jim: Je to [správné], co se má udělat? Má být jeden život dán za [jiný] život? Má být můj život dát, [aby] zachránil vaše životy? Je [přeci] psáno: *Nevydáš otroka jeho pánu když se k tobě před svým pánem uchýlí.* (Dt 23:16)⁷⁰⁹ Řekli mu: Neudělali totéž tvoji předkové Šebovi, synu Bichriho?⁷¹⁰ Protože je neposlechl [a nevydal se dobrovolně], povstali, jali se ho a spustili dolů [z hradeb Jeruzaléma], jemu [Nebúkadnezarovi].

[Midraš se ptá:] A jak [v jakém stavu] ho spustili?

R. Eliezer a r. Šimon [se rozcházejí]. R. Šimon bar rabi Natan říká: Spustili ho živého, jak je psáno *Dali jej do klece s háky* (בַּחֲזָיִם). (Ez 19:9)⁷¹¹ Psáno jako *ba-chajjim* (בַּחֲזָיִם) [tj. živého].⁷¹² [To znamená, že byl zajat ještě živý.] Rabi Šim'on říká: Spustili mu [Nebúkadnezarovi] ho mrtvého. Jak je řečeno [tamtéž]: *aby již nebylo slyšet jeho řev.* [Jiné vysvětlení: Bylo to jeho sténání.] R. Jehošua ben Levi řekl: Přikláním se k oběma. Spustili ho živého, ale byl slabé konstituce, a tak zemřel [z toho rozrušení] v jejich rukách [když ho spouštěli dolů].

[Midraš ovšem dále pokračuje s verzí, že Jehojakím neumřel.]

Co mu [Jehojakímovi] Nebúkadnezar udělal?

Rabi Jehuda a rabi Nechemija (Nehemjáš) [vyslovili odlišné názory]. Rabi Jehuda říká: Vzal ho a vodil ho po všech městech Judska, a [pak] usedl, aby ho soudil. A popravil ho. Rozpáral osla a vložili ho [tj. tělo Jehojakíma] dovnitř [do mršiny], a tak je psáno (Jr 22:19): *Bude pohřben, jako se pohřbívá osel.*⁷¹³

⁷⁰⁷ Antiochie byla hlavním městem Sýrie, v blízké Dafne měl Nebúkadnezar letní sídlo.

⁷⁰⁸ Znali tradici, že to bude právě Nebúkadnezar, který zničí Chrám, a proto se ho takto ptali, zda už nadešel čas, okamžik který Hospodin vybral. Tedy zda mu B-h do srdce zasadil touhu zničit Chrám.

⁷⁰⁹ I když by ho Nebúkadnezar nezabil, sebere mu jeho svobodu, jako pán otroku.

⁷¹⁰ Šeba ben Bichri (Šeby, syn Bichriho) – předek Jehojakíma z Domu Davidova (viz 2Sam 20:1,11-22). Povstal proti králi Davidovi.

⁷¹¹ Dali jej do klece, za háky jej dovezli ke králi babylónskému, dovezli ho do pevností, aby již nebylo slyšet jeho řev na horách izraelských. (Ez 19:9)

⁷¹² Princip čtení v Tanachu: *ketív* (כְּתִיב) a *kére/kerí* (קֵרִי) – jinak se čte než píše.

⁷¹³ Bude pohřben, jako se pohřbívá osel, bude vyvlečen a odhozen ven za jeruzalémské brány. (Jr 22:19) Viz také: Proto praví Hospodin o Jójakímovi, králi judském, toto: Nebude mít nikoho, kdo by seděl na Davidově trůnu. Jeho mrtvola bude pohozena na denním vedru a na nočním chladu. (Jr 36:30)

[Jiný názor] Rabi Nechemija říká: Vzal ho a vodil ho po všech městech Jisra'ele. A popravil ho. Nařezal z něj kusy velikosti olivy a hodil je psům. A tak je psáno: *Bude pohřben, jako se pohřbívá osel*. Kde je pohřben osel [Kde se pohřbívá osel?] Což není ve střevech psa?

[Midraš dále diskutuje, proč si Jehojakím zasloužil takový osud.]

Je to on [Jehojakím], kterého prorok tvrdě kritizuje, [když] říká (2Pa 36:8): *O ostatních přiběžích Jójakímových i o ohavnostech, jichž se dopouštěl i o tom, co jej postihlo atd.*⁷¹⁴ Rabi Jochanan řekl: Tři *amoraim* [se liší v tom, co znamená „o tom, co jej postihlo“]. Jeden řekl: „Byl oblečen do [šatů] smíšených.“⁷¹⁵ A jeden řekl: „Protáhl jeho předkožku [aby vypadal jako neobřezaný].“ A jeden řekl: „Na jeho kůži našli vyryté tetování.“ [K druhému a třetímu: to také znamenalo, že byl ukazován obnažený].

R. Jochanan řekl [vysvětluje význam *ohavností*, kterých se Jehojakím dopouštěl]: „Protože měl vztah s vlastní matkou, se svou snachou i s ženou svého otce“ [tj. nevlastní matkou]. Rabi Jochanan řekl: „Principem je, že vstoupil [tělním] otvorem, skrze který vyšel.“ [Hřích incestu.]

Rabi Jehošua ben Levi řekl: „[Byl potrestán], protože v Jeruzalémě usadil *birani'ot* (בירניוֹת).“ Co [znamená] *birani'ot*? [Ženy] volné a svázané [jejich vdovstvím]. Protože [Jehojakím] zabil jejich manželky [hřích krveprolití], mučil manželky [těchto jeho obětí] a dal jejich peníze do královské pokladnice. A tak je psáno: *Znásilnil* [dosl. poznal] *jejich vdovy*. (Ez 19:7)⁷¹⁶

Potom, co ho Nebúkadnezar popravil, ustanovil vládcem Jekonjáše, jeho syna, na jeho místo. A odešel dolů do Babylonu. Všichni Babyloňané vyšli a chválili ho. Řekli mu: „Co jsi udělal?“ Řekl jim: „Jehojakím se proti mně vzbouřil, tak jsem ho popravil. A ustanovil jeho syna Jekonjáše, aby vládnul místo něho.“ Řekli mu: „Příslaví říká: Nemůžeš odchovat dobré štěně [pocházejícího] ze špatného psa. A o to více špatné štěně [pocházející] ze špatného psa!“ Hned, jak je uslyšel, šel a usadil se [opět] v Dafne v Antiochii. Velký sanhedrin [opět] sešel, aby ho pozdravil. Řekli mu: Přišel čas, kdy má být Chrám zničen? Řekl jim: Ne. Ale vydejte mi toho, koho jsem stanovil, aby vládnul a já odejdu. Šli a řekli mu, Jekonjášovi: Přišel pro tebe Nebúkadnezar!

Co [Jekonjáš] udělal?⁷¹⁷ Vstal a shromáždil všechny klíče od *Bejt mikdaš*, vystoupil na střechu a řekl: *Ribono šel olam*, protože jsme nebyli shledáni hodnými opatrovníky [Chrám] před Tebou [vracíme klíče]. Dosud jsme před Tebou byli důvěryhodnými pány Domu. Od nynějška jsou Tvé klíče [zde] před Tebou!

Dva *amoraim* [se liší v názoru, co následovalo]. Jeden řekl: Žhnoucí podoba ruky sestoupila a vzala je [klíče] od něho [Jekonjáše]. Jeden řekl: Od chvíle [kdy Jekonjáš] vrhnul [klíče vzhůru], nikdy

⁷¹⁴ O ostatních přiběžích Jójakímových i o ohavnostech, jichž se dopouštěl, i o tom, co jej postihlo, se dále píše v Knize králů izraelských a judských. Po něm se stal králem jeho syn Jójakín. (2Pa 36:8)

⁷¹⁵ שַׁטְטֵנוּ (*ša'atnez*) je látka smíšená z vlny a lnu. Její nošení halacha zakazuje. Viz také: Lv 19:19 a Dt 22:11.

⁷¹⁶ ČEP to vynechává: „Bořil jejich paláce a v trosky obracel jejich města, jeho řevem zpustla země se vším, co je na ní.“ (Ez 19:7).

⁷¹⁷ Viz také 2Kr 24:8-16.

nesestoupily. Co [v tu chvíli] udělali mladí Jisra'ele? Vyšli nahoru na své střechy a padli mrtvi. A tak je psáno: *Co je s tebou, že jsi celé vystoupilo na střechy.* (Iz 22:1)⁷¹⁸

[Midraš pokračuje událostmi, které následovaly poté, co se Jekonjáš Nebúkadnezarovi vzdal.]

Co Nebúkadnezar [s Jekonjášem] udělal? Vzal ho [do Babylonu] a dal do vězení. A kdokoliv byl tehdy [za Nebúkadnezara] dán do vězení, už nikdy nevyšel. Aby se naplnil [verš] (Iz 14:17): *vězně nikdy nepropouštěl domů.*⁷¹⁹ Jekonjáš byl [tedy] vzat do exilu a Velký sanhedrin s ním.⁷²⁰

[Midraš shrnuje pasáž z předchozího paragrafu kapitoly, 19:5, na kterou další text navazuje].

A tak je psáno: *Je tento muž, Koniáš stvůrou hodnou opovržení a rozbití, je nádobou neoblíbenou (עצב)⁷²¹?* (Jr 22:28)⁷²² Rabi Aba bar Kahana [k tomu] řekl: *Jako morek v kosti (מצב), která když je vyprázdněna, nemá už vůbec žádný účel atd.* (viz dříve) Atd. [V 19. kapitole, paragrafu 5.]

Až k [výroku]. Je psáno: *Synové vězně Jekonjáše: jeho syn Še'altiel.* (1Pa 3:17)]

[Jméno] Še'altiel [naráží na fakt, že]: HKBH usiloval o anulování [své přísahy] u Nebeského soudu a jeho přísahu pro Něj zrušili.⁷²³

[Midraš se vrací k narativu o osudu Jekonjáše.]

V ten čas se Velký sanhedrin radil a řekl: „Což za našich časů ustane Dům Davidův?“ [To že se stane] jemu [Davidovi], o kterém je psáno: *Jeho trůn přede mnou bude jako slunce.* (Ž 89:37)⁷²⁴ Co uděláme [Co máme dělat]? Pojďme a obměkčeme⁷²⁵ guvernanku (גלגל)⁷²⁶, guvernanka [obměkčí] královnu. Královna [obměkčí] krále [Nebúkadnezara]. Šli a obměkčili guvernanku, guvernanka královnu a královna krále [a tak byla nakonec i zachována linie Davidova].

Jak se jmenovala žena Nebúkadnezara [která tak zachránila Davidovu dynastii]? Rabi Huna řekl: Jmenovala se Šemiram. Rabi Avin řekl: Jmenovala se Šemiramot. A rabíni řekli: Jmenovala se Šemira'am, vzhledem k tomu, že byla narozena za hřmění (רעם).

[Midraš popisuje, jakým způsobem královna obměkčila Nebúkadnezara.]

⁷¹⁸ Výnos o Údolí vidění: Co je s tebou, že jsi celé vystoupilo na střechy, město plné hluku, halasu, město rozjařené? Skolení tvoji nebyli skoleni mečem, nezemřeli v boji. (Iz 22:1-2)

⁷¹⁹ Svět změnil v poušť, bořil jeho města, vězně nikdy nepropouštěl domů.“ (Iz 14:17)

⁷²⁰ Viz také 2Kr 24:14.

⁷²¹ Hebr. עצב (*ecv*) znamená nádobu, nástroj, objekt. Ale také potíž, trápení.

⁷²² Což je tento muž, Konjáš, stvůrou hodnou opovržení a rozbití, je nádobou neoblíbenou? Proč byli on i jeho potomstvo odvrženi a odhozeni do země, kterou neznali? (Jr 22:28)

⁷²³ Viz také „Jakože jsem živ, je výrok Hospodinův, i kdyby byl Konjáš, syn Jójakímův, král judský, pečeti prstenem na mé pravé ruce, strhnu tě odtamtud. (Jr 22:24)

⁷²⁴ Jeho potomstvo potrvá navěky, i jeho trůn přede mnou bude jako slunce. Jeho trůn přede mnou bude jako slunce (Ž 89:37)

⁷²⁵ Sloveso נפית má význam obměkčit, usmířit, naklonit si, intervenovat, přimlouvat se.

⁷²⁶ Vychovatelka, která vychovává královské děti. Jastrow překládá jako kadeřnice, v tomto případě tedy osobní kadeřnice královny.

Když za ní Nebúkadnezar přišel, aby s ní měl styk (להזיק לה), řekla mu: Ty jsi král, a Jekonjáš není král? Chceš naplnit svou [mužskou] povinnost, což Jekonjáš nechce naplnit jeho [mužskou] povinnost? Nato [Nebúkadnezar] vydal ustanovení a [Jekonjášovi] dali jeho manželku.

Jak jí spustili k němu [do jeho vězení]? [Nemělo použitelné dveře, protože vězni už nikdy neměli vyjít ven.] Rabi Šabtaj řekl: Spustili ji skrze okna. [Ale] rabíni řekli: „Otevřeli střechu [kobky] a spustili ji dolů k němu.“ Právě když s ní měl mít styk, řekla „Viděla jsem podobu rudé růže.“ [Tj. krvácela z dělohy.] Ustoupil od ní. Tehdy šla a počítala [stanovený počet sedmi čistých dní⁷²⁷], stala čistou a ponořila se [v mikvi].

POZN. *Nida* (נידה)⁷²⁸ versus *ziva* (זיבה) podle Zákona. Podle zákona Tóry (Lv 12:2)⁷²⁹ žena, která dostane menstruaci, se stává *nida* na sedm dní (bez ohledu na to, jak dlouho skutečně krvácí). V noci po sedmém dni se ponoří v mikvi. Následuje období (jedenácti dní), kdy je „potenciální *ziva*“ (neobvyklé krvácení), žena je *zava* (זבה). Objeví-li se toto krvácení (po tři dny následující po sobě), nastává období dalších sedmi dní (jako *nida*), kdy je žena *zava g'dola* (זבה גדולה).⁷³⁰

Svatý Požehnaný mu [Jekonjášovi] řekl: „V Jeruzalémě jsi micvu *ziva* nedodržel,⁷³¹ ale nyní [v Babyloně] ji dodržuješ!“ [To je to,] jak je řečeno: *Pro krev smlouvy s tebou propustím tvé vězně z cisterny v níž není vody.* (Zach 9:11) Připomněl sis krev, která byla na Sinaji.⁷³² A proto *propustím tvé vězně.*⁷³³

Řekl rabi Šab'taj: [Jekonjáš] se odtud [ani] nehnul, dokud mu Svátý Požehnaný neodpustil všechny jeho hříchy. K tomu je řečeno: *Celá jsi krásná, přítelkyně moje, poskvrny na tobě není.* (Pís 4:7)

[Závěrečné poučení z úst proroka o nutnosti pokání a následné odpuštění všech hříchů lidu Jisra'ele. Tak jako odpustil Jekonjášovi.]

Vystoupil nebeský hlas a řekl jim [židovskému lidu]: *Vraťte se, synové odpadlí, já vaše odpadlictví vyléčím.* (Jr 3:22)⁷³⁴

[Konec sidry a kapitoly]

⁷²⁷ Byla *zava* (זבה), nikoliv *nida* (נידה). Měla mezi-menstruační krvácení, nikoliv měsíční menstruaci.

⁷²⁸ Termín *nida* vychází z kořene נדה znamenajícího oddělit, vyloučit, zakázat (v této souvislosti z důvodu rituální nečistoty). Kořen זב znamená téct, kanout, prýštit a pod.

⁷²⁹ Když žena otěhotní a porodí chlapce, bude nečistá po sedm dní; bude nečistá jako v době svého obvyklého krvácení. (Lv 12:2)

⁷³⁰ Podrobně viz např. bNida 36a-b, 66a, 73a.

⁷³¹ V tobě ponižují ženu v období její nečistoty. (Ez 22:10)

⁷³² Mojžíš vzal polovinu krve a vlil ji do mís a druhou polovinou pokropil oltář. Potom vzal Knihu smlouvy a předčítal lidu. Prohlásili: „Poslušně budeme dělat všechno, o čem Hospodin mluvil.“ Mojžíš vzal krev, pokropil lid a řekl: „Hle, krev smlouvy, kterou s vámi uzavírá Hospodin na základě všech těchto slov.“ (Ex 24:6-8)

⁷³³ Jekonjáš byl propuštěn z vězení až Nebúkadnezarovým synem Evíl-merodakem, dvacet sedm let po svém zajetí.

⁷³⁴ Vraťte se, synové odpadlí, já vaše odpadlictví vyléčím. Zde jsme, přišli jsme k tobě, neboť ty jsi Hospodin, náš Bůh. (Jr 3:22)

Komentář k textu

Jekonjášův případ a jeho dodržení příkazu manželské čistoty je zasazeno do pro něj obzvláště těžké situace. Jekonjáš byl ve vězení nadlouho oddělen od své manželky, a když mu byla nabídnuta příležitost k naplnění manželské povinnosti, odmítnul, ačkoliv neměl žádnou jistotu, že se dočká jiné příležitosti. Navíc v té době byl stále ještě bezdětný (a rozhodovalo se tedy i o tom, zda bude mít kdy vůbec potomka). Hrozilo tak ukončení linie Davidova rodu. To vše příběh podává jako téměř heroické sebeovládání, odolání pokušení i psychologickému tlaku. Celý příběh umocňuje celkové vyznění, totiž významu dodržování micvot za všech (i obtížných) podmínek.⁷³⁵ Vyzněním textu je nekonečná milost Hospodina, který v případě pokání, očišťuje od hříchů a odpouští i těm největším hříšníkům. (Viz v závěru citované verš z Písně písní a Jeremjáše).

Jedná se o odlišný pohled na události zničení Chrámu a Jeruzaléma Nebúkadnezarem. V centru události je jednotlivec, judský král Jekonjáš (a jehotec Jehojakím). Objevuje se verze příběhu (momentu) s odevzdáním klíčů od Chrámu na nebesa. Text obsahuje řadu biblických citací i názorů jednotlivých rabínů. Obsahuje i dialogy. A také hry se slovy (při podobnosti slov).

Zdrojové texty (prameny)

The Midrash rabbah : Sefer Vajikra/Leviticus. Volume 1: Vajikra-Metzora. Merora Publication 2012.

⁷³⁵ Komentář v Kleinmann Midrash Rabba, kap. 19, paragraf 6.

9 AVOT DE-RABI NATAN – AGADICKÁ ODPOVĚĎ NA ZNIČENÍ DRUHÉHO CHRÁMU

Avot de-rabi Natan אבות דרבי נתן (dále jen ARN) je agadický midraš k mišnaickému traktátu *Avot* (*Pirkej avot*),⁷³⁶ ARN (verze A) je obvykle tištěná v rámci Babylonského talmudu⁷³⁷ jako jeden z řady mimo-kanonických, tzv. menších traktátů (מסכתות קטנות).⁷³⁸ Tyto traktáty jsou tradičně umístěny na konci talmudického oddílu Nezikin. Text je komponován jako kolekce *baraitot*.⁷³⁹ Jde o texty, které komentují a rozvíjí témata reprezentovaná jednotlivými větami *Pirkej avot*. Uvádí tak nové pohledy a nové výklady známého textu. Kromě etických výroků (které tvoří i hlavní náplň komentovaného díla), obsahuje i další agadický materiál (historické tradice, legendy i prvku folklóru), který se v různé míře vztahuje (nebo také nevztahuje) k učení *Pirkej avot*. Charakterem se jedná o midrašický výklad mišnaického traktátu, text je však mnohem bohatší a více narativní než předchozí texty rané rabínské literatury. Jazykem je mišnaická hebrejščina (období tanaitů) s nemnoha výroky v aramejštině. Texty obsahují početné výrazy v řečtině (a také v latině), což je pro tanaické midraše typické. J. Neusner poukazuje na významný nový rys, který vyvodil porovnáním s textem *Pirkej avot*. ARN vnáší do rabínské literatury propracované příběhy rabínů a učenců a činí z nich opravdové hrdiny judaismu.⁷⁴⁰ Není znám ani autor (ani redaktor) textu. Řečený Rabi Natan (zvaný též Babyloňan)⁷⁴¹ byl *tana* třetí generace z doby druhého století o. l. (starší současník Rabiho, tedy Jehudy Hanasiho, redaktora Mišny). Nemohl být ovšem v žádném případě autorem jediným. Text ARN obsahuje totiž i mnoho pozdějších tradic. Některé zdroje nazývají ARN prostě Baraita, Tosefta Avot, nebo dokonce Gemara (vzhledem k tomu že samotné *Pirkej avot* gemaru nemají).⁷⁴² Text se původně vyvíjel ve shodě s tehdejší tradicí ústně, a teprve později byl zapsán.⁷⁴³ Dílo bylo všeobecně známé a bylo hojně citováno a komentováno rabínskými autoritami (např. Rašim), zejména ve středověku.⁷⁴⁴

⁷³⁶ Jedná se o speciální mišnaický traktát, který jako jediný talmudický traktát obsahuje výhradně agadu.

⁷³⁷ Od r. 1550.

⁷³⁸ ARN je nejdelším z celkem zpravidla patnácti traktátů. Je uváděn jako první v řadě.

⁷³⁹ *Baraita* - tanaické učení, které se nedostalo do Mišny.

⁷⁴⁰ J. Neusner: Sage, Story, and History. Hebrew Studies, 1987, s. 79-111. Viz také J. Neusner: Judaism and Story (The Evidence of The Fathers According to Rabbi Nathan, Chicago Studies in History of Judaism, 1992.

⁷⁴¹ Rabi Natan byl synem babylonského exilarchy. Z neznámým příčin se ale přestěhoval do *Erec Jisra'el*. Byl spolupracovníkem Jehudy Hanasiho. Byl uznávanou talmudickou a halachickou autoritou.

⁷⁴² Schwartz: Avos, General Introduction, s. xi-xii.

⁷⁴³ Bylo povoleno zapisovat pouze tzv. psaný Zákon (psanou Tóru).

⁷⁴⁴ S. Schechter poukázal na fakt, že verze B je citována pouze španělskými autory.

Dílo se zachovalo ve dvou základních verzích, označovaných jako verze (hebr. אבא) ⁷⁴⁵ A a verze B, ⁷⁴⁶ datovaných do období zhruba 600/700 – 900 o. l. ⁷⁴⁷ Navzdory svému zařazení se časově řadí mezi tzv. pozdní midraše z post-talmudického období (období *gaonim*). Obě verze ARN obsahují paralely, ale i značné množství rozdílů. Předpokládá se, že vycházely z jednoho původního pramene. Různé části textu jsou evidentně různého stáří, je však obtížné s jistotou rozlišit původní text od pozdějších dodatků. Předpokládá se izraelská provenience, verze A jeví znaky možného dodatečného babylonského koloritu.

ARNA se dělí na čtyřicet jednu ⁷⁴⁸ kapitolu, ARNB má čtyřicet osm (resp. čtyřicet devět) kapitol. ⁷⁴⁹ Obě verze jsou shodně rozděleny do tří oddílů. Postupně komentují a interpretují texty z prvních pěti ⁷⁵⁰ kapitol *Pirkej avot*. Komentáře nezachovávají přesné pořadí původního textu a jsou mnohem početnější. Nejpodrobněji jsou komentovány první dvě kapitoly *Pirkej avot*. Citát je obvykle rozveden do lekce etiky, podpořené vhodnou citací z Bible, často navíc i doprovázený uceleným narativem nebo legendou.

9.1 Zpracování tématu

Text Avot de-rabi Natan nabízí poměrně velké množství textů na zkoumané téma. A texty vážící se k tématu zkázy Chrámu patří k těm nejstarším v celém text (předpokládá se zhruba doba v první polovině 3. století) a lze je vesměs nalézt v jiných (i mimo-rabínských) pramenech. Jedná se např. o příběh rabi Jochanana ben Zakaje, ⁷⁵¹ o scénu Římanů házejících prasečí hlavu na nádvoří Chrámu, ⁷⁵² zdůvodnění Titových znesvěcujících činů v Chrámu. ⁷⁵³ Právě tyto texty budou předmětem našeho zkoumání.

Vybrané texty v obou verzích Avot de-rabi Natan často obsahují (podle očekávání) paralelní témata, která se objevují i v dalších rabínských pramenech (zejména v Babylonském talmudu). Vybrané texty lze zařadit do *agadot ha-churban*. Jde o příběhy z doby obléhání Jeruzaléma, jeho dobývání i jeho konce, spálení Chrámu, příběhy rabi Jochanan ben Zakaje (jeho útěk a jeho setkání s Vespasianem) a příběh o kruté smrti Tita.

⁷⁴⁵ V hebrejských textech jako *nusach* alef a bet.

⁷⁴⁶ V roce 1887 publikoval Solomon Schechter jako první obě verze v úpravě dvou paralelních sloupců, spolu s kritickým úvodem a řadou poznámek.

⁷⁴⁷ Ohraničení od konce redakce Babylonského talmudu až do 8.st. (nejrannější rukopisy pocházejí z 9.st.).

⁷⁴⁸ Toto členění vychází už z prvního vydání, tištěného v Benátkách v roce 1550. První latinský překlad *Tractatus de Patribus Rabbi Nathan Auctore* byl publikován v roce 1654 v Londýně Francisem Taylorem.

⁷⁴⁹ Číslování ale nebylo součástí původních textů.

⁷⁵⁰ Šestá kapitola *Pirkej avot* není přesně řečeno součástí mišnaického textu, ale jedná se o dodatečně přidanou *baraitu*.

⁷⁵¹ Zachovaná paralela v textech Josefa Flavia.

⁷⁵² Tuto tradici lze nalézt v textu Ambroseho.

⁷⁵³ Nepřehlédnutelná paralela se nachází v textu Dia Cassia.

Zkoumané téma zkázy Chrámu je vázáno na první kapitolu *Pirkej avot*.⁷⁵⁴

Vybrané texty vztahující se ke zkáze Chrámu

- útěk r. Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem (ARN verze A a B, Midraš mišlej)
- obléhání Jeruzaléma Římany, spálení zásob a následný hladomor (ARN verze A)
- pád Jeruzaléma a Titus ha-raša (ARN verze B)

Verze A

- příběh r. Jochanana – 4. kapitola (4:1-5) – kap. 9.2.1 (viz dále)
- obléhání Jeruzaléma, hladomor – 6. kapitola (6:3) – kap. 9.2.2 (viz dále)

Verze B (6. kapitola)

- příběh r. Jochanana – kap. 9.2.3 (viz dále)
- pád Jeruzaléma a Titus *ha-raša* – kap. 9.2.4 (viz dále)

Midraš mišlej (15:5)

- útěk rabi Jochanana a jeho setkání s Vespasianem – kap. 9.2.5 (viz dále)

Agada o útěku rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem se v rabínské literatuře vyskytuje ve čtyřech základních verzích: ARNA 4. kap., ARNB 6. kap., bGitin 56, midraš Ejcha Raba 1:5 (31). Další verzí je text v Midraši ve knize Přísloví (*Midraš mišlej* 15. kapitola).

9.2 Texty

Uvozující text v z Pirkej avot

Pirkej avot 1:1-4⁷⁵⁵

[1:1] MOŠE PŘIJAL TÓRU NA SINAJI A PŘEDAL JI JEHOŠU' OVI, JEHOŠU' A STARŠÍM, STARŠÍ PROROKŮM A PROROCI JI PŘEDALI MUŽŮM VELKÉHO SHROMÁŽDĚNÍ. TI PRONESLI TŘI VÝROKY: SUĐTE S ROZVAHOU, VYCHOVEJTE MNOHO ŽÁKŮ A OHRAĐTE TÓRU PLOTEM. [1:2] ŠIMON SPRAVEDLIVÝ BYL JEDNÍM Z POSLEDNÍCH ČLENŮ VELKÉHO SHROMÁŽDĚNÍ. ŘÍKAL: SVĚT SPOČÍVÁ NA TŘECH VĚCECH – NA TÓŘE, NA BOHOSLUŽBĚ A NA KONÁNÍ SKUTKŮ MILOSRDENSTVÍ.⁷⁵⁶ [1:3] OD ŠIMONA SPRAVEDLIVÉHO PŘEJAL ANTIGONOS ZE SOCHO. ŘÍKAL: NEBUĐTE JAKO SLUŽEBNÍCI, KTEŘÍ SLOUŽÍ PÁNOVI POUZE ZA MZDU, ALE BUĐTE JAKO TI SLUŽEBNÍCI, KTEŘÍ NA MZDU NEČEKAJÍ. A MĚJTE V BÁZNI NEBESA. [1:4] OD NICH PŘEJALI [TRADICI] JOSE BEN JO'EZER Z CREDY A JOSE BEN JOCHANAN Z JERUZALÉMA. JOSE BEN JO'EZER Z CREDY, ŘEKL: NECHŤ SE TVŮJ DŮM STANE SHROMAŽDIŠTĚM UČENCŮ, AŤ TĚ POKRYJE PRACH Z JEJICH NOHOU A S ŽÍZNÍ PIJ JEJICH SLOVA.⁷⁵⁷

Lokace vybraných textů

ARNA (*Avot de-rabi Natan, nusach alef, perek 4*)

Vybrané texty, legendy k tématu zničení Chrámu se nacházejí ve 4. a 6. kapitole. Agada o rabi Jochananovi ben Zakajovi se nalézá ve 4. kapitole. Kapitola je uvedena výrokem Šimona Spravedlivého

⁷⁵⁴ Materiál k první kapitole Pirkej avot je rozveden v kapitolách 1 až 13 ve verzi A a v kapitolách 1 až 27 ve verzi B.

⁷⁵⁵ Nosek: Pirkej avot, kap. 1, s. 8-9.

⁷⁵⁶ Komentováno v ARNA 4:1-5.

⁷⁵⁷ Komentováno v ARNA 6.

(שמעון הצדיק)⁷⁵⁸ o třech věcech, na kterých spočívá svět, totiž NA TÓŘE, NA BOHOSLUŽBĚ A NA KONÁNÍ SKUTKŮ MILOSRDENSTVÍ. Další příběhy z obleženého Jeruzaléma a následného hladomoru (v 6. kapitole) jsou součástí komentářů k verši *Pirkej avot* 1:4, výroku Jose ben Jo'ezera (viz výše).

Čtvrtá kapitola se dělí do šesti paragrafů (odstavců), které komentují verš *Pirkej avot* (1:2), tedy výrok Šimona Spravedlivého o třech věcech, „na kterých spočívá svět“. Jedno z nich je i bohoslužba (עבודה). V této souvislosti se rozumí chrámová bohoslužba. Tím se komentáře také dostávají k tématu zničení Chrámu a konce chrámové bohoslužby.

V předcházející kapitole (třetí) *Pirkej avot* je rozebírána chrámová bohoslužba a její podmínky před a po zničení Chrámu. Tím se text (v následujících dvou kapitolách – 4. a 5.) dostává plně k tématu churbanu. Čtvrtá kapitola je uvedena citátem z *Pirkej avot* (1:2): *Šim'on Spravedlivý byl jedním z posledních mužů Velkého shromáždění*⁷⁵⁹. *Říkal: Svět spočívá na třech věcech – na Tóře, na bohoslužbě*⁷⁶⁰ *a na konání skutků milosrdenství.*⁷⁶¹ Následuje popořadě rozbor a rozvinutí každého z těchto tří prvků.⁷⁶² Text 4. kapitoly pak přechází k líčení Vespasianova útoku na Jeruzalém a následné obléhání města : „Tehdy, když přišel Vespasian zničit Jeruzalém, řekl obyvatelům ...“⁷⁶³ Interpretace výroku Šimona Spravedlivého vede k diskusím o zničení Chrámu a jeho následcích.

ARNB (*Avot de-rabi Natan, nusach bet, perek 6*)

Vybrané texty s tématem zkázy Chrámu se nacházejí v páté až sedmé kapitole. Celá tato část je uvedena veršem 1:2 *Pirkej avot*: *Šim'on Spravedlivý byl jedním z posledních členů Velkého shromáždění. Říkal: Svět spočívá na třech věcech – na Tóře, na bohoslužbě a na konání skutků milosrdenství.* Komentářům k tomuto verši jsou věnované kapitoly 5. až 9.

Text páté kapitoly zkoumá příčiny zničení Chrámu a poukazuje na hříchy zanedbávání Tóry. Následuje rozvedení druhého pilíře, na kterém stojí svět, totiž bohoslužby. Rabíni diskutují o chrámové bohoslužbě, která za existence Chrámu zaručovala požehnaný běh světa, dostatek potravin atd. Když byl ale Chrám zničen, toto požehnání ze světa zmizelo. Kapitola končí přesvědčením, že v budoucnosti bude Chrám znovu vybudován a vše se opět obrátí k lepšímu.⁷⁶⁴

V šesté kapitole se nachází několik legend spojených se zničením Chrámu a Jeruzaléma římským vojskem. Na počátku kapitoly jsou povstanci vyzváni ke kapitulaci. To odmítají a rabi Jochanan ben Zakaj

⁷⁵⁸ Podle tradice se jedná o Šimona II z časného období Druhého chrámu (okolo 200 př. o. l.). Byl *kohen ha-gadol* (velekněz).

⁷⁵⁹ *Kneset ha-g'dola* – shromáždění 120 vůdčích osobností.

⁷⁶⁰ Hebr. *avoda* znamená v této souvislosti obětní chrámovou bohoslužbu. Po zániku Chrámu nastoupila místo zaniklé obětní bohoslužby bohoslužba srdce (modlitba).

⁷⁶¹ Český překlad Nosek: *Pirkej avot*, kap. 1, s. 9.

⁷⁶² Goldin: ARNA, kap. 4, s. 32-34.

⁷⁶³ *Ibid.*, s. 34.

⁷⁶⁴ Saldarini: *Fathers According to Rabbi Nathan (Version B)*, s. 55-59.

se rozhodne město opustit schovaný v rakvi. Následuje jeho setkání s Vespasianem. Kapitola končí darem Javne Jochananovi, aby v ní založil středisko studia Tóry.⁷⁶⁵

V sedmé kapitole nacházíme několik *agadot ha-churban*. Kapitola začíná popisem konečného útoku na Jeruzalém, Titovo znesvěcení posvátných míst. Následuje provokování Hospodina Titem a jeho trest. Titus ha-raša umírá krutou smrtí, když se mu v mozku usadí komár. Kapitola končí událostí návratů klíčů od Chrámu vzhůru na nebesa.⁷⁶⁶

Vybrané *agadot ha-churban* se nacházejí v 6. kapitole. Obsahují další verzi příběhu o útěku rabi Jochanana ben Zakaje z obleženého Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem. Dalším zde vedeným příběhem je text o úloze zkaženého Tita (Titus תיטוס) při dobývání Chrámu a jeho zničení a také legenda o jeho smrti, zapříčiněná komárem usazeným v jeho mozku.

9.2.1 Příběh útěku rabi Jochanana ben Zakaje (ARNA)

TEXT

Perek 4, paragraf 5

NA SKUTCÍCH MILOSRDENSTVÍ. Co to znamená? [Písmo] říká: „Protože *chci milosrdenství* (חסד), *ne obět* (זבח).“ (Ozeáš 6:6)⁷⁶⁷ A co víc, svět byl od počátku stvořen jen skrze laskavost, jak je řečeno: *Jak jsem řekl, svět byl stvořen milosrdenstvím; na nebesích jsi ustanovil svou věrnost.* (Ž 89:3)⁷⁶⁸

POZN. Verš z Ozeáše vzbuzoval (a vzbuzuje) mnohé diskuse. Znamená, že skutky milosrdenství jsou nad oběti? Nebo znamená, že teď, když už není Chrám (a oběti), tak máme (místo nich) skutky milosrdenství jako plnoprávná náhrada?

Jednou opouštěl rabi Jochanan ben Zakaj Jeruzalém. Doprovázel ho r. Jehošua [jeho žák] a uviděl [nedávno] zničený Chrám (*bejt ha-mikdaš*). R. Jehošua zvolal: Běda nám! (אוי לנו), protože bylo zničeno místo, kde jsou odčiňovány [a usmiřovány] hříchy Izraele! [Raban Jochanan] mu řekl: Můj synu, netrap se [kvůli tomu]. Máme jedno [jiné] srovnatelné pokání. A co je to? Skutky milosrdenství, jak je řečeno: *Protože chci milosrdenství, ne obět.* (Oz 6:6)

(Baraita uvádí další argument pro toto tvrzení:)

K tomu nacházíme co se týká Daniela, toho velkého *vzácného muže*⁷⁶⁹ (איש המודור), že se věnoval skutkům milosrdenství. [Jak se o něm říká: *Tvůj B-h, kterého stále uctíváš, vysvobodí.* (Dn 6:17).]⁷⁷⁰ Které skutky milosrdenství to byly, které Daniel konal? Můžeš říct, že v Babylónu obětoval zápal a jiné oběti? [To jistě ne,] protože bylo řečeno: *Střez se, abys neobětoval své zápalné oběti na jakémkoli místě,*

⁷⁶⁵ Saldarini: Fathers According to Rabbi Nathna (Version B), s. 60-64.

⁷⁶⁶ Saldarini: Fathers According to Rabbi Nathna (Version B), s. 65-73.

⁷⁶⁷ *Ki chesed chafac(e)ti v-lo zavach.* Chci milosrdenství, ne obět, poznání B-ha je nad zápal. (Oz 6:6)

⁷⁶⁸ Pravím: Tvoje milosrdenství je zbudováno navěky, v nebesích jsi pevně založil svou věrnost (Ž 89:3)

⁷⁶⁹ Danieli, *muži vzácný*, pochop slova, která k tobě budu mluvit. (Dn 10:11)

⁷⁷⁰ Pasáž v závorce se vyskytuje jen v některých verzích: „Král tedy poručil, aby přivedli Daniela a vhodili ho do jámy, v níž byli lvi. Danielovi řekl: Kéž tě tvůj B-h, kterého stále uctíváš, vysvobodí.“ (Dn 6:17)

kteřé by sis vyhlédl. Jenom na tom místě, které si vyvolí Hospodin v jednom z tvých kmenů, budeš obětovat své zápalné oběti. (Dt 12:13-14).⁷⁷¹ Jaké tedy byl skutky milosrdenství, které konal? Staral se o nevěstu a působil jí tak radost, vyprovázal mrtvého [do hrobu], dával *perutu*⁷⁷² chudákovi. Modlil se tři krát denně – a jeho modlitba byla přijímána kladně [právě pro jeho skutky]. Jak je řečeno: *Když se Daniel dověděl, že byl podepsán přepis, vešel do svého domu, kde měl v horním pokoji otevřená okna směrem k Jeruzalému. Třikrát za den klekal na kolena, modlil se a vzdával čest svému B-hu, jako to činival dříve.* (Dn 6:11).

POZN. k Dn 6:17 pojmenovává skutky Daniela jako uctívání B-ha, tedy formu bohoslužby. A protože těmi skutky nebyly oběti (protože nemohl obětovat v Jeruzalémě – podle Dt), tak jimi byly ony skutky milosrdenství. Ukázka toho, jak získat přízeň B-ží i bez chrámových rituálů (ve chvíli, kdy nejsou přítomné).

(Baraita uvádí další příběh rabi Jochanana a jeho žáků: **Útěk rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem**)

Když přitáhl Vespasian, aby zničil Jeruzalém, řekl [lidem v Jeruzalémě]: „Blázni! Proč chcete toto město zničit a chcete spálit Chrám⁷⁷³? [Neboť] co po vás žádám? Jen, abyste mi poslali jeden luk nebo jeden šíp [na znamení podřízení],⁷⁷⁴ a já vás nechám být.“ [Ozbrojenci] mu řekli: „Jako jsme vyrazili proti prvním dvěma,⁷⁷⁵ kteří přišli před tebou a zabili je, tak vyrazíme proti tobě a zabijeme tě.“

Když to raban Jochanan ben Zakaj uslyšel, poslal pro muže Jeruzaléma, a řekl jim: „Synové moji, proč ničíte toto město a proč se snažíte spálit Svatyni? Co po vás [nakonec] žádá? Žádá po vás jenom jediný luk nebo jediný šíp, a nechá vás být.“⁷⁷⁶ Řekli [mu]: „Jako jsme předtím vyrazili proti těm dvěma před ním a zabili je, tak vyrazíme proti němu a zabijeme ho.“

POZN. Jochanan ben Zakaj byl zastáncem realistického smířlivého řešení a nesouhlasil s extremistickými radikály, kteří přinášeli utrpení a přivolávali katastrofu. Jak víme z jiných zdrojů sami spálili zásoby potravin, aby zoufalé obyvatele donutili bojovat. Tím způsobili strádání a hladomor ve městě. (Viz také Gitin 56a, Flavius Josef a ARNA 6:3 dále)

⁷⁷¹ Střez se, abys neobětoval své zápalné oběti na jakémkoli místě, které by sis vyhlédl. Jenom na tom místě, které si vyvolí Hospodin v jednom z tvých kmenů, budeš obětovat své zápalné oběti, tam budeš vykonávat všechno, co ti přikazují. (Dt 12:13-14).

⁷⁷² Hebr. פרוטה *peruta* - drobná mince.

⁷⁷³ *Bejt ha-mikdaš*.

⁷⁷⁴ Jako znak podřízení se.

⁷⁷⁵ Není zcela zřejmé, které dva útočníky obránci miní. Může jít o vítězství Hasmoneovců nad Syro-Řeky, nebo později o vítězství nad Římany, vedenými veliteli Castius Gallus a Agripa II. (Schwartz Avos, pozn. 41, s. 152).

⁷⁷⁶ Raban JbZ odmítal agresivní extrémní taktiku zélótů a dalších radikálních frakcí v Jeruzalémě. Ti byli pro otevřenou válku s Římem a odmítali ústupky a dokonce i jen prosté přečkání obléhání. Jedním osudovým činem radikálů bylo, že spálili skladiště potravin a zásoby, které by vystačili pro obyvatelstvo na dobu 21 let. Tato akce přinesla hladomor (jak to i zamýšleli) a učinila obležení nesnesitelným (viz také Gitin 56a a ARNA 6:3).

Vespasian měl určité [svoje] muže, kteří žili uvnitř hradeb Jeruzaléma. Každé slovo, které zaslechli, zapsali, [připojili zprávu] k šípu a vystřelili ho ven přes zeď.⁷⁷⁷ [Hlásili,] že raban Jochanan ben Zakaj byl jedním z lidí nakloněných císaři. A [že] nabádá Jeruzalémány k témuž.

Když [s nimi] raban Jochanan ben Zakaj mluvil jeden, druhý, a třetí den, a lidé ho stále neposlechli, poslal pro své učedníky, pro rabi Eliezera a rabi Jehošuu. Řekl jim: „Moji synové, pojdte a dostaňte mne [z města] ven. Udělejte mi truhlu⁷⁷⁸ a já do ní ulehnu.“⁷⁷⁹

POZN. Tedy bude předstírat, že je mrtvý a že jeho učedníci vynášejí jeho tělo za hradby, aby ho pohřbili. [Tak se i stalo.] Rabi Eliezer uchopil konec [truhly] u hlavy, rabi Jehošua v nohách a nesli ji, dokud slunce nezapadlo,⁷⁸⁰ až došli k branám Jeruzaléma. Strážci brány⁷⁸¹ jim řekli: „Kdo je to?“ Řekli jim: „Je to mrtvý [muž], copak nevíte, že mrtvý nesmí zůstat přes noc v Jeruzalémě?“⁷⁸² Řekli jim: „Jestli je to mrtvý, vyneste ho.“ A otevřeli bránu.

Tak vynesli [truhlu] ven [z Jeruzaléma a nesli ji], dokud nedorazili do blízkosti⁷⁸³ Vespasiana. Truhlu otevřeli a [raban Jochanan] se před [Vespasiana] postavil. [Vespasian] mu řekl: „Ty jsi raban Jochanan ben Zakaj? Požádej o něco, co ti mohu dát!“ [Jochanan] mu odpověděl: „Žádám od tebe pouze Javne, abych tam mohl jít a učit své žáky, vytvořit tam modlitbu [dům modlitby] a plnit všechna přikázání Tóry.“ [Vespasian] mu řekl: „Jdi a čiň, cokoliv si přeješ.“⁷⁸⁴

POZN. Podle Gitin 56b se Jochanan obával žádat příliš mnoho (např. ukončení blokády) ze obavy, že by pak nedostal nic, a že by to Vespasian mohl brát dokonce jako vlastní zesměšnění. V Ejcha raba (1:31) se ale píše, že Jochanan skutečně požádal o ukončení útoku, ale Vespasian to odmítl a řekl mu, ať žádá něco jiného. Od rabi Jochanana to však byl nakonec mistrovský tah, protože tato zdánlivě skromná žádost vedla k vybudování centra učenosti a základů pro pokračování judaismu pod cizí nadvládou a bez Chrámu.

Raban Jochanan] mu řekl: „Když dovolíš, mohu ještě něco říct?“ „Mluv,“ řekl mu [Vespasian]. [Raban Jochanan] mu řekl: „Věz, že stojíš [v čele] říše.“ „Jak to víš?“ [Raban Jochanan] mu odpověděl: „Byla nám předána [tradice], že Chrám se nevzdá obyčejnému člověku, ale jen do rukou krále. Jak je řečeno: *Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón⁷⁸⁵ padne rukou Vznešeného.* (Iz 10:34)

POZN. Ačkoliv Vespasian sám přímo nedobil Jeruzalém, byl to Titus, jeho tři a půl roku obléhání města přivedlo obyvatele Jeruzaléma na pokraj smrti hladem, takže de facto město dobyl a Chrám zničil.

⁷⁷⁷ Tito lidé chtěli přistoupit na vládu Vespasiana a Říma v Jeruzalémě. Šípy stříleli jakoby na nepřítele.

⁷⁷⁸ Hebr. ארון – truhla.

⁷⁷⁹ Srov. Josef Flavius: Starožitnosti 15:3.

⁷⁸⁰ Načasováno tak, aby strážci brány neměli čas rakev zkoumat.

⁷⁸¹ Hebr. שוערים (pl.)

⁷⁸² Pokud nebyl zesnulý pohřben téhož dne, muselo být tělo vyneseno (na noc) za hradby.

⁷⁸³ Nesli rabi Jochanana ben Zakaje v rakvi až k samotnému Vespasianovi, aby viděl, co rabi snášel, aby se k němu dostal.

⁷⁸⁴ Vespasian měl o rabi Zakajovi zprávy od svých lidí a věděl, že si přeje mír.

⁷⁸⁵ Libanón tj. Chrám. Toto označení Chrámu se v rabínských textech objevuje opakovaně. Hebrejský kořen ל-ב-ב má význam bílý. V Chrámu se izraelité očisťovali od hříchů, jejich hříchy se vybilili, vyčistily jako skvrny.

Bylo řečeno: neuběhly ani tři dny, když k němu přišlo poselstvo dvou mužů z jeho města (tj. z Říma) [aby mu řekli], že císař zemřel, a že ho [Římané] zvolili do čela říše.⁷⁸⁶

(Baraita dále popisuje **útok na Jeruzalém**)⁷⁸⁷

Přinesli k němu balistu⁷⁸⁸ a zápalné střely [k vrhání] na hradby Jeruzaléma. Přinesli mu desky z cedrového dřeva, které zasadili do balisty a ta je [jako projektily] metala do hradby, dokud ji neprorazily skrz (tj. udělali trhlinu). Přinesli prasečí hlavu a dali ji do balisty, a [balista] ji [prasečí hlavu] vrhnula směrem k [obětním] končetinám na [chrámovém] oltáři. V ten okamžik⁷⁸⁹ byl Jeruzalém dobyt.

(Baraita popisuje **pád Jeruzaléma**)

Raban Jochanan ben Zakaj seděl a čekal třesouce se tak, jak Élí⁷⁹⁰ seděl a čekal třesouce se⁷⁹¹ [stovky let před tím]. Jak je řečeno: *Élí právě seděl na stolci a vyhlížel na cestu, neboť se v srdci třásl o B-ží schránu* (1 S 4:13).⁷⁹²

Když raban Jochanan ben Zakaj uslyšel, že [nepřítel] zničil Jeruzalém a spálil Chrám, roztrhl svůj oděv [na znamení smutku], a jeho učedníci roztrhli své oděvy [jako on], a [všem] tekli slzy, [všichni] hlasitě plakali a truchlili.

(Baraita uvádí příklad **eulogie za Chrám**)

A [prorok Zachariáš] říká: *Otevři svá vrata, Libanóne*, - to se týká svatého Chrámu. *Ať tvé cedry pozře oheň.* (Zach 11:1)⁷⁹³ - to se týká velekněží, kteří byli v Chrámu, [když byl v plamenech]. Vzali své klíče⁷⁹⁴ [od Chrámu] do rukou, hodili je vzhůru [k nebesům], řekli Svatému Požehnanému: „Pane Všemohíra! Zde jsou Tvé klíče, které jsi nám světil. [Vracíme je,] protože jsme nebyli důvěryhodnými správci, abychom konali královu práci a jedli z královského stolu.“⁷⁹⁵

⁷⁸⁶ Viz také variace na tento příběh v Josefově Válce židovské, Kniha III, kap. 9 (viz kap. 10.1.1 zde)

⁷⁸⁷ Tato část příběhu se evidentně odehrála po delším čase, během kterého se Vespasian vrátil do Říma, aby se ujal vlády. Tato baraita přesto předpokládá, že Vespasian se dočkal úspěšného dokončení své vojenské kampaně. V Talmudu (Gitin 56b) se ovšem uvádí, že stanovil jako nástupce svého syna Tita, a ten dokončil, co otec začal.

⁷⁸⁸ Hebr. קשת של זירימ *kešet šel zejrim* - balista – druh katapultu, zařízení na vrhání objemných těžkých projektilů na nepřítele a jejich opevnění. Balista měla tvar obrovského luku, a na jeho principu také fungovala.

⁷⁸⁹ Podle textu bGitin se události se staly až po nějakém čase, Vespasian se vrátil do Říma, na jeho místo nastoupil jeho syn Titus.

⁷⁹⁰ Kněz Élí, vůdce národa na konci doby soudců, učil se u něj Samuel. (viz 1Sam)

⁷⁹¹ Čekal tehdy na zprávu o schráně úmluvy, když doprovázela Židy do bitvy s Pelištejci.

⁷⁹² Když přiběhl, Élí právě seděl na stolci a vyhlížel na cestu, neboť se v srdci třásl o B-ží schránu. Muž přiběhl, aby v městě oznámil porážku. Celé město se dalo do úpěnlivého křiku. (1Sam 4:13)

⁷⁹³ *Otevři svá vrata, Libanóne, ať tvé cedry pozře oheň. Kvílejte, cypřiši, že padl cedr, že vznešené stromy propadly záhubě. Kvílejte, bášanské duby, že padl neprostupný hvozd. Slyš, jak pastýři kvílí, že jejich vznešené nivy propadly záhubě. Slyš, jak lvíčata řvou, že pýcha Jordánu propadla záhubě.* (Zach 11:1-3)

⁷⁹⁴ Viz také 2Bar 10:18 Vy, kohanim, vezměte klíče od Svatyně a hodte je do nejvyšších nebes, dejte je Hospodinu a řekněte: „Střež si svůj Dům sám, protože věz, že my jsme byli shledáni falešnými služebníky. (vlastní překlad z angl.)

⁷⁹⁵ V bTa'anit 29a je ještě dodatek navíc: A [z nebes] se zjevilo něco jako dlaň ruky a převzalo od nich [klíče].

(Další reakce na tragédii)

Abraham, Izák a Jákob a dvanáct kmenů lkali, hlasitě plakali a truchlili. Říkali [jak říkal prorok Zachariáš] *Kvílej, cypřiši, že padl cedr, že vznešené stromy propadly záhubě. Kvílejte, bášanské duby, že padl neprostupný hvozď.* (Zach 11:2)

(Baraita vysvětluje tyto verše větu po větě)

Kvílej, cypřiši, že padl cedr odkazuje na Chrám.⁷⁹⁶ *Že vznešené stromy propadly záhubě* odkazuje na Abraháma, Izáka a Jákoba a dvanáct kmenů.⁷⁹⁷ *Kvílejte, bášanské duby* odkazuje na Mojžíše, Árona a Miriam. *Padl neprostupný hvozď* odkazuje na Svatyni svatých.⁷⁹⁸ *Slyš, jak pastýři kvílají, že jejich vznešené nivy propadly záhubě* (Zach 11:3) odkazuje na Davida a Šalamouna, jeho syna. *Slyš, jak lvíčata řvou, že pýcha Jordánu propadla záhubě* (tamtéž) odkazuje k [prorokům] Eliášovi a Elišovi.

(konec paragrafu 5)

Historické problémy

Byl to Titus, nikoliv Vespasian, kdo oblehl Jeruzalém. Vespasian vedl původní kampaň v době židovského povstání. Když nakonec Titus zaútočil na město, protože to byl skutečně on, kdo obklíčil město, byl již Vespasian na cestě do Říma, aby se tam stal císařem (viz Josef Flavius, *Válka židovská*, konec IV. knihy – začátek V. knihy). Zdá se, že Jochanan ben Zakaj opustil město ještě před vlastní blokádou, pak se mohl setkat (i jen teoreticky) s Vespasianem. Flavius Josef poznamenává, že na jaře 68 o. l. Vespasian odložil pochod na město, protože uvnitř města bojovali různé skupiny mezi sebou⁷⁹⁹ Dezerterů byli zabijeni. Mrtví zůstávali nepohřbeni, protože lidé byli zabijeni i proto, že pohřbili příbuzného.⁸⁰⁰ Bylo to zřejmě proto, že aby pohřbili mrtvé, tak museli vyjít za hradby města, a to bylo zakázáno z obavy, že by lidé mohli prchnout. Takže Jochanan musel uprchnout někdy v té době.

Verze agady v Gitin 56a a v Ejcha Raba 1:5 (31) uvádí, že Jochanan opustil město poté, co byly spáleny zásobárny potravin, tj. těsně předtím, co začala blokáda města (v dubnu 70 o. l.) (Josef, *Válka židovská*, kniha V, 24-25). Tou dobou však už bylo opuštění města mnohem obtížnější a Vespasian už byl pryč v Římě.

ARNA uvádí celý příběh větou „Když Vespasian přišel, aby zničil Jeruzalém ...“ To je ovšem spíše obecný výrok týkající se jeho nepřátelských úmyslů a mohl znamenat, že ve skutečnosti ještě blokádu Jeruzaléma nezapočal (tehdy na jaře 68 o. l.). Je třeba mít stále na vědomí, že rabíni ve svých textech nezaznamenávali přesná data, ani historii, ani neodlišovali různé etapy a strategie bojů. Soustředili se na hlavní fakt, totiž že Vespasian a (nebo) Titus zničili Chrám a Jeruzalém.

⁷⁹⁶ Cedrové dřevo bylo významným materiálem při stavbě Chrámu (viz také 1Kr 6:9-10).

⁷⁹⁷ Ti jsou nazýváni vznešenými v Ž 16:3.

⁷⁹⁸ Resp. Svatyně svatých. Chrám je zde nazýván hvozď (les), protože stejně jako les prospívá a roste, tak i Chrám prospíval a rostl. A neprostupným hvozďem (nedostupnou pevností) byla Svatyně svatých.

⁷⁹⁹ *Válka židovská II*, kniha IV, s. 366nn.

⁸⁰⁰ *Válka židovská II*, kniha IV, s. 380-383.

Hodnocení textu

Text o samotném útěku r. Jochanana z Jeruzaléma předchází jiný komentář k otázce skutků milosrdenství jako alternativě k chrámovým obětem chrámové bohoslužbě. Nejprve argument použije rabi Jochanan v rozmluvě se svým žákem jako prostředek zmírnění truchlení na otázku, co budeme dělat nyní, když Chrám už nestojí, jak se budou očišťovat (usmiřovat) hříchy?

Jako příklad z Písma je uvedeno chování Daniela, který žil uvězněný v Babylóně. Přestože tak neměl žádný přístup k Chrámu, plnil skutky milosrdenství ve formě dobrých skutků. A také se třikrát denně modlil jako dříve v Jeruzalémě. Vlastní příběh útěku r. Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem je rozebráno v porovnání s verzí ARN (B) v kap. 9.3 (viz dále). Následuje stručný popis vlastního útoku na Jeruzalém. Obsahuje i znesvěcení chrámového oltáře prasečí hlavou vystřelenou z kaptapultu.

Závěr zkoumaného pátého paragrafu obsahuje reakce na zničení Chrámu a Jeruzaléma ve formě eulogií. Nad katastrofou truchlí raban Jochanan ben Zakaj se svými učedníky (kontrastuje s útěchou v úvodu pasáže). Baraita uvádí, že truchlil i prorok Zachariáš (Zach 11:1). Paralela hořícího Chrámu a hořících cedrů je doplněna zmínkou o vracení klíčů od Chrámu na nebes. Klíče vrací „velekněží“.

Nad zánikem Chrámu a zničením Jeruzaléma truchlí i praotcové (Abrahám, Izák a Jákob), dvanáct kmenů, Mojžíš, Áron a Miriam, David a Šalamoun, Eliáš a Eliša. Vše je opět odvozeno od veršů ze Zachariáše (Zach 11:2-3).

9.2.2 Obléhání Jeruzaléma a hladomor (ARNA)

Text se nachází v závěru 6. kapitoly⁸⁰¹ a je součástí obsáhlého komentáře k verši Pirkej avot 1:4.

TEXTY

ARNA 6:3

OD NICH PŘEJALI [TRADICI] JOSE BEN JO'EZER Z CREDY A JOSE BEN JOCHANAN Z JERUZALÉMA. JOSE BEN JO'EZER Z CREDY, REKL: NECHŤ SE TVŮJ DŮM STANE SHROMAŽDIŠTĚM UČENCŮ, AŤ TĚ POKRYJE PRACH Z JEJICH NOHOU A S ŽÍZNÍ PIJ JEJICH SLOVA. (PA 1:4)

(Text midraše nejprve diskutuje text NECHŤ SE TVŮJ DŮM STANE SHROMAŽDIŠTĚM UČENCŮ.)

[...]

(Text midraše dále diskutuje text AŤ TĚ POKRYJE PRACH Z JEJICH NOHOU A S ŽÍZNÍ PIJ JEJICH SLOVA.)

[...]

(Příběh tří boháčů v Jeruzalémě)

POZN. Gemara v bGitin 56a uvádí, že během vojenské kampaně Římanů a obléhání Jeruzaléma, které předcházelo zničení Druhého chrámu, žili ve městě tři bohatí Jeruzalémáné (Ben Cicit, Nakdimon a Kalba Savua) a ti měli dostatek zásob pro všechny obyvatele Jeruzaléma na dobu mnoha let. Radikální zélóti dávali přednost otevřenému boji s Římany, a aby donutili obyvatel k zoufalému boji, všechny zásoby potravin zničili. A tak vypukl hladomor.

⁸⁰¹ Goldin: The Fathers Accroding to Rabbi Nathan, S. 45-46, Schwartz Avos 6:3, s. 179-180.

Proč se jmenoval Cicit ha-keset? Protože měl ve zvyku odpočívat na stříbrné pohovce, u hlavy všech velikánů Izraele.⁸⁰²

O dceři Nakdimona ben Gurjona je řečeno, že její pohovka byla povlečena příkrývkou, která měla cenu dvanáct tisíc zlatých denárů. A že utratila Tyriánův zlatý denár na kořeněné pudinky o každém šabatě a čekala na levirátní sňatek.⁸⁰³

Proč se jmenoval Nakdimon ben Gurjon? Protože kvůli němu svítilo slunce.⁸⁰⁴ Jednou vyrazil Izrael na pouť do Jeruzaléma a neměl žádnou vodu na pití. Nakdimon šel k jistému hegemonu a řekl mu: „Půjč mi dvanáct studní vody ode dneška do toho a toho dne. Když ti dvanáct studní vody nevrátím, musím ti dát dvanáct talentů stříbra.“ A určil datum. Když přišel čas, hegemon pro něj poslal, řka: „Pošli mi buď vody pro dvanáct studní, nebo dvanáct talentů stříbra.“ Nakdimon mu řekl: „Ještě je dnes trochu času.“ Hegemon se mu vysmíval a prohlásil: „Celý rok nepršelo, a zrovna teď bude pršet!“ A tak šel hegemon zvesela do lázní a Nakdimon ben Gurjon šel do *bejt midraš*. Zahalil se do pláště, postavil se k modlitbě a řekl před Ním: „Pane Všemohíra, tobě je jasné a víš, že jsem to neudělal pro svoji slávu, ani pro slávu domu mého otce jsem to nedělal. Ale udělal jsem to jen pro Tvoji Slávu, aby byla voda pro poutníky.“ Ihned se obloha zatáhla mračny a začal padat déšť, dokud se nenaplnilo vodou dvanáct studní – a bylo dokonce i více. Tak poslal pro hegemon: Pošli mi peníze za tu vodu navíc, kterou [nyní] vlastníš.“ Hegemon mu řekl: „Slunce už zapadlo a voda připadla do mého vlastnictví.“ Nakdimon šel zpátky do domu studia, zabalil se do pláště a postavil se k modlitbě. Řekl před Ním: „Pane Všemohíra, učiň pro mě ještě jeden zázrak jako poprvé.“ Ihned zavál vítr, mraky se rozptýlily a slunce svítilo skrz. Když šel ven [z domu studia], potkali se a hegemon mu řekl: „Vím, že Svátý Požehnaný pohnul světem výhradně pro tebe.“

Proč se jmenoval Kalba Savua? Protože každý, kdo vstoupil do jeho domu hladový jako pes (*kalba*), odcházel spokojený (*savua*).⁸⁰⁵

(Baraita přechází k vlastnímu popisu **hladomorů v Jeruzalémě**)

Když přišel císař Vespasian, aby zničil Jeruzalém, zélóti⁸⁰⁶ se snažili spálit všechno to bohatství [Kalby Savuy] v ohni. Kalba Savua jim řekl: „Proč ničíte toto město a proč se snažíte spálit v ohni všechno to bohatství? Dejte mi čas a já půjdu a uvidím, co mám v domě.“

Šel a nalezl jídlo na dvacet dva let, [což je dostatek] jídla pro každého člověka v Jeruzalémě. Následně dal rozkaz, aby jídlo bylo shromážděno, vytríděno, proseto a zaděláno, upečeno [na chleba] a [tak]

⁸⁰² Jedná se o slovní hříčku. Hebr. כסות *keset* znamená pohovku, כסף *kesef* pak stříbro. A כסא *kise* židli, křeslo.

⁸⁰³ Dt 25:5nn.

⁸⁰⁴ Vysvětlení spočívá na faktu, že jméno Nakdimon pochází z kořene נקד ve smyslu „jasně svítit“.

⁸⁰⁵ V aram. כלבא שבויע (hebr. *keleb sabea*) znamená „nasycený pes“.

⁸⁰⁶ Zélóti (horliví, v hebr. originále nazývaní *kana'im*) byli nejradikálnější militantní skupinou vzbouřenců proti Římu v Judey 1. století.

připraveno jídlo na dvacet dva let pro každého jednotlivce v Jeruzalémě.⁸⁰⁷ Ale [zélóti] mu nevěnovali žádnou pozornost.⁸⁰⁸ [Spálili zásoby a vypukl hladomor.]

Co udělal lid Jeruzaléma [aby odvrátil hladovění v době blokády]?⁸⁰⁹ Přinesli bochníky, zazdili je do hradeb a omítnuli hlínou.⁸¹⁰ A navíc muži v Jeruzalémě udělali ještě jednu věc: vařili slámu a jedli ji.⁸¹¹ A každý v Izraeli, kdo se nacházel na hradbách [jako obránce], říkal: „Někdo mi dejte pět datlí [abych získal sílu] a já půjdu dolů [na Římany] a ulovím pět hlav!“ Když dostal pět datlí, odešel dolů a získal pět hlav Vespasianových mužů.

Když se Vespasian podíval na exkrementy [jeruzalémských bojovníků] a uviděl, že v nich není žádná známka zrna. Řekl svým vojákům: „Když tito lidé, kteří nejí nic jiného než slámu, zabijí [tolik] našich mužů, jak mnoho by vás zabili, kdyby jedli všechno, co jíte a pijete vy!“

(Konec kapitoly 6).

9.2.3 Příběh útěk rabi Jochanana ben Zakaje (ARNB)

V předchozí kapitole byla vykládána a diskutována chrámová bohoslužba a její podmínky před a po zničení. To pak vedlo k podrobnější diskusi o zkáze Chrámu v této a následující kapitole. ARNA (kap. 4) interpretuje všechny tři výroky Šimona Spravedlivého popořadě a v souvislosti se třetím výrokem se zabývá truchlením. Na to navazují příběhy zkázy.

Kapitola 6

Když Vespasian⁸¹² přišel a oblehl Jeruzalém, zaujal pozici vůči hradbám Jeruzaléma, řekl obyvatelům Jeruzaléma: „Pošlete z Jeruzaléma jeden luk a šíp a nechám vás v klidu.“⁸¹³ Řekl jim to jednou, a pak podruhé, ale oni to nepřijali.⁸¹⁴ Raban Jochanan ben Zakaj řekl [těm] mužům Jeruzalémě: „Vy budete příčinou toho, že toto město bude zničeno a Chrám bude spálen.“ Řekli mu: „Jako jsme vyrazili proti

⁸⁰⁷ Tedy uskladnit ho do zásoby.

⁸⁰⁸ Tj. zničili zásoby potravin. Viz také Josef: VŽ, kniha V, kap.1, 4 a Tacitus: Histories V, 12 . Srov. také s ARNB, viz dále kapitola 9.2.4.

⁸⁰⁹ Tj. jak se snažili vytvořit za této situace zásoby pro případ dlouhého obléhání.

⁸¹⁰ Snažili se tak zásoby skrýt pro budoucí potřebu. Jiná verze (z *Hagadot Ja'avec*) obsahuje alternativní text: „Vzali kůže telat, rozřezali je pilami [na malé kousky], [dali do trouby] a potřeli hlínou [aby změkly]. [Potom je očistili a snědli.]“ (Pozn. v Schwartz: Avos deRabbi Nassan, s. 180).

⁸¹¹ Viz také Josef: VŽ, kniha VI, kap. 3, 3.

⁸¹² Byl to Titus, nikoliv Vespasian, kdo skutečně oblehl Jeruzalém.

⁸¹³ Zdá se, že vyslání luku a šípů bylo znamením podrízenosti a kapitulace. (Viz také Goldin, kap. 4, č. 23)

⁸¹⁴ Flavius Josef popisuje trpělivost Tita při jednání s Jeruzalémem a jeho přáním, aby se vzdali bez ničivého boje. Titus zde ukazuje trvalý soucit s lidmi a ohledy na město. (Josef: Válka židovská, Kniha V, 114; 261; 319-20; 325; 333-34; 348ff.; 362-419; 455-56; 519ff.; 541; VI, 94-112; 124-28; 214-19). Titus si také podle Flavia přál, aby Chrám nebyl spálen a snažil se ho zachránit. (Josef: Válka židovská, Kniha V, 362; Kniha VI, 238-43; 256-59; 262-66). Ale zélóti byli neústupní a bojovali proti Římanům divoce a bez zájmu o jakékoliv vyjednávání. Naopak příznivce vyjednávání zabíjeli jako zrádce a dezertéry.

předchozím velitelům a pobili je, tak vypadneme proti tomuto a zabijeme ho.⁸¹⁵ Všechno, co řekl raban Jochanan ben Zakaj mužům Jeruzaléma, sepsali do dokumentů oni (římsí agenti), ty připevnili k šípům a vystřelili za hradby, hlásíce: „Raban Jochanan ben Zakaj je přítel císaře.“ Když raban Jochanan ben Zakaj viděl, že lidé nejsou ochotni mu naslouchat, řekl svým učedníkům: „Přátelé, hned mě odsud dostaňte.“ Dali ho do dřevěné rakve. Rabi Eliezer ho uchopil u hlavy a rabi Jehošua u nohou. Pokračovali v cestě,⁸¹⁶ dokud nedorazili k městské bráně. Když dorazili k městské bráně, řekli (strážím): „Otevřete nám hned, ať můžeme vyjít ven a pohřbít ho.“⁸¹⁷

[Stráže brány] jim řekli: „Neotevřeme (bránu) dříve, nežli propíchneme tělo mečem.“ Učedníci odpověděli: „Budete zodpovědní za šíření zlé pověsti o svém městě. Zítra lidé řeknou, dokonce probodli rabana Jochanana.“ Nakonec se stráže zvedli a otevřeli jim bránu.⁸¹⁸

Jakmile se raban Jochanan ben Zakaj dostal ven za bránu Jeruzaléma, šel a pozdravil Vespasiana tak, jak se zdraví panovník. Řekl mu: „Ať žije (můj) pán, císař!“ (viz Poznámky k textu níže) Vespasian se ho zeptal: „Takže TY jsi ben Zakaj?“⁸¹⁹ Odpověděl: „Ano.“ Vespasian řekl: „Ty jsi mě zahnal do kouta.“⁸²⁰ Jochanan odpověděl: „Neobávej se se. Naše Písmo říká, že Chrám bude zničen jen rukou krále, neboť Písmo praví: *A Libanón padne rukou mocného.* (Jr 10:34)⁸²¹ Jochanan byl vzat do vazby dvěma žalárníky.

Za tři dny přišel Vespasianovi z Říma dopis, říká: „Císař Nero je mrtvý a Římané tě ustanovili císařem.“⁸²² Přivolal rabana Jochanana a řekl: požádej mě o laskavost. Jochanan odpověděl: „Žádám tě o Javne, kde budu moct studovat Tóru, dodržovat nařízení cicit⁸²³ a plnit všechna ostatní příkázání.“⁸²⁴

⁸¹⁵ ARNA (Goldin p. 35) odkazuje dvakrát na dva předchozí velitele, kteří jimi byli poraženi. Byli to zřejmě poslední římský prokurátor Florus a římský guvernér Sýrie Cestus Gallus. Oba byli poraženi vzbouřenci na počátku války proti Římu. Jako odpověď na tyto porážky poslal císař Nero do Judska Vespasiana.

⁸¹⁶ Hebr. *mešamešin ve-holechin*, dosl. „sloužící a jdoucí“. Fráze znamená, že pokračovali ve své kaci, dokud to šlo, tedy dokud nenarazili na strážu u brány.

⁸¹⁷ Mrtví byli pohřbívání mimo město. Když byl Jeruzalém obležen, zélóti zakazovali lidem opouštět město, dezertéři byli zabíjeni. Bylo zakázáno opouštět město i kvůli pohřbení blízkých, protože lidé by této příležitostí mohli využít právě k útěku. Tomu chtěli zélóti za každou cenu zabránit. Útěk rabi Jochanana by se tak mohl uskutečnit ještě před sevřením města do pevného obležení. Je třeba mít na zřeteli, že rabíni nedbali na data a přesný sled historických událostí. Stěžejním prvkem vyprávění byl fakt, že Vespasian a Titus zničili Chrám a město.

⁸¹⁸ Toto chování se zdá poněkud netypické, jako by radikálové byly soudní a záleželo jim na veřejném mínění. To je v naprostém rozporu s popisem Josefa Flavia. A také s jinými verzemi příběhu.

⁸¹⁹ V ARNA i zde v ARNB už Vespasian Jochanana zná. Tradice v Gitin 56a a v Ejcha raba 1:5 je odlišná.

⁸²⁰ Tím, že nazval římského generála císařem (to je hrdelní zločin). Současně je ovšem Vespasian brán jako posel míru z Jeruzaléma. Viz také verze textu v bGitin 56a, která obsahuje explicitně zdůvodnění.

⁸²¹ Existují početné reference spojující jméno Libanon s Chrámem a Chránovou horou.

⁸²² Příběh Vespasianova vzestupu na trůn impéria viz Válka židovská, Kniha IV, 592nn a Kniha VII 63nn.

⁸²³ „Zákon cicit“ – nasazování tefilin (fylakterii) a zahalení se do modlitebního pláště s cicit před modlitbou. Možná záměna slov tefilin-tefila a mělo jít o zmínku *dúm modlitby* (Saldarini: The Fathers According to Rabbu Nathan, Brill 1975, 63, pozn. 18).

⁸²⁴ Tyto tři věci, které bude Jochanan konat v Javne, odpovídají třem pilířům, na kterých stojí svět (podle výroku Šim'onu Spravedlivého). Jsou ale upravena tak, aby vyhovovaly nové situaci v době po zničení Chrámu.

Řekl mu: „Tady je; je to tvoje, tvůj dar.“

(Konec 6. kapitoly)

Poznámky a komentáře k textu

Je přesnější mluvit o útěku z Jeruzaléma, nikoliv obleženého. Z Jeruzaléma bylo těžké uprchnout, ale bylo to kvůli vnitřním bojům, nikoliv z důvodu vnější blokády města. Datace (byť teoretická) útěku je problematická. Vespasian z Judska odešel na jaře roku 68, aby se v Říme ujal úřadu císaře. Titus pak oblehl Jeruzalém (a uvalil na něj blokádu) v zimě r. 69-70.

Byl to Titus, nikoliv Vespasian, kdo obléhal Jeruzalém. V té době již Vespasian odcestoval do Říma, aby se ujal úřadu císaře. (Josef Válka, konec knihy IV- zač. Knihy V) Jochanan opustil město v době, kdy vzbouřenci evidentně ještě povolovali pohřbívat mrtvé, tj. před vlastní blokádou. Josef zaznamenává, že v roce 68 Vespasian odložil pochod na Jeruzalém, protože frakce zélótů bojovali mezi sebou (Válka, Kniha IV, 366nn). Dezertéry zabíjeli a mrtví zůstávali nepohřbeni. Za pohřbení příbuzného byli lidé zabíjeni (Válka, Kniha IV, 380-383). Důvodem zřejmě bylo, že jelikož mrtví se pohřbívali mimo město, museli umožnit příbuzným město opustit. A ti toho zřejmě využívali k útěku. Takže zřejmě v tu dobu, nebo krátce před tím, opustil město rabi Jochanan.

bGitin 56b a Ejcha raba 1:5 (31) uvádí, že Jochanan odešel potom, co byly spáleny sýpky (sklady), tj. těsně před uvalením blokády na město v dubnu 70 (Josef Válka židovská, Kniha V, 24-25). V tu dobu už bylo ale velice obtížné dostat se z města a Vespasian už v Judsku nebyl.⁸²⁵

Verze A začíná: „Tehdy, když Vespasian přišel, aby zničil Jeruzalém ...“ může být v podstatě jen obecné konstatování jeho nepřátelského úmyslu, a mohlo se tak stát ještě před započítím skutečné blokády (situace na jaře 68).

Je třeba mít stále na paměti, že rabíni nezaznamenávali přesná data, ani nerozlišovali různé fáze bojů a vojenské strategie. Koncentrovali se na prostý fakt, že Vespasian resp. Titus zničil Chrám a Jeruzalém.

Kdy přesně Jochanan opustil město je problém. Byl to Titus (a nikoli Vespasian), kdo oblehl město v zimě roku 69-70, a na jaře 70. Vespasian odešel do Říma, aby se stal císařem na jaře 86. Takže buď Jochanan opustil Jeruzalém a cestoval až do linií Vespasianových ještě než byl Jeruzalém obležený, nebo se vzdal během obležení Titovi. V r. 70 už ale bylo téměř vyloučené vzdát se. Přesná historie útěku je nejasná a nelze ji přesně přiřadit k událostem popsaným v Josefovi. Lze však detekovat podobnosti.

Příběh Jochananova útěku z Jeruzaléma je podán bez známky lítosti nebo omluvy. Rabíni, kteří tento příběh zaznamenali, se zdají souhlasit s Jochananovým chováním. V Josefovi se píše, že v Jeruzalémě existovala silná mírová skupina, která byla proti povstání proti Římu. Vedl ji Eleazar ben Chananija, kapitán Chrámu, Chana ben Chanan (Ananus), bývalý velekněz, a Šimeon ben Gamaliel a Josef

⁸²⁵ Saldarini: The Fathers According to Rabbi Nathan, Brill 1975, s. 60-63.

Flavius, vůdcové farizeů. Když na začátku povstání umírnění nedokázali krotit radikály (zélóty), „sklíčenost umírněných byla zřejmá a mnozí předpokládajíc nadcházející katastrofu, otevřeně lamentovali“.⁸²⁶ Zélóti zabíjeli ty, kteří navrhovali mír a byli na pozoru před těmi, (a hlídali si ty, kteří) kdo by chtěli dezertovat. Lidé ale i přesto neustávali ve snahách uprchnout z města.⁸²⁷

Mnozí rabíni zřejmě válku podporovali, stejně jako v případě bar Kochbova povstání, ale obecně nepatřili mezi fanatiky. Když byla situace beznadějná, snažili se zmírnit utrpení lidu. Protože Jochanan se snažil řešit situaci ze všech sil ještě před odchodem z Jeruzaléma, pozdější rabíni neváhali spojit tuto příhodu se založením první post-churbanové akademie. Gitin 56a, Ejcha raba 1:5 (31) zaznamenávají, že Jochanan opustil město teprve, když už byly skladiště spálené a tak implikují, že byl vlastně válce oddán více než jak to zaznamenává ARN. Ale ani v jedné z verzí nebyl fanatik.⁸²⁸

Jak přesně Jochanan Vespasiana pozdravil?

V různých pramenech (verzích textu) je oslovení různé: zde v ARNB „*Vive domine, imperator!*“ (Ať žije [můj] pán, vládce!) jiné „*Eris, Domine, Imperator!*“ (Budeš, pane, vládcem!). Josef ve Válce židovské zdraví „*Su kaisar, Thespasiane, kai autokrator!*“ (Ty [budeš] císařem, Vespasiane, a imperátorem!) ARNB ale říká, že Jochanan tak „pozdravil“ Vespasiana, nikoliv snad, že by mu prorokoval, pak vypadá jako vhodná verze „*Vive Domine, Imperator!*“

V ARNA a ARNB Vespasian už Jochanan zná (ze zpráv vyslaných Vespasianovými spolupracovníky, zvědy), na rozdíl od bGitin 56a a Ejcha raba (kde ho takto vůbec nezná).

Proroctví

Jen ARNA dává dar Javne ještě PŘED proroctví! Ostatní tři verze obsahují splnění žádosti až po naplnění proroctví. ARNB a Ejcha Raba – Jochanan je držen jako vězeň, stejně jako Josef.

9.2.4 Příběh zkaženého Tita (ARNB)

TEXT (perek 7)

Když Vespasian přišel a oblehl Jeruzalém, zaujal pozici proti východní části Jeruzaléma. Nato všichni sikariové⁸²⁹ spálili všechny zásoby, které v Jeruzalémě byly. Chtěli tak odstranit veškeré možnosti obživy.⁸³⁰ Obyvatelé Jeruzaléma vařivali slámu a pili ten vývar, a pak vyšli, bojovali s Římany a pobili je. Když Vespasian viděl, že v exkrementech obyvatel Jeruzaléma není žádné zrní, shromáždil svoje síly

⁸²⁶ Válka židovská, kniha II, 651.

⁸²⁷ Flavius Josef: Válka židovská, kniha VI, 377nn, kniha V, 27nn, 265, 345, 420-25, 452nn, 548nn, kniha VI, 113nn aj. (jde o číslování vět textu).

⁸²⁸ Saldarini: The Fathers According to Rabbi Nathan, Brill 1975, s. 60-61.

⁸²⁹ Označení *sikariim* (ARNB), zélóti (*kanaim* ARNA), zbojnící není konzistentní. Neoznačuje jednotlivé frakce aspoň nikoliv v zachovaných textech ARN.

⁸³⁰ Opravdu spálení zásob a decimace obyvatel oslabil Jeruzalém a vedla potom už k rychlému pádu města.

(vojsko) a řekl jim: Pojdte a podívejte se na tyto muže, kteří hladoví a žízní a pak vyrazí, bojují s vámi a porazí vás. Co [teprve] kdyby měli dostatek jídla a pití!⁸³¹

Přinesli mu dřevěná prkna (נסרים)⁸³² a on z nich udělal *něco jako* (כמין)⁸³³ *msubch* (מסובך) [zřejmě pokryté větvemi?]⁸³⁴ a *trochu jako* קלעים [zřejmě uzdu na vrhání].⁸³⁵ Nechal je dát do dvou *pegusot* [katapultů] a [těmi] nepřestávali střílet proti hradbě (tj. proti zdi), dokud se neprolomila. Udělal oblouk [katapult] a dal do něj prasečí hlavu. Pokračovali v prorážení, jako když krejčí dělá stehy, a posunovali se dolů [po délce zdi], až [prasečí hlava] přistála na vnitřnostech [obětín]⁸³⁶, které byly na oltáři. Tak byl [oltář] pošpiněn [znesvěcen].

Zničili celý Jeruzalém, až dorazili ke Chrámu. Když dosáhli Chrámu, řekli jeden druhému: „Kdo bude ten první, kdo vstoupí do Chrámu?“ Byl tam přítomen jeden zkažený (zlý) muž, Titus,⁸³⁷ syn Vespasianovy manželky, který [do Chrámu] vyzývavě vstoupil, a tak potvrdil text: *Svévolník vystupuje s nestoudnou tváří.*“ (Př 21:29)⁸³⁸ A co víc, vytasil meč a rozseknul oponu,⁸³⁹ potvrzuje, co je psáno: *Rozběhl se proti němu (B-hu) se skloněnou šíjí, pod hustým krunýřem svých štítů.* (Job 15:26)⁸⁴⁰ A co víc, vtáhnul do Svatyně svatých prostitutku a začal se rouhat, proklínat, hanobit a plivat směrem k Němu na výšinách, řka: „Tak tohle je tne, který jak říkáte, pobil Siseru a Senacheríba. Tady jsem v jeho domě a na jeho území. Jestli má nějakou sílu, ať vyjde a postaví se mi. To bylo naplnění toho, co se říká v Písmu: *Tu řekne: Kdepak jsou jejich bohové, skála, k níž se přivinuli? Ti, kteří jídali tuk jejich obětí* (Dt 32:37-38).⁸⁴¹

⁸³¹ Ejcha Raba 1:5 (31) uvádí, že Jochanan ben Zakaj opustil Jeruzalém v okamžiku, kdy viděl, že lidé namáčejí slámu do vody a pijí tu tekutinu jako potravu. Také ARNA zmiňuje jezení slámy. I Josef zaznamenává Titovu chválu statečnosti obránců Jeruzaléma. (viz např. Válka židovská, kniha V, 121nn, kniha VI, 13-44).

⁸³² Hebr. נסרים, sg. נסר dřevo, prkno. Ve verzi A jsou z cedrového dřeva. V některých rukopisech je slovo pozměněné na נצרים necrim (rákos) a termín pak má význam proutěný košík. Tato interpretace pak mění i možný význam slova קלעים a celá věta získává pozměněný význam.

⁸³³ Explicitní použití „něco jako“ v textu jen dokazuje vědomí si nejasnosti původního textu.

⁸³⁴ Hebr. סבך סה, otočka, obtočit, otočit. מסובך je pak něco propleteného, obtočeného od kořene סבך.

⁸³⁵ V bibl. hebr. *kelajim* dosl. (pl.) desky, panely, stěny. Odlišné čtení obsahuje קיים, což naznačuje něco pleteného, provázaného. Saldarini komentuje nejasný text. Užítá slova nedávají v textu smysl. Překlad a interpretace jsou jenom částečné. Písař opisoval slova, ale nehlédl na smysl celé věty, takže text celého odstavce je nejasný. Názory na interpretaci se liší. (Saldarini: ARNB, kapitola 7, s. 66-67.)

⁸³⁶ Existují dvě odlišná čtení rukopisů, *ha-ivrim* הביברים (pl.) místo, kde byly schraňovány obětní končetiny a orgány (z latinského vivarium), nebo a טיורימ samotné obětní končetiny. *brym* (Latin : *vivarium*, an enclosure where animals are kept).

⁸³⁷ Josef Flavius prezentuje Tita jako rozumného (a soucitného) vůdce, který chtěl Chrám ušetřit. (Viz Válka židovská, kniha VI, 250-266).

⁸³⁸ Svěvolník vystupuje s nestoudnou tváří, přímý jde však rovnou cestou. (Př 21:29)

⁸³⁹ Některé verze textu dodávají: „Začala z ní [z opony] téct krev a one zlý [Titus] si uvědomil, že zabil jen sám sebe.“

⁸⁴⁰ Neboť vztáhl ruku proti B-hu, počínal si vyzývavě proti Všemocnému, rozběhl se proti němu se skloněnou šíjí, pod hustým krunýřem svých štítů. (Job 15:25-26)

⁸⁴¹ Tu řekne: „Kdepak jsou jejich bohové, skála, k níž se přivinuli? Ti, kteří jídali tuk jejich obětí, popíjeli víno jejich úliteb? Ať povstanou a pomohou vám, ať jsou vám skryší!“ (Dt 32:37-38)

Aba Chanan říká: *Hospodine, Bože zástupů, kdo je mocný jako ty?* (Ž 89:9)⁸⁴² Jsi mocný, protože slyšíš rouhání, proklínání a hanobení tohoto zkaženého muže a zůstáváš zticha. V budoucnosti, až se jeho míra naplní, uvalíš na něho trest, aby bylo naplněno, co říká Písmo: *I při nejhojnějším nadbytku mu bude úzko, ...* (Job 20:22).⁸⁴³

Udělal jakousi schránku a do ní nandal [různé části] svíců; shromáždil náčiní z Chrámu; naplnil tři lodě muži, ženami a dětmi, aby se mohl plavit přes moře a užít si triumf,⁸⁴⁴ jak říká Písmo: *Hned nato jsem pohleděl na pohřbené svévolníky; přicházivali a odcházeli ze svatého místa a ve městě se zapomínalo, jak jednali.* (Kaz 8:10).⁸⁴⁵ Když nastoupil na loď, zvedl se vichr, aby ho utopil v moři. Stál [na palubě] lodi a začal se rouhat, proklínat, urážet a plivat směrem k Němu nahoře.⁸⁴⁶ Řekl: „Když jsem byl v jeho domě, v jeho doměně, neměl tu moc, aby přišel a postavil se mi, ale nyní tady přišel, aby se se mnou setkal. Zdá se, že B-h Židům má moc jen tam, kde je voda. Generaci povodně potrestal vodou a mně se snaží udělat to, co udělal faraonovi.“ B-h dal moři znamení a to přestalo bouřit, aby se tak naplnilo to, co říká Písmo: *A moře přestalo běsnit.* (Job 1:15)⁸⁴⁷ Svátý, požehnaný mu řekl: „Ty zkažený, páchnoucí kapka, prachu, červe, larvo. Já že bojuji s tebou? Neexistuje žádná zanedbatelnější bytost ze všech, které jsem v mém světě vytvořil. A ta se s tebou v bitvě utká.“ Titus vystoupil v Římě z lodi a občané Římu vyšli ven, aby ho oslavili. Vykřikovali: „Dobyvateli barbarů!“ Když vstoupil do města, šel do lázni. Když vyšel, podali mu velký pohár vína. Když pil, vstoupil mu do nosu komár a prokousával se vevnitř stále hlouběji, dokud se mu nedostal do mozku. Byli povolání lékaři, otevřeli jeho mozek a našli komára velikosti holouběte, o hmotnosti dvou liter.⁸⁴⁸

Rabi Eleazar, syn rabiho Jose⁸⁴⁹ řekl: „Byl jsem v Římě a viděl jsem dvě litry na jedné straně [vah] a komára na straně druhé.“ Dali ho do misky. Dokud [v misce] komár zůstal, [Titus] ještě trochu dýchal. Když komár odletěl, také jeho duše ho [Tita] opustila. Aby se splnilo to, co říká Písmo: *Svévolníku připraví smrt jeho zloba.* (Ž 34:22)⁸⁵⁰

⁸⁴² Hospodine, Bože zástupů, kdo je jako ty? Jsi nepřemožitelný, Hospodine, a tvá věrnost tě provází všudy. (Ž 89:9)

⁸⁴³ I při nejhojnějším nadbytku mu bude úzko, dopadnou na něho ruce všech bédných. (J 20:22)

⁸⁴⁴ Obraz tohoto triumfálního pochodu v Římě lze vidět na Titově oblouku na Forum Romanum v Říme.

⁸⁴⁵ Hned nato jsem pohleděl na pohřbené svévolníky; přicházivali a odcházeli ze svatého místa a ve městě se zapomínalo, jak jednali. Také to je pomíjivost. (Kaz 8:10)

⁸⁴⁶ Toto rouhání se Tita vůči Hospodinovi je zachyceno ve vícero pramenech: bGit 56b (viz), Berešit raba 10:7, Leviticus raba 22:3, Numeri raba 18:22, Kohelet raba 5:8, Tanchuma chukat 1).

⁸⁴⁷ I vzali Jonáše a uvrhli ho do moře. A moře přestalo běsnit. (Jo 1:15)

⁸⁴⁸ Litra je řecká váhová jednotka (1 litra je zhruba ¾ libry).

⁸⁴⁹ Rabi Jose ben Halafta ze čtvrté generace tanaitů.

⁸⁵⁰ Svévolníku připraví smrt jeho zloba, a kdo nenávidí spravedlivého, ponese vinu. (Ž 34:22) Tneto verš se zdá být případným epitafem Titova života.

Raban Jochanan seděl naproti zdi Jeruzaléma a pozoroval, co se s ním stane. Písmo mluví stejným způsobem o Élí: *Élí právě seděl na stolci a vyhlížel na cestu ...* (1Sam 4:13)⁸⁵¹ Když raban Jochanan ben Zakaj viděl zničený Chrám a spálenou Svatyni, zvedl se a roztrhl svůj oděv, sundal modlitební remínky a posadil se, aby truchlil se svými učedníky.⁸⁵² Někteří říkají, že s nimi byli Abraham, Izák a Jákob, jak je psáno: *Kvílej, cypřiši, že padl cedr, že vznešené stromy propadly záhubě. Kvílejte, bášanské duby, že padl neprostopustný hvozď.* (Zach 11:2) Tento odkaz se týká Abraháma, který od počátku konal příkázání.⁸⁵³ „*Že padl cedr*“ se týká Sidkijáše, judského krále.⁸⁵⁴ „*Že vznešené propadly záhubě*“ se týká Abrahama, Izáka a Jákoba. „*Kvílejte bášanské duby*“ se týká knížat Judy a Benjamína. „*Že padl neprostopustný hvozď*“ se týká lidu Jeruzaléma.⁸⁵⁵

Další interpretace. „*Kvílej, cypřiši ...*“ se týká Abrahama, který od počátku poslouchal Tóru. „*Že padl cedr*“ se týká (vele)kněze. „*Že vznešené propadly záhubě*“ se týká Abraháma, Izáka a Jákoba. „*Kvílejte bášanské duby*“ se týká významných mužů Judy a Benjamína. „*Že padl neprostopustný hvozď*“ se týká všech těch, kteří byli vyhnáni z Jeruzaléma.

Rabi Chananja,⁸⁵⁶ prefekt (představený) kněží, říká: „Čtyřicet let předtím, než byl Chrám zničen a Svatyně spálena, obyvatelé Jeruzaléma vždy večer zamykali dveře [Chrám], a když brzy ráno vstali, našli je otevřené, jak je psáno: *Otevři svá vrata, Libanóne, ať tvé cedry pozře oheň.* (Zach 11:1)⁸⁵⁷

Když synové předních kněží (dosl. synové velekněží) viděli, že Chrám je ničen a Svatyně hoří, vzali klíče a vyšli na střechu Svatyně. Hodili klíče směrem k nebesům a řekli: „Hle, zde jsou klíče, které jsi nám dal. Protože jsme nebyli věrní správci, [hodni] abychom jedli ze skladišť krále.“ Drželi se jeden druhého a byli pohlceni ohněm a spálení.

(Konec kapitoly 7.)

Komentáře k textu

Incident házení klíčů od Chrám (zde následuje verš Zach 11:1) se dále nachází v bTaan 29a (viz), Pesikta rabati 26:6 (viz), Vajikra (Lv) raba 19:6 (viz), Druhá Bárukova 10:18 (viz) a také Čtvrtá Bárukova

⁸⁵¹ Jedná se o bitvu proti Pelištejcům, kteří Izraelitům ukradli archu (*aron ha-kodeš*): Když přiběhl, Élí právě seděl na stolci a vyhlížel na cestu, neboť se v srdci třásl o B-ží schránu. Muž přiběhl, aby v městě oznámil porážku. Celé město se dalo do úpěnlivého křiku. (1Sam 4:13)

⁸⁵² O něco později ale sám utěšoval rabi Jehošuu s tím, že skutky milosrdenství nahrazují chrámové oběti. Cituje přitom Ozeáš 6:6. (Kap. 8 pojednávající právě o skutcích milosrdenství jako o třetím pilíři světa).

⁸⁵³ Tradice v ARNA interpretuje „padl cedr“ jako na odkaz na zkázu Chrám.

⁸⁵⁴ Sidkijáš byl králem Judska, když Nebúkadnezar zničil Jeruzalém. Jeho synové byli zabiti před jeho očima a on sám byl odveden do exilu do Babylonu. (viz 2Kr 25:6-7)

⁸⁵⁵ Obyvatelé Jeruzaléma utrpěli strašlivé ztráty a prožili až nepředstavitelné utrpení. (viz také Josef: VŽ, mnohá místa v knihách V až VII, viz také shrnující počty v VŽ, kniha VI, 420-429). Další odstavec navíc zmiňuje další utrpení těch, kteří byli odvedeni do exilu. Těch bylo také (podle tradice) obrovské množství.

⁸⁵⁶ Rabi Chanania patří do první generace tanaim, působil v Chrám v době před jeho zničením.

⁸⁵⁷ Opět Libanón je Chrám a jeho dveře, které se samy otvírají, jsou zlým znamením nadcházející zkázy. Viz také Pesikta rabati 33:1 (Braude, s. 630) a bJoma 39b, kde rabi Jochanan k vratům promlouvá, že ještě nenastal čas.

(alias Paralipomena Jeremiou)⁸⁵⁸ 4:4.

Text v Čtvrtá Bárukova:

A když přišlo ráno, hle, zástup Chaldejců (resp. Kaldejci) obklíčil město. A veliký anděl troubil, řka: Vejděte do města, vojska Kaldejců, neboť hle, brána je pro vás otevřena. A tak ať vejde král, se svými zástupy, a ať vezme všechen lid do zajetí. Jeremjáš však vzal klíče od Chrámu, vyšel ven mimo město a vyhodil je v přítomnosti slunce, řka: Říkám ti, Slunce, vezmi klíče od B-žího chrámu a ochraňuj je až do dne, ve kterém tě Hospodin o ně požádá. Protože jsme nebyli shledáni hodnými, abychom je podrželi. Protože jsme se stali nevěrnými strážci. (4Bar 4:1-4)

Josef Flavius líčí osud *kohanim* v Knize VI (Válka židovská):

(318) Zatímco kněží setrvali na zdi chrámové, ... (321) Pátého dne kněží hladovějící sestoupili dolů. Když je strážce dovedly k Titovi, prosili o záchranu. (322) On jim však řekl, že čas odpuštění pro ně pominul. Odešel ten, pro něhož by je byl určitě zachránil, proto se sluší, aby kněží zahynuli spolu s chrámem. Dal je popravít.⁸⁵⁹

9.2.5 Související text (Midraš mišlej 15:5)

Příběh rabi Jochanana ben Zakaje v *Midraš mišlej*

מדרש משלי zkomponovaný v čase talmudů (cca 750-850 o. l.) je agadickým midrašem k biblické Knize přísloví (משלי).⁸⁶⁰ Oproti jiným midrašům je poměrně strohý a přímočarý. Dochoval se jen částečně. Redaktor ani editor není znám, ale tradice ho řadí spíše do oblasti babylonské.

TEXT

[15:5]

(Úvodní verš) *Zářivý pohled vlévá do srdce radost, dobrá zpráva vzpružuje kosti.* (Př 15:30)

Zářivý pohled vlévá do srdce radost – to jsou ti, kteří mají (tj. ovládají) Tóru (בעלי תורה), která oči člověka osvětlí a jeho srdce zahřeje. Jak je psáno: *Hospodinovo přikázání je jasné* (Ž 19:9).⁸⁶¹ Dokonce i dobrá zvěst o radosti člověka, jak je řečeno: *Dobrá zpráva vzpružuje kosti.*

Stalo se, že za dnů Jochanan ben Zakaje, přišel (tj. přitáhl) císař Vespasian, aby zničil Jeruzalém. [Vespasian] řekl mužům Jeruzaléma: „Přineste mi šíp a já vás ušetřím.“ Řekl jim to poprvé a podruhé, nepřijali to. Tehdy jim řekl r. Jochanan ben Zakaj: „Způsobíte, že toto město bude zničeno a Dům [tj. Chrám] bude spálen!“ Řekli mu: „Stejně jako jsme vyrazili na první *sarim* a zabili je, tak vyrazíme na tyto a zabijeme je.“ Každé slovo, které jim rabi Jochanan řekl, zapsali císařovi příznivci, připevnili [zprávu] na šípy a ty vystřelili přes hradby, řka „R. Jochanan ben Zakaj je přítel krále.“ Když r. Jochanan viděl, že nedají na jeho slova, řekl svým žákům: „Pojďte a dostaňte mne odsud.“ Dali ho do

⁸⁵⁸ Pseudografický text (v řečtině) ke knize Jeremjáš (z Proroků). V prvních čtyřech kapitolách je ústřední postavou prorok Jeremjáš. V noci před pádem Jeruzaléma se Jeremjášovi zjevuje Hospodin a říká mu, že město bude napadnuto nejprve anděli, aby pak mohlo být vydáno do rukou nepřítele (Chaldejců). Pověřuje ho, aby ukryl chrámové náčiní a aby doprovázel lid do exilu do Babylónu.

⁸⁵⁹ Josef Flavius: Válka židovská II, kniha VI, kap. 6, s. 187.

⁸⁶⁰ מדרש משלי שלמה בן דוד מלך ישראל Přísluví Šalamouna ben Davida, krále Izraele (Př 1:1)

⁸⁶¹ Hospodinova ustanovení jsou přímá, jsou pro radost srdci. Hospodinovo přikázání je ryzí, dává očím světlo. (Ž 19:9)

rakve a vzali ho, rabi Eliezer u hlavy a rabi Jehošua v nohách. Šli ke bráně města. Když došli k bráně, řekli jim [strážce]: „Stůjte!“ [Odpověděli:] „Otevřete nám, ať můžeme jít a pohřbít ho.“ Strážci brány jim řekli: „Neotevřeme, dokud [tělo] neprobodneme, abychom věděli, zda je mrtvý.“ Řekli jim [r. Eliezer a r. Jehošua]: „Přivodíte špatné jméno vašemu městu, protože řeknou, že jste dokonce probodli rabiho.“ Nakonec tedy šli a otevřeli jim.

Jakmile viděl rabi Jochanan, že jsou za městem, šel a ptal se Vespasiana, jak se mu daří, způsobem jakým se [člověk] ptá krále. [Vespasian] mu řekl: „Jsi ben Zakaj?“ Řekl mu: „Ano.“ Řekl mu: „Ty jsi mě zabil!“ Řekl mu: „Neboj se, protože v našem Písmu je psáno, že Chrám nepadne rukou obyčejného muže, ale rukou krále. Jak je psáno *Libanón padne rukou vznešeného*. (Iz 10:34)⁸⁶² Předali ho dvěma vojákům. Po třech dnech dostal [Vespasian] dopis z Říma, který mu oznamoval „Král Nero, vládce římského lidu, zemřel.“ V tu chvíli, když k němu přišli z Říma, seděl v lázni. Chtěl si nazout boty, nazul si jednu, chtěl si nazout druhou, ale nevešel se do ní. Rabi Jochanan ben Zakaj se postavil. Řekl mu [Vespasian] „Co je to?“ Řekl mu: „Z dobré zprávy, kterou jsi slyšel, se ti zvětšily kosti. Pokud máš nepřítele, nech ho před sebou projít, tvoje kost se hned stáhne a bota půjde nazout.“ Učinil tak, a [botu] nazul. Řekl mu: „Ben Zakaji, odkud je ta moudrost?“ Řekl mu: „Z moudrosti Šalamouna,⁸⁶³ protože předává svoji moudrost a říká: *Dobrá zpráva vzpružuje kosti*.“ Řekl mu [Vespasian:] „Požádej mě o něco.“ Řekl mu: „Žádám tě o Javne, abych tam mohl studovat Tóru, oblékat cicit a plnit všechna přikázání Tóry.“ Řekl mu: „Budiž! Dávám ti to jako dar.“

Komentáře

Interpretace znamení (orákula)

Raban Jochanan cituje Izajáše *Libanón padne rukou vznešeného* (Iz 10:34) jako důkaz pro svoje tvrzení, že Vespasian se stane císařem. Josef Flavius ve svém textu zmiňuje prorockví, kvůli kterému se chovali povstalci tak nerozumně.

POZN. Ve Válce židovské uvádí: „(312) A co je nejvíce podnítilo k válce, byla dvojsmyslná věštba, kterou rovněž našli v posvátných knihách, že totiž za onoho času někdo z jejich země bude vládnout celému světu. (313) To si oni ovšem vyložili, že půjde o jejich rodáka, a mnozí učenci se v tom úsudku zmýlili. Ta věštba totiž ohlašovala vládu Vespasiana, který byl za imperátora provolán v Judeji.“⁸⁶⁴

Podle něj mluvilo o mocném muži „od východu“ a který porazí všechny nepřátele a stane se neomezeným vládcem. Povstalci to aplikovali na židovského muže narozeného v Judsku. Josef Flavius ovšem namítá, že ve skutečnosti se jedná právě o Vespasiana, který se stal císařem, *když byl* v Judsku. Proctví nelokalizuje. Je možné, že se jedná o Izajáše (41:2): *Kdo vzbudil od východu muže, jemuž v patách kráčí spravedlnost? Poddává mu pronárody, podrobuje krále. Jeho mečem rozmetá je v prach, jeho lukem jako rozházenou slámu.*

Vzhledem ke dříve řečenému je jasné, že Josef Flavius používá vždy pro-římské interpretace.

⁸⁶² Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón padne rukou Vznešeného. (Iz 10:34)

⁸⁶³ Moudrost šalamounova – to je kniha Přísloví. Nazývá se také *Mišlej Šlomo* – Přísloví Šalamounova.

⁸⁶⁴ Josef Flavius: Válka židovská II, kniha VI, kap. 6, s. 186.

9.3 Srovnání verzí příběhu rabi Jochanana ben Zakaje ve verzi A a B

Texty v obou verzích Avot de-rabi Natan lze dobře porovnat v následující tabulce. Jednotlivé věty a výroky jsou paralelně uspořádané. Lze tak dobře pozorovat shody i odlišnosti, porovnávat rozsah textů i použité prostředky.

Tabulka 7: Porovnání příběhu rabi Jochanana v Avot de-rabi Natan, verze A a B

Verze A kapitola 4, paragraf 5 ⁸⁶⁵	Verze B kapitola 6 ⁸⁶⁶
<p>Když Vespasian přišel, aby zničil Jeruzalém, řekl [obyvatelům]:</p> <p>„Blázni! Proč chcete zničit toto město a chcete spálit Chrám? [Neboť] co po vás žádám? Jen, abyste mi poslali jeden luk nebo jeden šíp [na znamení podřízenosti], a já od vás odejdu.“</p> <p>[Obránci města] mu řekli: „Když jsme vyrazili proti prvním dvěma, kteří přišli před tebou a zabili je, tak vyrazíme a zabijeme tebe.“</p>	<p>Když Vespasian přišel a oblehl Jeruzalém, zaujal pozici vůči hradbám Jeruzaléma, řekl obyvatelům Jeruzaléma:</p> <p>„Pošlete z Jeruzaléma jeden luk a šíp a nechám vás v klidu.“</p> <p>Řekl jim to jednou, a pak podruhé, ale oni to nepřijali.</p>
<p>Když to raban Jochanan ben Zakaj uslyšel, poslal pro muže Jeruzaléma, a řekl jim:</p> <p>„Synové moji, proč ničíte toto město a proč se snažíte spálit Svatyni? Co po vás [nakonec] žádá? Žádá po vás jenom jediný luk nebo jediný šíp, a nechá vás.“</p> <p>Řekli mu:</p> <p>„Jako jsme předtím vyrazili proti těm dvěma a pobili je, tak vyrazíme proti němu a zabijeme ho.“</p>	<p>Raban Jochanan ben Zakaj řekl [těm] mužům Jeruzalémě:</p> <p>„Vy budete příčinou toho, že toto město bude zničeno a Chrám bude spálen.“</p> <p>Řekli mu:</p> <p>„Jako jsme vyrazili proti předchozím velitelům a pobili je, tak vypadneme proti tomuto a zabijeme ho.“</p>
<p>Vespasian měl umístěné určité [svoje] muže, kteří žili uvnitř hradeb Jeruzaléma. Každé slovo, které zaslechli, zapsali, [připojili zprávu] k šípů a vystřelili ho ven přes zeď. [Hlásili,] že raban Jochanan ben Zakaj byl jedním z lidí nakloněných Césarovi. A nabádá Jeruzalémány k těmž.</p>	<p>Všechno, co řekl raban Jochanan ben Zakaj mužům Jeruzaléma, sepsali do dokumentů oni (římsí agenti), ty připevnili k šípům a vystřelili za hradby, hlásíce: „Raban Jochanan ben Zakaj je přítel císaře.“</p>
<p>Když [s nimi] raban Jochanan ben Zakaj mluvil jeden den, druhý, a třetí, a lidé ho stále neposlechli, poslal pro své učedníky, pro rabi Eliezera a rabi Jehošuu.</p> <p>Řekl jim: „Moji synové, jděte a dostaňte mne ven [z města]. Udělejte mi rakev a já do ní ulehnu.“</p> <p>[A tak se stalo.]</p>	<p>Když raban Jochanan ben Zakaj viděl, že lidé nejsou ochotni mu naslouchat, řekl svým učedníkům:</p> <p>„Přátelé, hned mě odsud dostaňte.“</p> <p>Dali ho do dřevěné rakve. Rabi Eliezer ho uchopil</p>

⁸⁶⁵ Schwartz Avos, kapitola 4, paragraf 5, s. 149-158. Goldin: ARNA, kap. 4, s. 35-38.

⁸⁶⁶ Saldarini: ARNB, začátek kap. 6, s. 60-64.

<p>Rabi Eliezer uchopil konec u hlavy [rakve], rabi Jehošua v nohách a nesli ji, dokud slunce nezapadlo, dokud nedošli k branám Jeruzaléma.</p>	<p>u hlavy a Rabi Jehošua u nohou. Pokračovali v cestě, dokud nedorazili k městské bráně.</p>
<p>Strážci brány jim řekli: „Kdo je to?“</p> <p>Řekli [jim]: „Je to mrtvý muž. Copak nevíte, že mrtvý nesmí zůstat přes noc v Jeruzalémě?“</p> <p>Řekli jim: „Jestli je to mrtvola, vyndejte ji.“</p> <p>Tak vynesli [rakev] ven [z Jeruzaléma a nesli ji], dokud nedorazili do blízkosti Vespasiana.</p> <p>Otevřeli rakev a [raban Jochanan] se před [Vespasiana] postavil.</p>	<p>Když dorazili k městské bráně, řekli (strážím): „Otevřete nám hned, ať můžeme vyjít ven a pohřbít ho.“</p> <p>(Strážce brány), jim řekli: „Neotevřeme (bránu) dříve, nežli propíchneme tělo mečem.“</p> <p>Učedníci odpověděli: „Budete zodpovědní za šíření zlé pověsti o svém městě. Zítřka lidé řeknou, dokonce probodli rabana Jochanana.“</p> <p>Nakonec se strážce zvedli a otevřeli jim bránu.</p> <p>Jakmile se raban Jochanan ben Zakaj dostal ven za bránu Jeruzaléma, šel a pozdravil Vespasiana tak, jak se zdraví panovník. Řekl mu: „Ať žije (můj) pán, císař!“ (viz Poznámky k textu níže)</p>
<p>[Vespasian] mu řekl: „Ty jsi raban Jochanan ben Zakaj? Řekni mi, co ti mohu dát?“</p> <p>[R. Jochanan] mu odpověděl: „Žádám od tebe pouze Javne, kam bych mohl jít a učit své žáky, a vytvořit tam modlitbu [dům modlitby] a plnit všechna přikázání Tóry.“</p> <p>[Vespasian] mu řekl: „Jdi a čiň, cokoli si přeješ.“</p>	<p>Vespasian se ho zeptal: „Takže TY jsi ben Zakaj?“ Odpověděl: „Ano.“ Vespasian řekl: „Ty jsi mě zahnal do kouta.“ Jochanan odpověděl: „Neobávej se. Naše Písmo říká, že Chrám bude zničen jen rukou krále, neboť Písmo praví: <i>A Libanón padne rukou vznešeného.</i> (Jr 10:34)</p> <p>Jochanan byl vzat do vazby dvou žalářníků. Za tři dny přišel Vespasianovi z Říma dopis, rka: „Císař Nero je mrtvý a Římané tě udělali císařem.“</p> <p>Přivolal rabana Jochanana a řekl: požádej mě o laskavost.</p> <p>Jochanan odpověděl: „Žádám tě o Javne, kde budu moct studovat Tóru a dodržovat nařízení cicit a dodržovat všechna ostatní přikázání.“</p> <p>Řekl mu: „Tady je; je to tvoje, tvůj dar.“</p>
<p>[Raban Jochanan] mu řekl: „Když dovolíš, mohu ještě něco říct?“</p> <p>„Mluv,“ řekl mu [Vespasian].</p> <p>[Raban Jochanan] mu řekl: „Věz, že stojíš [v čele] říše.“</p> <p>„Jak to víš?“</p> <p>[Raban Jochanan] mu odpověděl: „Byla nám předána [tradice], že Chrám se nevzdá obyčejnému člověku, ale jen do rukou krále, protože je řečeno: ‚Železem bude vysekáno lesní houští, Libanón padne rukou Vznešeného.‘“ (Iz 10:34)</p>	<p>(Konec 6.kapitoly)</p>

<p>Bylo řečeno: neuběhly ani tři dny, když k němu přišlo poselstvo dvou mužů z jeho města (tj. z Říma) [aby mu řekli], že císař zemřel, a že ho [Římané] zvolili do čela říše.</p> <p>(Text ještě pokračuje dalšími popisy zkázy Jeruzaléma.)</p>	
---	--

Komentáře k porovnání

Verze A je rozsáhlejší a v některých detailech podrobnější. Ve verzi B je ovšem podrobněji podaná scéna u brány (pokus stráží propíchnout tělo domnělé mrtvoly). V obou verzích už Vespasian ví, kdo Jochanan ben Zakaj je (že je přítelem Říma). To se liší od podání v dalších zdrojích (bGitin a Ejch raba), kde nefigurují informanti uvnitř města. Ve verzi A to stačí k tomu, aby mohl Jochanan vyslovit přání, a je mu splněno. Teprve *potom* predikuje Vespasianovi vzestup na trůn. (Takové pořadí událostí je v jediném ze čtyřech zkoumaných zdrojů). Ve verzi B nejprve Jochanan pozdraví Vespasiana jako císaře a zdůvodní to proroctvím. Je uvězněn (toto se shoduje s verzemi v bGitin a Ejch raba). Teprve po zprávě z Říma (a splnění proroctví) dostává darem splnění přání. Liší se formulace přání, ve verzi B je podáno osobně, ve verzi A jde o žádost přímo o komunitu. Jochananův konečný cíl byl ale jistě totožný.

9.4 Shrnutí

Je zřejmé, že rabi Jochanan byl zastáncem kompromisního v povstání proti Římu. Z jeho strany se jednalo o realistické posouzení situace. Věřil, že trvání na tvrdé linii bez jakýchkoli ústupků by vedlo pouze k úplnému zničení národa Izraele. Navíc řešení radikálů znamenalo obrovské utrpení civilních obyvatel v obleženém Jeruzalémě. Nejprve se bez úspěchu snažil radikální část obránců přesvědčit domluvami. Vyjádření takových názorů ale ohrožovalo jeho vlastní život. Rozhodl se tedy jednat a (podle tradice) nakonec zajistil pokračování judaismu přesunutím jádra učenců do Javne atd. Jochanan si míru vážil nade vše a přál ho všem a na každé úrovni („mír mezi národem a národem, mezi vládou a vládou, mezi rodinou a rodinou“)⁸⁶⁷ Podle jiného výroku (komentáři k verši Dt 12:2⁸⁶⁸) vyzýval ke smířlivosti i pro ne-židovské (pohanské) národy: „Nebud' ukvapený ve strhávání vysokých míst cizích národů (ne-židů), která nemůžeš znovu postavit vlastníma rukama.“⁸⁶⁹ Jiné tradice ovšem ukazují na změnu v jeho postojích po zničení Chrámu.

Legenda se zachovala v tradici ve čtyřech verzích (v ARN verze A, ARN verze B, Ejch raba a traktát Gitin Babylonského talmudu). Zároveň je třeba zahrnout i verzi Josefa Flavia, který popisuje sama sebe jako člověka, který se s Vespasianem sešel (viz VŽ kniha 3, 399nn). Jednotlivé verze vykazují

⁸⁶⁷ Mechilta ba-chodeš 11.

⁸⁶⁸ Úplně zničíte všechna místa, kde pronárody, jež si podrobíte, sloužily svým bohům na vysokých horách i na pahorcích a pod každým zeleným stromem. (Dt 12:2)

⁸⁶⁹ Midraš Tanchuma k Dt 12:2.

odlišnosti. Editoři totiž aplikovali při své práci na textech různé interpolace, které odráželi jejich názory. Výrazný je motiv zdůraznění moudrosti (a učenosti) rabi Jochanana v očích ne-židů, dokonce samotného římského vládce. Všechny verze se shodují ve výsledku Jochananova jednání, totiž že vyzrál nad radikály, unikl z obleženého města, dorazil k Vespasianovi a získal pro judaismus Javne.

Jinou věcí je historicita této události. Zejména na základě chybějící mimo-talmudické tradice řada vědců odmítá tradici téměř úplně. Na druhé straně jsou vědci, kteří zohledňují fakt, že středisko učenosti bylo skutečně v Javne založeno. A to na základě tradice v Babylonském talmudu, tedy žádosti o záchranu učenců dané generace, rodu rabana Gamaliela a rabi Cádoka.

Do zkoumání historicity se zapojil také J. Neusner. Na základě svých synoptických studií (Vývoj legend)⁸⁷⁰ zkoumal verze příběhu ve všech čtyřech pramenech. Došel k závěru, že verze v Ejcha raba čerpá z textu v Talmudu (a nemá tedy žádnou přidanou hodnotu jako pramen). S Neusnerem se důraz přesunul ze snah o rekonstrukci skutečných událostí (které jsou ovšem, málokdy v zájmu autorů amoraických agad) k analýze vývoje samotných talmudických legend a porovnávání měnící se perspektivy a zájmů pozdějších vypravěčů Talmudu.

Jiný přístup volí Kister⁸⁷¹. Ukazuje rozdílnosti v různých verzích rukopisů Avot de-rabi Natan zachovávají poměrně rané zlomky tradic. To ale nijak nemění samotné hodnocení historické spolehlivosti těchto textů jako celku.

Zdrojové texty (prameny)

Verze A

Kol.: *Avos DeRabbi Nassan*. Schwartz Family Edition, ArtScroll 2017.⁸⁷²

J. Goldin: *The Fathers According to Rabbi Nathan*, Yale Judaica Series 1955, 1990.⁸⁷³

Sefaria.org (A Living Library of Jewish Texts) [on-line] https://www.sefaria.org/Avot_D'Rabbi_Natan

Verze B

A.Saldarini: *Fathers According to Rabbi Nathan, Version B*, Brill Academic 1975⁸⁷⁴

S. Schechter: *אבות דרבי נתן* Aboth de Rabbi Nathan (Verze A a B), Frankfurt 1887.

⁸⁷⁰ J. Neusner: *The Development of a Legend: Studies on the Traditions Concerning Yohanan ben Zakkai*, 1970, 228-34.

⁸⁷¹ M. Kister: *Legends of Destruction of the Second Temple in Avot De-Rabbi Nathan* (Hebrew), 1998, s. 483-529.

⁸⁷² Hebrejský text s anglickým překladem a výběrem tradičních komentářů z klasické rabínské literatury, kapitola 4, paragraf 5, s. 149-157.

⁸⁷³ Anglický překlad J. Goldina se základním poznámkovým aparátem, 4. kapitola, s. 34-38.

⁸⁷⁴ Anglický překlad z hebrejštiny s komentářem a poznámkami A. Saldariniho, s. 60-73. Vychází z vydání S. Schechtera.

10 HISTORIZUJÍCÍ TEXTY

V této kapitole jsou zařazeny různé texty historizujícího charakteru. Tyto texty se vztahují k tématu zničení Chrámu a obsahují témata paralelní k dříve uvedeným textům rabínské literatury. Jedná se o následující texty:

- Josef Flavius: Válka židovská
- Seder olam raba⁸⁷⁵
- Azaria dei Rossi: *Me'or ejnajim* (Světlo očí)

Ve Válce židovské (v našem případě s tématem zániku Druhého chrámu) nacházíme řadu témat paralelních k už výše zkoumaným tématům v rabínské literatuře. Jedná se paralelu (variaci) na legendu o setkání s Vespasianem. Setkává se s ním ovšem Josef Flavius, ale mnohé detaily se shodují s příběhem raban Jochanana ben Zakaje. Dalšími paralelními tématy jsou líčení těžké situace v obleženém městě, i líčení vlastního pádu města a spálení Chrámu. Seder olam raba popisuje okolnosti zničení Prvního chrámu Babyloňany. Má specifický charakter kroniky. Obsahuje také časově první zmínku o počítání času od chvíle zničení Chrámu (od r. 70 o. l.). To dokazuje, jak zásadní události v židovských dějinách tato událost byla.⁸⁷⁶

Text Azarii dei Rossi je zařazen vzhledem k tomu, že se zabývá rozborem známé legendy o smrti Tita *ha-raša*, kterou mu způsobil komár v jeho hlavě.

10.1 Josef Flavius: Válka židovská

Text Války židovské, řecky *Peri tú Iúdaikú*, lat. *Bellum Iudaicum* Josefa Flavia (řecky Iosepos, lat. Flavius Iosephus), původním jménem Josef ben Matitjahu, popisuje židovské povstání proti Římu v letech 66 – 70 o. l. Dílo je datováno do zhruba roku 75 o. l., sepsáno v Římě. Josef přijal přízvisko Flavius na počest císaře Vespasiana Flavia a stal se římským občanem. Narodil se r. 37/38 o. l. v Jeruzalémě, zemřel někdy po r. 100 v Římě.

Struktura a lokace vybraných textů

Dílo je rozsáhlé. Je rozděleno do sedmi knih (I až VII). Vybrané texty se nacházejí v knize V (dělí se dále na třináct kapitol) a VI (dělí se na deset kapitol).

Téma vybraného textu:

- setkání Josefa Flavia s Vespasianem (kniha III, kapitola 8) – kap. 10.1.1

⁸⁷⁵ *Seder olam raba* neboli (Velký) Pořádek neboli Chronologie světa.

⁸⁷⁶ Tradiční židovská chronologie udávala rok 68 o. l. (vzhledem k odlišnému přepočítání z hebrejského kalendáře).

TEXTY

Setkání Josefa Flavia s Vespasianem

Kniha III, kapitola 8 (závěr kapitoly)

(354-391) ... Vznese k B-hu skrytou modlitbu: „ Jestliže ses rozhodl,“ pravil, „srazit židovský národ na kolena ty, jeho stvořitel, a veškeré štěstí přešlo k Římanům a mého ducha sis zvolil k tomu, aby oznámil věci budoucí, rád podám ruce Římanům a budu žít. Volám tě však za svědka, že neodcházím jako zrádce, nýbrž jako tvůj služebník.“

[Jeho druzi mu však ve vzdání se zabrání, argumentuje, že je dobré zemřít v boji rukou nepřítele. Ale když už je nepřítel nechce zabít a nabízí život, je to vlastně dání přednosti sebevraždě, která je zakázaná. Jeho druhové však trvali na hromadné sebevraždě, navrhnul losování a vzájemné zabíjení jeden po druhém. Zůstali dva, Josef nechtěl ani zabít druhá, ani spáchat jako poslední sebevraždu, přemluvil ho, aby zůstali naživu].

(392) Takto tedy unikl jak boji s Římany, tak i s vlastními lidmi a byl Nikanorem odveden k Vespasianovi. (393) Římané se všichni sbíhali na podívanou na něho a v tlačnici okolo vojevůdce bylo slyšet rozmanitý povyk. Někteří měli radost, že byl zajat, jiní vyhrožovali, jiní se mermomocí namáhali uvidět ho zblízka. (394) Vzdálenější pokřikovali, aby byl nepřítel potrestán, bližší vzpomínali na jeho činy a žasli nad tím obratem. (395) Nebylo nikoho z vyšších velitelů, i pokud naň byl dříve rozzuřen, který by se nebyl tehdy při pohledu na něho obměkčil. (396) Obzvláště Tita zaujala Josefova vytrvalost v neštěstí a slitování s jeho věkem, když si připomínal, že nedávno ještě bojoval, a nyní jej viděl v rukou nepřátel. Bylo možno přemýšlet o tom, jakou moc má štěstí, jak pronikavý bývá obrat ve válce a že nic v lidských osudech není trvalé. (397) Proto tehdy velmi mnohé získal ke stejnému názoru i ze soucitu k Josefovi a i u otce měl největší podíl na jeho záchraně. (398) Vespasian ovšem nařídil, aby byl Josef velmi pečlivě střežen, protože jej chtěl hned poslat císaři Nerovi.

(399) Když to Josef uslyšel, pravil, že chce promluvit s ním samotným. Když pak Vespasian vzdálil od sebe všechny ostatní kromě syna Tita a dvou přátel, (400) řekl Josef: „Ty si, Vespasiane, myslíš, že jsi vzal Josefa jako pouhého zajatce. Já však k tobě přicházím s poselstvím o větších věcech. Neboť kdybych nebyl poslán od B-ha – dávno znám židovský zákon a vím, jak se sluší, aby umíral vojevůdce. (401) Nerovi mě posíláš? A proč? Nerovi nástupci jimi zůstanou jen až do tvého nastoupení. **Ty jsi císař, Vespasiane, tys vládcem a tento tvůj syn.** Dej mě nyní spoutat co nejpečlivěji a střežit. (402) Neboť ty, césare, jsi pánem nejenom mým, nýbrž i země, i moře, i všeho lidského pokolení. Já pak si přeji, abych byl dokonaleji střežen, abych mohl být potrestán, jestliže si vymýšlím dokonce i výroky B-ží.“

(403) Když to řekl, zdálo se, že tomu Vespasian pro tuto chvíli nevěří a že se domnívá, že si to Josef vymýšlí, aby se zachránil. (404) Po krátkém čase však dospíval k tomu, že mu věřil, protože jej B-h již pozvedal k moci a skrze jiná znamení mu předem oznamoval dosažení hodnosti vladařské. (405) Dovídal se, že Josefovy předpovědi jsou přesné i v jiných věcech. Jeden z přátel totiž pravil v důvěrné rozmluvě, které se zúčastnil, že se diví, jak to, že nepředpověděl ani Iópatským dobytí města,

ani sobě zajetí, není-li to snad prázdný tlach člověka, který chce od sebe odvrátit hněv. (406) Josef odpověděl, že i Iópatským předpověděl, že jejich města bude dobyto po sedmačtyřicátém dni, i o sobě, že bude Římany zaživa zajat. (407) Vespasian dal o těchto věcech pro sebe vyslechnout zajatce, a když shledal, že je to pravda, začal věřit i věcem, které se týkaly jeho. (408) Josefa ovšem nepropustil z vazby a z pout, podaroval jej však oděvem a jinými cennostmi. Stále s ním jednal s přátelskou úctou a Titus mnoho k té poctě přispíval.

Komentář k textu

Josefovo proroctví Vespasianovi o jeho budoucím vzestupu na trůn je zmiňováno v několika zachovaných mimo-židovských pramenech (viz níže). Jedná se o spisy Tacita, Suetonia⁸⁷⁷ a Cassia Dia.⁸⁷⁸ Seutonium a Cassius Dio jmenují přímo Josefa Flavia jako autora proroctví. Je ovšem možné, že znali Josefovo dílo (a čerpali tedy přímo od něho).⁸⁷⁹ Tacitus (*Historiae* 5.13) nezmiňuje jmenovitě Josefa, ale cituje staré židovské záznamy, které obsahovaly takové proroctví. Proroctví, které předvíдалo vzestup vládce z Východu. A že vládci, kteří přijdou z Judska, ovládnou světovou říši. Tato záhadná proroctví podle Tacita ukazovala na Vespasiana a Tita. Tímto proroctvím může být text v Izajášovi 41, který hovoří o králi z východu, který ovládne všechn lid, protože Hospodin mu dá moc.⁸⁸⁰ Existovalo také podobně znějící Sybilino proroctví (Sybilline Oracles II, 652-656): „Pak B-h sešle vládce z východu, který dá celé zemi odpočinek od zlé války. A to tak, že některé zabije a s jinými uzavře smír.“

Je ovšem docela dobře možné, že Josef znal toto proroctví, stejně jako ho znal Tacitus. Josef pak spojil proroctví z Izajáše s Vespasianem.

Josef ve Válce židovské (6, 312-313) vysvětluje, že Židé se domnívali, že tento vládce bude někdo z nich, ale ve skutečnosti (podle Josefa) jde právě o Vespasiana, který přišel „z Judska“ (!), kde byl ještě na židovské půdě prohlášen císařem, do Říma, aby se ujal trůnu. Josef jako kohen znal Písmo dobře, a tak bylo logické, že sen spojil s textem židovské tradice.

Související texty (Historické zdroje)

Tacitus – Spálení Chrámů (*Historia*, Kniha V, paragraf 12)

[5:12] Chrám byl svým uspořádáním postaven jako citadela a měl své vlastní zdi, které byly postaveny s větší péčí a úsilím než zbytek. Samotné kolonády, které Chrám obklopovaly, byly skvělou obranou.

⁸⁷⁷ „Když byl Josef, jeden z urozených zajatců, dán do řetězů, s přesvědčením prohlásil, že bude brzy propuštěn tím samým Vespasianem (a to opět). Ale ten se nejrůzněji stane vládcem (imperátorem).“ (Suetonius: *Divus Vespasianus*, 5.6.)

⁸⁷⁸ „Tato zlá znamení vyžadovala interpretaci. Ale nikoliv výrok Žida jménem Josef. Ten, když byl předtím zajat Vespasianem a uvězněn, zasmál se a řekl: ‚Sice mně nyní uvězníš, ale do roka, až se staneš vládcem (imperátorem), tak mě propustíš.‘“ (*Historia Romana* 66, 1.4.)

⁸⁷⁹ Někteří jsou dokonce toho názoru, že Suetonius znal Josefa osobně, a že Cassius Dio měl tento příběh od Suetonia (jestliže neznal přímo Josefovy spisy).

⁸⁸⁰ Toto ovšem ukazuje na perského vládce Kýra.

Uvnitř ukrytý byl stále tekoucí pramen.⁸⁸¹ V kopcích se nacházely podzemní vykopávky, s nádržemi a cisternami pro zadržování dešťové vody. Zakladatelé města předvídali, že přijde mnoho válek, protože zvyky jejich lidu se tak lišili od těch jejich sousedů. A tak učinily všechna opatření i proti nejdelšímu obléhání. Po útoku na město Pompeiem je jejich zkušenosti a obavy naučily mnoho. Navíc využili chamtivosti, která se projevila během vlády Claudia a zaplatili za privilegium město opevnit. V době míru tak postavili hradby jako pro válku.

Množství obyvatelstva v té době se navýšilo proudem davu, který proudil z ostatních dobytých měst,⁸⁸² protože i ti nejzoufalejší povstalci se sem uchýlili a následkem toho docházelo k dalším vzbouřením. Byli tam tři velitelé, tři armády: vnější a největší obvod zdí držel Šimon,⁸⁸³ střed města Jan⁸⁸⁴ a Chrám byl střežen Eleazarem.⁸⁸⁵ Jan a Šimon byli silní v počtu a vybavení, Eleazar měl výhodu pozice. Mezi těmito třemi panoval neustálý boj, zrada a žhářství. Velké množství obilí bylo tak zničeno. Potom se Jan zmocnil Chrámu tak, že poslal delegaci pod záminkou obětování [v Chrámu], aby zabil Eleazara a jeho vojáky. Tak získal Chrám a obyvatelé zůstali rozděleni do zbylých dvou frakcí, až do doby, dokud nepřišli Římané a válka s cizím nepřítelem nevytvořila shodu.

[5.13] Došlo ke znamením, ale jejich odvrácení obětováním nebo zařikáním je pro tento národ nezákonné. I přesto že jsou náchylní k pověrčivosti, nenávidí odpovídající obřady [zařikávání].⁸⁸⁶ Byly vidět zástupy nepřátel v oblacích, záblesky zbraní, Chrám byl náhle osvětlen ohněm z oblaků. Náhle se dveře (vrata) Svatyně otevřela a nadlidský hlas volal: „Bohové odcházejí.“ Ve stejný okamžik byl slyšet mohutný hřmot odcházení.⁸⁸⁷

Někteří vykládali tato znamení jako varovná, většina ale pevně věřila, že jejich starobylé kněžské spisy obsahují proroctví, že právě toto byl čas, kdy se Východ stane mocným a muži [vládci] pocházející z Judska ovládnou svět.⁸⁸⁸

Toto tajemné proroctví ve skutečnosti ukazovalo na Vespasiana a Tita, ale obyčejní lid, jak už to obvykle s lidskými ambicemi bývá, vykládali tyto velké osudy ve svůj prospěch a ani pohromy je nemohly přimět, aby uvěřili pravdě. Slyšeli jsme, že celkový počet obléhaných, každého věku a obou pohlaví, byl šest set tisíc. Zbraní bylo dost pro všechny, kteří je uměli použít, a počet osob

⁸⁸¹ Je možné, že je míněn šiolašský rybník v Chizkiášově tunelu. Viz např. 2Kr 20:20 (rybník a vodovod) a 2Pa 32:2-4.

⁸⁸² Dobytých Vespasianem a Titem v letech 67-68 o.l.

⁸⁸³ Šimon nejprve proti Římanům bojoval východně od Jordánu, byl pak povolán do Jeruzaléma Idumejci v roce 68 o.l.

⁸⁸⁴ Jan Gišala vedl galilejské zéloty.

⁸⁸⁵ Vlastenecká frakce v Jeruzalémě, která podporovala válku s Římem.

⁸⁸⁶ Míni se zřejmě obřady, které Římané používali pro odvrácení zlých proroctví a špatných věsteb. Srovnej: Toto praví Hospodin: „Neučte se cestě pronárodů a neděste se nebeských znamením, i když se jich děsí pronárody. (Jr 10:2)

⁸⁸⁷ Josef toto interpretuje ve VŽ Kniha VI, 299 na událost, která se stala o Šavuot, kdy kněží opakovaně uslyšeli křik z nejnitra Chrámu.

⁸⁸⁸ Srov. Dn 2:44, Suetonius 4.

připravených k boji byl větší, než by se dalo očekávat vzhledem k celkovému počtu obyvatel. Muži i ženy vykazovali stejné odhodlání, a kdyby byli nuceni změnit svůj domov, báli se života více než smrti. Takové bylo město a národ, proti nimž císař Titus nyní postupoval. Protože povaha země mu neumožňovala zaútočit nebo provést jakékoli rychlé vlečné akce, rozhodl se použít zemní práce a ochranné štíty. Legiím byly přiřazeny úkoly a boj byl odložen, dokud nebudou připraveny všechny nástroje, které kdy starověcí válečníci použili a vynalezli pro útok na [opevněné] město.

Fragment

[2] Říká se, že Titus nejprve svolal radu a zvažoval, zda má zničit takový mocný chrám. Protože někteří si mysleli, že znesvěcená svatyně, která byla slavná nade všechna ostatní díla člověka, by neměla být zničena. Argumentem bylo její uchování jako svědectví o umírněnosti Říma, zatímco její zničení by bylo navždy známkou jeho krutosti. Jiní ale, včetně samotného Tita, se však proti tomu postavili. Zničení chrámu bylo naprosto nezbytné, aby tak bylo možné vyhladit náboženství Židů a křesťanů. Protože byli přesvědčeni, že tato náboženství, i když jsou vůči sobě navzájem nepřátelská, vycházela ze stejných zdrojů, protože křesťané vyrostli ze Židů. Když bude zničen kořen, zahyne i kmen.

Zdroje textů (prameny)

The Histories of Tacitus, Book V, Published in Vol. III of the Loeb Classical Library Edition of Tacitus, 1931.
[on-line] http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Histories/5A*.html

The Histories by Publius Cornelius Tacitus, Book V (A.D. 70)
[on-line] <http://mcadams.posc.mu.edu/txt/ah/tacitus/TacitusHistory05.html>

Fragments
[on-line] http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Histories/Fragments*.html

Flavius Iosephus: Válka židovská II. Academia 2004.

10.2 Seder olam raba

Seder olam je raná poexilní kronika⁸⁸⁹ (pod názvem Kronika je i zmiňována v Babylonském talmudu)⁸⁹⁰ a citována biblickými klasickými komentátory (včetně Rašiho). Teprve později začala být označována jako *Seder olam raba*, aby byla odlišena od pozdější menší kroniky *Seder olam zuta*, zkompileované kolem roku 800 o. l. Předpokládá se, že část díla se nedochovalo. Např. Talmud cituje pasáže, které v dochovaném textu nejsou. Jedná se o kolekci historických příběhů, které zahrnují období od Adama až do konce vlády Heroda Velikého. Žánrem se jedná o agadický midraš.

Kompilace textů datuje tradice do 2.st. o. l., finální redakce pak do cca 4. století o. l. (tedy do raného období amoraim). Autory jsou první generace tanaim v Babylonských akademiích (babylonští talmudisté). Za hlavního autora je podle tradice považován Jose ben Halafta (podle citací v Babylonském talmudu) a jeho škola. Jazykem kroniky je hebrejščina.

Chronologický text zahrnuje dobu od Adama do časů povstání bar Kochby, obsahuje dějiny židovského národa i vnějšího světa. Jedná se o pokus o systematickou interpretaci historických pasáží Tanachu. Zvláště s přihlédnutím k objevům a výzkumům moderního věku, zejména se zpřístupněním starověkých textů okolních civilizací (egyptské, babylonské a perské záznamy), nalézáme v textu kroniky mnohá diskutabilní a nesprávná tvrzení. Vzhledem ke stáří textu a vzhledem ke všem okolnostem to ovšem není překvapivé. Nakonec i samotné biblické knihy obsahují nesrovnalosti v případě paralelních vyprávění.

Navíc ani v tomto díle rabínské literatury není záměrem podat faktický běh dějin a času. Je otázka, zda je na místě používat v tomto směru přísně kritický historický přístup. Jak je psáno v knize Daniel (jejíž úryvky jsou předmětem zkoumání v jedné z kapitol – viz níže): *Řekl: „Jdi, Danieli, tajuplná a zapečetěná budou ta slova až do doby konce.“* (Dn 12:9)

Vybraný text, jeho lokace a struktura

Text *Seder olam* se člení do 30 kapitol (*p'arakim*)⁸⁹¹ rozdělených vždy po deseti do třech „bran“ (Tóra, Ranní proroci, Proroci až do konce Druhého chrámu). V posledním oddíle v 27. kapitole se nachází text popisující pád Jeruzaléma. Je uveden citací z 52. kapitoly knihy Jeremjáš, která také popisuje vlastní pád Jeruzaléma rukou Nebúkadnezara. Následující 28. kapitola se zabývá Nebúkadnezarovým snem v Babylóně, v době kdy byl v Babylónu v zajetí prorok Daniel.

⁸⁸⁹ Geggheimer: *Seder olam*, Introduction, s. ix-xiii.

⁸⁹⁰ Viz. např. bŠab 88a; bJev 82b; bNaz 5a; bMeg 11b; bAZ 8b, bNida 46b.

⁸⁹¹ Hebr. פרק (*perek*) sg. má význam kapitola, oddíl, část.

TEXTY

Perek 27 „Pád Jeruzaléma“⁸⁹²

(Úvodní text z Jeremiáše)⁸⁹³

V devátém roce jeho (tj. Sidkijášova) kralování, v desátém měsíci, desátého dne toho měsíce, přitáhl Nebúkadnezar, král babylonský, s celým svým vojskem proti Jeruzalému, položili se proti němu a zbudovali proti němu dokola obléhací val. Město bylo obleženo do jedenáctého roku vlády krále Sidkijáše. Ve čtvrtém měsíci, devátého dne toho měsíce, když už tvrdě doléhal na město hlad a lid země neměl co jíst, byly hradby města prolomeny. Všichni bojovníci uprchli. V noci vyšli z města branou mezi hradbami u královské zahrady. Kolem celého města byli Kaldeji. Uprchlíci se dali cestou k pustině. Kaldejské vojsko krále pronásledovalo a dostihlo Sidkijáše na Jerišských pustinách. Celé jeho vojsko se od něho rozprchlo. Krále chytili a přivedli jej k Babylonskému králi do Ribly v zemi chamátské, kde nad ním Nebúkadnezar vynesl rozsudek. Babylonský král dal popravit Sidkijášovy syny před jeho očima; i všechny judské velitele dal v Rible popravit. Sidkijáše Babylonský král oslepil a spoutal ho bronzovými řetězy a odvedl ho do Babylónu. Vsadil ho do žaláře, kde byl až do dne své smrti. (Jr 52:4-11)⁸⁹⁴

Celých těch dvacet osm dní⁸⁹⁵ kopal a urovnával [tj. zplošťoval] horu, a tak je řečeno: *Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále Babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, služebník Babylonského krále. (2Kr 25:8) Na jiném místě se říká: Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara“ (Jr 52:12)⁸⁹⁶ a říká se také V osmnáctém roce vlády Nebúkadnezara. (Jr 52:29)⁸⁹⁷*

Proč říká Písmo „v devatenáctém“ a proč [také] „v osmnáctém“? Devatenáct let bylo jeho vlády a osmnáct let to bylo od chvíle, kdy si podmanil Jehojakíma.

Proč Písmo říká „sedmého dne“ a proč [také] „desátého“? A bylo-li to desátého, proč je zmíněno sedmého? Řekněme, že pohané vstoupili do Chrámu sedmého, odnesli „moře“ (ים מוצק),⁸⁹⁸ jeho základy, a sloupy, a kopali v něm sedmého, osmého a devátého až do večera.⁸⁹⁹ Neboť je řečeno: *Začněte proti němu [Jeruzalému] válku, vstaňte a zaútočte ... běda nám , protože den se chýlí, večerní stíny se*

⁸⁹² Guggenheimer: Seder olam, s. 232-236.

⁸⁹³ V původním hebrejském textu, jsou biblické verše kráceny. Protože je ale text podrobně probírán, jsou uvedeny kompletní odkazované verše, kde to poslouží lepšímu porozumění.

⁸⁹⁴ Některé rukopisy uvádějí citaci 52. kapitoly Jeremjáše již od prvního verše, ale ty nejsou pro toto téma relevantní.

⁸⁹⁵ 28 dní je od devátého tamuzu do sedmého avu. Diskuse o rozporu v datumech zničení Chrámu, sedmého nebo desátého avu, je mírně odlišně citována v Babylonském Talmudu, v traktátu Ta'anit 29a. Diskuse se objevuje také v Talmudu jeruzalémském, a to stejnou volbou slov jako zde v Seder olam, viz Ta'anijot 4:9, 69b, Megila 1:6, 70c. Diskuse o 18 resp. 19 letech se v paralelních talmudických zdrojích nenachází. Je možné, že deportace 18. roku se týkala židů zajatých Babyloňany vně Jeruzaléma. (Guggenheimer: Seder Olam, perek 27, s. 235-236).

⁸⁹⁶ Desátého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnezara, krále babylonského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, který stával před babylonským králem. (Jr 52:12)

⁸⁹⁷ V osmnáctém roce vlády Nebúkadnezarovy byly z Jeruzaléma přestěhovány osm set třicet dvě duše. (Jr 52:19)

⁸⁹⁸ *Jam mucak* – bronzové „moře“, obrovská nádoba na rituální očistu kohanim. Viz 1Kr 7:23 „Odlil také moře o průměru deseti loket, okrouhlé, pět loket vysoké; dalo se obepnout měřicí šňůrou dlouhou třicet loket.“

⁸⁹⁹ Hebrejský kalendář začíná nový den při západu slunce. Když je tedy devátého dne večer, začíná desátý den měsíce.

prodlužují. (Jr 6:4)⁹⁰⁰ Za soumraku zapálili ohně a Chrám byl spálen devátého. O té generaci je řečeno: *Jistě, že [já B-h] znám jejich zlé záměry ... dříve než je uvedu do země, kterou jsem jim zapřisáhl.* (Dt 31:21)⁹⁰¹ Také je řečeno: *Jistě [já Mojžíš] znám vaši vzdorovitost ...* (Dt 31:27)⁹⁰² a *Jistě že vím, že po mé smrti se spustíte ...* (Dt 31:29)⁹⁰³

A tak je o Sidkijášovi řečeno: *Dokonce se vzbouřil proti králi Nebúkadnezarovi, který jej zavázal při B-hu přísahou ... Rovněž i všichni kněžští předáci a lid se mnohokrát zpronevěřili ... Ale Věčný, B-h jejich otců, k nim nepřetržitě posílal své posly ... Ale oni Hospodinovy posly uráželi, pohrdali jeho slovem, a jeho proroky zesměšňovali ... Král kaldejských na ně zaútočil ... Všechny chrámové předměty ... přinesl je do Babylónu ... Spálil Chrám a palác ... A přestěhoval do vyhnanství Babylónu ty, kteří unikli meči ... Aby naplnil slova Věčného, řečená skrze Jeremjáše, dokud si země nevynahradí své roky odpočinku, celá ta léta, kdy byla zpusťována, odpočívala, aby se naplnilo sedmdesát let.* (2Pa 36:13-21)⁹⁰⁴

Rabi Jose⁹⁰⁵ říká: Po padesát dva let⁹⁰⁶ nikdo Jidskem neprošel, neboť je řečeno: *Běduji a pláči nad horami, nad stepními pastvinami pěji žalozpěv, že byly vypáleny; už jimi nikdo neprochází, ani bečení stád není slyšet. Od nebeského ptactva až po dobytek (בהמה)⁹⁰⁷ se všechno vyplašilo a odtáhlo.* (Jr 9:9) Rabi Jose říká: Po sedm let byl tento verš naplněn v zemi izraelské: *Celou zemi spálenou sírou a solí, že není osévána, že v ní neklíčí a nevzchází žádná bylina ...* (Dt 29:22),⁹⁰⁸ *Babylonský král je pozabíjel a povraždil*

⁹⁰⁰ Posvěťte se k boji proti ní, vstaňte, vyrazme za poledne! Běda nám, neboť den se nachýlil a dlouží se večerní stíny. (Jr 6:4)

⁹⁰¹ Až pak na něj dolehne mnohé zlo a soužení, bude tato píseň, jež neupadne v zapomenutí v ústech jeho potomstva, vypovídat proti němu jako svědek. Známe výtvořiny jeho mysli, vím, co udělá dnes, ještě dřív, než ho uvedu do země, kterou jsem mu přísežně slíbil. (Dt 31:21)

⁹⁰² Vždyť já znám tvou vzdorovitost a tvou tvrdou šíji: Hle, už dnes, kdy ještě mezi vámi žijí, vzdorujete Hospodinu; tím spíše po mé smrti! (Dt 31:27)

⁹⁰³ Víme, že po mé smrti zabřednete do zkázy a sejdete z cesty, kterou jsem vám přikázal. V posledních dnech vás pak potká zlo, protože jste páchali to, co je zlé v Hospodinových očích, a uráželi ho dílem svých rukou.“ (Dt 31:29)

⁹⁰⁴ Dokonce se vzbouřil proti králi Nebúkadnezarovi, který jej zavázal při B-hu přísahou, byl tvrdošijný a troublešné srdce a nenavrátel se k Hospodinu, B-hu Izraele. Rovněž i všichni kněžští předáci a lid se mnohokrát zpronevěřili, jednali podle kdejakých ohavností pronárodů a poskvrnili Hospodinův dům, který si oddělil jako svatý v Jeruzalémě. Hospodin, B-h jejich otců, k nim nepřetržitě posílal své posly, protože měl soucit se svým lidem i se svým příbytkem. Oni však B-ží posly zesměšňovali, pohrdali jeho slovy a jeho proroky prohlašovali za podvodníky, takže Hospodinovo rozhořčení dolehlo na jeho lid a nebyl, kdo by ho zhojil. Přivedl na ně kaldejského krále, jenž mečem vyvraždil ve svatyni jejich mladé muže, neměl soucit s mladými muži ani s pannami, ani se starci a kmety; B-h mu všechny vydal do rukou. Také všechny předměty Hospodinova domu, velké i malé, poklady Hospodinova domu a poklady královny a jeho velmožů, to vše odvezl do Babylónu. Dům B-ží spálili, jeruzalémské hradby strhli, všechny jeho paláce vypálili a všechno vzácné zařízení bylo zničeno. Pozůstatek lidu, jenž unikl meči, přestěhoval do Babylónu. Stali se otroky, sloužili jemu a jeho synům až do doby, kdy se kralování ujali Peršané. Tak se naplnilo slovo Hospodinovo, které mluvil ústy Jeremjáše: „Dokud si země nevynahradí své dny odpočinku, bude odpočívat po všechny dny, co bude zpusťována, až se vyplní sedmdesát let.“ (2Pa 36:13-21)

⁹⁰⁵ Výjimečně některé rukopisy uvádí rabi Jehudu místo rabi Joseho. To je pozdější úprava na základě Babylonského Talmudu (bŠab 145b, bJoma 54a), který cituje rabi Jehudu, který odvozuje 52 let z numerické hodnoty slova „zvíře“ (בהמה) v Jr 9:9.

⁹⁰⁶ 52 let je od zničení Jeruzaléma k Zerubábelovi, 70 let se počítá od nástupu Nebúkadnezara.

⁹⁰⁷ Numerická hodnota je 52 jako bylo 52 let.

⁹⁰⁸ Celou zemi spálenou sírou a solí, že není osévána, že v ní neklíčí a nevzchází žádná bylina, že je vyvrácená jako Sodoma a Gomora, Adma a Sebójím, které vyvrátil Hospodin ve svém hněvu a rozhořčení. (Dt 29:22)

... a vystěhoval Judu z jeho země. (Jr 52:27),⁹⁰⁹ „832 duší.“ (Jr 52:29)⁹¹⁰ Trojí deportace, 4600, a z Benjamina a dalších kmenů bylo 7000, kteří šli do exilu s Jehojakímem.⁹¹¹

Perek 28 „Daniel“

Ve druhém roce svého kralování měl Nebúkadnezar sen.⁹¹² Rozrušil se a nemohl spát. (Dn 2:1) Tak je to nemožné říci, ale Písmo počítá roky od zničení Chrámu a měsíce od zničení Chrámu. Podobně říká, bylo to v třicátém sedmém roce po přestěhování Jójakína, krále judského, dvacátého pátého dne dvanáctého měsíce. (Jr 52:31)⁹¹³ Další verš říká: Dvacátého sedmého. (2Kr 25:27)⁹¹⁴ Proč Písmo říká dvacátého pátého a dvacátého sedmého? Dvacátého pátého května však Nebúkadnezar zemřel a byl pohřben, dvacátého šestého ho Evíl-merodak⁹¹⁵ vyňal z hrobu a vláčil po ulicích, aby tak zrušil jeho dekrety. Aby se splnilo to, co je napsáno *ale tebe pohodili mimo hrob jak ohavný výhonek ...* (Iz 14:19)⁹¹⁶. Dvacátého sedmého osvobodil Jehojachína. V tu dobu zemřel Sidkijáš zemřel a oni ho oplakávali: „Běda, zemřel král Sidkijáš, který vypil splašky za všechny,“ aby se tak naplnilo, co je psáno: *Zemřeš pokojně ...* (Jr 34:5)⁹¹⁷ Někdo řekne, že kdokoliv kdo má štěstí, by nikdy neměl zapomenout na možnost neštěstí a kdokoliv v neštěstí, by se nikdy neměl vzdát naděje na štěstí. Od koho to víme? Od Jehojachína a Sidkijáše. Nebúkadnezar vládl čtyřicet pět let, jeho syn Evíl-merodak⁹¹⁸ dvacet tři let, a toho syn Belšazar⁹¹⁹ tři roky.⁹²⁰

[...]

⁹⁰⁹ Babylónský král je dal v Rible v zemi chamátské popraviti. Tak byl Juda přestěhován ze své země. (Jr 52:27)

⁹¹⁰ V osmnáctém roce vlády Nebúkadnezarovy byly z Jeruzaléma přestěhovány osm set třicet dvě duše. (Jr 52:29)

⁹¹¹ Trojí deportace jsou uvedeny v Babylonském Talmudu v Megila 11b, Arachin 12a. Obvykle udávané datumy jsou 607 př. o. l. (první útok na Jeruzalém), 597 př. o. l. (druhý útok), 586 př. o. l. (třetí útok, pád Jeruzaléma a zničení Chrámu).

⁹¹² Nebúkadnezar vládl v letech 605 -562.

⁹¹³ V třicátém sedmém roce po přestěhování Jójakína, krále judského, dvacátého pátého dne dvanáctého měsíce, udělil babylónský král Evíl-merodak, v tom roce, kdy začal kralovat, milost Jójakínovi, králi judskému, a propustil ho z vězení. (Jr 52:31)

⁹¹⁴ Ve třicátém sedmém roce po přestěhování Jójakína, krále judského, dvacátého sedmého dne dvanáctého měsíce, udělil babylónský král Evíl-merodak v tom roce, kdy začal kralovat, milost Jójakínovi, králi judskému, a propustil ho z vězení. (2Kr 25:27)

⁹¹⁵ Aram. אויל מרדך Evíl Merodach (někdy také Amel Merodach), znamená nejspíše muž (nebo voják) Merodaka, babylonského boha.

⁹¹⁶ Všichni králové pronárodů, všichni leží slavně ve svých hrobkách, ale tebe pohodili mimo hrob jak ohavný výhonek; jsi jako šatem přikryt zavražděnými, porubanými mečem, svrženými do kamenité jámy, jsi jak pošlapaná mršina, (Iz 14:18-19)

⁹¹⁷ Ale slyš slovo Hospodinovo, Sidkijáši, králi judský, toto o tobě praví Hospodin: Nezemřeš mečem, zemřeš pokojně. Jako spalovali vonné látky k počtě tvých otců, králů dřívějších, kteří byli před tebou, tak je budou spalovat i tobě. Budou nad tebou naříkat: „Běda, pane!“ Já jsem promluvil to slovo, je výrok Hospodinův.“ (Jr 34:4-5)

⁹¹⁸ Evíl-merodak (syn Nebúkadnezara) – vládl v r. 562-560 př. o. l., byl zavražděn.

⁹¹⁹ Belšazar (6. st. př. o.l.) hebr. בלשאצר – podle nových historických výzkumů byl synem Nabonida (vládl 556-539), měl za manželku vnučku Nebúkadnezara, a proto mohl kolokviálně nazývat Nebúkadnezara „aba“.

⁹²⁰ Guggenheimer: Seder olam, s. 237-238.

Historické souvislosti

Daniel byl vzat do exilu s Jehojachínem v osmém roce Nebúkadnezara, tedy nemohl u něho být v roce druhém. Josef nepočítá roky po pádu Jeruzaléma, ale po Nebúkadnezarově dobytí Egypta, kdy se stal vládcem světa (řecky *kosmokratos*). Podle babylonských kronik byl Nebúkadnezar ještě nástupníkem (korunním princem), když porazil faraona Neha⁹²¹ v Karkemiši (v r. 605 př. o. l.) a obsadil Fénicii a Judeu. Takže od jeho oficiálního nástupu na trůn dává rok, dva smysl. Ale vztah jmen a dat v knize Daniel a těch vyvozených z nežidovských zdrojů je dost zamlžený na to, aby umožnil nějaké porovnání, kromě data prvního návratu na Sión. Vypočítaný z této knihy je mimořádně přesný v porovnání se všemi dostupnými vnějšími zdroji. To je skutečně jediné datum, které je převzato z židovských dějin. Proto v tomto komentáři nejsou užívány pro srovnání vnější zdroje a jen zřídka (aspoň) jako komentář.

Raši ve svém komentáři k verši z Izajáše (14:19) odkazuje na jinak neznámý midrašický pramen, že Evíl-merodak byl regentem během sedmi let Nebúkadnezarova šílenství, ale když se jeho otec vrátil k vládě, uvěznil Evíl-merodaka. A ten pak ve vězení poznal Jehojachína.

Citace z Jr 34:5 předpovídá, že Sidkijáš zemře v pokoji a bude veřejně oplakáván. Babylonský talmud uvádí (v traktátu bMK 28b) výrok galilejského r. Jochanana, který interpretuje událost tak, že Sidkijáš se dožije za svého života satisfakce v podobě Nebúkadnezarovy smrti a také se mu dostane veřejného pohřbu.

Výpočet let vlády třech králů se nachází také v Babylonském talmudu (bMeg 11b): Protože byl Jehojachín vzat do exilu v osmém roce vlády Nebúkadnezara a z vězení byl propuštěn po jeho smrti, v 37. roce svého exilu, musel Nebúkadnezar vládnout celkem 45 let.

Belšazar zemřel ve třetím roce své vlády. Není to přímo uvedeno v knize Daniel, ale lze to vyvodit. V následující části textu, autor uvádí, že kniha Daniel není řazená chronologicky, ale třetí rok Belšazara je poslední uvedený v souvislosti s ním. Takže se jednalo o jeho poslední rok.

Roky vlády Evíl-merodaka jsou tradičním výpočtem založeným na faktu, že Kýros ovládl Babylonii 70 let po začátku vlády Nebúkadnezara. Ve formulaci Talmudu vzal Belšazar chrámové náčiní (ukořistěné při dobytí Jeruzaléma), protože uplynulo 70 let a židé stále nedostali svobodu a povolení vrátit se do Judska. Takže usoudil, že jejich B-h je bezmocný. Protože mezi Nebúkadnezarem a Belšazarem není v biblických textech zmíněn žádný jiný vládce, jsou zbývající léta přiřazeny právě Evíl-merodakovi.

Hodnocení textů

Text se zabývá zkázou Prvního chrámu. Je založen na řadě biblických citací, snaží časově formalizovat události židovských dějin, vládnutí jednotlivých králů, v Judsku i v Babylonii. Zabývá se pádem Jeruzaléma při útoku babylonského vojska v roce 587 př. o. l. Kapitola nazývaná „Pád Jeruzaléma“ se

⁹²¹ Egyptský faraon 26. dynastie (610-595 př. o. l.).

věnuje datacím, číslům a faktům. Snaží se srovnat údaje z různých textů (zejména z Druhé královské, knihy Kronik a Jeremjáše).

V textu vystupují převážně historické osobnosti, totiž vládcové babylonští i judští. Ve zkoumaných úryvcích se objevuje jediný rabín (r. Jose).

Téma zániku Chrámu tak uchopuje převážně fakticky, neobsahuje širší popis obléhání ani dobývání, vysvětluje biblický text. Zabývání se časovými údaji a jejich (aspoň na první pohled) nesrovnalostmi je jedním z typických okruhů v tématech churbanu.

10.3 Azaria dei Rossi Me'or ejnajim

Azaria dei Rossi byl učencem (a lékařem) působícím v Itálii v 16. století.⁹²² Pocházel ze staré židovské rodiny, podle tradice přišli do Itálie z Jeruzaléma jako zajatci Tita. Dei Rossi byl všestranně nadaný a vzdělaný. Studoval i ne-židovskou (uměl dobře latinu) historii, archeologii a dokonce i historii křesťanské církve. Jeho vzdělání a zájmy ho vedli k napsání jeho mistrovského díla *Me'or ejnajim* (Světlo očí)⁹²³. Byl první, kdo použil v židovské literatuře kritickou vědeckou metodu, aby zkoumal literární pravdu agadických částí Talmudu. Za toto dílo byl svými současníky velmi kritizován (např. i Jehudou ben Becalelem, tedy pražským Maharalem).⁹²⁴ Dílo bylo dokonce nazýváno heretickým (Josef Karo žádal, aby Rossiho kniha byla pálena). Aplikoval totiž vědu a „světské“ metody na texty, které byly považovány za posvátné. Rabíni nakonec došli ke kompromisu vydáním zákazu četby práce Židům mladším dvaceti pěti let. Svým dílem předběhl dobu a byl doceněn až zpětně pozdějšími generacemi.⁹²⁵ Dei Rossi napsal své dílo v hebrejštině, ale jeho jazyk je speciální, obsahuje i dlouhé věty, charakteristické spíše pro latinu a italštinu. Pro větší srozumitelnost byly některá dlouhá souvětí (v anglickém překladu) rozdělena do několika vět.⁹²⁶

Struktura a lokace vybraného textu

Knihy *Me'or ejnajim* je rozdělena do čtyřech částí. Je to druhá část, která obsahuje kritiku různých tvrzení talmudistů a podává racionální vysvětlení různých agadických pasáží, které se podle autora nesmí brát doslovně. Třetí část je věnována chronologii židovských dějin a také textům Filóna Alexandrijského, Josefa Flavia a dalších. Čtvrtá část se zabývá židovskou archeologií a popisuje mimo jiné i oděvy chrámových kněží a nádheru Druhého chrámu.

Vybraný text z díla Azarii dei Rossi se týká legendy z rabínské literatury o smrti císaře Tita (nachází se ve druhé části díla). Původní legenda o Titovi a komárovi, který se mu prokousal do mozku se v této

⁹²² Azaria ben Moše dei Rossi (1513/1514 Mantova – 1578).

⁹²³ Poprvé vydáno v Mantově v letech 1573 – 1575.

⁹²⁴ יהודה לוי בן בצלאל (Jehuda Levi ben Becalel) zvaný Maharal (*Morejnu ha-rav Levi*) z Prahy.

⁹²⁵ Jewish Encyclopedia, heslo Rossi, Azariah ben Moses dei. 1906. [on-line] jewishencyclopedia.com/articles/12895-rossi-azariah-ben-moses-dei

⁹²⁶ J. Weinberg: *The Light of the Eyes*, Translator's Introduction, s. 43.

práci nachází dále ještě v části k Babylonskému talmudu (bGitin 57a – viz kap. 6.2.1), Avot de-rabi Natan B (viz kap. 9.2.4) a Pirkej de-rabi Eliezer (viz dále v této kapitole).

TEXT

K příběhu o komáru, který vnikl do Titova nosu, a jak ho naši rabíni líčí

V kapitole 49 spisu *Pirkej de-rabi Eliezer* (dílo je starobylejší než většina jiných nám známých tanaických děl)⁹²⁷ se vypráví následující příběh (celý text viz níže):

Titus *ha-raša* vstoupil do Svatyně svatých a řekl: "Neexistuje žádný protivník či nepřítel, který by mě přemohl." A co udělal Svatý Požehnaný? Poslal jediného komára, ten vstoupil do jeho chřípí [do nosu] a dostal se až do jeho mozku. Zvětšil se jako holoubě vážící dvě sély.⁹²⁸ Tak se stalo, aby [Titus] věděl, že jeho moc nemá žádný význam.⁹²⁹

Můžete číst i delší verzi tohoto příběhu v *Berešit raba*⁹³⁰ a *Vajikra raba*.⁹³¹ Stejně tak jako v gemaře traktátu *Gitin*.⁹³² Je znatelná divergence mezi midrašickými výčty a pasáží v gemaře, ale toto [následující] lze vyčíst z obou verzí. Po zničení Chrámu během jeho plavby zpátky do Říma, se rouhal a proklínal [B-ha]. A tak komár vešel do jeho chřípí a po sedm uštípoval jeho mozek. Volal: „Otevřete můj mozek, abyste poznali, jak mě B-h Židů potrestal.“ Učí se: Rabi Eleazar bar rabi Josef řekl: „Byl jsem s urozenými Říma, když [Titus] zemřel a oni obnažili jeho mozek a našli cosi připomínajícího vrabce vážícího dvě sély“. Podle mišnaického textu to bylo [velké] jako jednorozční holub vážící dvě libry. Abaje řekl: „Máme tradici, že jeho zobák byl z mědi, jeho drápy ze železa. Vložili ho do mísy a jakákoliv mutace se mu [komárovi] stala, stala se i tomu druhému [tj. Titovi] – [nakonec] komár odletěl a stejně tak i Titův život.“

Najděte si jiný výčet v Tanchumě výrazně se lišící jak v detailech a jevech této události, tak i co se týká délky trvání.⁹³³

Nebylo mým záměrem vypsát přesné transkripce všech různých úryvků, protože tato díla jsou všeobecně dostupná. Při srovnávání všech textů si ale nelze nevšimnout, že je mnoho bodů, na kterých se neshodnou. Ve skutečnosti, i bez ohledu na tuto velkou neshodu, je inteligentní člověk přiveden k závěru, že to nelze chápat doslovně. Protože kdyby příběh byl pravdivý, vypravěči by inklinovali k vytvoření konzistentnějšího popisu. A navíc přemýšlející člověk by jistě reflektoval různé záležitosti.

⁹²⁷ Autorství *Pirkej de-rabi Eliezer* je tradičně připisováno r. Eliezeru ben Hyrkanovi, který žil v prvním století občanského letopočtu. Je obvykle datováno do 9. století o. l., ačkoliv mnoho materiálu je časnějšího původu.

⁹²⁸ Váhová jednotka. V jiných pramenech nazývaná také *litra*, tedy libra.

⁹²⁹ *Pirkej de-rabi Eliezer* „Sémě Amáleka“. Text je uvedený níže.

⁹³⁰ BerR 10:7.

⁹³¹ VajR 22:3.

⁹³² bGitin 56b.

⁹³³ Babylonský talmud, traktát Tanchuma, chukat 1.

Za prvé příběh je plný věcí, které odporují přírodě. Ačkoliv jsou jistě přípustné skrze B-ží rozhodnutí, jejich kombinace je, po pravdě, tak výjimečná, že by člověk očekával výsledek nebo zveřejnění, které přísluší zázraku takové velikosti. Člověk by očekával, že když komár vnikl do chřípí, vystoupal vzhůru a usadil by se nad mozkovou plenou.⁹³⁴ Protože podle anatomie tam skutečně je otevřený průchod.

Je třeba zmínit obzvláště tvrzení učence Fernelia⁹³⁵ v jeho práci „Metody léčení“. Říká, že správná metoda uvolnění mozkové kůry (קליפת המוח) je nikoliv orálním podáváním léku, ale odsáváním skrze chřípí, uši, krk, nebo skrze lebeční švy.

A člověk také předpokládá, že [komár] neprošel jeho mozkem, což je názor tosafistů,⁹³⁶ když řešili otázku, zda se stal *terefa*,⁹³⁷ když protrhl mozkovou kůru (*meninges*). Člověk se musí vskutku divit, jak by mohlo vůbec být dostatek místa mezi mozkem a lebkou, aby se tam vešel malý pták takové velikosti? A zcela jistě musel na mozek ještě více tlačit. Neboť v úryvku *Berešit raba* je jasně řečeno, že zobal do jeho mozku, a co více, po dlouhou dobu.

[A dále] je v traktátu Chulin,⁹³⁸ jasně psáno, že stvoření nemohou bez kostí přežít déle než dvanáct měsíců.

A co jeho zobák, který byl z mědi, a jeho drápy ze železa? Tyto kovy pocházejí podle přírodovědců z útrob země speciální činností a za pomoci žáru slunce. Obzvláště železo se tvoří tekutou sírou pálenou se směsí malého množství surové rtuti. A měď se tvoří ze rtuti, která je zušlechtěna rudou nafouklou sírou. Tyto informace jsou k dispozici v ibn Latifově⁹³⁹ *Ša'ar ha-šamajim* (Brána nebes) a v *Margaritě*.⁹⁴⁰

Takže jestliže by neprotrhnul mozek svým zobákem a svými drápy, musíme zvážit kontroverzi Rambama [Maimonida] a Rambana [Nachmanida], co se týká existence těla v příštím světě, kde všechny tělesné náležitosti ztrácejí význam, protože není žádné přijímání potravy. Tak to vysvětluje Rambam v Zákonech pokání (*Mišne Tora, Tešuva VIII:3-4*) a Ramban v jeho *Ša'ar ha-gemul* (309-11)⁹⁴¹. Ramban se liší od Rambama tím, že umísťuje existenci těla ve vyšší formě v nekonečné éře příštího světa.

⁹³⁴ *Meninges*, lat. mozková plena.

⁹³⁵ Jean Fernel (Ambianus) 1497-1558 byl jedním z nejvýznamnějších medicínských spisovatelů a lékařů šestnáctého století. Zavedl termín fyziologie jako popis nauky funkcí těla. Odmítal užití magie a čarování v chápání lékařství. Byl známým autorem a jeho díla byla často znovu publikována.

⁹³⁶ Francouzští a němečtí glosátoři Talmudu v období 12. až 14. století o. l.

⁹³⁷ תרפה *terefa* je technický výraz, který označuje člověka nebo zvíře se smrtelnou chorobou, tj. že nemůže přežít více než jeden rok. Z kořene רפה znamenajícího stát se slabým, ochablým, zvadlým, zranitelným.

⁹³⁸ bChul 58a.

⁹³⁹ שער השמים - Dei Rossi uvádí autora chybně, ve skutečnosti je autorem Geršon ben Solomon z Arles (13. st.)

⁹⁴⁰ Gregorius Reisch (německý humanista, 1467-1525). *Margarita Philosophica*, encyklopedické dílo publikované v r. 1503 ve Freiburgu.

⁹⁴¹ שער הגמול Poprvé vydáno v r. 1556 ve Feraře. Jde o poslední kapitolu díla *Torat ha-Adam* (תורת האדם).

A proč byly ze železa a z mědi, jestliže i kdyby bývaly byly z kostí a šlach, neměli by na něj [na tělo] žádný vliv? A jak to, že při nemoci tohoto druhu, který je srovnatelný s popisem v [traktátu] Chulin,⁹⁴² kde je měknutí a disipace mozku, by mohlo vědomí zůstat neporušené? Nakonec toto všechno popírá obvyklý a nutný průběh nemoci mozku. Protože podle jejich popisu Titus pronášel racionální výroky. A dále je zde také značný problém, co se týká datace této události. Jděte a přečtěte si kroniky vládců, nebo obzvláště Rabadovu *Sefer ha-kabala*.⁹⁴³ Zjistíte, že Chrám byl zničen ve druhém roce Vespasianovy vlády a že vládnul zhruba deset let. Po něm nastoupil jeho syn Titus, který vládnul méně než tři roky. To znamená, že na konci sedmi let, kdy podle rabínů, blahé paměti, Titův život dospěl ke svému konci, se vlastně teprve dostal k moci.

A dále ve volných chvílích jsem nahlédl do všech slavných kronik. Protože v takovéto záležitosti беру v potaz slova Jeremjáše „*Proto praví Hospodin toto: Jen se dotazte mezi pronárody!*“ (Jr 18:13)⁹⁴⁴. Mým cílem bylo najít, co píše o Titově smrti a o povaze jeho nemoci. Našel jsem osm významných pisatelů na toto téma, všichni z nich se shodují, že příčinou jeho smrti byla horečka. Jsou to tito: Césařan [Eusebius z Césarey] ve svých chronologických tabulkách, Cassidorus a Contractus (všichni tři byli publikováni v témže svazku);⁹⁴⁵ Suetonius [*Caesarum XII libri*, Titus X], Eutropius [*De gestis romanorum* VII, 22], Platina⁹⁴⁶ [*De vitis*, 16], Mexiovy Životy vládců [*Le vite di tutti gl'imperatori*, 164] a Petrarcha [*Chronica*, IXv]. V každém případě lze relevantní pasáž dohledat za pomoci rejstříku. Jsou zde ještě další dva, kteří přinášejí dodatečný důkaz a vysvětlení. Je zde autor Dio,⁹⁴⁷ který zaznamenává, že v okamžiku smrti Titus řekl, že je nespokojený, že neuspěl v jedné věci, která byla jeho příležitostí. Dio pak předkládá názor, že Titus litoval toho, že nezabil svého bratra Domiciána,⁹⁴⁸ protože Titus věřil, že ten ho otrávil, aby převzal trůn, což se opravdu stalo.⁹⁴⁹ Ve svém *Životě Appolonia* píše Philostratus Řecký, že Domicián ho zabil tak, že ho probodnul ostnem z ocasu ryby jménem *pastinaca* [rejtnok], která vyměšuje jedovaté šťávy. Byl to stejný způsob, jakým byl zabit hrdinný válečník Odysseus, král ostrova Ithaka, svým synem Telemachem.

Zde pak je deset mužů z národů každého jazyka,⁹⁵⁰ kteří ve své nevinnosti hovoří bez okolků proti líčení našich požehnaných rabínů. Zdálo by se, že ti kteří přijímají pravdu, budou muset připustit,

⁹⁴² bChul 45b.

⁹⁴³ Abraham ibn Daúd (12. st. Španělsko): ספר הקבלה, druhá část זכרון דברי רומי (*Zichron divre romi*). Je zde pozitivní výrok o Titovi: „Byl to velký učenec a byl donucen zničit Chrám.“

⁹⁴⁴ Proto praví Hospodin toto: „Jen se dotazte mezi pronárody! Kdo kdy slyšel něco takového? Hrůzostrašné věci se dopustila panna izraelská. (Jr 18:13).

⁹⁴⁵ *En Damus Chronicon divinum plane opus eruditissimorum autorum* (edited by Joannes Sichardus). Řek Eusebius (260/265-340), Němec Hermannus Contractus z Reichenau (1013-1054), římský senátor a učenec Aurelius Cassidorus (490-583).

⁹⁴⁶ Platina neboli Bartolomeo de' Sacchi (1421-1481), italský renesanční humanista.

⁹⁴⁷ Cassius Dio (155-235), římský historik řecko-římského původu.

⁹⁴⁸ Titus Flavius Domitian (51-96), římský císař, vládnul v letech 81-96 o. l.

⁹⁴⁹ Cassius Dio: *Romanae historiae libri*, LXXVI, 26:4. (Na díle pracoval 22 let).

⁹⁵⁰ Srov. Zach 8:23.

že znají specifické detaily takových příběhů lépe než naši učenci. Na druhé straně jsem si všimnul, že ve své práci o řeckých králích, současný spisovatel Ferentilli⁹⁵¹ tvrdí, že osoba která zemřela skrze komára, který jí vnikl do nosu, byl Antiochus Epifanes,⁹⁵² nepřítel Židů z doby Hasmoneovců.⁹⁵³ Následovně nás Hospodin zachránil z jeho moci, a proto, jak je dobře známo, slavíme chanuku. Je však pravda, že nevyprávěl příběh tak zázračným způsobem jako naši rabíni.

[Následují příklady rabínských příběhů, které nelze brát doslovně]

[...]

A tak co se týká příběhu o Titovi, můžete, a máte na to právo, předpokládat, že tato pověst je jednoduše výmysl a způsob návodu těch, kdo mají dokonalou znalost. Jejich záměr byl ujistit se, že lidé budou přesvědčeni o velikosti našeho Pána a jeho nesmírné moci, kterou oplácí těm, kdo proti Němu povstanou. Zejména těm kteří jsou povýšení a domýšliví, kteří jsou zaslouženě potrestáni i těmi Jeho nejmenšími stvořeními. S velikou moudrostí aplikují správně svůj smyšlený příběh na zkaženého muže, na Tita, který proti nám zosnoval zlo.

[...]

Vraťme se k naší diskusi o Titovi. Všechna ta propracovaná, nepravděpodobná a nepřírozená pojednání našich rabínů na téma komára byla z jejich strany jednoduše úžasná moudrost. Tímto způsobem dosáhli dvou věcí. Znásobili div a úžas obyčejných lidí, a zároveň se jim povedlo poskytnout učencům pomyšlení na vnitřní smysl příběhu. Jak říká autor Průvodce⁹⁵⁴ ve svém úvodu, v odkazu k tomu verši *Slovo vhodně pronesené je jako zlaté jablko ve stříbrné míse. (Př 25:11)*⁹⁵⁵. Protože tento příběh je jednoduše vymyšlené zpodobnění. Tato moudrost byla použita božským básníkem, když použil výraz *tvé břicho je stoh pšeničný (Pís 7:3)*,⁹⁵⁶ *tvůj nos je jak libanónská věž (tamtéž 7:5)*.⁹⁵⁷ Taková zvláštní pochlebování vzbudí okamžitě podezření, že jejich skutečný smysl je odlišný od zjevného znění.

[...]

Nemohu si odpustit, abych ti, milý čtenáři, sdělil, že když někteří vzdělaní členové našeho národa uslyšeli, co jsem napsal o Titovu komáru, mluvili proti mně tvrdíce, že jsem porušil svatá slova našich moudrých. Trvali na tom, že B-h je tak mocný, že mohl uvalit více než přiměřený trest na nepřítele jako byl on [tj. Titus]. [Protože je B-h schopen jednat mimo přírodní zákony, popis komára je třeba

⁹⁵¹ Agostino Ferentilli: *Discorso universale* (publikováno v r. 1570).

⁹⁵² Antiochus IV Epifanus (215 př. o. l. – 164 př. o. l.), král z dynastie Seleukovců. Jeho snahou bylo helenizovat celou poddanou říši.

⁹⁵³ Hasmoneovské království se datuje do období od r. 142 př. o. l. do 6. století o. l.

⁹⁵⁴ Maimonides: *Průvodce zbloudilých*.

⁹⁵⁵ Jako zlatá jablka se stříbrnými ozdobami je vhodně pronesené slovo. (25:11)

⁹⁵⁶ Tvůj pupek je pěkně vykroužená mísa, kéž nechybí v ní vonné víno! Tvé břicho je stoh pšeničný, obrostlý liliemi. (Pís 7:3)

⁹⁵⁷ Tvé hrdlo je jak věž ze slonoviny, tvé oči – rybníky v Chešbónu u brány Batrabímské. Tvůj nos je jak libanónská věž, zkoumavě hledící k Damašku. (Pís 7:5)

brát doslovně.] Každopádně jsem neopomenul poznamenat jejich výrok do své knihy. Navíc k tomu, co jsem uvedl na začátku kapitoly, mohu říci stejným způsobem jako autor Průvodce toto: jsou dvě možnosti, buď bude čtenář, navzdory tomu, co jsem napsal, věřit, že naši moudří popsali realitu (a brát za bernou minci, to co napsali) – a představí si tedy, že akt umožňující jakoukoliv možnost, je pro slávu nebes. V tom případě by byla tato kapitola, kterou jsem napsal, považována jako nikdy nenapsaná, ať už k dobrému, nebo zlému. Alternativně ji může intelektuálně přizpůsobit a neuspět. Poté dle mého názoru učiní moudře, když bude souhlasit s metodou, kterou jsem předestřel. Požehnaný buď ten, který propůjčil Svoji moudrost našim moudrým blahé paměti,⁹⁵⁸ a také tomu [tj. čtenáři], který bude požehnan jejich rty, které šeptají v hrobě.⁹⁵⁹

[Konec 16. kapitoly]

Komentář

Rossiho text o legendě o Titovi a komárovi je dobrým příkladem jeho díla. Dei Rossi argumentuje lékařstvím i dalšími přírodními vědami, včetně technických detailů (vlastnosti a chování mědi a železa) a také čistě rozumově, že nikdo by nemohl žít tak dlouho za takových podmínek. Zároveň je vidět, jak byl všestranně vzdělaný a sečtělý, samozřejmě v židovských zdrojích, ale navíc také v ne-židovských pramenech, což bylo v jeho době nevídané. Mimo-židovské zdroje používal jako argumenty při hodnocení různých tradičních legend, rabínských příběhů. Teprve mnohem později se stalo zvykem zkoumat i mimo-židovské zdroje. Dei Rossi předběhl svoji dobu, i proto byl za svého života převážně nepochopený a dočkal se velké kritiky, ba odsouzení.

Jeho racionalizace legendy ovšem nešla proti rabínskému učení jako takovému. V závěru kapitoly podává logické shrnutí. A dává každému čtenáři možnost vybrat si vlastní přístup k chápání této legendy.

Související text (citovaný Azariou dei Rossi)

Pirkej de-rabi Eliezer: „Sémě Amáleka“

(Text se nachází v kapitole XLIX, 69b)⁹⁶⁰

Svatý Požehnaný řekl: Zaútočil na nebeská stvoření, a [B-h] proti nim pošle bezvýznamné věci, aby se naučili, že síla jejich moci je nulová. Když Titus, zkažený, vešel do Svatyně Svatých, řekl: „Žádný protivník [nebo nepřítel] mě nedokáže nepřekonat!“ Co mu udělal Svätý Požehnaný? Poslal jediného komára, ten vešel do jeho chřípí [nosu Tita] a prokousal si cestu až do jeho mozku. Ten komár se stal [velkým] jako holoubě, vážilo dvě libry, aby ho naučil, že vůbec nic není v jeho moci. Když vstoupil

⁹⁵⁸ Srov. bBer 58a: „Když člověk uvidí mudrce Izraele, má říci: Požehnan buď ten, který obdařil Svoji moudrostí ty, kteří se Ho obávají.“

⁹⁵⁹ Srov. bJev 97a: „Jakmile je na tomto světě vysloveno tradiční rčení ve jménu mudrců, jejich rty šeptají v hrobě.“

⁹⁶⁰ Friedlander: Pirke de Rabbi Eliezer, kap. XLIX, s. 388-389.

Izrael [reprezentovaný veleknězem] do Svatyně Svatých s pyšným srdcem a řekl: Žádný protivník, nebo nepřítel, se nám nemůže postavit!“ Co jim Svatý Požehnaný udělal? Poslal proti nim muže pyšného a schopného rozdělít [nebo prosít?] moře, Nebúkadnezara. Jeho jméno bylo Kabir Majim,⁹⁶¹ to jest ten, který odděluje (prosívá) moře, aby je poučil, protože „*svou silou se nikdo neprosadí.*“ (1Sam 2:9)⁹⁶²

10.4 Shrnutí

Tři texty zařazené do kapitoly historizujících textů jsou navzájem velmi odlišné. Mají velký časový rozptyl, odlišné pojetí i určení.

Židovská válka Josef Flavia byla autorem sepsána v Římě brzy po zániku Chrámu a zničení Jeruzaléma. Jedná se o rozsáhlé dílo podrobně popisující události okolo tzv. první války židovské (66-70 o. l.) Je psána z pozice očitého svědka a aktivního účastníka mnoha popisovaných událostí. Obsahuje mnoho dobových reálií. Je cenným zdrojem pro zkoumání daného období. Určení Židovské války se vymyká ostatním textům zde zkoumaným. Text byl určen ne-židovským čtenářům a měl působit jako obhajoba judaismu. Text je silně zatížen osobností autora a nedá se považovat za objektivní. Josef Flavius byl svými židovskými současníky považován za zrádce a přeběhlíka. Jeho osud byl velmi zajímavý. Titus Josef Flavius začínal (byl údajně vznešeného původu) jako jeden ze vzbouřenců (tehdy to ovšem ještě byl Josef ben Matitjahu, narozený v Jeruzalémě). Dokonce vedl vzbouřence v Galilei. Když se ovšem ocitnul v obleženém městě Jotapata, rozhodl se vzdát římským vojskům vedeným Vespasianem. Popisuje svoje setkání s Vespasianem a předání prorocství. Příběh, jehož paralela se v několika verzích nachází i v rabínské literatuře (ovšem s postavou rabana Jochanana ben Zakaje). Josef získal svobodu a nakonec i římské občanství. Tam psal svoje díla z pozice Žida vůči řecko-římské společnosti. O Válce židovské přiznává, že ji nemohl psát zcela objektivně, protože události byly příliš bolestné. Na druhé straně nesouhlasil s obrazem Židů ve spisech ostatních (nežidovských) národů. V textech Války židovské zaznívá ovšem i silná osobní obhajoba jeho vlastních činů. Aby obhájil svoje vlastní chování, obhajoval a chválil Vespasiana i Tita, tedy osoby, které jsou v rabínské literatuře považovány za zlé a zkažené. Josef Flavius ač římský občan zůstával a chtěl být brán jako Žid a chtěl šířit pozitivní obraz o judaismu i v helenistickém světě.

Text kroniky Seder olam raba má široký časový záběr. Událostí okolo zániku Chrámu se tak zabývá jen nepříliš rozsáhlý text. Zkoumaný text se zabývá tématem datace, což je téma poměrně frekventované. Jedná se o zkoumání viditelných rozdílů v textu Jeremjáše (52. kapitola) a Druhé knihy královské (25. kapitola) ohledně datace kralování Nebúkadnezara a okamžiku jeho tažení na Jeruzalém. Jako

⁹⁶¹ *Mocný moře*. Podle legendy při narození „unikl z vody“ – srov. Ex 2:10.

⁹⁶² On střeží nohy svých věrných, ale svévolníci zajdou ve tmách; svou silou se nikdo neprosadí. (1Sam 2:9)

kronika uvádí často data i další číselné údaje (např. o rozsahu deportací). Jako kronika má charakter popisný, je úzce vázána na text Tanachu.

Text Azarii dei Rossi je mnohem pozdější a opět velmi odlišný. Jedná se o průlomové dílo. Je to dílo svým pojetím moderní, obsahuje kritický a vědecký přístup k pramenům. Ve zkoumaném textu se k legendě staví racionálně a rozebírá ji za pomoci znalosti nejrůznějších textových zdrojů (židovských i nežidovských) a zároveň s použitím znalostí přírodních věd.

Zdroje textů (prameny)

Flavius Josephus: Válka židovská II, Praha 2004 (reprint).

Guggenheimer: Seder olam, s. 232-239. Oxford 1998.

[on-line] https://www.sefaria.org/Seder_Olam_Rabbah?lang=he

Azariah de'Rossi: The Light of the Eyes. Translated and annotated by Joanna Weinberg, Kapitola 16, s. 296-304. New Haven-London 2001.

Friedlander: Pirke de Rabbi Eliezer. Translated by Gerald Friedlander, kap. XLIX, s. 388-389. London 1916.

11 ZÁVĚR

11.1 Shrnutí analýzy

Práce shrnuje zkoumání vytipovaných textů obsahujících různým způsobem pojaté a zpracované téma zániku Jeruzalémského chrámu. Základním předmětem zkoumání byly následující texty: Mišna a Tosefta, Jeruzalémský a Babylonský talmud, dva homiletické midraše Pesikta de-rav Kahana a Pesikta rabati, midraš Ejcha raba, dvojí verze textu Avot de-rabi Natan, kronika Seder olam raba, Válka židovská Josefa Flavia a Me'or ejnajim Azarii dei Rossi. K těmto textům byly přidány kratší texty (nebo i pouhé scény) z některých dalších děl: Sifrej devarim, Sifrej bamidbar, Vajikra raba, Pirkej avot, Midraš mišlej, Druhá kniha Bárukova a Daniel. A také texty z liturgie Devátého avu.

Na základě vybraných textů a jejich následné analýzy lze potvrdit, že z hlediska zkoumání tématu zániku Jeruzalémského chrámu je produktivnější zkoumat texty agadické, než ty v nichž zcela převažuje halacha. Pro úplnost a pro potřebu srovnání byly zkoumány texty z obou těchto základních skupin (halacha – agada). Uchopení zkoumaného tématu v **Mišně a Toseftě** vykazuje specifické rysy. Hlavním poznatkem pro naši analýzu je fakt, že k danému tématu obsahují jen minimum explicitního materiálu. Výběr zkoumaných textů ukazuje několik různých přístupů k tématu a jeho pojetí.

Z hlediska halachy je nejdůležitější téma *takanot*, tedy rabínských nařízení reagujících na zásadní změny v náboženských rituálech za situace, kdy dosud dominující Chrám a chrámový kult zaniknul. Text z traktátu Mišny *Roš hašana* (viz kap. 4.2.5) je exemplární i v tom, že názorně popisuje situace před *churbanem* a po něm, jaké změny si vynutil zánik Chrámu. Text je suchý právnícký (halachický), neobsahuje rozšířené komentáře (v podobě agad). Téma je pak dále diskutováno a rozvinuto i v dalších textech rabínské literatury.

Opakujícím se tématem ve zkoumaných textech jsou diskuse týkající se datace událostí zničení Chrámu. Uvedeným příkladem je text v mišnaickém traktátu *Ta'anit* (viz kap. 4.2.1) nebo Sota v Toseftě (viz kap. 4.3.3). Toto téma je s pojené s datem devátého avu (a postním dnem Devátého avu). Text ukazuje tradici, podle které byl První i Druhý chrám zničen téhož kalendářního dne. Tento neblahý den na sebe v historii vázal ještě řadu dalších tragických událostí židovských dějin. Samotný text v Mišně spočívá v pouhém výčtu neblahých či tragických událostí (sedmnáctého tamuzu a devátého avu). Účelem výčtu událostí v textu je hlavně následující praktická halacha (jak dodržovat půst Devátého avu). Jednotlivé události jsou opět později rozvedeny v dalších rabínských textech, jmenovitě v gemaře obou talmudů (*jTa'anit* a *bTa'anit* – viz kap. 5.2.4, resp. 6.2.4). V těchto dílech jsou vyjmenované události hojně diskutovány a rozvíjeny i do formy agad.

Dalším okruhem témat je otázka příčin zničení Chrámu a Jeruzaléma. Toto téma je obecně (a přirozeně) diskutováno velmi často. Má-li se člověk (a národ) poučit, musí nejprve zkoumat své činy (a prohřešky), aby se mohl kát, napravit a pokračovat v cestě životem. Příčiny *churbanu* jsou v Mišně

a Toseftě reprezentovány jen nemnohými izolovanými výroky. Ty ale směřují k závěru, že příčinou bylo selhání lidu Izraele, jeho hříchy, nedodržování zákonů Tóry. Sumarizující výčet prohrěšků lze nalézt např. ve zkoumaném textu *mSota* (kap. 4.2.4). Text popisuje řadu jevů, které svědčily o úpadku mravů a morálních vlastností jednotlivců i celé společnosti dlouho před konečným pádem Jeruzaléma. Najdeme zde také teorii, že i *šechina* opustila Chrám a Jeruzalém dlouho před vlastním zničením. Dalším ilustrativním příkladem prohrěšků Izraele (uvedeným v Toseftě) je událost zabití jednoho kohena druhým při hádce o právo pomoci u obětního oltáře (*tʿjoma, tʿševu ʿot* – viz kap. 4.3.1)

Zkáza Chrámu přináší také téma truchlení a vyrovnání se s touto ztrátou. Úryvek z traktátu *Sota* Tosefty (viz kap. 4.3.2) se zabývá otázkou nadměrného truchlení a snaží se stanovit důležitou hranici mezi truchlením a zapomenutím. Jedná se o koncept významu kolektivní paměti národa. Počátky zásadního příkazu židovské tradice *Zachor!* (Pamatuj!) Zármutek nad ztrátou Chrámu vyvolává potřebu najít nové prostředky (prvky) religiозního života, aby nahradily ty zaniklé a definitivně ztracené. Jde se o téma náhrady chrámových obětí mimo-chrámovými aktivitami. V traktátu *Mišny Pe ʿa* (kap. 4.2.7) nalézáme institut skutků milosrdenství (*gemilut chasadim*). Toto téma je pak hojně rozvíjeno a diskutováno v dalších klasických textech.

Jeruzalémský talmud je z pohledu našeho zkoumání (tématu zániku Chrámu) mezistupněm mezi zjevné strohosti *Mišny* a plným rozvinutím v *Babylonském talmudu* a v *midraších*. Úsporností zmínek k tématu zůstává však blíže *Mišně* a *Toseftě*. Novým motivem jsou varování, která se objevovala již dlouho před katastrofou *churbanu*. Opakujícím se motivem je opět zkoumání příčin. Text *Jerušalmi* uvádí poprvé klasické tři kardinální prohrěšky (kvůli kterým byl Chrám zničen): modloslužba, sexuální nevázanost a prolévání krve. Pro Druhý chrám je uvedena bezdůvodná nenávisť *sin ʿat chinam* (*jʿjoma* viz kap. 5.2.3). Diskuse nad nejrůznějšími prohrěšky lidu Izraele je zde rozvinutá. K tématu Devátého avu (v *jTaʿanit* – viz kap. 5.2.4) přibývá diskuse o tom, jak došlo k zastavení nepřetržité denní oběti (*korban tamid*) a agadické opakující se téma (*jTaʿanit* v kap. 5.2.4, *jBerachot* v kap. 5.2.5) s motivem prasete „nabídnutého“ (podstrčeného) jako obětní zvíře. Přidává se také nový prvek, totiž tradice narození Mesiáše právě o devátém avu (*jBerachot* viz kap. 5.2.1). K textům zabývajícím se Devátým avem je připojena také ukázka z textů liturgie tohoto postního dne (viz kap. 5.2.2).

Text **Babylonského talmudu** nabízí celou škálu textů k danému tématu. Jedná se i o plnohodnotné příběhy s formou *midrašů*. Motivů (opakujících se) i nových je zde mnoho. Stěžejným textem je řada příběhů (*agadot ha-churban*) v traktátu *Gitin* (viz kap. 6.2.1 a také v *bSanhedrin* v kap. 6.2.2). V traktátu *Gitin* nalézáme nejdelší souvislý text ve zkoumaných dílech věnující se tématu zániku Chrámu a Jeruzaléma a širších souvislostí (viz kap. 6.2.1). Součástí sekvence příběhů je jeden z nejznámějších a nejčastěji citovaných příběhů, tedy příběh o Kamcovi a bar Kamcovi „kvůli kterým byl Chrám zničen“ (viz také *Ejcha raba* v kap. 8.1). Další stejně známý je příběh útěku rabi Jochanana z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem. Toto setkání, které v důsledku vedlo k založení střediska učenců v *Javne* po pádu Jeruzaléma nabylo historického významu. Stalo se tzv. zakládající legendou rabínského judaismu. Jiné verze této legendy se nacházejí v *midraši Ejcha raba* a *Avot de-rabi Natan*). Řada dalších

textů vypráví příběhy utrpení obyvatel obleženého Jeruzaléma (a hladomoru, který ve městě zavládl) a krutý osud zajatých a odvečených obyvatel Jeruzaléma. Z opačného pohledu je legenda, která vypráví osud (a strašnou smrt) Tita Flavia (také v *Avot de-rabi Natan* kap. 9.2.4)

Text Babylonského talmudu obsahuje v dalších traktátech řadu dalších motivů: události Devátého avu (*bTa'anit* – viz kap. 6.2.4), zkoumání příčin zničení Chrámu (*bĴoma* viz kap. 6.2.6, *bŠabat* – viz kap. 6.2.7). Dalším opakovaným motivem je legenda o neutišitelné kypící krvi zavražděného proroka Zachariáše (*bGitin* a *bSanhedrin* – viz kap. 6.2.1, resp. 6.2.2, *Ejcha raba* v kap. 8.1 a *Pesikta de-rav Kahana* v kap. 7.1). Srovnání těchto čtyřech verzí je zachyceno v Tabulce č. 5 (na konci kap. 6.2.3). Rozsahem drobným (ale silným) motivem je situace *kohanim*, kteří na chrámové střeše vracejí klíče od Chrámu Hospodinu nahoru na nebesa. Různé verze lze kromě *bTa'anit* nalézt také v *Pesikta rabati* (v kap. 7.3), *Avot de-rabi Natan* ve dvou verzích (v kap. 9.2), Druhé Bárukově (v kap. 6.2.5) a *Vajikra raba* (v kap. 8.2).

Ve dvou homiletických midraších **Pesikta de-rav Kahana a Pesikta rabati** (kap. 7.1 a 7.3) je hlavním tématem Devátý av. Tomu odpovídá rozložení textu podle liturgického kalendáře. Týdnům před a po devátém avu (celkem sedmi šabatům obklopujícím toto) je věnována značná část celého textu. Texty jsou vztahovány k příslušnému týdennímu oddílu z Tóry (*paraša*), ale také k odpovídající *haftare* (oddílu z proroků).

Text **Pesikta de-rav Kahana** obsahuje další verzi některých příběhů: Zachariášovu kypící krev. Text zmiňuje další příčiny zničení Chrámu, úpadek vzdělávání školáků (což bývá uváděno jako jedna z dílčích příčin zničení Chrámu), nespravedlnost, která bujela a opět prolévání krve. Text **Pesikta rabati** obsahuje motivy typické i pro ostatní texty: konstatování selhání Izraele, varování (ústý Jeremiáše), utrpení obyvatel v době hladomoru (včetně matek a jejich nemluvňat), velekněz odevzdávající klíče od Chrámu na nebesa, konstatování, že Chrám už byl Hospodinem dávno opuštěn. Novým prvkem v *Pesikta rabati* je formálně i obsahově zajímavá rozmluva přimlouvajících se andělů se Svatým Požehávaným. V dialogu jsou vyjmenovány zásluhy (klady) Izraele i jejich provinění. Na závěr textu je vyjádřeno přání v brzkou obnovu Chrámu a shromáždění národa Izraele zpátky v Judsku.

Agadický midraš **Ejcha raba** (kap. 8.1) má při zkoumání příběhů zničení Chrámu a Jeruzaléma výsadní postavení. Jako midraš k biblické knize Pláč (*Ejcha*) komentuje verš po verši a je přímou a plnou reakcí na zkázu Chrámu a Jeruzaléma formou velkého množství příběhů a episod. Text proti obrazu zkázy a zmaru staví do kontrastu také zašlou slávu a bývalou nádheru zničeného města i Chrámu. Zkoumaný text obsahuje řadu *agadot ha-churban*. Mezi nimi i ty s motivy paralelními s jinými texty. Je to např. detaily obohacený příběh rabi Jochanana ben Zakaje. Obsahuje jeho útěk z Jeruzalém a setkání s Vespasianem, ale také obrazy útrap v době hladomoru, půst a léčení rabi Cádoka, vlastní zničení Chrámu (kap. 8.1.4), příběh Kamcy a bar Kamcy (kap. 8.1.1 a porovnání v kap. 8.1.2). Objevuje se opět téma „jemných dcer Izraele“ (*Miriam bat Nakdimon* – viz kap. 8.1.3).

Příběh Jekonjáše v midraši **Vajikra raba** (kap. 8.2) nabízí pohled na individuální příběh judského krále v babylonském zajetí. Na jeho extrémním příkladu ukazuje možnou cestu k pokání a nápravě. Základem textu je význam dodržování halachy.

Také agadický midraš **Avot de-rabi Natan** (kap. 9) nabízí celou škálu příběhů na zkoumané téma (*agadot ha-churban*). Podle obecného názoru patří texty k tématu zkázy Chrámu k nejstarší vrstvě díla, a i proto jde často o motivy opakované i v dalších textech. To je opět případ útěku rabi Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem, popis obléhání Jeruzaléma, jeho pád a spálení Chrámu. A také příběh kruté smrti Tita *ha-raša*. Zachování tohoto midraše ve dvou verzích umožňuje porovnání paralelních textů i v rámci něho samotného.

Závěrečnými zkoumanými texty jsou texty odlišného charakteru. Texty Josef Flavia v jeho **Válce židovské** (kap. 10.1) jsou velmi rozsáhlé. Byly tak vybrány dva texty s motivy opakovanými v jiných zde uvedených textech jako zcela odlišný pohled na zkoumané téma. Novým prvkem je fakt, že se jedná o osobní pohled (osobní svědectví) současníka a přímého aktivního účastníka daných událostí. Velký zájem vzbuzuje Josefova paralela k příběhu setkání rabi Jochanana s Vespasianem. I když okolnosti jsou zcela odlišné. Josef neprchal z Jeruzaléma, ani z blokády, ale přeběhl po prohrané bitvě a vzdal se nepříteli. I on se však po zajetí setkává s Vespasianem, i on mu prorokuje, že se stane císařem, a také na základě znalosti Písma. Staví se dokonce do pozice proroka poslaného B-hem (jakýmsi druhým Jeremiášem).

Seder olam (kap. 10.2) je mj. vybrána pro poněkud odlišný charakter díla. Jedná se o útvar kroniky, jejíž závěrečná část popisuje i Pád Jeruzaléma pod zbraněmi Nebúkadnezara. Text je hojně vázán na texty Tanachu a zkoumá a vysvětluje zdánlivé rozpory v dataci událostí v jeho textech. Podává také číselné údaje o ztrátách na životech a počtech exulantů (odvlékaných do Babylonie) po pádu Jeruzaléma.

Text vybraný z díla **Me'or ejnajim** (kap. 10.3) je textem, který se od ostatních zcela odlišuje. Jedná se o kritické a realistické zkoumání rabínské legendy o zvláštní a kruté smrti Tita. Azaria dei Rossi na legendu aplikoval i znalost textů mimo rabínskou literaturu (ne-židovské texty), historických spisů, a dokonce i přírodních věd. Při zkoumání legendy poukazuje na různé verze příběhu. Také v Pirkej de-rabi Eliezer (viz kap. 10.3) a Gitin (Babylonského talmudu – kap. 6.2.1). Legenda je i v uvedeném textu Avot de-rabi Natan B (kap. 9.2.4).

11.2 Skupiny a okruhy témat

Cílem práce uvedeném v zadání bylo detekovat, vybrat a zkoumat klasické židovské texty, které se věnují (nebo jinak významně souvisí) s tématem zničení Jeruzalémského chrámu. Na základě zkoumání těchto textů stanovit jednotlivá témata s důrazem na ta, které se opakují ve více zdrojích. Vzhledem k různorodosti jednotlivých skupin textů je zkoumán vztah jejich druhu (charakteru, datace,

žánru, zaměření, účelu apod.) ke zkoumanému tématu, jejich uchopení a zpracování tématu. A stejně tak jejich frekvence a rozsah.

Na základě podrobného zkoumání textů (a komentářů k nim) a na základě vzájemného porovnání jednotlivých textů v různých zdrojích, byly vytipovány skupiny témat, které reagují na zánik Chrámu a zničení Jeruzaléma. Jsou to témata (uvedená také v úvodu kapitoly 3). Můžeme je nyní dále setřídit a rozdělit do základních čtyř okruhů.

První okruh tzv. *agadot ha-churban* – příběhy (legendy) popisující přímo okolnosti a průběh obléhání Jeruzaléma, obtížnou (až tragickou) situaci v obleženém městě, dobytí města cizími vojsky, spálení Chrámu a zničení Jeruzaléma, počátek deportace, příběhy jednotlivců i různých skupin obyvatel (podle jejich sociálního postavení)

- útek rabi Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma a jeho setkání s Vespasianem (výskyt v bGitin, Ejcha Raba, ARNa, ARNb, Midraš mišlej, paralela v Josefu Flaviovi)
- situace v obleženém Jeruzalémě, hladomor ve městě (bGitin, Ejcha raba, ARN, Josef Flavius)
- odevzdání klíčů od Chrámu (resp. Svatyně) na nebesa (bTa'anit, Pesikta rabati, ARN, Vajikra raba, Druhá Bárukova)
- kypící Zachariášova krev (bGitin, bSanhedrin, Pesikta de rav Kahana, Druhá Bárukova)
- konec *tamidu*, nepřetržitě denní oběti (jTa'anit, jBerachot, bRoš hašana)
- činy Tita ha-raša a legenda o jeho smrti (komára v jeho mozku) – (bGitin, ARN, Pirkej de-rabi Eliezer, Azaria dei Rossi)

Druhý okruh, do kterého patří zkoumání příčin zkázy, porovnávání příčin zničení Prvního a Druhého chrámu. Rozdělení příčin na všeobecné (převažující nešvary) a jednotlivé prohřešky jednotlivců. Speciální odpovědnost vůdců národa (elita, učenci a kněží):

- příběh Kamcy a bar Kamcy, kvůli nimž „byl zničen Chrám“ (bGitin, Ejcha raba)
- zkoumání různých příčin zničení Chrámu (jJoma, bJoma, bŠab, Pesikta rabati, Pirkej Avot)
- zabití kohena v důsledku soupeření dvou kohenů v Chrámu (tJoma, tŠavuot, bJoma, Sifrej bamidbar)
- znesvěcení Chrámu, včetně prasete jako oběti, prasečí hlava v katapultu (jBerachot, jTa'anit, ARN, Daniel)

Třetí okruh, totiž halachická reakce (reprezentovaná takanot rabi Jochanna ben Zakaje) a další změny vynucené zánikem Chrámového kultu a obětí:

- reakce halachy na změny (na situaci bez Chrámu a bez chrámových obětí) – reprezentované zejména tzv. takanot rabi Jochanana ben Zakaje (mRoš hašana, mSuka, mMenachot)
- diskuse o náhradě chrámových obětí (mPe'a)

Čtvrtý okruh se zabývá otázkou truchlení a zachování památky tragických událostí (včetně půstu Devátého avu):

- zpracování událostí Devátého avu, diskuse nad přesnou datací (mTa'anit, jBerachot, jTa'anit, bTa'anit, Seder olam, tSota, Sifrej devarim)
- liturgie Devátého avu

11.3 Zhodnocení hypotéz a závěry

Formulovaná hypotéza předpokládala, že zpracování tématu se bude lišit v textech na základě jejich různých charakteristik. To znamená porovnávat pojetí a podání tématu v dílech, která jsou převážně halachická oproti agadickým, stejně tak jako v dílech raných versus pozdějších (jak se klasické židovské texty postupně vyvíjely). Odlišné zpracování bylo možné očekávat v dílech zaměřených více či méně historicky (je třeba mít na paměti specifičnost židovské historiografie raného období).

Zkoumané texty se měnily od raných (převážně) halachických k postupně textově a žánrově bohatším textům obsahujícím různé množství agadického materiálu. Četnost a rozsah zmínek a motivů zániku Chrámu v jednotlivých textech a typech textů jsou často ovlivněny určením textu. Text Mišny má jistě jiný účel než text agadického midraše. Podle očekávání větší bohatství materiálu ke zkoumání nabídla gemara Babylonského talmudu a různých agadických midrašů. V textech Mišny bylo často nutné vyhledávat jednotlivé výroky, na druhé straně midraš Ejcha raba by bylo možné rozebírat celý. Žádné zkoumané dílo není možné považovat za čistě historické.

Cesty dalšího zkoumání

Rozsah vybraných textů byl rozsáhlý, takže zkoumání jednotlivých textů nemohlo být provedeno až do úplného detailu. V textech tak zůstává ukryto mnohem víc. Další cestu nabízí např. podrobný jazykový rozbor. Bohatství klasických komentářů bylo možné využít jen z malé části. Nabízí se tak podrobný výzkum jen některého (některých textů). Rozsah a pojetí práce neumožnilo např. detailní porovnání textu Josefa Flavia s rabínskými legendami. Také porovnání opakujících se legend do detailů (včetně jazykové analýzy) nabízí bohaté téma pro bádání. Stejně jako analýzu provázanosti biblických citací na jednotlivá témata.

Poselství textů

Poučení ze zkoumání daných textů předkládá několik konceptů judaismu. Jedním z hlavních je princip viny a trestu, cesty pokání a nápravy, poučení se z chyb. I v příbězích (byť tak dávných) lze sledovat život a chování lidí pochopitelných i nám v naší době. Jejich chybování, jejich neštěstí, jejich moudrost. Nové mimo-chrámové skutky (jako náhrada chrámových obětí) – skutky milosrdenství (charita, láska k bližnímu, vyvarování se nenávisti, pečování o sociálně slabé) jsou až překvapivě „moderní“ a stále aktuální. Stejně tak respektování a čerpání z kolektivní paměti a pamatování si. Nakonec liturgie, ač ukotvená v dávné minulosti, zpřítomňuje minulost se všemi zásadními událostmi. O svátku pesach při četbě pesachové hagady je možné prožívat vlastní osvobození z otroctví, nebo „otroctví“

(jako praotcové z Egypta), stejně tak o svátku šavuot lze zažít radost z daru Tóry. A nakonec při postních dnech připomínajících zkázu Jeruzalémského chrámu se zpřítomňuje tragédie dávného (i novějšího) Izraele.

Zároveň jsou příběhy zániku Jeruzalémského chrámu v rabínských textech svědectvím konce jednoho období judaismu a nástupu judaismu nového, rabínského. Tragické události měly vliv i na halachu. Mnohé příběhy ilustrují přesvědčení nových generací rabínů, že je třeba na halachu hledět novým pohledem, podrobit ji zkoumání a zohlednit zcela novou historickou, náboženskou i společenskou situaci. Cílem byla záchrana judaismu jako takového.

Toto praví Hospodin zástupů: Jako jsem pojal úmysl naložit s vámi zle, když mě vaši otcové rozlítili, praví Hospodin zástupů, a nelitoval jsem toho, teď naopak mám v úmyslu obdařit v těchto dnech Jeruzalém a judský dům dobrem. Nebojte se! Konejte toto: Mluvte každý svému bližnímu pravdu. Vynášejte ve svých branách pravdu a pokojný soud. Nezamýšlejte nikdo ve svém srdci proti bližnímu nic zlého. Nelibujte si v křivé přísaze. To všechno nenávidím, je výrok Hospodinův.“I stalo se ke mně slovo Hospodina zástupů. „Toto praví Hospodin zástupů: Půst čtvrtého, půst pátého, půst sedmého a půst desátého měsíce se judskému domu obrátí v radostné veselí a utěšené slavnosti. Jen milujte pravdu a pokoj! Toto praví Hospodin zástupů: Znovu budou přicházet národy a obyvatelé mnoha měst. Obyvatelé jednoho města půjdou do druhého a řeknou: ‚Pojďme si naklonit Hospodina, pojďme vyhledat Hospodina zástupů. Já půjdu také.‘ A budou přicházet četné národy i mocné pronárody, aby hledaly v Jeruzalémě Hospodina zástupů a naklonily si ho. (Zach 8:14-22)

Dopsáno o šavuot 5779

נכתב בהג השבועות ה'תשע"ט

Revize dokončena na erev Roš hašana 5780

Glosář a slovník vybraných hebrejských (a aramejských) výrazů a cizích slov

- adar אדר
dvanáctý měsíc hebrejského kalendáře, spadá na období únor – březen
- agada (nebo hagada) הגדה, אגדה
hagada, nebo agada, vyprávění, příběh, legenda
část talmudické (nebo pozdně-rabínské) literatury, která se nezabývá právními záležitostmi (na rozdíl od halachy)
- agadot ha-churban הגדות החורבן
příběhy (legendy) o zkáze Jeruzalémského chrámu
- am jisra'el עם ישראל
lid (národ) Israele
- amida עמידה (modlitba)
ve význam stoj (postoj od kořene), modlitba nazývaná také t'fila (התפילה) nebo šmone esre (שמונה עשרה), ve všední pronáší se třikrát denně
- amoraim אמוראים
(amorajci, amoraité), dosl. „říkající“, tedy vykladači, interpreti, autority Talmudu, kteří působili zhruba v letech 200-500 o. l. a jejichž diskuse jsou zahrnuté v gemaře
- ane(j)nu ענונו
„Odpověz nám“ - modlitba v liturgii Devátého avu
- aron ארון
truhla; schrána
- b'hema בהמה
zvíře
- er'ja ערוה (sg. f.)
znamená nahotu, genitálie a v halaše také zakázaného sexuálního partnera.
- av אב
pátý měsíc hebrejského kalendáře, spadá na období červenec – srpen
- avoda zara עבודה זרה
cizí (nepovolené) uctívání, cizí bohoslužba, tedy modloslužba
- bajit, bajit rišon, bajit šeni בית שני, בית ראשון
dosl. dům, ve významu Jeruzalémský chrám, První chrám, Druhý chrám
- baraita ברייתא
tanaická tradice, která není součástí Mišny (sebraná rabi Jehudou Hanasim), ale citovaná v gemaře, midraši nebo Toseftě.
- bikurim ביכורים
prvotiny, oběť prvotin (přinášená do Chrámu)
- binjan jerušalajim בנין ירושלים
modlitba Za znovupostavení Jeruzaléma
- birjonim בריונים
talmudické označení jedné části radikálních povstalců proti Římu, jednalo se o fanatické militantní povstalce, odmítající kompromis bez ohledu na ztráty na straně vlastních civilních obyvatel Jeruzaléma
- birkat ha-mazon ברכת המזון
požehnání po jídle
- birkat kohanim ברכת כהנים
knežské požehnání
- birkat nachem ברכת נחם
modlitba za útěchu
- bnej brak. בני ברק
doslova „synové Baraka“, město v němž sídlil soud vedený rabi Akivou
- Cion ציון
Sijón – má vícery význam, nejširší je celý Izrael (země i lid)
- daf דף
list, stránka v Talmudu, folio
- draša דרשה
výklad, homiletické kázání, homilie
- éfa אפה
měřice, objemová (dutá) míra (cca 20 l), zejména pro měření množství zrna, obilí – viz Sd 6:19 2M 29:40 odměřuje v zlomcích éfu jemné mouky pro obětování

1 éfa = 10 omerů

ejcha איכה
hebrejský název knihy Pláč, dosl. zvolání „Jak ...“

epikuros אפיקורוס
heretik, odpadlík

Erec Jisra'el ארץ ישראל
Země izraelská, Izrael

gal. גל
vlna, i ve významu hnutí

galut גלות
exil, vyhnanství

gemara גמרא
část Talmudu, která obsahuje rabínské komentáře a rozborů k Mišně

ger tošav. גר תושב
usazený cizinec, ne-žid (pohan) žijící v Zemi izraelské, který souhlasí s dodržováním sedmi noachických přikázání (uznává autoritu Tóry), je proto považován za spravedlivého ne-žida (pohana)

get גט
rozvodová listina

giluj arajot (megalej arajot) גילוי עריות
dosl. ti kteří odkrývají (dávají na odiv)
smilstvo, sexuální nevázanost, nestoudnost, oddávání se zakázaným sexuálním praktikám
gilui: odkrývači (ti co dávají na odiv) nestoudnost, nahotu, pohlavní orgány

g'milut chasadim גמילות חסדים
skutky milosrdenství, dobročinnost

haftara הפטרה
oddíl z knih Proroků (Neviim), součást čtení z Tóry

halacha (pl. halachot) הלכה
část talmudické (nebo pozdně-rabínské) literatury, která se zabývá právními záležitostmi (na rozdíl od agady)

har ha-bajit הר הבית
Chrámová hora v Jeruzalémě, podle tradice místo, kde stál Chrám

hin (hín) הין
také pinta, objemová míra pro tekutiny
2M 29:40 odměřuje v zlmcích hínu obětní víno

chaja ra'a חיה רעה
divoká zvěř

cherev חרב
meč; *charav* – zničit, zbořit; odtud *churban*

chesed חסד
laskavost, slušnost, ušlechtilost; dobročinnost

churban חורבן
hebrejský výraz pro událost zničení Chrámu (prvního i druhého)

ijar אייר
druhý měsíc hebrejského kalendáře

iš chamudit. איש חמודות
příjemný, milý, okouzlující muž

jom kipur(im) יום הכיפורים
den pokání (svátek)

juval יובל
jubilejní rok, který v židovském kalendáři uzavírá sedm sabatických let (tj. sedm krát sedm let), viz také Lv 25:8-16

kana'im קנאים
dosl. horliví (ve službě B-hu), hebr. označení pro zélóty (což výraz z řečtiny ζηλωτής) „horlivé následovníky“, radikální frakce ve válce proti Římu v 1. st. o. l.
obdobou jsou *sikariim*

kina, pl. kinot קינות
elegie za mrtvé

kodeš ha-kodašim קודש הקודשים
Svatyně Svatých (neposvátnější vnitřní část Jeruzalémského chrámu)

korban קרבן
oběť, obětina

luach hašana (לוח השנה) měsíce hebrejského kalendáře

pořadí hebrejských měsíců: nisan, ijar, sivan, tamuz, av (ab), elul, tišri, chešvan, kislev, tevet (tebet), švat (šebat), adar
v „přestupný“ rok se přidává třináctý měsíc, zvaný druhý adar

ma'ariv מעריב
večerní bohoslužba (modlitby)

masechet מסכת
část, kapitola, v Talmudu: traktát

megalej מגלי (pl.)
odpornost, chorobnost
megalej arajot: technický termín pro incest a cizoložství (zakázané v Lv 18:27).

mincha מנחה
odpolední „přídavná“ bohoslužba (modlitby)

micva (sg.), micvot (pl.) מצוות מצוה
sg. micva, příkaz, přikázání – náplň židovské religiozní praxe

midraš מדרש
interpretace nebo exegeze Písma; jeden z formátů rabínského textu

mišna/Mišna (dosl. učení) משנה, pl. משניות, aram. *matnitin* מתניתין
Mišna - soubor právních rozhodnutí učenců prvních dvou století (tanaim), editovaný a uspořádaný do šesti oddílů (sedarim) rabi Jehudou Hanasim (cca 200 o.l.). Mišna předkládá text, ke kterému komentářem je gemara, tyto dvě části pak tvoří Talmud.
mišna – jednotlivá právní poučka (výrok)

mo'ed (pl. moadim) מועד
svátek, vyhrazený čas pro svátek

nisan ניסן
první měsíc hebrejského kalendáře, nazývaný také *aviv* spadá na období březen – duben

omer עמר
míra pro sypké látky (např. mouku), 1 omer = 1/10 éfy, 1 omer = 2,2 l (viz např. 2M 16:16, Ez 45:10)

paraša פרשה
oddíl čtení Tóry v ročním cyklu; část

perek פרק
kapitola, část textu

pesikta פסיקתא
literární útvar, významem „část“

peticha פתיחה
předmluva, úvod, „otevření“
aram. petichta פתיחתה

pijut פיוט
liturgická báseň

piska (aram.) פסקה
sekce, odstavec, obdoba hebr. paraša

raba, rabati רבתי, רבה
velký (i přeneseně)

regel רגל, שלושה רגלים
poutní svátek, tři poutní svátky (pesach, šavuot, sukot)

roš hašana ראש השנה
dosl. hlava, tj. začátek roku, svátek nového roku

sanhedrin סנהדרין
rada, nejvyšší soud, shromáždění sestávající z 71 členů (Velký sanhedrin), resp. 23 členů (Malý sanhedrin)

sea סאה
objemová míra pro sypké látky, 1 sea = 1/3 efa, viz např. 1M 18:6

seder סדר
dosl. „pořádek, pořadí“, ve významu oddíl (část) Talmudu, také „program“ o pesachu

sikari'im (סיקריים)
sikariové, část radikální frakce zélótů, název je odvozen z názvu pro dýku *sica*, je možné, že se jedná o jiný název pro *birjonim* (viz výše)

sin'at chinam שנאת חנם
bezdůvodná nenávisť, nenávisť „zadarmo“

sivan סיון
třetí měsíc hebrejského kalendáře, spadá na období květen - červen

šafach שפך
prolévat (krev), vylévat

ťacharit שחרית
 ranní bohosluzba (modlitby)
 ťefichut damim (ťofchej damim) שפיכות דמים (שופכי דמים)
 prolévání krve
 ťekalim שקלים
 chrámová daň
 ťekel שקל
 váhová jednotka stříbra
 ť'mitat ha-arec שמתת הארץ
 povinné odpočinutí země
 takana (pl. takanot) תקנות תקנה
 autoritativní legislativní akt, rabínské ustanovení
 talit טלית
 modlitební plášť (šál) s třásněmi
 tefilin תפילין
 modlitební řemínky (filakteria)
 Talmud תלמוד
 (jako literární útvar) dvě kolekce rabínského práva, skládající se z Mišny a Gemary
 tamid תמיד
 nepřetržitá každodenní oběť v Jeruzalémském chrámu
 tamuz תמוז
 čtvrtý měsíc hebrejského kalendáře, spadá na období červen - červenec
 tanaim (aram.) תנאים
 dosl. opakovači, ve významu učitelé
 tanaité, tanajci - učenci, autority, citované v Mišně a Baraitě, kteří působili zhruba do roku 200 o.l.
 tiš'a be-av תשעה באב
 Devátý av (datum a postní den)
 Tora še-be-al pe תורה שבעל פה (Ústní Tóra)
 autoritativní expozice psané Tóry (kterou dle tradice obdržel Mojžíš na hoře Sinaj), neměla být se-
 psána
 Tosefta תוספתא
 kolekce těch právních decizí tanaitů, které nebyly zahrnuty do Mišny, redaktorem je dle tradice
 r. Chiji, žáka r. Jehudy Hanasiho
 zevach זבח
 (zvířecí) oběť

Rejstříky

Rejstřík citací

Jmenný rejstřík

Rejstřík citací a odkazů

TANACH (תנ"ך)

TÓRA (תורה)

Gn (בראשית)	Lv (ויקרא)	Nu (ויקרא)	Dt (דברים)
1:27 103	2:14 51	3:4 68	3:23-7:11 37
2:5 139	10:1 69	5:11-31 41	3:25 65,93
9:6 112	12:2 165	5:12 40	4:24-40 67
18:7 140	15:25 161,162	10:11 35	4:31 112,131
20:18 139	16:6 119	10:33 35	9:29 141
25:27 140	17:13 131	11:4 35	11:16 122
49:9 105	18 75	11:16-17 103	12:2 189
	18:22-28 122	11:20 35	12:13-14 172
Ex (שמות)	18:27 75,218	11:24-25 103	14:22-27 41
2:10 207	18:28 122	11:29 41	14:28-29 53
15:3 109	19:9-10 53	12:15 35	21:1-2 55,56
15:11 95	23:4 49	13:2 35	21:1-4 55
15:26 104	23:10-14 47,50	13:25 35	21:1-9 41
16:21 81	23:10mn 50	14:1 35	21:4 57
23:11 122	23:14 51	14:23 35	23:7 96
23:25-26 138	23:15-16 47	14:29 35	23:16 162
24:6-8 165	23:22 53	15:5,7,10 59	24:19-22 53
25:30 59	23:33-43 50	18:8 53	25:5 143
28:30 42	23:40 50	18:11-13 53	25:5mn 177
32:11-14 67	25:4 122	18:19 53	26:12-13 53
32:19 35	25:8-16 217	21:1-8 79	28:56-57 92,154
34:1-10 67	26:33-35 122	23:24 140	29:22 198
34:27 67	26:34 122	24:5 96	31:21 198
40:17 35	27:10 144	24:25 103	31:27 198
	27:30 53	28:3 78,81	31:29 198
		28:11-15 47,48	32:37 94
		31:8 96	32:37-38 182
		35:33-34 56,116	

PROROCI (דברים)

Joz (יהושע)	2Kr (מלכים ב)	Iz (ישעיהו)	Iz (pokrač.)
13:22 96	5:1 108	1:1-27 129	28:20 119
	13:22 140	1:21 130-132	29:1 130,140
Sd (שופטים)	18 104	3:16 120,139	30:6 105
4:21 95	19 104	5:11-13 124	35:10 138
5:20-21 95	19:35 106	9:6 140	37 104
6:19 216	19:36-37 107	10:28-31 104	38:37-38 107
14:5 105	20:20 194	10:30 105	41:2 186
18:30 1141	21:1-26 55	10:32 104,105	44:25 93,94
	21:7 35	10:34	47:2 107
1Sam (שמואל א)	21:16 55,120	66,93,157,173,186, 189	49:14,16 142
2:9 206	23:12 142	11:1 66	52:2 137
4:13 174,184	25:1-2 135	14:17 164	55:6-56:8 67
22:17-19 105	25:3-4 79	14:18-19 199	60:21 104
	25:6-7 184	16:1 109	61:6 144
1Kr (מלכים א)	25:8-9 35,115,197	22:1 164	66:10 59,89,99
6:9-10 175	25:27 199	22:5 116	
7:23 197	31:16 120	22:8 76,130	
14:22 141	32 104	24:2-3 124	
18:36 140		24:9 41	
21:16 56			

Jr (ירמיהו) 1:1 105,129 1:1-3 129 1:1-2:3 129 1:5 139 1:7 139 1:11 80 2:4 129,134,138 2:4-28 129,138 2:8 141 2:30 131 4:7 105,129,140 4:19 133 5:1 125 5:8 139 6:4 116,197 6:11 124 6:15 124 7:18 141 8:1nn 110 8:13-9:23 67 9:9 198 10:2 194 10:34 179,188 11:21 139 17:27 124 18:13 204	Jr (pokrač.) 18:15 141 20:7 137 20:9 139 26:23 131 30:8-9 64 30:21 93 31:13 130 32:6-7 135 34:4-5 199,200 37:1-2 138,139 38:28 135 39:2 35,37,79 40:4 137 41:2-3 78 47:2 107 51:9 108 52:4-11 197 52:6 135 52:6-7 37 52:9 107 52:12-14 35,106,115,197 52:19 197 52:27 199 52:29 197,199 52:31 199	Ez (יהזקאל) 5:5-6 140,141 7:2 135 7:19 92 19:7 13 19:9 162 20:21 141 21:16-17 121 21:22 142 22:26 124 24:1-2 38,39,40,78 24:7-8 107,131 24:8 89,101 25:14 91 26:1-2 79 33:21 39,40 34:24 64 34:31 134 36:20 142 45:10 218 Oz (הושע) 2:12 140 3:2 109 3:5 64 4:2 89,100,110,112,131 4:14 41 6:6 171,184	Am (עמוס) 3:8 130,140 Mich (מיכה) 3:11 120,141 3:12 118,121 7:1-2 41 7:6 43 Zach (זכריה) 2:9 74 2:12 97 6:12 65 8:19 38,39,78 8:23 204 9:11 165 11:1-3 63,83,174,175, 176,184,215 Mal (מלאכי) 1:6 106
--	---	--	---

SPISY (כתובים)

Ž (תהילים) 1:1 48 12:1 42 16:3 175 17:5 59 18:51 65 19:9 185 33:7 120 34:22 183 44:23 70 48:2 48 60:12 98 68:23-24 70 74:3-4 94 74:5 107 74:6 107 81:2 49 81:4 109 82:1 48 83:8 43 89:3 43,171 89:9 94,183 89:37 164 90:10 138 91:12-13 105 92:2-3 49 93:1 49 94:1 49	Ž (pokr.) 94:23 80 137:1 109,137 137:5-6 59 137:7 76 147:2 130,137 Job (איוב) 1:1 70 1:15 183 15:25-26 182 15:26 69 20:22 183 28:7-8 105 36:11-12 138 Př (משלי) 1:1 185 4:19 109 7:19-20 109 10:27 75 11:7 138 15:30 94,185 15:33 157 17:22 94,157 21:29 182 25:11 205 28:14 88,90	Pl (איכה) 1:1 129,130 1:5 96,159 1:6 125 1:11 143 1:13 136 1:15 107,153-4 1:16 65,153 2:1 142 2:2 98 2:3 99 2:5 72 2:11-12 135 2:17 142 4:1-4 149 4:13 110,141 4:21 70 Dan (דניאל) 1:3-4 70 2:1 199 6:11 172 6:17 171 8:5-14 82 8:11 82 9:24-27 83 10:11 171 11:21-31 82 12:9 196	Neh (נחמיה) 8:2 48 8:13 48 Kaz (קהלת) 7:12 156 8:10 183 Pis (שיר השירים) 1:8 143,155 4:7 165 7:3 205 7:5 205 1Pa (דברי הימים א) 3:17 164 5:18-25 141 2Pa (דברי הימים ב) 24:20-22 100,108,131 32:2-4 194 33:13 163 36:8 97 36:13-21 198 36:16 136,142
---	--	--	---

Další citace

Matoušovo evangelium

24:3	83
24:15-21	83
26:26-28	97

Druhá Bárukova

text	110-112
3:1-2	134
10:18	174

Čtvrtá Bárukova

4:1-4	185
-------	-----

Pirkej avot

1:1-4	169-170
1:2	170
2:11	122
5:9	122
text	115-117

Mišna

mPea	1:1	16,52-53
mSuka	3:12	16,31,45 54, 50-53
	3:13	32
	4:3	45
mNaz	5:4	31,32,51
mMen	10:5	16,31,32,45,50,51
mMK	3:6	31,51
mSota	9:12-15	31
	9:9-15	16,40-44
mTam	3:4	69
	6:4	47
	7:3	31,54
mTaan	4:4	31
	4:6-7	16,34-35,77-81,114-115,135
	4:8	31
mPes	10:6	31
mRH	4:1-4	32,44-49,51
mMaŠ	5:2	45
mJoma	1:1	75
	2:1-2	55
	5:1	69
mEdu	6:1	82
mGit	5:6	89

Tosefta

tTaan	2:3	33
	3:6	33
	3:9	33
tMen	13:22	34,76,120

	13:23	33
tŠab	1:13	33
tRH	2:9	33
tJoma	1:9	33
	1:10	16,55
tŠev	1:4	16,55-56
tSota	6:7	16,38-40
	15:5	16,58-60
tBB	2:17	59

Jerušalmi

jTaan	4:6-7	16,35,64,77-81
	4:8	132
jJoma	6:3	64
	4:2-5:1	16,74-76
jBer	2:4	16,63,64-66,83
	4:1	16,77,81-82
jChag	4:3	81

Bavli

bAra	11b	80
bAZ	8b	196
bBer	48b	44
	54a	69
	58a	206
bBK	82b	79
bJev	82a	196
	97a	194
bEru	102b- 104b	45
bGit	55b-58a	16,69,70,87-102,110-114,131-132,151,169,176,179-181,183,202
	86bb	69
bChul	45b	204
	58a	203
bJoma	2a	119
	9b	16,75,118-122
	21b	129
	23a-b	16,56-58
	39b	184
	54a	198
bJev	82b	196
bKet	66b-67a	154
bKid	37a	51
bMeg	11b	196,200
bMen	62a	47
	64b	77-79,81-82
bMK	28b	200
bNaz	5a	196
bNid	36a-b	165
	46b	196
	66a	165
	73a	165
bPes	65b	45
bRH	18b	77,114

	19b	48
	21b	49
	29b-31b	45,49,50
bSan	90a	104
	94b-96b	16,103-110,110-114,132
	99b	104
bSota	40a	49-50
	47a	49-50,96
	49b	79
bŠab	55a	140
	88a	196
	119b	16,123-125
	145b	198
bTaan	26b	135
	28b	79
	29a-b	16,77,80,114-117,135,174,184
	30b	66

REJSTRÍK JMENNÝ

Aba bar Kahana (אבא בר כהנא)	128,164
Aba Šaúl (אבא שאול)	104
Abahu (אבהו)	80,99,107,124
Abaje	23,96,99,124,125,202
Abika ben Adjati	25,143
Abun (Abuna)	65,75,80,129
Acha	75,131,154
Akiva, rabi	22,31,37-40,42,78,89,93-94,104,216
Alexander Veliký	19,21
Antiochus IV Epifanes	21,37,82,205
Apostomos	35,78,80,135
Artaxerxés	18
Aši (רב אשי)	23,85
Ašpenaz	70
Batiach ben (בן בטיח)	156
Belšazar	21,199-200
Berechija	81,155
Bileám	96-97
Cádok, rabi	21,25,55-58,88,92,94,102,143,155,158-159,190,211
ben Cicit, Hakeset	88,91,156,176-177
David, král	18,32,48,64-67,73,98,105-106,128,130,138,140, 161-162,164,166,175-176,185
Dio, Cassius	22,193,204
Eleazar	75,89,97,101,121
Eleazar, syn Árona	68
Eleazar, Cádokův syn	158
Eleazar bar rabi Jose	183,202
Ezeazar ben Azaria	42
Eleazar ben Dinaj	
(alias Techina ben Periša)	41
Eleazar ben Chananija, vůdce chrámové frakce v Jeruzalémě	180,194
Eleazar bar rabi Josef	202
Eleazar Hakapara	89
Eleazar Hakalir	67,68,72,74
rabi Eliezer (autor Pirkej avot), zvaný též ben Hyrkanos, nebo Veliký	43,45,51,76,93,100,156,158,162,173,179,186-188, 202,206,208,212-213
Eliezer, žák rabi Jochanana ben Zakaje	93,156,158,173,179,186-188
Evíl-merodak	21,165,199-200
Ezdráš Písař (Ezra hasofer)	18,21,32,35,48
Filón Alexandrijský	201
Frankel, Zachariáš	32
Gamaliel ha-zaken, raban (1. gen.)	22,36,42,94,102,116,190
Gamaliel II z Javne	43
Gamaliel VI (poslední <i>nasi</i>)	23,41
Gedalja ben Achikam	38,78
Hadrián, císař	22,36,99

Herod, Veliký král	19,196
Hilel (hazaken, hagadol)	12,21,108,128,132-133
Hilel (Alaj) bar Berechija	155
Hošaja (Ošaja)	29,130
Huna	23,104-105,164
Chana ben Chanan (Ananus)	180
Chanina	99,124
Chanina ben Dosa	42
Chanina ben Abahu	65
Chija bar Aba (ח'י'א)	29
Chija bar Avin(a)	89,100,110
Chisda	91,107
Isserles, Moše	67
Ítamar (kohen), syn Árona	68
Jakob bar Acha	75
Jehošua (žák rabi Jochanana)	42,59,93,122,156,158,171,173,179,184,186-188
Jehošua ben Gam'la	154
Jehošua ben Chananja	149
Jehošua ben Korcha	48,89,100,110
Jehošua ben Lévi (Lévi)	65,77,81,140,162-163
Jehošua ben Peracha	96
Jehuda (Jehuda Hanasi)	22,29,36,51,89,90,98,104,119,125,162,167,198,216,218,219
Jehuda Halevi	23,67,72,74
Jehuda bar Aba nebo také Jehuda ben Baba	78,82
Jehuda ben rav Š'muel bar Šilat	117,124
Jekonjáš	viz Jójakín
Jeremiáš (Jeremjáš)	25,67,105,117,133-134,144,211-212
Ježíš Nazaretský	83,96-97,147
Jicchak (bar Avudimi)	107,120,124
Jišmael, rabi	22,33,37,58,94
Jišmael ben Eliša	37,149
Jišmael ben Fabi (také Piabi)	43
Jišmael ben Netanja	38
Jochanan ben Torta	75,120
Jochanan, Velekněz	41
Jochanan, Zakaj ben	12,13,17, 21-22,24-26,31-34,41-42,44-52,58,61-63,66,71, 79-80,83,86,88-94,98-99,101-102,105,116,11,125,140, 147-148,153,155-160,163,168-176,178-180,182,184-190, 191,207,210-213
Jójakím (Jehojakím)	20,25,129,131,138,161-164
Jójakín (Jehojachín, Jekonjáš)	18,20,25,161-166,199,212
Jonatan	119-120
Jose, rav	33,42,80,150,153,198
Jose ben Halafta	183,196
Jose ben Jo'ezer z Ceredy	21,41,169-170,176
Jose ben Jochanan z Jeruzaléma	41,169,169,176
Jose Katnuta	42
Josef, rav	89,93-94,99
Josef Flavius	11,16,21,26,36,175,178,181-182,185-186,191,207

Jošija	56
Jozue (Jehošua)	32,169
Judan, syn rabi Ajeva	65
Judan bar Šimon	130-131
Kahana, rav (Pesikta ...)	15-16,22-23,25-27,102,110-114,126,128-132,161,209, 211, 213
Kalba Savua	88,91,156,176-177
Kamca (a bar Kamca)	13,17,24-26,88-90,97,101-102,125,148-153,159-160, 210-211,213
Kapara, bar	130
Karo, Josef	201
Kochba, bar	19,22,36-37,42,46,62,77,81-82,98-99,115,147,181,196
Kýros, Veliký, perský král	18,21,31,62,193,200
Maharal, (Jehuda ben Becalel)	201
Maimonides	45,97,203,205
Me'ir	22,42,51,91
Menaše, judský král	20,35,55-56,58,104,120,142
Miriam bat (Nakdimon)	25,133-134,143-144,153-154,160,211
Miriam bat Bajtos	153,155,160
Miriam bat Gurjon	160
Nachman bar Jicchak	124
Nakdimon ben Gurjon	88,91,134,148,154,156,176-177
Mojžíš	35,50,65,67,70,77,79,96,103,138,140-141,165,175-176,198, 219
Natan, rabi	22,33,167
Nebúkadnezar	21,25,35,40,69,70,100,104-110,115,129,132-136,138,140, 144,156,161-166,184,196-200,207,212
Nebúzaradán	21,24,35,72-73,87,89,100,103-104,106-108,110-116,131, 135-137,156,197-198
Nehemjáš (Nechemija)	18,21,162-163
Nero, císař	13,42,88,91,93,157,179,186,188,192
Onkelos	89,96-97,101
Ošaja	viz Hošaja
Pangar	71,156-159
Pinchas ben Jaír	43-44,130
Pinchas ben Arova	96
Pompeius, konzul	19,78,194
Rabi	viz Jehuda Hanasi
Rambam	viz Maimonides
Ramban (Nachmanides)	203
Raši (Rabi Š'lo mo Jicchak)	23,45,51,79,106,109,131,140,167,196,200
Rava (Aba ben Josef bar Chama)	23,107,117,124-125
Ravina (Rav Avina)	23,85
Reš Lakíš	79-80,121
Rossi, Azaria dei	11-12,15-16,20,23,25-27,102,191,201,203,206,208,212-213
Savua ben Kalba	viz Kalba Savua
Senacheríb (asyrský král)	18,21,24,87,103-108,110,135,182
Sidkijáš, judský král	20,25,35,37,79,107,118,129,133-139,144,161,184,197-200
Simeon ben Lakíš	viz Reš Lakíš
Sisera	108,182

Solomon ibn Gabirol	74
Suetonius, Gaius	22,193,194,204
Šalamoun	18,20,32,42,128,130,136,175-176,185-186
Šamaj	12,21,128,133
Še'altiel	164
Šemiram (Šemiramot, Šemira'am)	164
Šimeon ben Gamaliel (syn Gamaliela hazaken)	22,36,42,180
Šimon bar Aba	124
Šimon bar/ben Jochaj (také Simeon)	37,38,39,40,78
Šimon ben Eleazar	42
Šimon ben Gamaliel	22
Šimon Spravedlivý (Ha-cadik)	22,169-170
Š'muel	101,140
Š'muel bar Nachmani	108,120
Tacitus, Cornelius	16,22,26,27,178,193
Tanchuma bar Aba	132
Tanchuma bar Chanilaj	64,79
Techina ben Periša	viz Eleazar ben Dinaj
Titus ha-raša (Titus Flavius Domitian)	11,21,24-26,68-69,89,94-96,102,156,159,169,171,173-175, 178-179,180,182-183,193,195,202,204-207
Turanusrufus (aka Terentius Rufus, aka Tineius Rufus)	36,116
Ula bar Jišmael	99
Vespasian, Flavius	11,19,21,24-26,37,42,46,58,66,88-89,91,93-94,101-102, 125,130,143,147-148,155-160,168-171-182,185-194, 204, 207,210-213
Zachariáš, Avkulas ben	90-91,150,152-153,159
Zachariáš, velekněz (zavražděný)	24-26,72-73,87,89,100-102,104-105,107-108, 110-114, 126,131-132,211,213
Ze'ira	23,75-76
Zoma, ben	42

12 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A DALŠÍCH ODBOR- NÝCH ZDROJŮ

12.1 Prameny

Biblické spisy

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 11. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005c1985. ISBN 80-858-1037-9.

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Cooperantibus H. P. Ryger et J. Ziegler ed. K. Elliger et W. Rudolph. 5. ed. emendata, verbesserte Aufl., Studienausg. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 34-380-5222-9.

Lamentations, Ecclesiastes. The Five Megilloth Vol.2. Mikraoth Gedoloth. A new English translation of the text, Rashi and a commentary digest. Translated and compiled by Rabbi A.J.Rosenberg. New York: Judaica Press. Second Printing. 2000, 400 pages. ISBN 1-880582-02-3.

Josef Flavius

FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I a II.* 2. vyd. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Svoboda, 1990 a 1992, 311 a 268 stran. Antická knihovna. ISBN 80-205-0118-5 a 80-205-0210-6.

Josephus; With an English Translation by H. St. J. Thackeray, in Nine Volumes. Vol III, The Jewish War, Books IV – VII. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann Ltd. 1956. 687 stran. [PDF version from <https://archive.org/details/L487JosephusIIITheJewishWar47>]

Rabínské texty

Avos DeRabbi Nassan: The Ancient Baraisa that illuminates the teachings of Pirkej Avos. ArtScroll Mesora Publications, Ltd. 2017. Schwartz Family Edition. 592 pages. ISBN: 978-1-4226-1875-2.

BRAUDE, William G. a Israel J. KAPSTEIN. *Pesikta dē-Raḅ Kahāna: R. Kahana's compilation of discourses for Sabbaths and festal days.* 2nd ed. Philadelphia, Pa.: Jewish Publication Society, 2002. ISBN 0827606796.

BRAUDE, William G. (Translated by). *Pesikta rabbati; Discourses for feasts, fasts, and special Sabbaths*, Part 1, Translated and introduced New Haven: Yale University Press, 1968. 795 p. ISBN 9780300010718.

DANBY, Herbert. *The Mishnah.* Translated from the Hebrew with Introduction and Brief Explanatory Notes. Oxford - New York: Oxford University Press, 1933. 843 pages. ISBN 0-19-815402-X.

FRIEDLANDER, Gerald (Translated and annotated): *Pirke de Rabbi Eliezer*, The Chapters of Rabbi Eliezer the Great. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, 1916. 560 pages. Bez ISBN.

FRIEDMANN, Meir. *Midrash Pesikta rabati.* Wien, 1880. 439 p. [PDF version from hebrewbooks.org]

GUGGENHEIMER, Heinrich W. *The Jerusalem Talmud: Talmud Yerushalmi.* Berlin: Walter de Gruyter, Berlin 2013. ISBN 9783110315981. Tractate Ta'anot, (2007), ISSN 0585-5306. Tractate Berachot (1999), 699 p. ISSN 0934-2575.

The Jerusalem Talmud: A Translation and Commentary. (Multimedia CD). Jacob Neusner (Editor), Tzvee Zahavy (Translator). Hendrickson Publisher, CDR edition, 2010. ISBN 1598565281

Kleinman Edition Midrash Rabbah: The Five Megillos - Eichah. The Midrash: Midrash Rabbah with an Annotated, Interpretive Elucidation and Additional Insights. New York. Artscroll/Mesorah Publications, 2011. 760 pages. ISBN 1-4226-1287-2

Koren Talmud Bavli. Coomentary by Rabbi Adin STEINSALT. The Noé Edition. Jerusalem. Koren Publishers 2013-2018. (PDF-editions: Vol. 9: Tractate Yoma, Vol. 11: Tractate Beitza & Tractate Rosh HaShana, Vol. 12: Tractate Ta'anit & Tractate Megilla, Vol. 21: Tractate Gittin, Vol. 30: Tractate Sanhedrin).

Midrash rabah: The Midrash rabbah : with an annotated, interpretive elucidation and additional insights. Brooklyn, N.Y.: Mesorah Publications, 2016. ISBN 978-1-4226-1183-8. Sefer Vajikra/Leviticus. Volume 1: Vajikra-Metzora. Merora Publication 2012. ISBN:978-1-4226-1183-8

Mishna The. ArtScroll Mishnah Series: A New Translation with an Anthologized Comentary. New York: Mesora Publications Ltd. Moed Vol. III – Rosh Hashanah, Yoma, Succah. 2006. 190 p. ISBN 978-0-89906-256-3

Ibid. Nashim Vol. II(b) – Nazir, Sotah. 2007. 255 p. ISBN 978-0-89906-281-5.

NEUSNER, Jacob. *The Tosefta: Translated from Hebrew with a new Introduction.* Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc., 2002. 2-Volume set, 947 and 1984 pages. ISBN: 1-56563-642-2.

ROSSI, Azariah ben Moses dei a Joanna WEINBERG. *The light of the eyes.* New Haven, CT: Yale University Press, c2001. ISBN 0300079060

Seder olam raba (The Rabbinic View of Biblical Chronology). English and Hebrew. Translated and with commentary by Guggenheimer, Heinrich W. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Ed.2005, 292 pages. [PDF verze přístupná on-line].

SCHECHTER, Solomon. (בשתי נוסחאות) מסכת אבות דרבי נתן , Vienna 1887. PDF verze [on-line] <http://hebrewbooks.org/38247>

Další prameny

SOUŠEK, Zdeněk (editor). *Knihy tajemství a moudrosti I: mimobiblické židovské spisy : pseudepigrafy.* Vydání 3. Přeložil Jiří Farský a Zdeněk Poláček. Praha: Vyšehrad, 2013. 448 s. ISBN 978-80-7429-332-0.

SOUŠEK, Zdeněk (editor). *Knihy tajemství a moudrosti II: mimobiblické židovské spisy : pseudepigrafy.* Vydání 1. Přeložil Jiří Farský a Zdeněk Poláček. Praha: Vyšehrad, 1998. 368 s. ISBN 978-80-7021-244-8.

Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem. Edice Judaica sv. 1, Praha: nakl. Bergman Tomáš. ISBN 978-80-904207-0-0.

12.2 Další použitá literatura

BELSER, Julia Watts. *Rabbinic Tales of Destruction: Gender, Sex, and Disability in the Ruins of Jerusalem.* New York: Oxford University Press, 2018. 245 pages. ISBN: 978-0-19-060047-1.

Book of Legends/Sefer Ha-Aggadah: Legends from the Talmud and Midrash. Edited by BIALIK, Hayyim Nahman, RAWNITZKY Y.H. Translated by William G. Braude. New York. Schocken Books Inc. 1992, 920 pages. ISBN 0805241132.

ČAPEK, Filip. *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele.* V Praze: Vyšehrad, 2018. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7601-082-6.

FERBER, Ilit, SCHWEBEL, Paula and SCHOLEM, Gershom. *Lament in Jewish Thought: Philosophical, Theological and Literary Perspectives.* Berlin/Boston: De Gruyter, 2014. Perspectives on Jewish Texts and Contexts, volume 2. 353 pages. ISBN 978-3-11-055396-3.

FINKELSTEIN, Israel a Neil Asher SILBERMAN. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie.* Praha: Vyšehrad, 2007. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-869-3.

FINKELSTEIN, Israel. *Zapomenuté království: archeologie a dějiny severního Izraele.* Přeložil Marie ČAPKOVÁ. V Praze: Vyšehrad, 2016. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-757-1.

Koren Mesorat Harav Kinot, The. *The Lookstein Edition.* OU Pšes, Koren Publishers Jerusalem. 2010. 793 p. ISBN 978-965-301-249-3.

KRAEMER, David. *Responses to suffering in classical rabbinic literature.* New York: Oxford University Press, 1995. 261 pages. ISBN: 978-0-19-508900-6.

MINTZ, Alan. *Hurban: Responses to Catastrophe in Hebrew Literature.* Syracuse University Press, Syracuse, New York 1996, 283 pages. ISBN 978-0-8156-0424-2.

NELSON, David. *Responses to the Destruction of the Second Temple in the Tannaitic Midrashim* (A dissertation), New York University, 1991.

PAPOUŠEK, Dalibor. *Pád Jeruzaléma a formování raného křesťanství*. Dizertační práce (FF Masarykova univerzita), 2007. [on-line] <https://is.muni.cz/th/acbfz/Disertace-Papousek.pdf>

NEUSNER, Jacob. *In the aftermath of catastrophe: founding Judaism 70 -640*. Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2009. McGill-Queen's studies in the history of religion, 51. 212 pages. ISBN 978-0-7735-3520-6.

PRICE, Jonathan J. *Jerusalem under Siege: The Collapse of the Jewish State 66 – 70 C.E.* E.J.Brill, 1992. Brill's Series in Jewish Studies, vol. III. 361 pages. ISBN: 90-04-09471-7.

SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Přeložil Štěpán ZBYTOVSKÝ. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-633-6.

SCHÄFER, Peter. *Jesus in the Talmud*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey, 2007, 210 p. ISBN: 0691129266,9780691129266

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Přeložil Jindřich SLABÝ. Praha: Vyšehrad, 1995. ISBN 80-7021-075-3.

SLÁMA, Petr. *Tanu rabanán: antologie rabínské literatury*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010, 547 s. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 978-807-0217-221.

STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*. Praha: Vyšehrad, 2011. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-185-2

STEMBERGER, Günter. *Talmud a midraš: úvod do rabínské literatury*. Vyd. 1. Překlad Petr Sláma. Praha: Vyšehrad, 1999, 447 stran. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-702-1301-9.

TARAN, Anat Jisraeli. *Agadot hachurban: Masorot hachurban bsefarot hatalmudit*. Hakibbutz Hameuchad Publishing House Ltd. 1997, 168 pages.

Články ve sbornících a časopisech

BOKSER Baruch M. *The Origins of the Seder: The Passover Rite and Early Rabbinic Judaism*. Berkeley, California, 1984. [on-line] <http://greek.rabbinics.org/Bokser.pdf>

BOKSER, Baruch M. *Rabbinic Responses to Catastrophe: From Continuity to Discontinuity*, American Academy for Jewish Research, 1983.

COHEN, Shaye J. D. *The Destruction: From Scripture to Midrash*. Prooftexts, Indiana University Press, Vol. 2, No. 1. January 1982, pp. 18-39. [on-line] www.jstor.org/stable/20689020

GOODMAN, Martin. *Religious Reactions to 70: The Limitations of the Evidence*, Brill 2012 in Schwartz+Weiss: „Was 70 CE a Watershed in Jewish History?“

ROSENFELD, Ben Zion. *Sage and Temple in Rabbinic Thought After the Destruction of the Second Temple*. Journal for Study of Judaism, Vol. 28, Issue 3, pages 437-464. 1997. E-ISSN: 1570-0631. [on-line] booksandjournals.brillonline.com/content/journals/15700631

RUBENSTEIN, Jeffrey L. *Bavli Gittin 55b-56b. An aggadic narrative in his halachic context*. Hebrew Studies, vol. 38 (1997), pp. 21-45. JSTOR [on-line] www.jstor.org/stable/27909561

SALDARINI, Anthony J. *Varieties of rabbinic response to the destruction of the Temple*. Society of Biblical Literature Seminar Papers: 437-58. 1982.

STEMBERGER, Guenter. *Reaktionen auf die Tempelzerstoerung in der rabbinischen Literatur*. S. 625-653. In: Judaica Minora, Teil II. Geschichte und Literatur des Rabbinischen Judentums, Tuebingen: Mohr Siebeck, 2010, 787 stran. ISBN 978-3-16-150571-3.

STONE, Michael. E. *Reactions to destructions of the second Temple : theology, perception and conversion*. Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic and Roman Period, Vol 12, Nr. 2, 195-204. 1981.

ULMER, Rivka. *Construction, Destruction, And Reconstruction: The Temple In Pesiqta Rabbati* in: *The Temple of Jerusalem: From Moses to the Messiah*, pp 105-124. The Brill Reference Library of Judaism, Volume 29, Brill 2011. ISBN: 9789004214712.

12.3 Encyklopedie a slovníky

FRANK, Yitzhak. *Grammar for Gemara and Targum Onkelos*. Jerusalem: Ariel Institute/Feldheim. 302 pages. ISBN: 978-159826-466-1.

FRANK, Yitzhak. *The Practical Talmud Dictionary*. Jerusalem: Ariel Institute/Feldheim. 336 pages. ISBN: 0-87306-588-3

JASTROW, Marcus. *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and Midrashic Literature*. Two volumes in one. Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers, Inc. 2005. 1735 pages. ISBN: 1-56563-860-3.

MELAMED, Ezra Zion. *Aramaic-Hebrew-English Dictionary of the Babylonian Talmud*. Feldheim Publishers. 2005. 599 pages. ISBN: 1-58330-776-1.

NEWMAN, Ja'akov, SIVAN Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Vyd. 1. Překlad Markéta Zbavitelová, Dušan Zbavitel. Praha: Sefer, 1992, 285 s. Judaika, sv. 1. ISBN 80-900-8953-4.

NOSEK, Bedřich. *Aramejščina Babylonského Talmudu: praktická gramatika*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001, 279 s. ISBN 80-246-0079-X.

PERLMUTTER, Haim. *Tools for Tosafos*. Israel: Targum Press Inc., 1996. 147 pages. ISBN 1-56871-093-3

STEINSALTZ, rabbi Adin. *The Talmud: A Reference Guide*. The Steinsaltz Edition. Random House New York, 1989, 1st American Ed. 323 pages. ISBN: 0-394-57665-9.

WEINGREEN, Jacob. *Učebnice biblické hebrejštiny*. 1. čes. vyd. Překlad z angličtiny J. Hermach a M. Mikulicová. Praha: Karolinum, 1997, 357 s. ISBN 80-718-4345-8.

12.4 Elektronické dokumenty a další on-line zdroje

Biblenet.cz (Český ekumenický překlad). Česká biblická společnost. [on-line] www.biblenet.cz, Copyright © ČBS

Davar3/4 Scripture Study Tool - biblický software. Zdroj [on-line] www.davar3.net, Copyright © 2015

Chabad [on-line] www.chabad.org/library/article_cdo/aid/76131/jewish/Texts-Writings.htm, Copyright ©1993-2019 Chabad-Lubavitch Media Center.

Marcus Jastrow: A Dictionary of the Targumim, the Talmud Bavli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature. Composed in Philadelphia (c.1883 - c.1903 CE). [on-line] <https://www.sefaria.org/Jastrow?lang=bi>

Jewish Encyclopedia. The unedited full-text of the 1906 Jewish Encyclopedia. [on-line] <http://www.jewishencyclopedia.com> Copyright ©2002-2011.

S'nunit. Sefarot ha-kodesh. [on-line] <http://kodesh.snunit.k12.il/i/t/t0.htm>, Copyright © 2003-2009

Mechon mamre [on-line] <http://www.mechon-mamre.org>

Sefaria A Living Library of Jewish Texts [on-line] www.sefaria.org Copyright ©2011-2018, Sefaria Inc.

Ta'anit, Rosh Hashana (seder Moed), Sotah (Nashim) in „*The Mishnah: A New Integrated Translation and Commentary*”. Based on Rabbeinu Ovadiah M'Bartenura. [on-line] www.eMishnah.com. Copyright ©2016.

Talmud Daf Yomi in Tzurat HaDaf. [on-line] www.e-daf.com Copyright ©2012-2018.

13 PŘÍLOHY

Originály (hebr. a aram.) textů

1. Mišna (mTaan, mSota, mRH, mSuka, mPe'a, mMen)
2. Tosefta (tJOma, tŠev, tSota)
3. Jerušalmi (jBer, jJoma, jTaan)
4. Bavli (bGit, BSanh, bTaan, bJoma, bŠab)
5. Sifrej bamidbar
6. Vajikra raba
7. Sifrej devarim
8. Midraš Ejcha raba
9. Pesikta de-rav Kahana
10. Pesikta rabati
11. Avot de-rabi Natan (nusach A)
12. Avot de-rabi Natan (nusach B)
13. Seder olam raba
14. Tabulka hebrejského číslování

Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)

Tato disertační práce se soustředí na texty popisující vlastní zkázu Chrámu nejprve vojskem Babyloňanů v roce 586 př. o. l. a poté římským vojskem v roce 70 o. l., ale také na okolnosti, které dobytí a zničení Chrámu a města Jeruzaléma předcházely. Zkoumanými texty jsou (až na výjimky) texty klasické rabínské literatury starověku.

Ačkoliv není pochyb o tom, jak zásadní událostí byl zánik Chrámu a chrámového kultu v judaismu, její obraz ve zkoumané literatuře není nijak masivní. Navíc se často jedná o individuální zmínky drobnějšího rozsahu. To platí zejména o zkoumání příčin zkázy Chrámu a Jeruzaléma. Podobně útržkovitý charakter mají i další zmínky v halachických textech, které se zabývají změnami vynucenými zánikem Chrámu, centrálního chrámového kultu a chrámové obětní bohoslužby. Hlavními zkoumanými texty této skupiny jsou Mišna a Tosefta.

Mnohem bohatším zdrojem pro zkoumané téma je gemara Babylonského (a částečně i Jeruzalémského) talmudu a zejména některé vybrané midraše. Práce s texty agadickými přináší souvislejší popisy zkázy Chrámu a dalších zkoumaných témat. Texty z dalších rabínských děl jsou zkoumány jako doplněk textů stěžejních, zejména v případě, že zkoumají stejné téma.

Tato práce nejprve detekovala a vybrala určité texty a jejich témata. Potom byla na základě zkoumání těchto textů vytipována a utříděna jednotlivá témata s důrazem na ta, které se opakují ve více zdrojích. To nabízí možnost následného srovnání. Vzhledem k různorodosti jednotlivých skupin textů je zkoumán vztah jejich druhu (charakteru, datace, žánru, zaměření, účelu apod.) ke zkoumanému tématu, jejich uchopení a zpracování tématu. A stejně tak jejich frekvence a rozsah.

Bylo zkoumáno, jak se liší zpracování tématu v převážně halachických dílech oproti agadickým. Jak se liší v nejstarších dílech ve srovnání s těmi pozdějšími. A jak se liší zpracování v dílech zaměřených více či méně historicky (při zohlednění specifičnosti židovské historiografie raného období).

Výsledný výběr nabízí základní texty z následujících klasických textů judaismu: Mišna, Tosefta, rané halachické midraše (*Vajikra raba*, *Sifrej bamidbar*, *Sifrej devarim*), oba Talmudy (Jeruzalémský a Babylonský), homiletické midraše (*Pesikta rabati* a *Pesikta de-rav Kahana*) a výběr z agadických midrašů (*Ejcha raba*, *Avot de-rabi Natan* ve dvou verzích). Zvláštní skupinou jsou texty „historického“ charakteru (kronika *Seder olam*, Válka židovská Josefa Flavie a *Me'or ejnajim* Azarii dei Rossi). Další texty jsou zkoumány pro doplnění jako tzv. „související texty“. Jedná se o texty, ve kterých se (zpravidla ve stručnější formě) objevuje paralelní zpracování příslušného tématu, stejné agady či halachy.

Po úvodní analýze vznikl nakonec užší výběr textů, ze kterých bylo vybráno dvacet pět základních textů (různého rozsahu) spolu se čtrnácti vesměs kratšími texty doplňujícími. Podrobná analýza jednotlivých textů přechází do vzájemného srovnání, je-li to možné a smysluplné. Výsledkem je pak závěrečná syntéza shledaných poznatků a závěrů.

Práce je rozdělena do jedenácti základních kapitol. Následuje glosář (slovník) a rejstříky. Práce je zakončena kapitolou použité literatury a přílohami originálních textů. První tři kapitoly jsou přípravné. Úvodní část práce (v první kapitole) shrnuje vymezení problému, stručně rekapituluje stav bádání k tématu, stanoví základní cíle a pracovní hypotézu, zmiňuje použitou metodu a prezentuje přehled všech zkoumaných textů a témat. Druhá kapitola nastiňuje velmi stručně historický přehled dotčeného období vázaný s hlavními událostmi Země izraelské, s uvedením osobností, rabínů, autorů a děl, která jsou v práci zpracována nebo zmíněna. Třetí kapitola je věnována přehledu konkrétních témat v jednotlivých dílech a poznámkami k postupům práce.

Následuje vlastní jádro disertace v sedmi kapitolách (od čtvrté do desáté) věnovaných vlastní analýze textů. Kapitoly jsou věnovány jednotlivým skupinám textů: Mišna a Tosefta (čtvrtá kapitola), Jeruzalémský talmud (pátá kapitola), Babylonský talmud (šestá kapitola), pozdní agadické midraše (sedmá kapitola), midraše *Ejcha raba* a *Vajikra raba* (osmá kapitola), *Avot de-rabi Natan* (devátá kapitola), historizující texty (desátá kapitola).

Závěr, jedenáctá kapitola, obsahuje závěrečné srovnání, přehled témat a jejich kategorizaci do základních okruhů, shrnutí analýz provedených v jednotlivých dílčích kapitolách. Následuje zhodnocení splnění cíle a hodnocení splnění pracovních hypotéz.

Práce je doplněna slovníkem (glosářem) vybraných hebr. a aram. slov a termínů, rejstříkem citací a jmenným. Následuje seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů (dvanáctá kapitola). V přílohách jsou uvedeny originální hebrejské verze zkoumaných textů, které jsou v práci přeloženy.

Objem dotčených textů se ukázal být velký i na tuto specializovanou práci. Texty rabínské literatury jsou nesmírně bohaté a hutné. Z každého i kratšího textu lze rozvést širokou diskusi, analýzu i závěry. Při zkoumání každého jednotlivého textu se odkryje další bohatství textů, odkazů a citací souvisejících.

Destruction of Jerusalem Temple (Treating the Subject in Classic Jewish Texts)

This thesis focuses mainly on texts describing the Temple's very destruction, be it by the Babylonian army in 587 BC or later on by the Roman army in 70 CE. In addition, it also inspects circumstances of the conquer and the destruction of the Temple and the city of Jerusalem immediately preceded. The examined texts are (with some exceptions) the texts of classical rabbinic literature of antiquity.

Although there is no doubt about how crucial the event (i. e. the demise of the Temple and the Temple Cult in Judaism) was, its image in the literature is not a massive one. Also, there are mostly individual references on a smaller scale. This is especially true of examining the causes of the destruction of the Temple and Jerusalem. Other mentions in halachic texts are similarly sketchy. Dealing with the changes forced by the extinction of the Temple, the central Temple cult, and Temple sacrificial worship. The main texts of this group are Mishna and Tosefta.

The Gemara of the Babylonian (and also Jerusalem) Talmud, and in particular, some selected Midrashim are a much richer source for the subject under scrutiny. Working with Haggadic texts has brought more consistent descriptions of the destruction of the Temple and related topics. Texts from other rabbinic works are explored as a complement to the core texts, especially if they examine the same subject.

This work first detected texts and selected their topics. Then, by examining these texts, individual topics were sorted out with emphasis on those that are repeated in multiple sources. Given the diversity of the individual groups of texts, the relationship of their type (e. g. character, dating, genre, focus, purpose, etc.) to the topic being examined. Then their grasping and topic processing is analyzed. And so are their frequency and range.

The question asked how the treatment of the theme differs in predominantly Halachic works from Haggadic ones. How it differs comparing the oldest works to the later ones. Furthermore how the processing in texts focusing more or less historically differs (taking into account the specificity of the Jewish historiography of the early period).

The resulting selection offers basic texts from the range of classical Jewish texts: Mishnah, Tosefta, early Halachic Midrashim (Vayikra Rabba, Sifrei Bamidbar, Sifrei Devarim), both Talmuds (Jerusalem and Babylonian), homiletic Midrashim (Pesiqta Rabbati and Pesiqta de-Rav Kahana) and a selection of Haggadic Midrashim (Eicha Rabba, Avot de-Rabbi Nathan in two versions). A special group contains the texts of "historical" character (Chronicle Seder Olam Rabba, Jewish War by Joseph Flavius and the Light of the Eyes by Azariah de Rossi). Other selected texts are examined as so-called "related texts" (or auxiliary), i.e. texts in which, in a more concise form, parallel processing of the topic, the same Haggada or halacha appears.

After the initial analysis, a shortlist of texts was selected, from which twenty-five basic texts were selected, along with fourteen shorter complementary texts. A detailed analysis of the individual texts goes into mutual comparison (when possible and meaningful). The result is a final synthesis of the findings.

The thesis is divided into eleven basic chapters, followed by the glossary, indices, the list of literature and appendices. The first three chapters are preparatory. The introductory part of the thesis (Chapter 1) summarizes

the problem definition and the state of research on the topic. It presents an overview of all the examined texts. Chapter 2 outlines a historical overview of the period in question, tied to the main events of the Israeli country, indicating the personalities, rabbis, authors, and works that are being worked on. Chapter 3 is devoted to an overview of specific topics in individual works.

Follows the core of the dissertation in seven chapters (Chapter 4 to 10) dedicated to the actual analysis of the texts. The chapters deal with individual groups of texts: Mishna and Tosefta (Chapter 4), Jerusalem Talmud (Chapter 5), Babylonian Talmud (Chapter 6), late Haggadic Midrashim (Chapter 7), Midrash Eicha Rabba and Vayikra Rabba (Chapter 8), Avot de-rabbi Nathan (Chapter 9), historical texts (Chapter 10).

Chapter 11 contains a final comparison, a summary of the analyses carried out in the individual chapters and the conclusion itself. Hebrew-Czech dictionary and glossary, indices (of citations and personal names), a list of sources, literature and other sources used to follow (Chapter 12). The appendices contain mostly original Hebrew versions of the texts used.

The volume of the texts proved to be rather large for the task. Texts of Rabbinic literature are extremely rich and dense. A broad discussion, analysis, and conclusions can be drawn from almost every sentence. When examining an individual text, another wealth of texts, references, and related citation reveals.

Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)

Věra Razáková

Statistika včetně textových polí, poznámek pod čarou a vysvětlivek:

Stránky	238
Slova	99 350
Znaky (bez mezer)	536 886
Znaky (včetně mezer)	635 830
Odstavce	5 139
Řádky	11 193
Počet poznámek pod čarou	960